

PRINT ISSN : 2395-6011
ONLINE ISSN : 2395-602X

ABSTRACT BOOK

**International Multidisciplinary
E-Conference On Contribution of
Various Aspects In Nation Building**

Date : 11th to 13 th October 2021

Organised by

**Department of [English, Marathi, Sociology, History, Commerce,
Home Economics, Chemistry, Botany and Mathematics]
Shetkari Shikshan Sanstha's
Arts, Commerce & Science College, Maregaon Dist.
Yavatmal, Maharashtra, India**

**INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC
RESEARCH IN
SCIENCE & TECHNOLOGY**

VOLUME 9 - ISSUE 5 , SEPTEMBER-OCTOBER-2021

Email : editor@ijsrst.com Website : <http://ijsrst.com>

Abstract Book

International Multidisciplinary E- Conference On Contribution of Various Aspects In Nation Building

(CYAINB-2021)

11th to 13th October 2021

Organised by

**Department of [English, Marathi, Sociology, History, Commerce, Home
Economics, Chemistry, Botany and Mathematics]
Shetkari Shikshan Sanstha's
Arts, Commerce & Science College, Maregaon Dist. Yavatmal, Maharashtra,
India**

**In Association With
International Journal of Scientific Research in Science and Technology**

Print ISSN: 2395-6011 Online ISSN : 2395-602X

**Volume 9, Issue 5, September-October-2021
International Peer Reviewed, Open Access Journal**

Published By

**TECHNO & SCIENCE
ACADEMY**
THE INTERNATIONAL OPEN ACCESS PUBLISHER
[www.technoscienceacademy.com]

MESSAGE

I am extremely happy to know that the Arts, Commerce and Science College, Maregaon is organizing an International e-Conference on '**Contribution of Various Aspects in Nation Building (CVAINB-2021)**' on October 11-13, 2021 and bringing out e-proceeding on the occasion. I hope that the conference will be meaningful, purposive, relevant and credible worth remembrance and will be the best platform for dealing with all issues related to the field.

The format of the conference will provide immense opportunities for interaction among the participants and the resource persons and detailed discussion in the conference will motivate the young, budding scientists, research scholars and students.

I convey my best wishes to the organizers and all those who are associated with this conference.

I wish the conference a grand success.

Mr. Jivanpatil Kapse
President

Shetkari Shikshan Sanstha, Maregaon

MESSAGE

It is pleasure for me to extend my heartiest greetings to the Principal, organizing secretary, conveners, co-conveners as well as the participants on three days International Multidisciplinary E-Conference on "**Contribution of Various aspects in Nation Building**", (CVAINB-2021).

I am confident that this conference would provide a platform to the research scholars for sincere presentation and discussion to come out with reasonably acceptable conclusions.

I wholeheartedly congratulate the convener, co-conveners and editorial board for this academic venture and extend best wishes for the grand success.

I wish this mega event of the institute will turn out to be a memorable.

Adv. Sudhir Damle

Shetkari Shikshan Sanstha, Maregaon

MESSAGE

It is with great pleasure that I extend a warm welcome to all the participants of International e-Conference on '**Contribution of Various Aspects in Nation Building (CVAINB-2021)**' organized by Department of English, Marathi, Sociology, History, Home-Economics, Commerce, Mathematics, Botany, and Chemistry, Arts Commerce and Science College, Maregaon (Road) during October 11-13, 2021 on the Occasion of India celebrating '**Azadi ka Amrut Mahotsav**' and bringing out e-proceeding to commemorate the occasion.

This conference will provide a unique platform to all the participants to widen their knowledge domains and to explore and exchange new ideas, techniques and models in the area of the theme of the conference. It will motivate young scholars and researchers in a meaningful way. It is indeed a fulfilling and enriching experience to organize an event of this scale on e-platform where great minds will come together. The conference will offer opportunity for in depth talks and discussions which will go a long way to help create an academic ambience in the various Departments and the college.

The quest for knowledge has been from the beginning of time but knowledge only becomes valuable when it is disseminated and applied to benefit humankind. It is hoped that **CVAINB-2021** will be a platform to gather and disseminate the latest knowledge in recent advancements in emerging areas of diversified research fields covered during this conference.

Further, this conference will also bring together the renowned experts from the core field and other allied areas to a common platform to deliberate on such an important theme and forge linkages and bonds for mutual research benefits.

I congratulate the organizers for organizing **CVAINB-2021** and wish them all success in this scientific endeavor.

Dr. A. N. Gharde

Chairman, CVAINB-2021

Principal

प्रो० डा० राजराम यादव
पूर्व कुलपति

वीर बहादुर सिंह पूर्वान्चल विश्वविद्यालय,
जौनपुर - 222003 (उ. प्र.)

Prof. Dr. Raja Ram Yadav
Former Vice-Chancellor
Veer Bahadur Singh Purvanchal
University, Jaunpur - 222003 (U.P.)

Professor of Physics
Physics Department
(UGC Centre of Advanced Studies)
University of Allahabad,
Prayagraj-211002
E-Mail: rryadav1@rediffmail.com
Tel.: (0) 0532-2460987
Mob.: +91-9415347913

MESSAGE

I am pleased to know that Arts, Commerce & Science College, Maregaon Organizing 3 days international multidisciplinary e- conference on **Contribution of Various Aspects in Nation Building (CVAINB-2021)** during 11 to 13 October 2021.

The theme of the international e- conference is very important and relevant. I hope that the conference will bring together professionals and experts from the academia, industry and young scientists and researchers in the various field and to provide the relevant solution related to the challenges in environmental sector, energy sector, space science, health sector, medical science etc. It is expected that conference will held constructive results.

I extend my best wishes to organizers of the international e- conference and the participants

With best regards,

Prof. (Dr.) Raja Ram Yadav

10 October 2021

DR. F. C. RAGHUWANSHI
Dean, Faculty of Science & Technology
SGB Amravati University

MESSAGE

I am delighted to write this message for International e-Conference on '**Contribution of Various Aspects in Nation Building (CVAINB-2021)**' which is to be held at Arts Commerce and Science College, Maregaon (Road) during October 11-13, 2021 on the Occasion of **India celebrating 'Azadi ka Amrut Mahotsav'**.

The conference focusses on multidisciplinary research in the various fields of Arts and Humanities, Commerce and Science with an eye on various aspects on Nation Building.

The conference covers topics such as, The role of art, literature and the media in Nation Building, Folk literature: A vital part of Nation Building, Significant role of constitution in Nation Building, Role of Nationalism in Indian, The role and contribution of Home Economics in Nation Development, Goals of sustainable development, Industrialization and sustainable development, Various developments in Science and Technology, Innovative research in medicinal plants, Drug design and drug development, environmental chemistry, Operations research and optimization techniques, Industrial and financial mathematics, etc. There are a number of foreign delegates and invitees who will deliver scientifically vital role of various aspects of Nation Building. The diverse disciplines to which the conference caters has made a beeline of researchers to the conference.

CVAINB-2021's will help the researchers, scientists, academician and delegates from all over the world to present and exchange their knowledge, thoughts and research to establish research environment for Nation Building as well as to find the international linkage for future collaboration in their career path.

The conference would be a feast and delight for researchers to enhance their research and innovations. It also provides an excellent platform to researchers for developing their new ideas about multidisciplinary innovative research. I'm confident that every delegate will learn something new and take back with him inspiration to excel. I hope that participants enjoy the conference and have a memorable experience at Maregaon. I convey my best wishes to the organizers and all those who are associated with this conference.

I wish the conference a grand success.

MESSAGE

It is my great pleasure to invite all of the eminent scientists, academicians, young researchers, delegates and students from all over the world to attend the International e-Conference on '**Contribution of Various Aspects in Nation Building (CVAINB-2021)**' organized by Arts, Commerce and Science College, Maregaon (Road) during October 11-13, 2021 on the Occasion of **India celebrating 'Azadi ka Amrut Mahotsav'**.

I am sure that this global meeting brings together the knowledge with diverse experiences and orientations. I wish to inform the young researchers to explore new ideas and links that will widen our networks of collaborations.

CVAINB-2021 be organized to discuss a wide variety of topics related to various aspects in Nation Building and to cater especially to academicians of English, Marathi, Sociology, History, Home-Economics, Commerce, Mathematics, Botany, and Chemistry.

CVAINB-2021 will provide the right environment for the participants to discuss and interact with the eminent scholars, scientists and academicians. The key-note address, technical talks, invited talks and paper presentations of stalwarts will open up a new vista of knowledge before blooming researchers and scientists.

CVAINB-2021 is an opportunity not to be missed and an event to be harnessed for establishing synergy of collaborations for realising the end objective of better quality of life on this wonderful earth planet, in a sustained manner. I have no doubt that the conference will upgrade the knowledge and skill of the participants in such a futuristic area.

I am confident that participants will have effective and wonderful deliberations through this conference. I thank the management, Principal and all who have contributed in their own way to make this conference a success.

I am looking forward to an excellent meeting with great scientists from different countries around the world. I welcome you to this conference and look forward to your participation

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'S. K. Khade', written over a horizontal line.

Prof. Dr. S. K. Khade

Organizing Secretary, CVAINB-2021

MESSAGE

I am honored and delighted to welcome you to the International e-Conference on '**Contribution of Various Aspects in Nation Building (CVAINB-2021)**' being organized by the Department of English, Marathi, Sociology, History, Home-Economics, Commerce, Mathematics, Botany, and Chemistry, Arts Commerce and Science College, Maregaon (Road) during October 11-13, 2021 on the Occasion of India celebrating '**Azadi ka Amrut Mahotsav**'.

I hope this conference will provide a unique platform to young and developing scientists, scientific community and academician to enlighten the knowledge on Various Aspects in Nation Building. The theme of the conference is challenge to the academic institutions and research scholars and provides an excellent forum for exchanging information and discussion on a wide variety of topics related to nation building.

Further, the conference is organized with an aim, to exchange new thoughts and share the latest knowledge on the theme of the conference by the eminent experts and to motivate academician, researchers and scientists. I trust all the participants and delegates would be with some value addition to their current knowledge after attending the conference. The Proceedings brought out include a number of original research papers received from various regions of the world. Our technical program is rich and varied with 1 keynote speech, 9 plenary talk and 10 invited talks by the experts and around 250 research papers split between 3 parallel oral sessions 3 each day.

I wish the **CVAINB-2021** will be an enjoyable, memorable and productive for the participants. The Organizing Committee has made great efforts to create this momentous event. I believe all delegates will benefit substantially from the conference through the presentations of expert speakers and exchanges of ideas with one another.

I am grateful to all the renowned speakers and delegates for their participation that makes this conference possible. I thank the management and all who have contributed in their own way to make this conference a success.

Looking forward you all to come enhance your experience and to make this conference a success!

Dr. D. A. Gundawar
Convener, CVAINB-2021

Patron

Mr. Jivanpatil Kapse
Chairman, Shetkari ShikshanSanstha, Maregaon

Co-Patron

Mr. Adv. Sudhir J. Damale
Secretary, Shetkari ShikshanSanstha, Maregaon

Co-Convenor

Dr. A. B. Yawale, ACS College, Maregaon
Dr. V. C. Ghodkhande, ACS College, Maregaon
Mr. B. R. Deshmukh, ACS College, Maregaon
Dr. S. B. Gaikwad, ACS College, Maregaon
Mr. A. P. Jenekar, ACS College, Maregaon
Dr. A. D. Adsare, ACS College, Maregaon
Mr. S. G. Atram, ACS College, Maregaon

Chairman

Dr. A. N. Gharde
Principal,
ACS College, Maregaon

Convenor

Dr. D. A. Gundawar
Assistant Professor, Department of English, ACS College, Maregaon
Dr. V. N. Chavhan
Assistant Professor & HOD, Botany, ACS College, Maregaon
Dr. P. P. Kulkarni
Assistant Professor, Department of Commerce, ACS College, Maregaon

Organising Secretary

Dr. S. K. Khade
Professor & HOD, Sociology, ACS College, Maregaon
Dr. G. L. Sodnar
Associate Professor & HOD, History, ACS College, Maregaon
Dr. R. R. Chaware
Assistant Professor & HOD Marathi, ACS College, Maregaon

COMMITTEE**INTERNATIONAL ADVISORY COMMITTEE**

Dr. Beedun Abba, Mauritius
Prof. Dr. Arun Muktibodh, Institute for Basic Research, Palm Harber, USA
Dr. Ambalangodage Dayananda, Sri Lanka

Dr. Arun Chainit, Department of Public Administration, Bangkok, Thailand
Dr. Amandeep Kaur, Dr. Ambedkar Mission Society, Germany
Dr. Kirandeep Kaur, Austin Hospital, Australia
Dr. Lehlohonolo F. Koao, University of the Free State, South Africa
Dr. Abdul Hakeem Deshmukh, Guangdong University of Technology, Guangzhou, China
Dr. Bogumil B. J. Linde, Poland
Dr. V. V. Petrov, Russia
Mr. Gautam Chakrabaty, London
Mr. Sohanlal Sampala, Germany
Dr. Santosh Panchal, Research Scientist, Wuerzburg University, Germany
Dr. Rajarshi Roy, J. Heyrovsky Institute of the Czech Academy of Sciences, Praha, Czech Republic
Dr. Ghulam Dastgeer , Dept of Physics and Graphene
Research Institute Sejong University, Seoul , South Korea

NATIONAL ADVISORY COMMITTEE

Dr. B. R. Pandey, Former Principal Lokmanya Mv. , Warora
Dr. Avinash Moharil, Dean, Faculty of Arts and Humanities, SGBAU, Amravati
Dr. Dinesh Nichit, Dean, Faculty of Commerce and Management, SGBAU, Amravati
Dr. F. C. Raghuwanshi, Dean, Faculty of Science
And Technology, SGBAU, Amravati
Dr. W. K. Sarwade, Dean, Faculty of Commerce and Management, BAMU, Aurangabad
Dr. Narayan Kamble, Chairman, BOS Sociology, SRTMU, Nanded
Dr. Sandesh Wagh, Chairman, BOS History & Archeology, Mumbai University, Mumbai
Dr. Vashishth Choubey, Chairman, BOS English, SGBAU, Amravati
Dr. P. Vitthal, Coordinator, Dr. Babasaheb Ambedkar Chair & Study Center SRTMU,
Nanded
Dr. Santosh Bansod, Chairman, BOS History, SGBAU, Amravati
Dr. Prabha Y. Bhogaonkar, Ex- Director, GVISH, Amravati
Dr. Uday Navalekar, Principal, Abasaheb Parwekar Mv. , Yavatmal
Dr. V. B. Raut, Principal, Mungasaji Maharaj Mv. , Darwha
Dr. Agarkar, Principal, Indira Gandhi Mv. , Ralegaon
Dr. Prasad Khanzode, Principal, L. T. Mv. , Wani
Dr. Shankar Warhate, Ex. Principal, Moghe Mv. , Pandharkawada
Dr. J. A. Tidke, Professor & HOD Botany, SGB Amravati University, Amravati
Dr. D. T. Tayade, Professor, Department of Chemistry, GVISH, Amravati
Dr. S. A. Jawanjale, Professor & HOD Home Economics, Smt. Radhabai Sarda ACS College
Anjangaon Surji Di. Amravati

Dr. Baburao Gaikwad, Retd. Prof. & Head Karnataka University, Dharwad
Dr. S. N. Malode, Asso. Professor & HOD Botany, GVISH, Amravati
Dr. V. C. Borkar, Associate Professor & HOD Mathematics, Yeshwant Mv. , Nanded
Dr. N. R. Giri, Associate Professor & HOD Home Economics, Y. D. V. D. ACS College,
Tivasa Di. Amravati
Dr. Vivek Polshettiwar, Associate Professor, TIFR, Mumbai
Dr. Vivek Vishwarupe, Associate Professor, AmolackchandMv. , Yavatmal
Dr. Dinesh Khedkar, Associate Professor, Shivaji ScienceCollege, Amravati
Dr. Sagar Jadaho, Amolakchand Mv. Yavatmal
Dr. Shivraj Bokade, Yeshwant Mv. Nanded
Dr. Kalyan Sakharkar, P. N. College, Pusad
Dr. Rahul Bhagat, S. N. Mor College, Tumsar
Dr. Ram Isankar, Assistant Professor, GVISH, Amravati
Dr. N. R. Pawar, HOD Physics, Arts, Commerce & ScienceCollege, Maregaon

ORGANIZING COMMITTEE

Dr. Abhijit Aney, L. T. College, Wani
Dr. Sunil Bidwaik, S. P. College, Gadchandur
Dr. Jayant Choudhari, GVISH, Amravati
Dr. Alfred Shaikh, Indira Gandhi Mv. Ralegaon
Mr. Mahadeo Bhujade, L. T. College, Wani
Dr. Sunanda S. Aswale, L. T. College, Wani
Dr. V. S. Jagtap, SPM College, Ghatanji
Dr. R. S. Matte, L. T. College, Wani
Dr. Shrinivas Pilgulwar, Lokmanya Mv. , Warora
Dr. Sujata Shende, Moghe Mv. Pandharkawada
Dr. Ninad Dharkar, SPM Gilani College, Ghatanji
Dr. Umesh Kanerkar, Tompe Mv. Chandur Bazar
Dr. S. M. Deosthale, B. P. Science College, Digras
Dr. M. J. Dagwal, SRS Mv. Anjangaon Surji
Dr. Manoj Kakpure, Bharati Mv. Arni
Dr. R. B. Patil, Amolackchand Mv. Yavatmal
Dr. M. M. Dhore, B. P. Science College, Digras
Dr. P. R. Mandlik, Shivaji Science College, Amravati
Dr. Sandeep B. Gaikwad, Shree Mukudband Mv. Gangapur
Dr. Shivaji
D. Takalkar, Arts, Commerce & Science College, Narangaon, Junnar
Dr. Rashmi Gjare, Smt. Nankibai Wadhvani Kala Mv. , Yavatmal

Dr. Usha Rakhunde, Moghe Mv. Pandharkawada
Dr. Bandu Kirdak, Borgaon Manju
Dr. Daya Pande, Amravati
Dr. Harish Petkar, Chikhaldara
Dr. M. K. Tanurkar, ACS College, Maregaon
Dr. S. R. Kelode, ACS College, Maregaon
Prof. S. S. Kamble, ACS College, Maregaon
Prof. V. S. Bhagat, ACS College, Maregaon
Prof. S. T. Bhandakkar, ACS College, Maregaon
Dr. M. M. Kamble, ACS College, Maregaon
Prof. M. P. Shende, ACS College, Maregaon
Dr. N. B. Raut, ACS College, Maregaon
TECHNICAL COMMITTEE
Prof. A. P. Jenekar, ACS College, Maregaon
Dr. A. D. Adsare, ACS College, Maregaon
Prof. S. G. Atram, ACS College, Maregaon
Prof. P. R. Makade, ACS College, Maregaon

Publication Editors

Dr. S. K. Khade
Dr. D. A. Gundawar
Dr. G. L. Sodnar
Dr. R. R. Chaware
Dr. M. K. Tanurkar
Dr. V. N. Chavhan
Dr. S. B. Gaikwad
Mr. B. R. Deshmukh
Dr. V. C. Ghodkhande
Mr. A. P. Jenekar

Our Guests, Resource Persons and Eminent Experts

 Patron Mr. Jivanpatil Kapse Chairman, Shetkari Shikshan Sanstha, Maregaon	 Co - Patron Adv. Mr. Sudhir J. Damale Secretary, Shetkari Shikshan Sanstha, Maregaon	 Inaugurator Prof. Dilip Malkhede Vice Chancellor, Sant Gadge Baba Amravati University	 Chief Guest Prof. R. R. Yadav Former, Vice Chancellor, VBSPU, Jaunpur Head of Physics Dept University of Allahabad			
 Dr. Ambalagodage Dayananda Senior Lecturer, University of Sri Jayewardenepura, Sri Lanka	 Dr. Arun Chainit Assistant Professor, Dept. of Public Administration, Bangkok, Thailand	 Dr. Beedun Abba Former Senior Lecturer & HOD Marathi, Mahatma Gandhi Institute, Moka University, Mauritius	 Dr. Amandeep Kaur Secretary, Dr. Ambedkar Mission Society, Germany	 Dr. Kirandeep Kaur Austin Hospital, Australia	 Dr. Arun Muktibodh Professor, Institute for Basic Research, Palm Harbor, Florida, USA	 Dr. Nitin Dongarwar Associate Professor, RTMNU, Nagpur
 Dr. Narendrakumar Patil Lead Breeder, Seed Works International Pvt. Ltd. Hyderabad	 Dr. Ashok Sachdeva Professor & HOD, English Mata Jijabai Govt. Girls PG College, Indore	 Dr. Manas Kumar Gupta Professor & HOD English, L. T. College, Wani	 Dr. Madhukar Hemamalini Assistant Professor, Mothera Teresa Women's University, Kodakanal	 Dr. Sharad Bobe Manager (R&D), Vhita Chem. Pvt.Ltd. Ankaleshwar	 Dr. Suneeta Chandorkar The Maharaja Sayaji Rao University of Baroda, Guj	 Dr. Anjali A. Rajwade Professor & HOD, Home- Economics Smt. RDG College, Akola
 Dr. Padmarekha Dhankar Professor, Department of Marathi, Santar Patel Mv, Chandrapur	 Dr. Pradip Meshram Associate Professor & HOD, Sociology, J. M. Patel Mv, Bhandara	 Dr. Sudhakar Agarkar Professor & Dean, VPM's Academy of International Education & Research, Thane	 Dr. Sandesh Wagh Chairman, BOS History & Archeology, University of Mumbai	 Dr. Santosh Bansod Chairman, BOS History, Sant Gadge Baba Amravati University	 Dr. Narayan Kamble Chairman, BOS Sociology, SRTMU, Nanded	 Dr. Dinesh Nicht Principal, Sant Gadge Maharaj Mv. Walgaon Dean, Commerce & Management, SGB Amravati University
ORGANIZERS						
 Convener Dr. D. A. Gundawar CVAINB-2021	 Convener Dr. V. N. Chavhan CVAINB-2021	 Convener Dr. P. P. Kulkarni CVAINB-2021	 Organising Secretary Prof. Dr. S. K. Khade CVAINB-2021	 Organising Secretary Dr. G. L. Sodnar CVAINB-2021	 Organising Secretary Dr. R. R. Chaware CVAINB-2021	 Co-Convener Dr. A. B. Yawale CVAINB-2021
 Co-Convener Dr. V. C. Ghodkhande CVAINB-2021	 Co-Convener Prof. B. R. Deshmukh CVAINB-2021	 Co-Convener Dr. S. B. Gaikwad CVAINB-2021	 Co-Convener Prof. A. P. Jenekar CVAINB-2021	 Co-Convener Dr. A. D. Adsare CVAINB-2021	 Co-Convener Prof. S. G. Atram CVAINB-2021	 Chairman Dr. A. N. Gharde Principal

ABOUT CONFERENCE

To enhance synergy within the community and build toward a strong nation, Arts Commerce and Science College, is hosting an International E-Conference on 'Contribution of Various Aspects in Nation Building(CVANB-2021) is scheduled on 11, 12 & 13 October2021, on the Occasion of India celebrating 'Azadi kaAmrut Mahotsav'. Nation-building can involve the use of propaganda or major infrastructural development

to foster social harmony and economic growth, it requires a sense of belonging and a sense of pride, both of which cannot be instilled amidst exclusions, discriminations, inequities, injustices and inequalities. The CVANB-2021 will bring together leading experts and young researchers, numerous delegates, academia, researchers, standards organizations and research institutes with aims to explore an eco-system that supports the nation to live together in an orderly manner and to provide an allied platform for galvanizing partnership from multi-key stakeholders to capacitate human capital in becoming good, smart and courageous people who have a shared identity, ideology and goals. In the modern era, nation-building referred to the efforts of newly independent nations, to establish trusted institutions. It also focuses on various modernization and innovation paradigms that maybe applied to present practical and creative solutions to diverse issues in society. The key intention is to provide opportunity for the global participants to share their ideas and experiences in person with their peers expected to join from different parts of the world. In addition to this, the gathering will help the delegates to establish research environment as well as to find the international linkage for future collaboration in their career path.

About College

Arts, Commerce and Science College, Maregaon is a premier college of excellence, engaged in knowledge building for inclusive social development and molding globally competent and socially sensitive professionals towards social transformation and enlighten students of rural and tribal area and to contribute their services for universal development by promoting education. The college had a meteoric rise and developed into an excellent institution for education. The college impart knowledge in various disciplines to meet global challenges of the 21st century. Giving appropriate emphasis on curricular and co-curricular activities, college attempts to develop rounded personalities through teaching, learning and evaluation and committed to empowering students to think independently. The college outreaches to the widest range of students from backward area. College is situated in an eco-friendly environment which makes students energetic. Upholding the noble traditions lay down by the founders, the institution surges ahead towards excellence.

CONFERENCE SUB-THEMES

English

The role of Art, Literature and The Media in Nation Building

Folk Literature, a vital part of Nation Building.

The Role of Literary Artist in Contemporary Society

Role of e-books and e-literature

Use of digital platform in teaching languages.

Contribution of e-library during covid-19 pandemic

History & Sociology

Significant role of constitution in Nation Building
Role of Nationalism in Indian Independence Movement
Importance of Democracy in Nation Building
Role of Social Thinkers in Indian Society
Contribution of Dr. Ambedkar in Nation Building
Contribution of Indian Women in Nation Building
Social Movements and Nation Development

Home Economics

The Role and Contribution of Home Economics in Nation Development
Malnutrition
Importance of Nutrients for Human Life
Dietary Issues and Solutions for Workingwomen

Commerce

Goals of Sustainable Development
Poverty Alleviation
Sustainable Economic Development
Banking and Financial Sector
Urbanization
Industrialization and Sustainable Development
Industrial Development
Trade & Service
E-Commerce

Botany

Various developments in Science and Technology
Innovative research in medicinal plants
Present Challenges and Opportunity in Plant research
Photochemistry, Pharmacology and Drug Designing
Ethno botany, Biodiversity & Classic Botany
Genetics, Molecular biology, Enzymology
Biotechnology and Bioinformatics

Chemistry

Organic and Inorganic Chemistry
Pure and Applied Chemistry
Green Chemistry
Nanotechnology and its Application
Drug Design and Drug Development
Environmental Chemistry

Supramolecular Chemistry

Mathematics

Pure and Applied Mathematics

Mathematical Modeling

Mathematical Physics

Cosmology and Relativity

Operations Research and Optimization Techniques

Numerical analysis and Scientific Computing

Industrial and Financial Mathematics

Probability and Statistics

Marathi

राष्ट्रबांधणीसाठी मराठीतील परिवर्तनवादी
साहित्याची भूमिका
संत साहित्य आणि परिवर्तनवाद
मराठी साहित्यातील बदलते प्रवाह
या विषयानुषंगाने मराठी साहित्यातील
बहुविध साहित्यप्रवाह / प्रकारातून केलेले
लेखन स्वगाताह असेल

Index

Sr. No	Abstract / Name
1	The Role of Academic Community and Neoliberalism Prof. Dayananda Ambalangodage
2	Pure and Applied Mathematics: Two Sides of the Same Coin Prof. Arun S. Muktibodh
3	Social Media and Education in Nation Building Dr. Ashok Sachdeva
4	Contribution of Statistics in Nation Building Sudhakar C. Agarkar
5	Literature and Nation-building: A Global and Local Perspective Manas Kumar Gupta
6	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे राष्ट्रनिर्माणातील योगदान प्रा. डॉ. नारायण कांबळे
7	Dr Ambedkar: Indian Society and Nation Building Dr Pradeep Meshram
8	Overview of pharmaceutical co-crystals and its hydrogen bonding interaction Madhukar Hemamalini
9	स्त्री संत साहित्यातील सामाजिक बंडखोरी डॉ. पद्मरेखा धनकर
10	Plant breeding: Basis of Agricultural Sustainability Dr. Narendrakumar Patil
11	Dr. Babasaheb Ambedkar Role in Building India Dr. Sandesh Wagh
12	Renyi Holographic Dark Energy models in Modified theory of gravity A.Y.Shaikh , S.V.Gore
13	मॉरीशस मध्ये भारतीय भाषांपैकी मराठी भाषेची सद्यस्थिती प्रा.डॉ.बिदन आबा
14	Mountbattan and Making of India Arvind Kumar
15	Uncertain fuzzy portfolio selection models under sensibility situations of the stock market Jagdish Kumar Pahade
16	More on Hidden- Z matrix and P- Matrix Bharat Kumar, Deepmala
17	Existence Result for the Solution of Fractional order Differential Equation S. N. Kondekar
18	Fractional Variational Iteration Method for Solving a HIV Infection Model of CD4 ⁺ T Cells A.R.Meshram

19	On Study of Bianchi Type-VI ₀ Cosmological Model Using Logotropic Equation of State In General Relativity Thakare V. A
20	Hybrid Numerical Method for Thermal Stress Analysis in Multilayer Composite Rod B. B. Pandit
21	Ripic Based Key Exchange Protocol Rupali R. Meshram
22	Some Aspect of Plane Symmetric Space Time In F(R,T) Theory Of Gravity B. A. Ambatkar
23	Modified Newtonian Dynamics with higher derivative Lagrangian Pund M. R
24	Comparative study of hypercyclicity and frequent hypercyclicity Mr. A. P. Jenekar
25	Some properties and applications of fuzzy relation Mr. Sadanshiv S. V.
26	Application of graph theory in computer science Wasade P. S.
27	Importance of Formulas in Mathematics Jawade A. J.
28	Assessment of accidental Red Zone spots – A case study of Sangli- Pune highway Dr. Prakash Rajaram Chavan
29	भारताच्या विकासात सहकारी चळवळीचे योगदान डॉ. श्याम सोमवंशी
30	A Systematic Literature Review of Quality of Service in Cloud Computing. Mrs. Shubhangi P Tidake
31	ICT Needs And Implementation For Rural Development-A Review Shruti Sunil Ajankar, Aditi Rajesh Nimodiya
32	INTRODUCTION TO CYBER SECURITY & CYBER THREATS- A REVIEW Aditi Rajesh Nimodiya, Shruti Sunil Ajankar
33	Synthesis and thermal analysis of Manganese doped Bismuth tri-sulphide crystals by Gel method K.B.Patil
34	Dielectric Study of Homeopathic medicine G. R. Mahajan
35	Investigation of Intermolecular Interactions by ultrasonic interferometry in

	Binary Liquid Mixtures of Amino Acid in KBr, NaBr at different temperatures Pragati K. Tale
36	Synthesis and Optical characterization of conducting polymer ferrite Nano composites Mr. Rupesh Wandhare
37	Language and literature: Cultural Identity in Awakening Nation Prashantkumar D. Deshmukh
38	Transmitting Approach and Expression of Modern Media in Staging Nationality through Literature Dr. Dinesh A. Gundawar
39	Role of Indian English Literature in Nation Building in Pre-Independent Era: With Special Reference to Raja Rammohan Roy, Rabindranath Tagore and Sir Aurobindo Dr. Archana Kiran Deshmukh
40	Freedom Movement In India: Spiritualism, Gandhism And Anti-Colonialism In Indian English Writing Mr. Nishigandh Satav
41	E- Education a Major Contribution in Nation Building Prof.(Dr.) Neelam Tikkha
42	The Role of Art, Literature and Media in Nation Building. Prafull A.Kose
43	Use of Technology and Digital Platform in English Language Teaching Dr. Leena V. Phate
44	The Role of Literary Artist in Contemporary Society Mr. Suhas Netaji Morey,
45	Disclosing the Unseen of Subjectivities in Dattani's 'Bravely Fought the Queen' Assi. Prof. Sandeep B. Agrawal
46	The Existence and Perpetuation of Folk Literature in the Folk Songs of Sarojini Naidu and in the Stories on Animals of Munshi Premchand. SHAILESH LACHAMAREDDY JITTAWAR
47	Role of Youth in Nation-Building Prof. A.V.Rele
48	An Examination of Feminism in Nadeem Aslam's Novel – Maps for Lost Lovers Prof. Digambar .D. Wankhede
49	The role of Dalit Literature in Nation building Ankita Ashok Randhe
50	The Role of Indian Folk Literature in Nation Building Sunita Sukhdev Kayande
51	A Blending of Feminism and Political upheaval in Nayantara Sahgal's 'Storm in Chandigarh' and 'The Day in Shadow' Mr. Nitin Kesharao Wasnik
52	The Role of Art, Literature and The Media in Nation Building Dr. Sunil S. Bidwaik
53	Use of Multimedia & Digital Technology in English Language Teaching Arjun N. Khobragade
54	Interpreting the Translations and its Contribution towards Nation Building Dr. Dinesh A. Gundawar

55	The Role of Literature in Nation Building Asst.Prof.Piyush V.Dhale
56	The Age and its Reflection in the Poems Emily Dickinson Dr. Pritee Deorao Thakare
57	Folktales in India: A Brief Review Prof. Dr. Ravi Prakash Chapke
58	Understanding The Concept Of Individual's Freedom, Amitav Ghosh's 'The Shadow Line' Dr. Praveen S. Pawar
59	Relevance of Folk Literature in Nation Building Dr. Aparna Tulshiram Sarode
60	Portrayal of Muslim Women in Nadeem Aslam's Maps For Lost Lovers Nilima Thamke
61	The Theme of Marriage in Hardy's Novel Jude The Obscure. Dr. Dwijendra Nath Burman
62	B.R. Ambedkar and The Nation Building Strike: Education Social Change and Development Komal Bhatt, Dr. Divyabha Vashisth
63	Subaltern Conscious in Amitav Ghose's Sea of Poppies Ku. Goldie Jambhulkar
64	Significance of Teachers in Strengthening Pillars of Nation Arvind Manikrao Tatte
65	The Role of Literature and The Media in Nation Building. Shashikant Ukanda Rathod
66	Ruskin Bond's Contribution to Indian English Writing Indal Gopalrao Jadhav
67	The Role Of Art, Literature And The Media In Nation Building Dr. Abhijit Rameshrao Aney
68	Mahesh Dattani: A Literary Artist in Contemporary Society with Special Reference to Tara Dr. Sanjay T. Vite
69	Industrial Conglomeration and Sociolinguistic Participation as Contribution towards National Empowerment Dr.Pravin M. Kanake
70	Indulging National Patriotic Arc and English Literature Dr.Ashok B Yawale
71	Ambedkar's ideas of nation-building in India Prof.V.S.Bhagat
72	A Study of Marketing Strategies and Sales Performance among Traditional and Modern Retailers in Nonthaburi Province Thailand Sopon Somprasong Beaudoin
73	Importance of Human Resources Development Suphawadee Suwanprateep
74	An assessment of diversity in some Cassia species based on pollen morphological characters Ajay. V. Rajurkar and Jaikiran. A. Tidke
75	Assortment of Spiders in the Agricultural Fields from Shegaon, District Buldhana (Maharashtra State) Vairale Amit B.
76	To Estimate The Glycogen Content In Cestode (S. rameshwarae and C. chandrabhae) Of Species Mastacembelus armatus. C. R . Kasar
77	Uses Of Medicinal Plants In Panchakarma Ayurvedic Therapy

	Deepika Chandawat and Rutvi M. Patel
78	Study of Floristic diversity and Geotagging of Government Vidarbha Institute of Science and Humanities, Amravati (Maharashtra) D. J. Khadse, A. S. Deshpande and S. N. Malode
79	Women Empowerment through Self-Help Groups Deshmane Jini Subhash
80	Post-harvest fungal diseases of eggplant in vegetable market of Palam Dist: Parbhani (M.S.), India Dhondiram P. Gadgile and P.V. Pawar
81	Phytochemical Analysis Of Some Medicinal Plants Used In Improving Stomach Function And Correcting Gastro- Intestinal Disorders P. M. Khadse
82	A Report Of Dicot Leaf Julianiophyllum Mohgaonensis From Deccan Intertrappean Beds Of Mohgaon Kalan, Madhya Pradesh, India R. W. Ukey
83	Pharmacognostic Studies of Amorphophallus sylvaticus (Roxb.) Kunth(Araceae) from Maharashtra state (India) Gore Gugleshwar H. And Bhuktar Anil S
84	Allelopathy: An Effective Way Of Weed Management Harpreet Kaur Jalandhar
85	The Role of Agroforestry in Nation Building Jayshree p. More
86	Studies of Some Saprophytic Fungi from Melghat Forest Suradkar K.P. And Kadu S. R.
87	Delapidated Flora Of Arni Region Of Yavatmal District (M.S.) India Kakpure M. R.
88	Exploration Of Ethnoveterinary Medicinal Plants From Nandgaon Khandeshwar Tehsil, District Amravati, Maharashtra, India. Thakare D.K. and Bokhad M.N
89	EMS Induced Mutagenic Effects In Cluster Bean Mahamune S. E.
90	Importance of Sustainable Tourism in Biodiversity Conservation Manisha Sutare and Nishant Sutare
91	Ethnomedicinal Plants Diversity Of Maregaon Tahsil Of Yavatmal District, (M. S.), India Matte, R. S.
92	Nutraceutical importance of some Seaweed (marine plants) Mukul M. Barwant and Vanita C. Karande
93	Screening and in vitro evaluation of probiotic attributes of Lactic Acid Bacteria isolated from Goat Milk from Karnataka Nannu Shafakatullah and Nikitha K
94	Floristic studies on Nawegaon Nagzira Tiger Reserve and Wildlife Sanctuary of Dist. Gondia, Maharashtra, India. PATIL D. N.
95	Study of Pteridophytes from Ratnagiri District R. P. Bansode
96	Ethnopharmaceutical Claims By The Dhangars From Daund Tahasil In Pune District (M.S.) India. S.M. Samudra
97	Phytochemical and Ethnomedicinal Studies of Aromatic Plant Ocimum americanum Linn. Sharayu S. Deshmukh
98	Ethnomedicinal plants used by local people during Covid-19 pandemic in Chandrapur

	district. Sheela S. Kharati and M. C. Kale
99	Ems Induced Leaf Morphological Abnormalities In Chick PEA Tidke M. R. and Mahamune S. E.
100	Cytotoxicity assay of Azadirachta indica and Carica papaya leaf extracts by Allium Test system U. A. More, A. S. Deshpande, K. D. Aswar and S. N. Malode
101	A review on Bryonia laciniosa – A medicinal Plant Ujjwala Supe
102	Qualitative Analysis and Anti-bacterial Activity of Methanolic Leaf Extracts from Some Members of Family Lamiaceae Vivek R. Narkhedkar
103	An overview on importance and uses of Lagenaria siceraria L. Swati D. Yeotkar
104	Diversity Of Endophytic Fungi Of Catharanthus Roseus L. From Different Localities Of Aurangabad District Shrikant A. Taur, Suwarna S. Salunke and Dayanand J. Vanmare
105	An Analysis Of Observed Angiospermic Airborne Pollen Of Winter Season Based Upon Their Mode Of Pollination In Firozabad District Of Uttar Pradesh Shalini Paliwal, S. P. Paliwal, and Anushri Dhawanjewar
106	Study on genetic variability for the quantitative traits in some genotypes of Soybean (Glycine max). Anil D. Adsare,
107	Gas Chromatography and Mass Spectroscopy Studies on Fruit of Tinospora cordifolia Purushottam G. Dhawale
108	Epidermal micromorphology and elemental analysis of leaf of Plumbago- A multipurpose medicinal plant Smita Chaudhari,
109	“Investigation of Fungal Pathogens of Tomato from Western Vidarbha of Maharashtra” Suryakant H. Kanherkar and Rameshwar Y. Mane
110	Petiolar Anatomy of Genus Rostellularia (Richenb.) Smita K. Lande
111	Impact of Climate Change on Agriculture Snajay V. Satpute and Surendra R. Sinkar
112	Ethnoveterinary Uses With Respect To Reproductive Disorders In Melghat Forest Area Of Buldhana District, Maharashtra State Mhasal Santosh S. & V. R. Marathe
113	Marketed Wild Edibles From Anjangaon Surji Region Dist. Amravati (MS) Mangesh J Dagawal
114	Effect of Ocimum sanctum Extract on Developmental Stages of Drosophila melanogaster Y. D. Akhare
115	The potential of legume plant and Management of soil N- concentration in the Kamptee region Rashmi Jachak
116	Various Developments in Science and Technology in India Sarvesh B. Raut
117	Stress Induced Alterations In Working Women of Wardha District Bhende A.M.
118	Phytomedicinal Studies on Leaves of Pergularia daemia (Forssk.) Choiv. U. R. Kanerkar* and P. Y. Bhogaonkar
119	Molluscan Diversity in Waghadi River Ghatanji, District Yavatmal Maharashtra, India

	S. D. Dawada
120	Phytochemical analysis of <i>Grewia asiatica</i> Mayuri P. Naswale and Varsha D. Hutke
121	Preliminary Phytochemical Screening of Various Extracts on Stem Bark of <i>Terminalia arjuna</i> (Roxb.) Wight & Arn Snehal T. Bhandakkar
122	Seasonal variation in temperature and dissolved oxygen in Khuni river Pandharkawda Dist -Yavatmal due to Pollution Sujata. H Shende
123	Studies on Antimicrobial Potential Of Some Selected Medicinal Plants Of Marathwada Region Bhagat A.P. and A. S. Bhuktar
124	Ecologically important plant species in relation with avifaunal food in Mouda Tehsil, Nagpur (MS) India. Swapnil K. Kamble and S. N. Bansod
125	Optimization of nutrient supplementation for enhancement of biomass and ethanol yield from molasses using <i>S. cerevisiae</i> RGK6 strain. Rohini R. Shivsharan and Dilip G. Kadam
126	Impact of Physical Factors on Fungal Population of Seeds Anil U. Kulkarni and Ashok M. Chavan
127	In vitro Micropropagation of <i>Aloe barbadensis</i> an important multipurpose medicinal plant of India Sanjay Kumar
128	Enumeration of Some Ethno-medicinal Plants Species in Pusad Tehsil Dist. Yavatmal (M.S.) India Chavhan V. N.
129	Importance of Thiruvalluvar As A Social Thinker Dr. S. Madhusudanan
130	Sociologist Dr. Iravati Karve Contribution to Indian Society Dr Pravin Mansing Kamble
131	The problems of tribal people and its challenges Patil Swati Venkatrao
132	‘सविनय कायदेभंग’ चळवळीमध्ये स्त्रियांचे योगदान. पूजा हिरामण गांगोडे
133	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक विचार प्रा. डॉ. बबन शामरावजी सेलकर
134	आदिवासींचे कर्ज घेण्याचे त्रोट आणि कर्जाच्या मोबदल्यात तारण वस्तूंचे विश्लेषणात्मक अध्ययन प्रा डॉ योगेश प्रल्हाद महाजन
135	डॉ. इरावती कर्वे यांचे भारतीय समाजशास्त्रातील योगदान डॉ. सुनिता संजय धोपटे
136	राष्ट्रनिर्माणामध्ये महाराष्ट्रातील समाजसुधारकांच्या योगदानाचे समाजशास्त्रीय अध्ययन अमरिष एस. गावंडे
137	देशविकासात चळवळीचे योगदान अनिल विजयराव देशमुख
138	“सावित्रीबाई फुले यांचे शैक्षणिक विचार आणि कार्य” डॉ. बळीराम परषराम अवचार
139	राष्ट्र उभारणीसाठी आपत्ती व्यवस्थापनातील विविध घटकांची भूमिका : शाश्वत पर्याय प्रा.डॉ. सुनिता प्रमोद चौधरी
140	राष्ट्रनिर्मितीमध्ये समतेच्या मुल्यांचे योगदान

	डॉ. एच. यु. पेटकर
141	संविधान निर्मितीच्या माध्यमातून भारतीय राष्ट्र उभारणीतील डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे योगदान डॉ. होमराज टी. राठोड
142	समताधिष्ठित समाजाच्या निर्मितीत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे योगदान डॉ. बी. एच. किर्दक
143	“भारतीय समाजशास्त्राच्या विकासात डॉ. जी. एस. घुये यांचे योगदान एक समाजशास्त्रीय अध्ययन” प्रा. किशन काशिनाथ घोरे
144	व्या शतकातील महाराष्ट्रातील सामाजिक चळवळीचे ऐतिहासिक अध्ययन प्रानितिन नागनाथ मुंडलोड .
145	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे राष्ट्र उभारणीत योगदान डॉ.पुरुषोत्तम रा. बांडे
146	लोकशाहीतील सर्वात मोठा अडसर.....जातिवाद
147	डॉ. पंजाबराव देशमुख यांचे राष्ट्र उभारणीसाठी योगदान-एक आढावा सहा.प्रा.स्मिता रामेश्वर देवर
148	राष्ट्रनिर्मितीमध्ये महिलांचा अविरत संघर्ष आणि योगदान डॉ. तक्षशिला मोटघरे
149	The Contribution Of Dr. Babasaheb Bhimrao Ambedkar In Nation Building Dr. Vinayak R. Sakharkar
150	राष्ट्र निर्माणामध्ये भारतीय महिलांचा सहभाग डॉ. अस्मिता आर. ठोंबरे
151	भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे राष्ट्र उभारणीतील योगदान एक समाजशास्त्रीय अभ्यास प्रा. लक्ष्मण बापूराव नैताम
152	“स्त्री मुक्ति चळवळी” प्रा पांडुरंग रुस्तुम पाचपुते
153	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे समाज सुधारणा बाबतचे विचार डॉ. आर. एम. सरपाते
154	राष्ट्र उभारणीमध्ये महिला चळवळीचे योगदान विशेष संदर्भ: स्वातंत्र्यपूर्व काळातील चळवळी डॉ. माधुरी झाडे
155	Nation Building in India- An Overview Dr. Narendra Narayan Daware
156	A Glance at Importance of Democracy and Media Role in Nation Building Asst.Prof.Ratndip Bhimrao Ganagle
157	भारतातील शेतकऱ्यांच्या चळवळी प्रा.डॉ. रावसाहेब शंकरराव ठोके
158	ROLE OF SOCIAL THINKERS IN Dr Premsing P. Jadhao
159	CONTRIBUTION OF DR B. R. AMBEDKAR IN NATION BUILDING Dr Ketan G. Wakode
160	राष्ट्र उभारणीमध्ये पंचायत राज व्यवस्थेच्या योगदानाचे समाजशास्त्रीय अध्ययन प्रा. डॉ. अनिल के. ठाकरे
161	Contribution of Dr. B. R. Ambedkar to Nation Building: A Review Prof.S.K.Khade
162	आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत महात्मा गांधींच्या विचारांचे योगदान. डॉ. अशिष जयराम मुठे
163	भारतीय शेतकऱ्यांच्या समस्या आणि शेतकऱ्यांच्या चळवळी

	कु. स्वाती एम. उगेमुगे
164	महात्माफुले यांचे शैक्षणिक विचार आणि कार्य एक : अध्यायन प्रा- नवनाथवंकटबडे
165	“भारताच्या राष्ट्र उभारणीत महिलांचे योगदान” डॉ. कल्पना दिलीप भारंबे
166	Role of Doctors in Nation Building Dr. Anil P. Jain & Dr. Harish S. Ghodekar
167	आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत डॉ बाबासाहेब आंबेडकरांचे योगदान दत्ता मांडणीकर
168	“राष्ट्र उभारणीत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे योगदान” प्रा. जयमाला पुंडलिकराव लाडे
169	Survey of Wani Division on Vaccination of COVID-19 Sunanda Aswale, Shweta Raut, Amit Kale and Prasad Khanzode
170	“राष्ट्र उभारणीसाठी शिक्षण आणि राष्ट्रभाषा हिंदीचा आग्रह धरणारे लोकसेवक मधुकरराव चौधरी” डॉ. भारती प्रमोद गायकवाड
171	Phule-Ambedkarite Women’s Contribution in Nation Building Dr. Tanuja V. Koli
172	Contribution of Dr. B.R Ambedkar in Shaping the Modern India Md. Mousuf Raza
173	बाबा आमटेचे सामाजिक समतेचे कार्य प्रा. डॉ. दीपक पां. लोणकर
174	राष्ट्रउभारणीतील डॉ. बाबासाहेबआंबेडकर यांचे योगदान डॉ. सविता भाऊराव चिवंडे
175	सावित्रीबाई फुले यांचे सामाजिक योगदान प्रा. डॉ. संजय भगत
176	The Expansion of Mobile Industry and Its Impact on Youth Generation Md. Abikul Mandal
177	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि राष्ट्रीय एकात्मता प्रा.डॉ.उल्हास एन.राठोड
178	Vandemaataram : A retrospection Prof. Dr. Archana Madhav Ambhore
179	Spatiotemporal Media: Prospects and Challenges in New World Order. Dharmesh V. Dhawankar
180	राष्ट्रकवि मैथिलीशरण गुप्त के काव्य में सामाजिक, सांस्कृतिक चेतना डॉ. निभा शांतीलाल उपाध्याय
181	Use of Digital Platform in Teaching Learning Pedagogy in Education Dr. Elisha Kolluri
182	Significant Role of Constitution in Nation Building Dr. Bheemabai S.Mulage
183	Usages of ICT in Constructivist Approach to Teaching Md Raghob Baber
184	सामाजिक परिवर्तन और कबीर प्रा. लक्ष्मण किसनराव पेटकुले
185	Retrospection on Quality of Education from Past to Present Time to Near and Far Future Aftab Alam
186	Contribution of Dr. B.R Ambedkar in Shaping the Modern India

	Md. Mousuf Raza
187	Efficacy of Flipped classroom to impart instruction: An Indian view. Miss Nidhi Wairagade
188	Application of ICT in Pedagogy of Social studies Md Ishtiaque Alam
189	Consumption of Health and Wellness Food Product in Selected Urban Cities of Maharashtra State-Trends, Attitudes and Drivers Prof. Rajesh S. Shinde
190	Understanding the determinants and drivers of Solid Waste Management: A case Study of Panipat City Ritu
191	Role of Libraries in Nation Building Sandeep S. Satturwar
192	Yoga: A holistic approach of health and wellness Prof. Sunil A. Dambhare
193	साहित्य आणि संगीत यांचा परस्परसंबंध प्रा. प्रफुल्ल विलासराव काळे
194	A Leadership model on Multicultural Contribution to school Administrator' Participated Management of Bangkok Metropolitan Schools Napattarapon Wiriyacharoen, Sowwanee Sikkhabandit ,Khwanying Sriprasertpap
195	Model of Academic Administration in the 21st century of schools in Bangkok Metropolitan Administration Sodsai Srisawad, and advisor Sowwanee Sikkhabandit ,Khwanying Sriprasertpap
196	An Integrated Academic Administrative Model for Schools in the Children and Youth strengthen Projects for the Quality Life in Bangkok Area under the Initiative of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirinthorn Pornnicha Chatapun, Sowwanee Sikkhabandit ,Khwanying Sriprasertpap
197	Model of Learning Management on Western Music in 21 Century of Secondary Schools Bangkok Metropolitan Administration Supakorn Mortip, Paradee Anannawee, Monasit Sittisomboon
198	The Information Technology Management Model of in the 21st century for Schools Bangkok Metropolitan Administration Somkiat Dasa, Sittiporn Prawatrungruang ,Khwanying Sriprasertpap
199	The Effective Public Relations Management Model through Social Media of Private Kindergartens Schools in Bangkok Metropolitan Administration Sasaluck Bunyaraksh, Sowwanee Sikkhabandit, Panya Teerawithayalers
200	A Model of International School Administration in Basic Education in Phuket Province in Accordance with an International Standard Phatcharaphorn Phermkaew, Paradee Anannawee, Monasit Sittisomboon
201	Guidelines for Leadership development of School Administrator Pongsak Puapornpong, Sowwanee Sikkhabandit, Panya Teerawithayalers
202	Strategies of Academic Administration for Learning Management of English Program School under Office of the Private Education Commission: (OPEC) Bangkok District Sirikhwan Singklieng, Sowwanee Sikkhabandit, Khwanying Sriprasertpap
203	A Model of School Administration in Coronavirus Disease 2019 Crisis under Bangkok Metropolitan Administration Atiporn Nilkham, Sowwanee Sikkhabandit, Khwanying Sriprasertpap
204	Supervision Management Model for Schools in 21st Century, For Supervisor Samutprakam Primary Educational Service Area Office 1 Khannarin Saisok, Paradee Anannawee, Monasit Sittisomboon

205	The Role of Maharashtra Gramin Bank in the Development of Rural Socio-Economy Dr. Rajesh M. Jadhav
206	Can Women empowerment be an accelerator to achieve sustainable development goals? Dr. Sonal Agrawal
207	Cyber Security In the Indian Banking Sector Nuruddin khan, Sandeep Bala
208	Servqual Analysis Of Indian Stock Broking Companies – A Survey R. Kajapriya, Dr. S. Venkateswaran
209	A Study On Effects of Mergers & Acquisitions on The Financial Performance Of The Acquiring Organisation Dr. Sunaina Sardana
210	The Socio-Economic Effects of COVID-19 Mr. Mohammed Qasem Al-Maflehi, Mahdi Qasem Saeed Saeed, Prof. Dileep Arjune
211	AGRI RE-FORM MADASU VEERENDER
212	The problems and issues in urbanization in India Dr. Santosh Nivrutti Ghongade
213	Agricultural Financial Support granted by NABARD-An Analysis Ms.A.Banupriya, Dr.V.SureshBabu
214	Role of Rural Women Entrepreneurs towards Nation Building: A Study on Opportunities and Challenges of Entrepreneurs of Sualkuchi Village of Kamrup District of Assam (India) Dr. Runumoni Lahkar Das
215	Impact of Financing Policies on Loan Growth: A Case Study of AXIS Bank, India Mahdi Qasem Saeed Saeed, Mr. Mohammed Qasem Al-Maflehi, Dr. D. A. Nikam
216	Financial Literacy Among Working Women - A Study In Mangalore City Ms. Bharathi R, Dr. Subhashini Srivatsa
217	Use of Digital Platform in Teaching Languages Dr. Elisha Kolluri
218	Impact of COVID-19 on the performance of NIFTY Pharma stocks Dr. Hariom J. Puniyani
219	Future of E- Commerce In India Varsha Dhondiram Bansode, Dr. Sandeep B. Gaikwad
220	Growth of Telecommunication Sector And Foreign Direct Investment Dr. U. Jothimani
221	Empowerment of women through E-Banking in Agricultural Marketing Dr. Durga Anil Pande
222	भारतात ई-कॉमर्सचा विकास प्रा. डॉ. जया सवाईथूल
223	A Critical Study on New Education Policy-2020 Dr. Rupa Gupta
224	Impact Of Cashless Economy On Banking & Finance Prof. Dr. Deepak D. Nilawar
225	Comparative study of Pradhan Mantri Mudra Yojana (P.M.M.Y) of Top Ten States in India Dr. Borde G.D, Mr. Gopale S.D
226	Role of Business Ethics in Sustainable Development Dr. Harinder Kour
227	Education 4.0: A New Paradigm During Industrial Revolution 4.0 Dr. Razeka Khan
228	Consumption Of Health And Wellness Food Products In Selected Urban Cities Of Maharashtra State-Trends, Attitudes And Drivers

	Prof. Rajesh S. Shinde, Dr. Dilipkumar L. Boinwad
229	शाश्वत विकास ध्येये आणि भारताची स्थिती डॉ. माधुरी किशनराव तानुरकर
230	Impact Of Industrialization On Environment And Sustainable Solutions Dr. Mahesh Gaikwad
231	Money Market: An Engine Of Sustainable Economic Development Dr. Gayatri Sanjay Tiwari
232	The Role of Technologies in Enhancing E-Commerce Prof. Abhijit Vasant Deshmukh
233	Problems and Challenges of Higher Education in India Prof. Harsha Wandhone
234	Assessment of Effects of Nutrition Education on Maternal Knowledge and Nutritional Status for Vibrant Nation Dr. Anjali A. Rajwade
235	वं.राष्ट्रसंतांचे संतत्व, व्यक्तिमत्व आणि कार्य प्रा. सौ. धनश्री लोकचंद राणे
236	Woman Empowerment And Self Help Groups - A Case Study Of Mahila Arthik Vikas Mahamandal Mangal Bansod
237	कुपोषण डॉ.अर्चना आ. निखाडे
238	घाटंजी तालुक्यातील आदिवासी बालकांमधील कुपोषणाचा अभ्यास डॉ.कविता आर किर्दक
239	Contribution of Various Techniques for fitness Dr. Manjiri M. Chepe
240	भारतामध्ये कुपोषण : कारणे आणि उपाय डॉ. कविता आर. बोरकर
241	मानवी जीवनात पोषक घटकांचे महत्त्व प्रा. डॉ. मिनाक्षी कांबळे
242	मानव विकासात पोषक घटकांची आवश्यकता प्रा. डॉ. पल्लवी शामसुंदर देशमुख
243	The Role and Contribution of Home-Economics in National Development प्रा डॉ. साधना डी. वाघाडे
244	Impact of COVID-19 Lock Down on Adolescents Dr.SampadaNaseri
245	Role of Nutrients In Human Life Dr. Priti P. Gawande
246	<u>नोकरदार महिलांचे आरोग्य आणि आहार</u> डॉ.प्रा. स्मिता गजधिये
247	A Comparative Study of Nutrition Status of Adolescent Boys and Girls Dr. Sunita Arjunrao Rathod
248	Relationship Between Malnutrition And Poverty Dr. Sarita Deshmukh
249	<u>नोकरी करणाऱ्या महिलांचा मानसीक ताण व आरोग्याच्या समस्या</u> सहाय्यक प्रा.डॉ. कु. उषा नानाजी राखुंडे
250	Diet and Physical Fitness During Covid-19 Pandemic Dr.VarshaYashodhanPatil
251	कुपोषण एक जटिल समस्या Dr. Vibha C. Ghodkhande

252	Importance Of Nutrients And Nutrient Metabolism On Human Health Dr. Vibha Hemant Katey
253	मानवी जीवनामधे पोषक घटकांचे महत्त्व लेखक डॉ.विद्या धर्मेंश ध्रुव
254	The Role and Contribution of Home Economics in Nation Development Diksha Ratnasar Badole
255	Dietary Issues And Solutions For Working Women Ms. Pratibha S. Katkar
256	Role of education in sustainable development for better and secured human life Prof. Sonal Tuljaram Kame
257	किशोरावस्थेतील (वयोगट १२ ते १५ वर्ष) बदलते पालक-बालक संबंध कु. रूपाली सुभाषराव कणसे
258	Protein Energy Malnutrition Prof. Sunita S. Balapure
259	मानवी जीवनात पोषक आहाराचे महत्त्व प्रा.सौ.वासंती देवनाथ खाडिलकर/देवीकर
260	राजर्षी शाहू महाराज — एक राष्ट्रपुरुष प्रा. डॉ. डी.डी.जोधळे
261	बाबा आमटेचे सामाजिक समतेचे कार्य प्रा.डॉ. दीपक पां. लोणकर
262	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे राष्ट्र उभारणीतील योगदान डॉ. कैलाश फुलमाळी
263	लोकशाहीतील सर्वात मोठा अडसर.....जातिवाद डॉ.राजेंद्र श्री.कोरडे
264	ताराबाई शिंदे यांचा “स्त्री-पुरुष तुलना” मधुन स्त्री मुक्तिचा हुंकार प्रा. डॉ. गजानन लिंबाराव सोडनर
265	भारतीय नारी द्वारा राष्ट्र निर्माण के प्रयास और स्वदेशी आन्दोलन : कुछ अछूते पहलू डा० नुजहत फातिमा, Dr. Nuzhat Fatima
266	महात्मा गांधीजींचे आर्थिक विचार व देश स्वावलंबन डॉ. मंगला गोरे
267	The Ideology and Strategy of the Social Movements for the Upliftment of the Oppressed – A Revisit Dr. Shiladhar Yallappa Mugali
268	Role of nationalism in Indian Independence Movement. डॉ.शिवाजी सोमला पवार
269	संत साहित्य आणि परिवर्तन डॉ. श्रीकांत डी. पानघाटे
270	डॉ.रखमाबाई राऊत यांचे योगदान प्राध्यापक डॉ. सु. सं. माळशिखरे
271	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या मंदिरप्रवेशसत्याग्रहाचे ऐतिहासिक विश्लेषण प्रा. युगंधरा यशवंत शिवणकर
272	सामुदायिक प्रार्थनेमागील राष्ट्रसंताची भूमिका प्रा. डॉ. सिध्दराम किशनराव मुंडे
273	भारतीय राष्ट्रवादाच्या जडणघडणीमध्ये भारतीय भाषांचे वृत्तपत्रांचे योगदान डॉ. प्रमोद ना. च्यार
274	B.R. Ambedkar and The Nation Building Strike: Education Social Change and Development. Komal Bhatt, Dr. Divyabha Vashisth
275	राष्ट्र निर्माण में महात्मा गांधी के आर्थिक विचारों का योगदान सबीहा नूरी
276	भारतीय राष्ट्रवादाची स्वातंत्र्यलढयातील भूमिका प्रा.डॉ. भाऊराव रामेश्वर तनपुरे

277	स्वातंत्र्य आंदोलनात स्वदेशी चळवळीचे योगदान प्रा. विजय देविदास वाकोडे
278	Dr Babasaheb Ambedkar's role in building India Sandesh Wagh
279	The Role and Contribution of Agriculture Sector in Nation Development Dr. Nagorao K.Sore
280	औद्योगिकीकरण प्रा. डॉ. के. जी. राजपूत
281	भारतातील दारिद्र्य निर्मूलन प्रा. डॉ. मनिशकुमार काशिनाथ कायरकर
282	दारिद्र्याचे मापन आणि उपाययोजना डॉ. नितीनज्ञानदेवचैधरी
283	Sustainable development goals and Covid 19 Dr. Sapna Ashish Nandeshwar, Nagpur
284	अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांना केंद्र सरकारने शिक्षणावर केलेल्या खर्चाचे विश्लेषणात्मक अध्ययन अभिषेक संजय पद्मावार, डॉ. करमसिंग रा.राजपूत
285	भूमिहीन अनुसूचित जातीच्या आर्थिक विकासात कर्मवीर दादासाहेब गायकवाड सबलीकरण व स्वाभिमानी योजनेची भूमिका भिमराव परमेश्वर वाघमारे
286	Consequences of Globalization on Indian Agriculture Mr. Milind Haribhau Dhale
287	Innovations And Challenges In Indian Insurance Industry Nandini. S
288	Sustainable Development: A Study Of Some Aspects In Affordable And Clean Energy In India Ms.S.R.Sirsat, Dr.G.L.Shendge
289	Agripreneurial Development in India: Opportunities & Challenges Uttama Sorout
290	कोळसा खनिज उद्योगाचे भारतीय अर्थव्यवस्थेतील योगदान गोशवारा सागर षंकर बरषेट्टीवार प्रा. डॉ. करमसिंग रा. राजपूत
291	Dr. B. R. Ambedkar And The Labor Movement Dr. Anand C. Wele
292	भारताच्या आधुनिक जडणघडणी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे योगदान प्रा.डॉ.आर.डी.मांडणीकर
293	Contribution Of Dr. B.R. Ambedkar Towards National Building Dr. V. J. Rathod
294	Dr . Babasaheb Ambedkar's Contribution in Human Right Movement in India Prof. Dr. Vinod Bhivaji Khaire
295	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे राष्ट्र उभारणीतील योगदान प्रा. सुधीर वि. वानुबाकोडे
296	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे राष्ट्र उभारणीत योगदान प्रा.सौ.सुहास चंद्रशेखर
297	Efficacy of Flipped classroom to impart instruction: An Indian view Miss Nidhi Wairagade
298	Conservation and management of Nehru Lake at Aurangabad City (MH) India Yogita L. Padme
299	Lymnological Status Using Physico-Chemical Parameters Of Wardha River, Near Marda In Taluka Warora, District Chandrapur, Maharashtra, India P.R. Makde and M. C. Kale
300	Avifaunal Diversity with relation to ecology of Pandharkawada Forest Division, India A. J. Wanjari

301	Screening Of Secondary Metabolites From <i>Andrographis Paniculata</i> (Burm. F) Wall. And <i>Sida Acuta</i> (Burm.) F. Shweta S. Deshmukh and Varsha D. Hutke
302	Study of kinetics of methylene blue adsorption onto nanostructural polyaniline A. N. Ingole, M. R. Raghuvanshi
303	Review Article: Green Chemistry and Sustainability: Challenges and Opportunities Mr. Balasaheb R. Deshmukh
304	Magnetic Studies of Bidentate Ligand Complexes of Cr(III), Mn(III) and Fe(III) derived from thiazole Schiff Base S. R. Kelode
305	Synthesis of Schiff base compounds: Characterized by spectral, DFT & Insilico studies M. Suganya, A. Catherine Paul, Madhukar Hemamalini, S. Josekavitha and Venkatachalam Rajakannan
306	The Role Of Microbial And Dna Cleavage Studies Of Ligands And Its Metal Complexes Dr. Mallikarjun Kote
307	Water Quality Assessment Of Chikhaldara Lakes Nandkishor J. Suryawanshi
308	Synthesis, Structural Analysis, DFT and Insilco properties of Phenylethanone Chalcones N.Jayasudha, A.Agalya, Madhukar Hemamalini, S. Jose Kavitha Kodaikanal, Tamilnadu
309	Zinc triflate Catalyzed Highly Efficient One pot Three Component Synthesis of 3,4-disubstituted Isoxazol-5(4H)-ones in Aqueous medium. Shrinivas L. Nakkalwar
310	Physico-chemical analysis of water from Kumbharkini dam of Darwha district Yavatmal. P. H. Bhagwat
311	Investigation of Intermolecular Interactions by ultrasonic interferometry in Binary Liquid Mixtures of Amino Acid in KBr at different temperatures Pragati K. Tale
312	A novel bis-pyrimidines -1, 3-diols: Synthesis and Characterization. Dhanashri Panchbhai , S.A .Shah, Prof. A .M. Nannaware
313	Synthesis, Characterization and Biological Evaluation of Bis(hydantoinyloxy) alkanes Ramesh.G.Surose, V. N. Ingle , L. J .Paliwal
314	Optimization of nutrient supplementation for enhancement of biomass and ethanol yield from molasses using <i>S. cerevisiae</i> RGK6 strain. Rohini R. Shivsharan and Dilip G. Kadam Solapur, Maharashtra
315	Green Synthesis of Metal nanoparticle using <i>Morinda Cetrifolia</i> SHAILESH G. ATRAM ¹ , RAHIM S. SHAIKH ²

	Maregaon, Yavatmal, Maharashtra
316	Ultrasonic Investigation Of 5-P-Chlorophenylthi Ocarbamido-1-Naphthol In 80% Dioxane A.B.Wadekar, R.D.Isankar, D.A.Pund, D.T.Tayade Shegaon, Akola, Maharashtra
317	Investigation Of Thermo-Acoustic Properties Of 1-Propanol-N-Hexane Binary Mixture At Different Temperatures Wakulkar A. P., Lanjewar M. R., Shah S. A. Warora, Chandrapur, Maharashtra
318	Impact of Wastewater Disposal on Zooplankton Diversity in Kham River of Aurangabad City (MH) India Yogita L. Padme
319	Investigation of Molecular Interactions In The Binary Liquid Mixtures By The Study of Hydration Number Pravin J. Ganjare, Sunanda S. Aswale, Shashikant R. Aswale
320	Assessment of water Quality Using Physico-Chemical Parameter From Weni(Bk) Dam at.Mahagaon tahsil Dist.Yavtmal Mr. R.N Gaikwad, Mr. R.N Ingole
321	Molecular Interactions In The Leaf Extract Solution Of <i>Tridax Procumbens</i> : An Ultrasonic Study S. S. Kamble, S. R. Aswale, S. S. Aswale
322	Physico-Chemical Analysis of Soil Sample from Wardha District W. A. Khan
323	Viscometrically Investigated Thermodynamic Of 5-P-Chlorophenylthiocarbamidonapthtol In 60% Solvent Mixture Ajay B. Wadekar, Dhammapal L. Bhade
324	Studies of stability constants of the complexes of some substituted pyrazoles Carboxylic acid with Cu(II),Ni(II),Co(II) and Nd(III) metal ions in 70% DMF-water mixture Dr. Vijay S Jagtap
325	रत्नाकर मतकरींच्या नाटकातील समाजदर्शन डॉ. प्रवीणा नागपूरकर
326	संतसाहित्य आणि परिवर्तनवाद डॉ. चारुशिला रा. रूमाले
327	स्त्री संत साहित्यातील सामाजिक बंडखोरी डॉ. पद्मरेखा धनकर
328	मराठी साहित्यातील बदलते प्रवाह प्रा. रिता द. वाळके 'डंभाळे'
329	थेरीगाथा : जागतिक स्त्रीवादी साहित्याची प्रेरणा प्रा. डॉ. विश्वजीत कांबळे
330	स्त्री प्रतिमा : एक आकलन प्रा. डॉ. गजानन गोपाळराव हेरोळे
331	परिवर्तनाचे वाटसरू डॉ. माधुरी मनोहरराव पाटील

332	राष्ट्रबांधनीसाठी राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांच्या भजनाचे योगदान प्रा.डॉ. अन्नपूर्णा अ. चौधरी
333	'उपरा' स्वकथानातील जीवनवास्त दीपक महाजन
334	संत साहित्य आणि राजकीय परिवर्तन प्रा. डॉ. प्रदीप राऊत
335	भाशिक विविधता : भारतीय वाङ्मयाची उत्क्रांती सुचिता एस. ढेरे.
336	तुकारामांच्या साहित्यातील अस्तित्वमान व विश्वात्मकता रेणुकादास उबाळ
337	राष्ट्रसंतांच्या विचारातील परिवर्तनवाद डॉ. आर. आर. दिपटे
338	संत साहित्य आणि परिवर्तन डॉ. श्रीकांत डी. पानघाटे
339	कर्मयोगी गाडगेबाबा यांच्या विचारातील प्रबोधन क्षमता डॉ.श्रीकृष्ण वामन पदमणे
340	संत तुकाराम : एक सामाजिकपरिवर्तनवादी संत नवाजीगेंदलाल घरत
341	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांचे स्वातंत्र्य प्रेरक काव्य स्वप्नील राजेश इंगोले
342	साहित्य आणि संगीत यांचा परस्परसंबंध प्रा. प्रफुल्ल विलासराव काळे
343	व्या शतकात संत तुकारामांच्या अभंगांची उपयुक्तता योगिता का. चोडणकर
344	संतांच्या परिवर्तनवादी विचारांची उपयुक्तता डॉ. सुवर्णा गाडगे
345	मराठी साहित्यातील बदलते प्रवाह डॉ. प्रीती किशोर उमाठे
346	सामुदायिक प्रार्थनेमागील राष्ट्रसंतांची भूमिका प्रा. डॉ. सिध्दराम किशनराव मुंडे
347	डॉ. आनंद यादवांचा वाङ्मयीन प्रवास प्रा. नितीन जगदिष टेकाम
348	मराठी साहित्यातील बदलत्या प्रवाहात 'बासिस्मा ते धर्मांतर' या आत्मकथनाचे मूल्यमापन गजानन श्यामसुंदर राऊत
349	'समाजस्वास्थ्य'चे सुधारक रघुनाथ धोंडो कर्वे:राष्ट्र उभारणीतील द्रष्टा कर्मयोगी प्रा. डॉ. जयश्री प्रकाश शास्त्री
350	परिवर्तनवादी प्रबोधक ज्योतीराव प्रा.डॉ.राजेश चवरे
351	संत श्रीगोविंदप्रभूंची सामाजिक परिवर्तनवादी भूमिका डॉ. अभिजित नाना पाटील
352	Poverty Alleviation :Initiative And Its Sectors of Indian Economy Dr Vinod Ratiram Bansile
353	Socio-Economic exclusion: A study of Scheduled Castes women workers working in Unorganized Sector Narayan Dashrath Kharat
354	RFID Technology Application in Academic Libraries Dr. Jugal E Maldhure
355	Ajadi Ka Amrit Mahotsav: Bharat Biotech Making Bharat Atmnirbhar with Special Reference To "Covaxin" Dr. Porinita Banerjee, Dr. Sheena Abraham, Dr. Vasimraja Sayed
356	Issues and Challenges associated with the Development of Livestock in India Arshad Bhat

KEYNOTE ADDRESS

The Role of Academic Community and Neoliberalism

Prof. Dayananda Ambalangodage

Department of Accounting

Faculty of Management Studies and Commerce

University of Sri Jayewardenepura

Sri Lanka

Both the Marxist and Foucauldian formulations are indispensable, yet neither is sufficient for understanding the distinctive mobilization of law in neoliberal transformations today. Together, the Marxist and Foucauldian perspectives capture dimensions of law's role in deregulating and empowering capital and in defanging or dismantling labor, consumer, welfare, and other popular solidarities.

As we have already seen, liberalism viewed the market as a natural phenomenon that could take care of itself if left alone. However, with the rise of neo-liberalism, this conception of the market was radically altered, where neo-liberal economists asserted that the 'rules of the game' must first be established and the market itself must be continually reinforced in order to promote competition and a culture of entrepreneurship. While the liberal conception of *homo oeconomicus* conceived man simply as a partner in an exchange relationship, the neo-liberal conception of *homo oeconomicus* is conceived as an entrepreneurial self, the living embodiment of 'human capital'. This transformation in the social contract was extremely important, since the development of 'human capital' demands continuous intervention and economic regulation within the social fabric to promote competitive social relations and entrepreneurial culture.

Based on the above back ground, it is vital to raise an important question "what is the role of academic community in developing the human resources in the context of neoliberalism. Thus, the centrality of the key note speech of this international multidisciplinary E-conference would be around this timely important question. In the neoliberalism context, some aspects in nation building, from academic community perspective, would be "empowering human being" and continuously developing their "soft skills" and "social skills".

PLENARY TALK

Pure and Applied Mathematics: Two Sides of the Same Coin

Prof. Arun S. Muktibodh
Honorary Professor,
Institute for Basic Research, Palm Harbor,
Florida, U.S.A.

Abstract

In this key note we are going to compare two main streams of mathematics, namely Pure mathematics and Applied mathematics. Pure mathematics becomes applied mathematics as soon as it is successfully applied to some natural or physical phenomenon. Thus, applied mathematics is essentially pure mathematics, but the converse is not true. In fact there are certain mathematical concepts which have not found any application till date. Riemannian geometry was a pure mathematical concept before it was used many years later by Albert Einstein in his famous 'Theory of Relativity'. Origin of a mathematical concept may be from pure mathematics or from some application outside. Pure and Applied mathematics as mathematical disciplines have very blurred line of demarcation and overlap in general. Thinking of one without the other is of no significance. Thus, pure and applied mathematics complement each other and are inseparable as such.

PLENARY TALK

Social Media and Education in Nation Building

Dr. Ashok Sachdeva

Prof. of English

Mata Jija Bai Govt. Girls PG College, Indore

& Faculty, Dept. of Languages

Devi Ahilya University, Indore (M.P.)

Abstract

Social Media outlets differ from traditional media such as print magazines, newspapers, TV and radio broadcasting in a variety of ways. They differ in terms of quality, reach, frequency, usability and immediacy. The social media applications can be differentiated among four types:

Space-timers which are location and time-sensitive; Space-locators being only location sensitive; only time sensitive; Slow-timers i. e. no location and not time sensitive.

Social media are web 2.0 applications. The various types of educational media and multimedia technology are being currently utilised in teaching and learning processes. User-generated content (UGC) is the lifeblood of the social media organism. Users create service-specific profiles for the site or app that are designed and maintained by the social media organization.

Social media facilitate the development of online social networks by connecting a user's profile with those of other individuals. Mobile devices, clickers, smartphones are used in enhancing feedback activities during Teacher's instruction delivery. An interactive whiteboard provides touch control of computer applications which enhance the experience in the classroom by displaying visuals viewed on a wider screen by learners. This assists in visual learning, and interactivity for learners' to draw, write or manipulate images on the interactive whiteboard. The digital video is the need for in-classroom hardware players. It allows teachers and learners to access video clips immediately without the internet access. Online media streams can enhance streamed video websites for classroom teaching/learning processes. The digital game motivates in learning a particular concept at hand and its use is increasing every day.

Podcast is relatively new invention that allows teachers to publish files to the internet where learners' can subscribe and receive new files from people by a subscription. Personal Computer as a tutor or surrogate instructor has been the subject for much research and evaluation since its development.

Educational media refers to channels of communication that carry messages with an instructional purpose. They are utilised for the sole purpose of learning and teaching. Classification of Educational Media - There are different ways to classify media. Print media, non-print media, and electronic media and Projected media and Non-projected media

INVITED TALK

Contribution of Statistics in Nation Building

Sudhakar C. Agarkar

Professor and Dean

VPM's Academy of International Education and Research

Thane, Maharashtra, India

Abstract

Statistics is a branch of Mathematics that plays a crucial role in business, management and planning. Soon after independence India adopted a five year plan of development. These plans were prepared using the statistical data made available to the members of Planning Commission. Apart from the old data available to them the commission members demanded a fresh statistical data on a variety of aspects. A special department named “National Sample Survey” (NSS) was established to fulfil this demand. NSS, from its beginning has engaged in conducting surveys on various issues and made the data available to the government. Some of the issues dealt with by this organisation are Educational Status, Infrastructure Facilities, Medical Service, Literacy rate, Monthly income of a family, Hygienic facilities available, etc. The data provided by NSS to the Planning Commission influenced national planning and shaped the development of the country significantly. At the same time NSS conducted surveys to understand the impact of certain schemes launched by the government. Thus, the statistical data made available by this organization has played a crucial role in allocating national resources to different activities and in assessing their impact on the society. Similarly, the surveys conducted by NSS during the implementation of the schemes enabled government machinery to undertake mid-course corrections. This presentation will focus on the role played by NSS and its statistical data in nation building with special reference to India.

INVITED TALK

Literature and Nation-building: A Global and Local Perspective

Manas Kumar Gupta

Prof, Dept. of English, L.T.College, Wani,
Maharashtra, 445304.

[Email- guptamanas717@gmail.com](mailto:guptamanas717@gmail.com)

ABSTRACT

Literature that includes not only literary writings but also historical, philosophical, political, sociological writings has helped the process of building "nation" (which, as we understand it today, is a western concept) in some ways. In eighteenth, nineteenth and twentieth (during its first half, broadly speaking) centuries, literature played both positive and negative roles in building and unbuilding nations, in addressing social problems, in awakening feeling of patriotism, in forging cultural unity among races, etc. In the centuries that followed literature continues to play its role in drawing our attention to multiple issues that plague modern, post-colonial, globalized world.

Keywords: Nation, nation-building, roles of literature, positive and negative roles.

INVITED TALK

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे राष्ट्रनिर्माणातील योगदान

प्रा. डॉ. नारायण कांबळे

प्राध्यापक व विभाग प्रमुख

पदवी व पदव्युत्तर समाजशास्त्र विभाग

स्वामी विवेकानंद महाविद्यालय, शिरूर ताजबंद

ता अहमदपूर, जि. लातूर ४१३५१४.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी आपल्या संशोधनात्मक प्रबंधांसाठी ज्या विषयांची निवड केलेली आहे आणि ज्या सामर्थ्याने त्यांचे विश्लेषण केलेले आहे त्यातून त्यांचा राष्ट्रवाद आणि राष्ट्रप्रती असलेले प्रेम याचे दर्शन होते. याचा अर्थ डॉ. बाबासाहेबांच्या मनात आपल्या विद्यार्थीदशेतच कुठे तरी निर्भेळ राष्ट्रवादाची बीजे रुजलेली होती. बाबासाहेबांनी निवडलेल्या सत्र प्रबंधांची पार्श्वभूमीच राष्ट्रवादाची आहे. ज्या क्षणांपासून इंग्रजांचे राज्य या देशावर आले त्या क्षणापासून सरकारी यंत्रणेवर होणारा खर्च हा सतत वाढता आहे. या खर्चाची भरपाई करण्यासाठी जनतेवरील कर ज्या पद्धतीने वाढवले जात आहेत याचे विस्तृत अध्ययन बाबासाहेबांचे आहे. या प्रबंधांतून बाबासाहेब या निष्कर्षांप्रत आलेले आहेत की, ब्रिटिश राजवटीची शासन यंत्रणा या देशाला दरिद्री करणारे व देशाचे आर्थिक शोषण करणारे एक बळकट साधन कशा प्रकारे आहे हे पुराव्यांच्या आधारे पटवून सांगण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. प्रांतीय शासनाच्या विस्ताराने आढावा घेऊन येथील कायदेच जनतेच्या हिताविरुद्ध कसे आहेत हे त्यांनी स्पष्ट करून सांगितले आहे. करांच्या रूपाने गोळा झालेली रक्कम आणि रकमेतून शासन चालवणे ही संपूर्ण व्यवस्थाच जनतेच्या हिताशी विसंगत आहे. शोषणावर भर देणारी आहे हे बाबासाहेबांनी सांगितले आहे. आपल्या डी. एस्सी. च्या प्रबंधातही या देशातील रूपयाच्या समस्येचा विचार करताना भारतीय चलन रूपया आणि ब्रिटिश चलन पौंड यांच्यात जो विनिमय दर ठरवलेला आहे तो संपूर्णपणे ब्रिटिशांच्या हितसंबंधांची जोपासना करणारा आहे तर दुसरीकडे भारताचे शोषण करणारा आहे असे त्यांचे विश्लेषण आहे. प्रबंधातील विषयांचा अशा प्रकारचा आढावा एका दलित विद्यार्थ्याने निर्धाराने व निर्भीडपणे इतक्या स्पष्ट शब्दांत मांडावी ही खरोखरच विस्मयकारी बाब आहे.

अशा परिस्थितीत राष्ट्रांतर्गत एकाजाती—जमातीचे शोषण दुसऱ्या जाती जमातीने करणे आणि परक्या राष्ट्राने येऊन संपूर्ण राष्ट्राचेच शोषण करणे या दोन्ही बाबींतील नेमका फरक जाणण्याइतकी जागरूकता बाबासाहेबांनी दाखवावी ही बाब चकित करणारी आहे. परकीय सत्तेचा येथील व्यापार, त्यांनी ठरविलेले चलनाचे दर, त्यांची करव्यवस्था, शासन व्यवस्था हे सारेच एकमेकांना पूरक असणारे शोषण यंत्रणेचे घटक आहेत. याबद्दल बाबासाहेबांच्या मनात तिळमात्र शंका नाही. त्यामुळे त्यांचा असा निष्कर्ष आहे की, भारतावरील ब्रिटिशांची सत्ता संपुष्टात आल्याशिवाय भारताला उज्ज्वल भविष्य नाही. या निर्णयावर बाबासाहेब त्यांच्या विद्यार्थीदशेतच पोहलेले आहेत आणि शेवटपर्यंत ते या निर्णयाला चिकटून राहिले आहेत. बाबासाहेबांपुरता विचार करता ब्रिटिश राजवटीमुळे आपल्याला शिक्षणाची संधी उपलब्ध झाली, नानाविध सुधारणांची संधी प्राप्त झाली ही वास्तविकता त्यांना अमान्य नव्हती. मात्र ही बाब सुद्धा ब्रिटिश राजवटीविषयी त्यांच्या देशभक्त मनामध्ये कृतज्ञता निर्माण होऊ शकली नाही. आंबेडकरांना हे स्पष्ट दिसत होते की, विषमतेचा उदय गुलामगिरीतून होतो. भारतामध्ये शोषणविरहित समतेच्या सत्त्वावर आधारलेला समाज निर्माण करावा या उदात्त आणि मानवतापूर्ण हेतूने ब्रिटिश लोक भारतात आले आहेत असा क्षणभर सुद्धा समज बाबासाहेबांचा झालेला नव्हता. मुळातच ही राजवट गुलामगिरी निर्माण करणारी आणि शोषणावर प्रेम करणारी असल्याने ही राजवट इथे अगोदरपासून असलेले भेद राखणार, नसलेले भेद निर्माण करणार, उपलब्ध समाज व्यवस्थेचा स्वतःच्या हितासाठी वापर करणार. म्हणून या देशात जोपर्यंत ब्रिटिश राजवट आहे तोपर्यंत विषम समाज रचनेचे पोषणच होणार. याविषयी बाबासाहेबांच्या मनात शंका नाही. स्वराज्य आणि केवळ स्वराज्यातच या देशातील अस्पृश्यांना समान आणि समृद्ध जीवन उपलब्ध होऊ शकेल. असा बाबासाहेबांचा ठाम विश्वास होता. या देशातील समाज मान्य महान राष्ट्रभक्तांच्या बरोबरीने एक प्रखर राष्ट्रभक्त आणि कडवा राष्ट्रवादी म्हणून आपण बाबासाहेबांना मान्यता देऊ तेव्हाच बाबासाहेब समजण्याच्या दृष्टीने या देशातील सनातन्यांसाठी काही वातावरणाची निर्मिती होऊ शकेल.

INVITED TALK

Dr Ambedkar: Indian Society and Nation Building

Dr Pradeep Meshram

Head and Asso. Prof.

J.M. Patel College, Bhandara

pradeep_meshram1967@rediffmail.com

Abstract

The concept of Nation is not merely geographical but it intervened with the “we” feeling among the citizens. It intersects with empathetic responsibility towards fellow citizens. The building of a nation is a course which duly attached with the welfare of “The People” and praxis of the principles of liberty, equality, justice and fraternity among them. The political and social works of Ambedkar, including his philosophical notions, are logico-rationally related to Indian realities and put a holistic and idealistic theoretical perspective of Nation Building. As history reveals, Indian society is a highly stratified society based on various forms of inequalities viz. class, caste, gender, ethnicity, language, etc.; and associated inhumane principles based on differentiation, hatred, unjust feudal values, and mental slavery are shaped the socio-cultural life of Indian Society. He knows that it is very difficult to build a ‘Nation’ within a society that does not have a history of humanistic democratic values, fraternity, liberty and justice. For him, the welfare of all weaker sections of society through constitutional measures, harmony with justice and equality among ‘the people’, strengthen the democracy through affirmative actions and participation of ‘the people’ in the process of nation-building are the prime conditions of nation-building, which he tried to implement it through his work in constitution committee, works as a minister of various portfolios, member of various committees, socio-political movements and finally, embracement of Buddhism. Redistribution of power, authority and resources that enables the masses to live with honour and development of scientific attitude with a humanitarian approach within the masses is the principal objective of Ambedkarite perspective of Building a Nation, like India.

Key Word: Nation-Building, Ambedkarite Perspective, Democratic-Scientific Values

INVITED TALK

Overview of pharmaceutical co-crystals and its hydrogen bonding interaction

Madhukar Hemamalini

Department of Chemistry, Mother Teresa Women's University, Tamil Nadu, Kodaikanal-624

102

Abstract

The design and synthesis of pharmaceutical co-crystals have received great interest in recent years. Co-crystals are multicomponent systems in which two components, an active pharmaceutical ingredient, and a coformer were present in a stoichiometric ratio and bonded together with non-covalent interactions in the crystal lattice. It is shown that co-crystals can be applied in the medicine and pharmaceutical industry for improving different properties such as dissolution rate, melting point, solubility, chemical stability, etc., Another way of co-crystals application is drug pharmacological action modification. The intermolecular interactions include hydrogen bonding (HB), π -interaction, and halogen bonding plays an important role in stabilizing the co-crystal systems. Most co-crystal design strategies are based on strong hydrogen bonds. It is therefore a possibility that the proton involved in the hydrogen bonding will be transferred from the acid to the base. Herein presents a systematic overview of pharmaceutical co-crystals and their supramolecular hydrogen bonding patterns explained via the hydrogen bonding motif.

Keywords: Pharmaceutical co-crystals, Hydrogen bonding, Hydrogen bonded motif.

INVITED TALK

स्त्री संत साहित्यातील सामाजिक बंडखोरी

डॉ. पद्मरेखा धनकर

मराठी विभाग

सरदार पटेल महाविद्यालय

चंद्रपूर

भारताच्या मध्ययुगीन कालखंडात महाराष्ट्रामध्ये संत साहित्याची चळवळ 12 व्या – 13 व्या शतकात जन्माला आली. आजच्या काळात संत साहित्याकडे एक दृष्टीकोन जरी टाकला तरी त्याचे ऐतिहासिक महत्त्व लक्षात येते. विदर्भातील महानुभव पंथाची फोफावलेली चळवळ असो किंवा पश्चिम महाराष्ट्रामध्ये निर्माण झालेल्या वारकरी संप्रदायाची चळवळ असो. याचा मागील दोन शतकांपासून सैध्दांतिक अभ्यास केला जात आहे. इंग्रजी शिक्षणातून आणि विचारातून निर्माण झालेल्या विचारवंतांच्या पहिल्या पिढीने समाजप्रबोधनाबरोबर संत साहित्यावरही दृष्टीक्षेप टाकला त्यातल्या त्यात न्या. गोविंद रानडे यांनी 'राईज ऑफ द मराठा पॉवर' या ग्रंथातून खऱ्या अर्थाने संत साहित्य आणि कार्याची दखल घेतली. त्यानंतरच्या काळात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, वि.का. राजवाडे, वि.ल. भावे, पु.ग. सहस्त्रबुध्दे, ह.श्री. शेनोलीकर, बा.र. सुंठणकर, ग.बा. सरदार, स.ज. भागवत, डॉ. यु.म. पठाण, रा.ग. जाधव, रावसाहेब कसबे, यशवंत मनोहर, भालचंद्र नेमाडे, म.सु. पाटिल, इत्यादींनी तर दुर्गाबाई भागवत, कुसुमावती देशपांडे, इरावती कर्वे, सरोजिनी बाबर, तारा भवाळकर इ. स्त्री लेखकांनीही संत साहित्याचा मागोवा घेण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. तरीही आठशे नऊशे वर्षापूर्वी निर्माण झालेले हे संत साहित्य आजही आपणास खुणावत राहते. याचे कारण म्हणजे संत साहित्य हे तत्कालीन ऐतिहासिक दस्ताऐवज म्हणून महत्त्वाचे आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, वि. का. राजवाडे, पु. ग. सहस्त्रबुध्दे यांच्या संत साहित्यावरील प्रखर टिकेचा भाग बाजुला ठेवला तरीही संत साहित्य हे साहित्य म्हणून श्रेष्ठ स्थानी ठरते. मुद्दा महत्त्वाचा हा आहे की संतांच्या साहित्याने आजच्या अर्थाची सामाजिक बंडखोरी घडून आलेली नसली किंवा अस्पृश्यता संत नष्ट करू शकले नसले तरीही अध्यात्मिक पातळीवर सर्व जातीपाती, धर्म, पंथ यांना जोडणारी ती एक सामुहिक (सामाजिक) कृती होती हे ही आपण नाकारू शकत नाही. संत साहित्याचे साक्षेपी विचार करतांना त्याला काळाच्या बऱ्याच मर्यादा पडलेल्या आहेत हे लक्षात घेतले पाहिजे. संत हे धर्मसंस्थापक नव्हेत किंवा त्यांना दुसरा धर्मही घ्यायचा नव्हता पण स्वधर्मातील ज्या वाईट बाबी आहेत त्या बाबींवरही कठोर टिका करण्याचे सामर्थ्य त्यांच्या साहित्यामध्ये आहे हे नाकारू शकत नाही. त्याला आपण मार्क्सवादी किंवा तर फुटपाटयालावून तपासणी केली तर संतांच्या साहित्यावर अन्यास केल्यासारखेच ठरते. सुरुवातीलाच म्हटल्या प्रमाणे संत हे विविध जाती धर्मातून आणि खालच्या वर्गातून उदयास आलेले आहे. याबरोबर त्या संतांचे कुटूंब त्यांच्या सोबत आहे. संतांचे ऐतिहासिक महत्त्व आणि बंडखोरी सांगतांना एक मुद्दा पुरेसा ठरतो तो म्हणजे संत हे पारलौकिक जीवनाचे आकर्षण असलेले परंतु

संसार न सोडता संसारात राहून लोकांना सन्मार्गावर आणणारे समाज सुधारक आहेत. हे लक्षात घेतले पाहिजे म्हणजे संतांचे महत्व अधोरेखित होऊ शकते.

संतांचे दुसरे महत्वाचे वैशिष्ट्य हे की संत आणि त्यांचे साहित्य स्त्रीद्वेषे नाही तर महत्वाची बाब ही की स्त्री संतांनी स्वतःची भूमी नांगरली, स्वतः तयार केली आहे हेही दिसते उदाहरणा दाखल मुक्ताई, जनाई, सोयरा, निर्मला, विठाई, बहीणाई, वेणाबाई आणि कान्होपात्रा या ठळकपणे आपल्या नजरेत भरतात. याचा अर्थच असा आहे की आजच्या काळातील स्त्री-पुरुष समानतेचे तत्व त्याकाळातही दिसून येते. त्या अर्थाने तीही एक सामाजिक बंडखोरी ठरते.

INVITED TALK

Plant breeding: Basis of Agricultural Sustainability

Dr. Narendrakumar Patil

Lead Breeder, Seed Works International Pvt. Ltd., Hyderabad

Email: narendrapatil0211@gmail.com

Meeting the needs of present without compromising the ability of future generations to meet their own needs is regarded as sustainability. Increasing trends of Global & national population, nutrient deficiency and climatic changes are the challenge for agricultural sustainability. Plant breeding is the art and science of crop improvement. Technological shift from conventional plant breeding to modern methods of genetic manipulations progressed from incorporation of individual trait to integrated traits. It will continue to produce healthy, locally accessible, and affordable food & feed. Recent advances in New Plant Breeding Technologies are expected to meet the expectation of new generation farmers and end users. Sustainable production system that adequately feed the people, ensures the nutritional content, and protect the environment by enabling technological applications are the key to agricultural sustainability.

Keywords: Sustainability, Agriculture, Climate change, Plant Breeding, Genetic Manipulation, Trait, Food chain

INVITED TALK

Dr. Babasaheb Ambedkar Role in Building India

Dr. Sandesh Wagh

Professor, University of Mumbai, Mumbai

Abstract

Dr. Babasaheb Ambedkar played important role in building nation in his various capacities. He was of the opinion that Democracy must not remain only in its political form. Political Democracy must be based on social Democracy, to fulfill its aims and objectives in true sense. The social and political conditions of India on the eve of 19th Century were undemocratic. His role in the building of Democratic India can be understood by his contribution to social, political, economic and religious fields. Dr. Ambedkar's evidence before the Southborough franchise committee, Simon commission, his role in the Round Table Conferences, Poona pact, Independent Labour Party, The All India Scheduled Caste Federation, as a member in Governor General's executive council, The Cripps Commission and Cabinet Mission, Republican Party of India are important as far as constitutional history of India is concerned. Dr. Ambedkar played a very important role in the building of democratic India in the capacity of the Chairman of Drafting Committee of Constitution of India. Dr. Ambedkar is still gratefully to be recognized as 'One of the Chief Architect of the Modern democratic India'. This paper throes light on Dr. Ambedkars contribution in nation building

Keywords- Nation Democracy

INVITED TALK

मॉरीशस मध्ये भारतीय भाषांपैकी मराठी भाषेची सद्यस्थिती

प्रा.डॉ.बिदन आबा
प्रमुख, मराठी अध्ययन विभाग,
महात्मा गांधी अध्ययन संस्था, मोका,
मॉरीशस विद्यापीठ,मॉरीशस

प्रस्तावना: भाषा प्रत्येक प्रदेशाचं स्वतंत्रपणे नेतृत्व करीत असते. त्यामुळे त्या भाषेचे स्वातंत्र्य जपणे क्रमप्राप्त आहे. जर आपण आपल्या भाषेचे स्वातंत्र्य जपले नाही तर प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षपणे आपण कोणाचे तरी गुलाम आहोत, ही बाब सुद्धा क्रमप्राप्तच ठरते. भारतासारख्या मोठ्या भूप्रदेशांमध्ये अनेक भाषा असणे आश्चर्याचे कारण ठरणार नाही. ती आवश्यकता आहे. भारताच्या अगदी उत्तर टोकापासून सुरुवात करतो म्हटले तरी दक्षिण टोकापर्यंत आपणास कितीतरी वेगवेगळ्या भाषा स्वतंत्रपणे अस्तित्वात असल्याचे आपणास दिसते. या स्वातंत्र्याची दखल घेताना असे सुद्धा लक्षात येईल की, हे स्वातंत्र्य आता मर्यादित स्वरूपातच शिल्लक आहे. याचा ढोबळमानाने अर्थ असा देखील निघतो की आपण मर्यादित स्वरूपातच स्वातंत्र्य उपभोगतो आहोत.

सारांश:भारतातील विविध भाषा प्रबोधन आणि संवर्धनाचे सशक्त माध्यम ठरलेल्या आहेत. प्रत्येक भाषेने आपल्या शब्दसंहितेतून सामाजिक, सांस्कृतिक, साहित्यिक संघटन आणि समृद्ध परंपरा जपलेल्या आहेत. ही भारतीय भाषांची समृद्धी असली तरी आपणास हे सुद्धा लक्षात घ्यावे लागेल की, ही समृद्धी एका मर्यादित स्वरूपात कार्यरत आहे. इतर भाषांचा आलेख तपासताना आपल्याला असे देखील लक्षात येईल की, भारतीय भाषांपैकी मराठी भाषेची महत्ता आणि गुणवत्ता आज काही प्रमाणात घसरलेली आहे. या घसरणुकीला कारणीभूत परकीय मंडळी नसून आपणच आपल्या भाषेचे मारेकरी ठरतो. आज आपल्याला चार लोकांमध्ये मराठी भाषेतील शब्दांऐवजी इंग्रजी भाषेतील शब्दोच्चार अधिक महत्त्वाचा वाटतो. जर आपण इतरांसोबत परकीय भाषा बोललो तर आपली बुद्धिमत्ता सिद्ध होईल, असा भ्रम समाजामध्ये पसरविला आणि माणल्या जातो आहे. इतर भाषेची जपणूक करण्याचा पुळका आणि फुगा जेव्हा फुटेल तेव्हा आपल्याला आपल्या मराठी भाषेची महत्ता कळलेली असेल.

बीजशब्द: मराठी भाषा,प्रबोधन, संवर्धन, सामाजिक, सांस्कृतिक साहित्यिक संघटन, शासन भूमिका,मॉरीशसमध्ये मराठी शिक्षण, मराठी अभ्यासक्रम मंडळ, मुंबई, पुणे विद्यापीठाचे योगदान

मराठी भाषेचा उपयोग महाराष्ट्र मध्ये मोठ्या प्रमाणात केला जातो, ही एक स्वाभाविकता असली तरी भौगोलिकतेच्या वेगळेपणावर देखील मात करीत आज अनेक वेगवेगळ्या प्रदेशांमध्ये मराठी भाषा बोलणारे वेगवेगळे सदस्य आणि मंडळे आहेत. वेगवेगळ्या समूहामध्ये मराठी भाषेला महत्त्वाचे स्थान दिले गेले आहे. आपल्या देशापासून दूर कुठेतरी अमेरिकेमध्ये, युरोपात आणि मॉरीशसमध्ये देखील मराठी भाषा बोलणारे वेगवेगळे समूह कार्यरत आहेत. ही मंडळी मराठी सण, उत्सव आणि मराठी भाषा दिवस सुद्धा चांगल्या पद्धतीने साजरे करतात. मराठी भाषेची संस्कृती जपण्याचे कार्य त्यांना महत्त्वाचे वाटते आणि याविरुद्ध महाराष्ट्रामध्ये आपणास मराठी भाषेच्या संदर्भातच वेगळेपण दिसते. आपल्या भाषेसंबंधी प्रेम, आपुलकी, जिद्दाळा तेव्हाच निर्माण होतो जेव्हा आपण या भाषेपासून विशिष्ट अंतरावर जातो. यामुळे आपल्या मराठी भाषेची गुणवत्ता आपणास असामान्य वाटायला लागते. आपण मुद्दाम मराठी शब्द, मराठी उच्चार आणि मराठी भाषेची दखल घेतो. एकूणच मराठी भाषेच्या संदर्भात विचार केला तर आपल्या असे लक्षात येईल की, मराठी भाषा संपणार किंवा मराठी भाषा लयास जाणार असे म्हणणारे जे काही विचार आहेत ते विचार फारसे मजबूत नाहीत. या विचारांना मी कमजोर विचार समजतो. त्याला कारण म्हणजे मराठी भाषेवर झालेले आक्रमण हे आजचे नाही. मराठी भाषेवर यापूर्वीदेखील अनेक आक्रमणे झालेली आहेत. या आक्रमणामध्ये मराठी भाषेची थोडीफार पडझड झालेली असेल, असे होणे स्वाभाविक देखील आहे. तरीसुद्धा मराठी भाषा आज अजूनही सुस्थितीमध्ये उभी आहे. याचा अर्थ असा की येत्या काही कालावधी मध्ये मराठी भाषा संपेल ही बाब म्हणजे केवळ एक दिवास्वप्न आहे.

मॉरिशस हा प्रदेश भारतापासून विशिष्ट अंतरावर असलेला प्रदेश आहे. येथे अनेक भाषा बोलणारे वर्ग आहेत. यासोबतच मराठी भाषिक वर्ग देखील आहे. येथील अनेक भाषांपैकी एक भाषा म्हणून मराठी भाषेचा उल्लेख केल्या जाईल. येथे मराठी भाषेचे महत्त्व जपताना रेडिओ टीव्ही व सांस्कृतिक कार्यक्रमांमध्ये मराठी भाषेला अग्रस्थान दिल्या जाते. पूजा, लग्न विधीप्रसंगी सुद्धा मराठी बाणा जपला जातो. येथे विद्यापीठांमध्ये मराठी अभ्यासक्रम मंडळ आहे आणि येथे मराठी भाषा शिकविल्या जाते. येथे शिकविल्या जाणाऱ्या मराठी भाषेचा अभ्यासक्रम मुंबई पुणे, विद्यापीठाच्या सहकार्याने करण्यात आलेले आहे. यामुळे जर भारतात मराठी भाषा लयास जाईल अशी भीती बाळगणाऱ्यांनी हे समजून घ्यावे की, जर आपली भाषा संपत आली असती तर ती इतर देशांमध्ये जाऊन आपले अस्तित्व टिकवू शकली नसती. एकंदरीत मराठी भाषा दिवसेंदिवस संकुचित स्वरूपात आकुंचन पावत नसून ती विस्तृत स्वरूपात प्रसरण पावते आहे. तिला उज्वल भविष्य आहे. या उज्वल भविष्याला जर कोणी आडकाठी करीत असेल तर तो इतर भाषिक असूच शकणार नाही. तो असेल तर केवळ मराठी माणूसच असेल.

INVITED TALK

Mountbatten and Making of India

Arvind Kumar

PhD Scholar, Department of Politics & IRs, Royal Holloway, University Of London

Abstract

There are many popular myths prevailing in the post-colonial India about the role of British Government in the partition of India. It is argued that the British Government was interested in the partition of India. But based on the recently released classified documents dealing with conversation of Lord Mountbatten with the British Government, I argue how he was deputed to avoid partition, the British Government has its own motif, and I uncover that motif. Besides, I also uncover how Mountbatten made his contribution in making of post-colonial India.

Renyi Holographic Dark Energy models in Modified theory of gravity

A.Y.Shaikh , S.V.Gore

Department of Mathematics, Indira Gandhi Mahavidyalaya , Ralegaon 445402, India.

e-mail: shaikh_2324ay@yahoo.com , swapnilgore411@gmail.com

Abstract

$f(R)$ gravity explains the presence of the late-time cosmic acceleration of the Universe. The present article is devoted to investigate the evolution of the dark energy within the scope of a spatially flat and isotropic Friedmann–Robertson–Walker (FRW) models filled with two fluids, pressureless matter and Renyi holographic dark energy (RHDE) in the framework of $f(R)$ gravity, when the Hubble horizon H is taken as the role of an IR cut-off. The consequence of IR cutoff with the Hubble horizon on the properties of the RHDE models has been probed in this background. For the solution of the field equations, the volumetric power law expansion and the two models of $f(R)$ i.e. $f(R) = R + bR^m$ and $f(R) = R - \frac{\mu^4}{R}$ are considered. It is worthwhile to note that $f(R)$ is an increasing function of R , which represents a realistic model. For $z > 0$, the EoS parameter for both the models approach in a Quintessence region. The statefinder diagnostic pair reduces to $(r = 1, s = 0)$, which indicates that the model acts like Λ CDM. The evolution of $Om(z)$ parameter favors the decaying dark energy.

Keywords: RHDE, FRW Universe, $f(R)$ theory.

Uncertain fuzzy portfolio selection models under sensibility situations of the stock market

JAGDISH KUMAR PAHADE

Department of Mathematics, Maulana Azad National Institute of Technology, Bhopal, 462003,
India

Email: jai.pahade111@gmail.com

Abstract

In present scenario stock market is too complex. An investor can realize pessimistic, optimistic or neutral about the stock market. It is the need to acquire investor's perception and present an intelligent investment strategy. This paper deal with uncertain fuzzy portfolio selection including these situations. This paper aim to provide more flexibility to the investor in specifying the risk tolerance and devise optimum investment plans for different investment horizons. Coherent uncertain fuzzy variable, an extension of uncertain fuzzy variable is introduced to model stock returns and investor's perception. Incorporation of mean, variance and skewness is presented for coherent uncertain fuzzy variable. Next coherent uncertain mean-semi absolute deviation model and coherent uncertain mean-semi absolute deviation model-skewness model for coherent uncertain portfolio selection are presented by taking into account the bounds and cardinality constrains. Historical real data set of randomly selected stocks from Bombay Stock Exchange (Indian premier market for financial stocks) is extracted for numerical illustration. Advantage of the proposed model is presented with result and discussion.

More on Hidden Z and P - Matrices

Bharat Kumar^{a,1} and Deepmala^{a,2}

^aMathematics Discipline, PDPM Indian Institute of Information Technology, Design and
Manufacturing Jabalpur- 482005, India
Email: ¹1825601@iiitdmj.ac.in, ²dmrai23@gmail.com

Abstract. This paper presents a review of the literature on various matrix-theoretic aspects of hidden Z and P class. We studies the properties of some matrix classes using principal pivot transform, these matrices with some additional conditions have nonnegative principal minors. We summarize the significant trends in research on hidden-Z, P matrices and linear complementarity problems with applications. Show that hidden Z- based linear system with complementary condition can be solved by solving suitable linear program. Also, we indicate which areas should be subject to future research.

Keywords: Principal pivot transform, Hidden Z-matrix, linear complementarity problem, $P_0(P)$ -matrix.

Existence Result for the Solution of Fractional order Differential Equation

S. N. Kondekar

Department of Mathematics, Degloor College, Degloor.

Email: sachinkondekar7@gmail.com

Abstract: In this article, we discuss the existence of solution to fractional order quadratic differential equation. There are different methods to existence of solution to fractional order quadratic differential equation, among these we use hybrid fixed point theory to obtain the existence result.

Keywords: Fixed Point Theorem, Nonlinear equations, Banach Algebras, Integral Equation, Existence Result.

Fractional Variational Iteration Method for Solving a HIV Infection Model of CD4⁺T Cells

A.R.Meshram, Assistant Professor, N.S.B. College Nanded

Abstract:

A variational iteration method is carried out in this paper for solving a non-linear fractional order mathematical model that calculates susceptible CD4⁺T cells, infected CD4⁺T cells and virus particles. A nonlinear fractional order mathematical model of differential equations has been put forward and analysed by applying iterative method. The fractional derivatives are described in the Caputo sense. An infinite series solution of the system of fractional differential equation is computed for different orders and by defining fixed components with different time intervals. Furthermore, the solution calculated through variational iteration method for integer order is correlated with the solution calculated for different fractional orders using the same method. The solution is analysed numerically and graphically by using the software Python.

On Study Of Bianchi Type-VI₀ Cosmological Model Using Logotropic Equation of State In General Relativity

Thakare¹ V. A, Kuber² S M

1. Shivaji Science College, Amravati, vidyagaikwad0707@gmail.com;
2. Dnyanamudra Vidyalaya, Badlapur [Mumbai], smkmmk90@gmail.com

Abstract:

This paper deals with Bianchi type VI₀ cosmological model in the presence of perfect fluid with logotropic equation of state (EoS) $p = A \log\left(\frac{\rho}{\rho_p}\right)$, where $A > 0$, is the logotropic temperature, ρ is the rest mass density and ρ_p is the reference density taken as Planck's density. The explicit solutions of the Einstein's field equations for Bianchi type-VI₀ space-time have been obtained. The scalar expansion θ is assumed to be proportional to the shear scalar σ^2 . The kinematic and physical properties of the model are also studied.

Keywords: Bianchi type-VI₀ Space time, Logotropic equation of state, Single Dark Fluid.

Hybrid Numerical Method for Thermal Stress Analysis in Multilayer Composite Rod

B. B. Pandit

Department of Mathematics, Shri Datta Arts, Commerce and Science College Hadgaon, Dist.
Nanded, Maharashtra, India

Email address: panditbhagwat51@gmail.com

Abstract

The transient temperature distribution in a composite material with several layers in contact has a wide range of engineering applications. The mathematical description of one-dimensional transient heat conduction in a composite medium made up of M parallel layers of slabs is presented in this work. The boundary value problem is solved using a hybrid numerical method comprising Laplace transformation and the finite difference method. The calculated temperature and thermal stresses are numerically computed, graphically shown, and technically evaluated.

RIPIC BASED KEY EXCHANGE PROTOCOL

Rupali R. Meshram

Kamla Nehru Mahavidyalaya, Nagpur

rupa.meshram15@gmail.com

Abstract : In this article, we intend to bring out a unique system of designing key exchange protocol (KEP) based on iso mathematics. The significant concept of our proposal is to use ring iso polynomials with the usage of general iso integral coefficient. This class of KEP is an interesting asset for further study because of iso mathematical structure permutable permutation of ring iso polynomials with iso integer coefficient (RIPIC).

SOME ASPECT OF PLANE SYMMETRIC SPACE TIME IN $f(R,T)$ THEORY OF GRAVITY

B.A. AMBATKAR,

Department of Mathematics, Gondwana University, Gadchiroli.

Email: bhagyashriambatkar123@gmail.com

Abstract:

We have presented the title plane symmetric space time in $f(R,T)$ theory of gravity for solving the field equation in which one line element is studied. We have taken the energy momentum tensor as wet dark energy, perfect fluid distribution for various space time.

Keywords: Energy momentum tensor, wet dark energy, perfect fluid distribution.

Modified Newtonian Dynamics with higher derivative Lagrangian

¹ Manisha R. Pund ² Dr.Vidya Thakare

¹ Priyadarshini College of Engineering, Nagpur

² Shri. Shivaji Science College, Amravati

Abstract: In light of the interest in the MOND theories of gravity we construct a nondegenerate higher derivative Lagrangian that recovers Milgram's dynamics and that still lead to workable equations of motion. A discussion is given of some simple familiar dynamical systems. Euler-Ostrogradsky equation for these systems are solved for high acceleration and low acceleration regimes. Newtonian and MOND's equation of motion are obtained respectively. We also find there solution. The resulting Newtonian and MOND analogues and there solutions are compare.

Comparative study of hypercyclicity and frequent hypercyclicity

Mr. A. P. Jenekar

Assistant Professor, Department of Mathematics,
Arts, Commerce and science college, Maregaon, Dist. Yavatmal-445303, Maharashtra, india
apjenekar25@gmail.com

ABSTRACT

We will study the notions of hypercyclicity and Frequent hypercyclicity on separable infinite dimensional F -space. We will see various criteria for checking whether the given operator is hypercyclic or Frequent hypercyclic. We will discuss in detail some bounded linear operators like differentiation operator, translational operator and backward shifts having positive weight and their properties on l_p space and c_0 space, satisfying the criterias of hypercyclicity and of frequently hypercyclicity. The relationship between hypercyclicity, Frequent hypercyclicity and also upper Frequent hypercyclicity are studied by using some specific examples.

Keywords: Hypercyclicity, Frequently Hypercyclic operator, Linear dynamics

Some properties and applications of fuzzy relation

Mr. Sadanshiv S. V.

Department of Mathematics

Sanjeevane Mahavidyalaya, Chapoli.

Tq. Chapoli Dist.Latur-413513

E-mail: collegeapisvs@gmail.com

Abstract :-

Relation is one of the most fundamental concept in science and applied sciences. Fuzzy relation is different from crisp relation. In this work we will discuss some properties like max-min, max-product, max-avg and applications in some branch of sciences.

Keywords:- crisp relation, fuzzy relation, max-min, max-product, max-avg.

Application of graph theory in computer science

Ms. Priyanka Wasade, Department of Mathematics,
Government Vidarbha institute of Science and humanity, Amravati
priyankawasade119@gmail.com

Abstract:

In different fields the field of mathematics plays a key role. In mathematics, graph theory is one of the important field used in structural models. This structural models of different objects or technologies leads to new development and changes in current world. In this paper, we discuss the applications of graphical theory which focuses mostly on computer network along with graphically theoretical applications.

Keywords: Graphs, Connectivity, Application of graph theory, Computer network.

Importance of Formulas in Mathematics

Ashwin J. Jawade (Student)

M.Sc. Mathematics

(Applied Mathematics) Osmania University

Ashwinjawade1@gmail.com

Abstract

In this paper the various formulas are important to learn with concepts and study in all levels, i.e. primary, secondary, university and various examples put forward to the students. This paper also highlights creating various formulas are useful to the students for their basic knowledge. Teachers can build higher-level critical thinking skills to learn basic material for the learner. Fear of Mathematics is due to their unknown basic knowledge. This paper helps us the importance of process of the formulas before solving the equations depends upon the formulas. Thus, learner will not have to memorize formulas, as he understands the concept behind them. It also helps to know the formulae are the soul of mathematics. At primary level simple interest, compound interest, percentage formulae make calculation simple and are very useful in day to day life. Mean, mode and median percentiles used for the result of students. Formulae for work-time-speed used to determine manpower and time to complete the work. Formulae of speed, acceleration, protractile are useful in military activities. At higher level formulae of trigonometry are useful again for military to hit the target. We get lots of knowledge due to various formulae. So before rote memorization, learning tricks, various techniques, and the learner should know the entire reason or process behind a certain formula.

Assessment of accidental Red Zone spots – A case study of Sangli- Pune highway

Dr. Prakash Rajaram Chavan

prchava83@gmail.com

Head & Assistant Professor

Department of Statistics

Smt. Kasturbai Walchand College, Sangli-416416

Affiliated to Shivaji University, Kolhapur, Maharashtra

ABSTRACT

The places where maximum number of accident occurs are known as red zone spots. Various studies on road accidents indicate the prevention of road accidents mainly involves in conscious planning, design and operation of roads. One of the most important factors in this method is the systematic identification and treatment of hazardous locations or the accident black spots. In general, the various factors that cause accidents can be broadly categorized into road related, vehicle related and driver related. The various causes of accidents may be due to three factors: - Driver, Vehicle and Road Environment. So for this work we have analyses Sangli-Pune Highway (230km) which is located in Maharashtra State if India. From the accidental data analysis Red zone spots are analyzed

Keywords: - Red zone spots, mitigation, black spot, assessment.

भारताच्या विकासात सहकारी चळवळीचे योगदान
डॉ. श्याम सोमवंशी
महात्मा फुले महाविद्यालय, भातकुली जि. अमरावती
ईमेल आय. डी. – somwanshishyam38@gmail.com

प्रस्तावना :-

"भारतातील सहकारी चळवळ ही जगातील सर्वात मोठी सहकारी चळवळ असून देशातील एकूण ग्रामीण भागातील ९९% खेड्यांपर्यंत सहकारी चळवळ पोहचली आहे. विशेष पाहता जगातील विकसीत देश असो की विकसनशील असो. अशा सर्व देशामध्ये सहकारी चळवळीची भूमिका महत्वाची आहे. विकसीत देशाचे राष्ट्रीय उत्पन्न जास्त असले तरी समाजामध्ये आर्थिक विषमता दिसून येते (गरीब आणि श्रीमंत) आणि म्हणून आर्थिक दृष्ट्या दुर्बल घटक व्यक्तींना सहाय्य करण्याच्या दृष्टीने सहकारी संस्था तिथे उपयुक्त ठरत आहे. तसेच विकसनशील देशातील लोकांचे उत्पन्न कमी असते बचतीचे प्रमाण अल्प असते त्यामुळे त्या देशात भांडवलाची मोठ्या प्रमाणात निर्मिती होऊ शकत नाही. त्यामुळे देशातील आर्थिक विकासाची गती अपेक्षेएवढी ठेवता येत नाही अशा ह्या महत्वाच्या समस्यांवर शेती मात करण्याचा एक महत्वाचा मार्ग म्हणून सहकार संस्था ठरतात आणि हा मार्ग आपल्या देशाने स्विकारला आहे.

A Systematic Literature Review of Quality of Service in Cloud Computing.

Mrs. Shubhangi P Tidake

Research Student SGBAU Amaravati

shubha.tidke@gmail.com

Abstract : A systematic literature review was done to address the quality of service in cloud computing.. For this reason, 50 publications addressing the cloud computing quality service relationship were picked for examination. In this study, we look at agility, accountability, reliability, service response time, sustainability, stability, and throughput as the quality of service parameters. According to the literature review, cloud computing usage in process/activity integration, system integration, and QoS parameters has a positive relationship. Service quality has an impact on cloud integration.

IndexTerms - Cloud Computing , QoS , Agility, Sustainability

ICT NEEDS AND IMPLEMENTATION FOR RURAL DEVELOPMENT-A REVIEW

Shruti Sunil Ajankar*1, Aditi Rajesh Nimodiya2

*1B.E, Department of C.S.E, Jawaharlal Darda Institute of Engineering and Technology , Yavatmal ,
Maharashtra , India
shrutiajankar@gmail.com¹

²B.E, Department of C.S.E, Jawaharlal Darda Institute of Engineering and Technology , Yavatmal ,
Maharashtra , India
nimodiyaaditi7@gmail.com²

ABSTRACT

Rural Development programmes have been assuage of poverty and unemployment through creation of basic social and economic infrastructure. We have discussed some of the basic needs of Information and Communication Technology in the rural areas and their implementations. ICT has a great significance in today's world. So, if implemented properly can surely bridge the gaps between the economically and the technologically backward classes.

Keywords: Rural Development, ICT

INTRODUCTION TO CYBER SECURITY & CYBER THREATS- A REVIEW

Aditi Rajesh Nimodiya¹, Shruti Sunil Ajankar²

¹ B.E, Department of C.S.E, Jawaharlal Darda Institute of Engineering and Technology, Yavatmal,
Maharashtra, India
nimodiyaaditi7@gmail.com

² B.E, Department of C.S.E, Jawaharlal Darda Institute of Engineering and Technology, Yavatmal,
Maharashtra, India
shrutiajankar@gmail.com

ABSTRACT

Cyber Security is the emerging technology which is used to protect our electronic devices like mobile, computers and data from Cyber Crime. It is also known as Information Technology Security. The main aim of Cyber Security is to ensure the safety of data as for every individual safety of his/her data is most important. As day by day Cyber Crimes are increasing rapidly there is a huge need to use strong cyber security to stop Cyber Crime which include Cyber Attacks that access or modify user data or extort money through online transactions from the user unknowingly. This Paper mainly focused on Cyber Security, Cyber Security Goals, increasing Cyber Threats and types of Cyber Threats as it has become necessary for every individual to be aware of Cyber Crime and to know how different kind of Cyber Crime can be prevented with the help of different tools and techniques which is used in cyber security.

Keywords: Cyber Security, Cyber Security Goals, Cyber Threats, Cyber Attacks, Technology, Security.

Synthesis and thermal analysis of Manganese doped Bismuth tri-sulphide crystals by Gel method

K.B.Patil

Department of Physics ,Arts, Science and Commerce College, Varangaon, Jalgaon (MS) India

Email: kbpatil1531969@gmail.com

Abstract: Manganese doped Bismuth tri sulphide crystals were grown in silica gel medium at room temperature by single diffusion method. The optimum growth conditions were established by varying various parameters such as pH of gel solution, gel concentration, gel-setting time, concentration of reactant etc. Gel was prepared by mixing sodium metasilicate ($\text{Na}_2\text{SiO}_3 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$), Acetic acid (CH_3COOH), inner reactant H_2S water solution and Supernant Bismuth chloride (BiCl_3) with dopant Manganese chloride at pH value 4.4. The effects of parameters such as gel aging, gel pH, the density of gel on growth of crystals were studied. The grown crystals were characterized by thermo analytical techniques (TGA and DSC), X-ray powder diffraction (XRD), by powder X-ray diffraction analysis the crystal structure is confirmed to be Orthorhombic having lattice parameters $a = 10.86\text{\AA}$, $b = 4.06\text{\AA}$, and $c = 10.22\text{\AA}$.

EDAX confirms the presence of Manganese in the grown Mn- Bi_2S_3 crystals, TGA and DSC analysis shows a remarkable thermal stability. TGA and DSC analysis suggest that the thermal stability of Bismuth tri-Sulphide crystal decreases due to Manganese doping.

Keywords: Manganese doped Bi_2S_3 Crystal, growth, XRD, EDAX, TGA and DSC

Dielectric Study of Homeopathic medicine

G. R. Mahajan*

Department of Physics, Shri Datta Arts, Commerce and Science College Hadgaon-431712,
Dist: Nanded, Maharashtra, India.

*Corresponding Author E-mail: drgrmahajan@rediffmail.com

Abstract:

The complex dielectric properties of potentised homeopathic medicine Cuprum Metallicum at various potencies have been measured using Agilent make Precision LCR meter E4980A in the frequency range of 20 Hz to 2 MHz at 25°C with dielectric liquid test fixture 16452A. The electrical and dielectric properties of the binary mixtures have been represented in terms of complex dielectric function $\epsilon^*(\omega)$, electrical modulus $M^*(\omega)$, electrical conductivity $\sigma^*(\omega)$. All these parameters have been used to explain the various processes associated with the electric and dielectric properties of Cuprum Metallicum.

Investigation of Intermolecular Interactions by ultrasonic interferrometry in Binary Liquid Mixtures of Amino Acid in KBr, NaBr at different temperatures

Pragati K. Tale¹

¹Department of Physics, Shivramji Moghe College, Kelapur,(Pandharkawda), Yavatmal, India.

¹**Corresponding author:** Pragati K. Tale

pragatitale27@gmail.com, Contact no: 8605074166

Abstract

Ultrasonic studies of the binary liquid mixtures of different electrolytes has provided valuable information about the nature of molecular interactions in the system. In the present research work, attempts are made to investigate the behaviour of amino acids at various concentrations and at different temperatures.. The measurements of ultrasonic velocity (U), density (ρ) and viscosity (η) have been carried out for D-proline in potassium bromide at different temperature. To get more information about the nature and strength of molecular interactions in the liquid mixtures, related acoustical parameter such as adiabatic compressibility (β), acoustic impedance (z), relative association (R_a), free length (L_f), classical absorption (α/f^2), and internal pressure (P_i) are calculated from measured experimental data. The variations of these derived acoustical parameters with different concentration of the solute at different temperatures are used to explain structural changes and molecular interactions occurring in a solutions.

Keywords: D-Proline, ultrasonic velocity, adiabatic compressibility, acoustic impedance, free length.

Synthesis and Optical characterization of conducting polymer ferrite nano composites

Mr. Rupesh Wandhare,
Dept. of Physics, Arts Commerce & Science College, Maregaon
wandhare1994@gmail.com

Abstract :

The composite of polyaniline doped with various weight percentage such as 5%,10% & 15% of Cd Zn Ferrites had been prepared by ex-situ polymerization method. The synthesized composite was characterized by x-ray diffraction (XRD) and Fourier Infrared Spectroscopy (FTIR). Two strong absorption band at range of wave number position 400 cm^{-1} to 600 cm^{-1} confirm the formation of Cd Zn ferrites.

Language and Literature: Cultural Identity in Awakening Nation

Prashantkumar D. Deshmukh
Asst. Professor in English
Annasaheb Gundewar College, Nagpur
Prashantdeshmukh109@gmail.com

Abstract:

Development of language has widely opened the gates for the written era in human history which partially began to construct a runway for Literature and from this cultural identity took place within the archangelic stratosphere of national spirit. Transitional and marginal spaces between examining forms of literature and cultural relationships have largely imposed tactical advancements in building literature. Thus, this has specifically benefited the human knowledge in enrooting palpable demonstration from the impossible inherent plurality. In fact, literature and language have helped incarnating cultural identity. Thus, this paper focuses on bringing out the commonest context that emanates cultural identity towards nation building and awakening.

Key Words:

Language, Literature, Nation Building, awakening nation, culture, identity.

Transmitting Approach and Expression of Modern Media in Staging Nationality through Literature

Dr. Dinesh A. Gundawar
Assistant Professor in English
ACS College, Maregaon
Dist-Yavatmal
dineshgundawar@gmail.com

Abstract:

We have seen so many changes in modern times with the technological developments which have also administered the very purpose of awakening human mindset. Media is one of them which timely connects people and make them aware of so many things. Thus, this system has started using expressions for delivering useful content with transmitting approach with the help of literature n staging nationality which ultimately build nation. It has also started founding patriotisms among the nationals supposedly declaring the meaningful appropriateness encompassing the intellectual generality and professing the rigid magnitudes of human pages. Therefore, this paper tries to explore the very cunning adventure of modern media's role in nation building through literature.

Role of Indian English Literature in Nation Building in Pre-Independent Era: With Special Reference to Raja Rammohan Roy, Rabindranath Tagore and Sir Aurobindo

Dr. Archana Kiran Deshmukh, Assistant Professor, Dept of English, Jawaharlal Nehru Arts, Commerce and Science College, Wadi, Nagpur, archanakirandeshmukh@gmail.com

Abstract

This paper is an attempt to study the role of Indian English Literature in nation building during pre-independent era with special reference to Raja Rammohan Roy, Rabindranath Tagore and Sir Aurobindo. Literature portrays human life in all perspectives and mirrors the life of people and nation in a particular era or time period. Dedicated literary artist stands as a motivation amid obscurity of human endeavour. Pre-independent literary writers through their work directly or indirectly engaged with socio-political realities, consciousness and the much-required fervor of patriotism while awakening the masses about the ongoing freedom struggle and its political, social and personal implications. The early Indian writers writing in English, through their work created impact on various aspects of emerging India. Raja Rammohan Roy was a pioneer reformist Indian writer. Rabindranath Tagore through his conception of nationalism envisages more social concerns which in turn attributed in the act of nation building. Sir Aurobindo also contributed in Indian culture, socio-political development of the country and spirituality. He raises politics to the level of spirituality-to transmute the principles of democracy and national independence.

Freedom Movement In India: Spiritualism, Gandhism And Anti-Colonialism In Indian English Writing

Mr. Nishigandh Satav (Asst. Professor)
Arts & Commerce College,
Warvat Bakal Dist- Buldana
satavnp@gmail.com

Abstract:

The ideology, thought and writings of great men of letters shaped the great freedom movement of India. During the days of freedom struggle, several men of letters produced creative works which inspired nationalism and patriotism among people. The paper aims to examine the vision of Tagore, impact of Mahatma Gandhi and anti-colonialism in Indian English writings before and after Independence. Mahatma Gandhi is such a socio-political figure who is barely impossible for someone to forget or ignore. He influenced every aspect of human consciousness and became a source of writing in different fields like history, politics, philosophy, literature, sociology and so on. Indian English Literature echoes 'Gandhian Consciousness' both in pre-independence and post-independence period. The novelists like Mulk Raj Anand, Raja Rao, R.K. Narayan, K.S. Venkatramani, K. A. Abbas portrayed Gandhi's ideals and influence of Gandhi on Indian villages and towns. Anti-colonial nationalism is another important trend that greatly influenced literature, thought and psychology of Indian minds. The term 'anti-colonialism' is defined as the politics or an ideology aimed at ending European colonial rule in the nineteenth and twentieth century in Asian and African countries. The anti-colonial nationalism openly came out in 1857 in the struggle against colonial East India Company. However after struggle, the contemporary Indian writers in English did not represent the 1857 struggle from Indian perspective in their fiction because after the rebellion, India was directly under the control of British regime.

E- Education a Major Contribution in Nation Building

Prof.(Dr.) Neelam Tikkha

Affiliation: Department of English,
MMV, RTM Nagpur University, Nagpur
Email: neelam.tikkha@gmail.com

Abstract

A Number of countries across the world have adopted e- governance in various governmental system namely by establishing e- education, e-court and a major step ahead is e- financial system. The electronic education system has taken education to different levels. Similarly, many others are either in the process of following it or considering transitioning to the use of e-education. However, developing countries have not had much success with developing e-government services so far, one of which is the e-education system. This research deals with thorough analysis of the challenges faced by education system in complete transition and its future scope. It uses qualitative research methodology to study the e-education transition process of a chosen case study of RTM Nagpur University. A detailed review of relevant literature was combined with in-depth study of survey by means of questionnaires of experts involved in the transition processes and users of the E- Education system in this case study. The research uncovered many challenges in e-education system in India. Nevertheless there were some achievements which, are meant to serve as prospects for countries planning to adopt it. The result presents several critical factors to the success of a transition process to an e-education system, i.e., an active information system, functioning interoperability platform, user-friendly interface, electronic ID and signature, support of stakeholders, end-user participation, thorough plan and analysis, and organizational change. Finally, as a suggestion author laid down ways through which complete transition into e – education is possible.

Keywords: e-education, e-governance.

The Role of Art, Literature and Media in Nation Building.

Prafull A.Kose

Asst. Professor in English

Lokmanya Tilak Mahavidyalaya, Wani,

Mobile No. - 9975672999

Email ID-prafullkose.pk@gmail.com

Abstract

The Nation building is a complicated process because there are multiple factors involved in it. It is impossible to discuss all factors here in this small piece of article. Some of the important factors are taken here for discussion such as the role of Art, Literature and Media. Art has been playing a major role since centuries and many nations such as Greece, England, India and China had come up in the past as strong, powerful and cultured nations. For example, Egypt is inimitable in art and architecture so is India. Evolution of art is a sign of prospering nation. The prosperity can be understood in two ways: the material prosperity and intellectual or mental prosperity. The artistic prosperity is a showcase of an intellectual or mental prosperity of any nation. Art plays a vital role in building of any nation. Literature is also equally important for nation building. When the literature reaches to its prosperity, the culture reaches to its highest point of prosperity. Poets, writers and intellectual people are the unacknowledged legislators of a particular nation. It is they who satisfy the intellectual hunger of society. Along with art and literature media too has become an integral part of every nation. It has a big role in influencing people's minds. The media plays a role of propagation of all artistic and intellectual knowledge to common people. It has a great power of moulding the people's opinion and it can become an important instrument in the act of nation building if it is used in a right and appropriate direction.

Keywords:-

Material prosperity, Intellectual prosperity, showcase, propagation, unacknowledged legislators

Use of Technology and Digital Platform in English Language Teaching

Dr. Leena V. Phate

Asst. Prof. & Head, Dept. of English,

Jawaharlal Nehru Arts, Commerce & Science College Wadi,

Nagpur, Maharashtra, India

leenaphate29@gmail.com (9922658768)

Abstract: Information and communication technology (ICT) has changed the world dramatically. The combined effect of globalization and new technologies has tremendous economic and social impacts. It has also created new opportunities and new challenges in the education sector. The use of technology in the education field is related to the use of information and communication technology. The teacher has a big role to make successful use of technology in teaching at the school and university levels. The teachers should have some skills and a positive attitude towards the use of technology and digital platforms used for teaching and learning. This paper focuses on the applicability of technology and digital platform in the English language teaching and learning process. Technology and digital platforms help to create a very favourable and effective environment to learn the English language. Furthermore, the use of e-learning tools in classroom teaching is very useful as it motivates the students and increases interest in the learning process.

Keywords: Globalization, bilingual, blended learning, digital platform, Information and Communication Technology (ICT)

The Role of Literary Artist in Contemporary Society

Mr. Suhas Netaji Morey,

Assistant Professor,

SPM Science and Gilani Arts Commerce College, Ghatanji

Dist. Yavatmal (MS)

suhasmorey2015@gmail.com

Abstract:

Ever since the Literature came into being, literary artist has played vital role in influencing the society, human behaviour, interrelationships and social control. Artist seems to present incarnation of values, shades of culture, truths, the ideas, reflecting concrete uproars in man's fortune. Pushing the cultural psyche to its extreme with a creation is somewhat noble deed. The Artist, condemning the vices and celebrating the virtues of society, keeps encouraging the good and mending the mistakes of society, endangering one's life multiple times. Purity of concepts like child and cunning methods of presentation like adults strongly affect the society, taking it to the better perspectives. A person can have the knowledge of words and language but a literary artist with great skill and capacity of recreation, develops the situations with which the audience or readers can reform. Literary artist, playing the role of a visionary, must suggest solutions to human conflicts, instability and strong hold on life matters.

Disclosing the Unseen of Subjectivities in Dattani's 'Bravely Fought the Queen'

Assi. Prof. Sandeep B. Agrawal

HOD, English

B.D.Parwekar Mahavidyalaya, Parwa

Ta- Ghatanji Dist- Yavatmal (M.S)

Abstract:-

'Bravely Fought the Queen' deals with alternate sexualities, though the approach is oblique and the issue of gender differences assumes greater importance. The play showcases joint family with Baa, the matriarch, her two sons Jiten and Nitin, and their wives Dolly and Alka who also happens to be sisters. Both Dolly and Alka lead loveless married lives; Jiten is a dominating, self-willed and violent husband, while Nitin is a queer person who enjoys secret relationship with other men. Baa is confined to bed owing to an illness and is prone to fits of delirium. She spends alternate months in her two sons' homes. She hates Alka because of her sharp tongue and goads Nitin to turn her out of the house. Earlier, during Dolly's pregnancy, she had incited Jiten against his wife, prompting him even to beat her, which resulted in the birth of a spastic child, Daksha. Dattani writes on unconventional subjects who include the seemingly mean, ugly and unhappy things of life, but his special focus is on the suffering that arises from problem centred on sexuality. His plays address relatively unexplored and very contemporary issues of sexuality which are constitutive of the contemporary urban Indian subjectivity.

The Existence and Perpetuation of Folk Literature in the Folk Songs of Sarojini Naidu and in the Stories on Animals of Munshi Premchand.

SHAILESH LACHAMAREDDY JITTAWAR

DEPARTMENT OF ENGLISH

LOKMANYA TILAK MAHAVIDYALAYA WANI, DISTRICT.YAVATMAL

Abstract

Folk literature which is also called folklore has been applied to sayings, verbal compositions and social rituals which have been transmitted by word of mouth, from one generation to another, rather than in written form. It includes legends, superstitions, songs, tales, proverbs, riddles, spells and nursery rhymes. Folk literature developed and continuous even now in communities where people are illiterate and it continues to flourish among literate populations in the form of jokes, stories and varieties of wordplay. Since Classical times, the works of Homer and a book like Beowulf owe to oral narratives, oral legends and folk songs for themes. The origin of the Greek tragedy can be traced to the primitive rituals which celebrated the life, death and rebirth of the vegetational god Dionysus. Orality is the most obvious characteristics of folk literature which stands in direct contrast to the written literature. The present research paper studies the folk songs of Sarojini Naidu and the stories on animals of Munshi Premchand who through their works contributed for the perpetuation and enrichment of folk literature. The depiction of an intimate bond between animals and human beings, the depiction of animals endowed with emotions, animals' response to the love and affection shown by human beings, the unconditional love and loyalty of animals towards their masters which is in contrast to the duplicity, cruelty and betrayal in the human world, proves the fact that Premchand had a deep interest in the simple life of peasants and love for animals. His stories expose the horrors of poverty, social injustice and inequality. Sarojini Naidu's lyricism which has been strongly influenced both by British romanticism and Persian and Urdu poetic tradition, celebrates traditional Indian mythology, legends and history, customs and traditions. Through her folk songs which take the form of dramatic lyrics, she highlights customs, rituals and traditional occupations which Indians have been performing for generations.

Role of Youth in Nation-Building

Prof. A.V.Rele

Head, Department of English

Shri. B.D.P. College, Pandharkawada

Abstract

Youth of India are real heroes of this vast and diverse nation. They have contributed effectively towards the process of Nation Building. They are the people with hot blood, high ambitions and amazing abilities. They are the backbone, hope of future and reckonable force to shape the destiny of the nation. Every nation's pillar of success is its younger generation and its achievement. The future of nation lies in the all round development of youth. Hence youth plays supreme role in nation building. Out of the total population in any of the nation 20-30% is constituted of the youth. But India is a country which has more youth as compared to the whole world.

Keywords-Youth, heroes, nation, future, younger.

An Examination of Feminism in Nadeem Aslam's Novel – Maps for Lost Lovers

Prof. Digambar .D. Wankhede

Dept. of English

Smt. Nankibai WAdhwani Kala Mahavidyalaya Yavatmal

Cell No -7709802415

Email-wankhede.digambar@gmail.com

Abstract

Nadeem Aslam, Pakistani-born English writer has penned down five novels so far that mirror, crystal clearly, the social problems of Pakistani, either living in the country or abroad. He talks about the predicament, pathetic and appalling condition of women in Afghanistan, the neighbouring country. Thus, the festering issues of women are vividly portrayed in his novels with equal sincerity. Generally speaking, the women in Pakistani-society as well as in Afghanistan fall victim to societal injustice due to a male-dominated, and a patriarchal system of society. Moreover, the sufferings of Pakistani women living in Pakistani community in England have not been alleviated. Thus, Manacles, and shackles remain the same everywhere. Honor killing, sexual harassment, sexual abuse, marriage without consent, gender-discrimination, financial deprivation, psychological, and emotional trauma are the foremost issues of women and have been the fate of the most of them living in Pakistani community. His novels show how women living in Pakistani community and in Afghanistan are being exploited and how they, intensely, experience physical, mental, emotional, and psychological trauma inflicted on them in a patriarchal and a male-dominated society.

Nadeem Aslam's female characters are active and do not bear male oppressive environment, seek to emancipate themselves through struggle, education and hard work to find equality and identity in Muslim Society. They liberate themselves from unnecessary traditions posed on them by traditional social systems. Their revolt against social, cultural, religion, God and injustice to find equality and justice. Gayatri spivak's postcolonial feminist ideas advocate the rights of the Third Women duly represented in the Nadeem Aslam's novel.

The role of Dalit Literature in Nation building

Ankita Ashok Randhe

Department of English,

Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad

Contact no – 8888553984

E-mail id – ankitarandhe39@gmail.com

Abstract –

Literature is a written work, mainly considered as a superior and artistic form of published writing. It can also be defined as a memoir. Dalit literature emerged in 1960s in Marathi language and then it soon appeared in various dialects through narratives such as poems, short stories, novella, autobiographies that portray their struggles & politics. Official term for Dalit is Scheduled Castes. Dalits i.e., untouchables were excluded from four-fold Varna system of Hinduism. Dalit writing is mainly associated with the oppression and discrimination of Dalits. Population of Dalits in India is over 200 million. According to Paul Diwakar, a Dalit activist from the National Campaign on Dalit Human Rights, "India has 600,000 villages and almost every village a small pocket on the outskirts is meant for Dalits." The literature has contributed in the building of Indian society in more of a moral & humane way. It helped break the shackles of discrimination, oppression & also it gave the voice to downtrodden against the injustice and oppression.

The Role of Indian Folk Literature in Nation Building

Sunita Sukhdev Kayande

Research scholar, M.A. (Eng.) SET

Email- sskayande16@gmail.com

Abstract

The Folk Literature is most important part of cultural heritage of nation. India is a country, which have the great history regarding to any field but as this paper concern about literature, India has vast culture and tradition in the form of Folk Literature. India is a country of different types of people, regions, languages, cultures, geographical area, political background all these features affects the culture and tradition. The main aim of each culture is to build one nation, to give valuable and moral lesson, to achieve goal of life and to guide human nature. Folk Literature plays an important role in nation building in the past as well as in present.

Folk Literature includes the epic, ballads, oral and short stories, fables, dance forms, folk songs, proverbs, riddles and many more. The simple purpose is to hand over our literary heritage towards the next generation. The aim of this paper is to awaken modern generation through Indian Folklore, to achieve moral aim of education and to guide the world to achieve universal truth.

Nowadays awareness about origin, heritage and cultural activities brings back folklore into modern age. Many Indian writers took story from the ancient literature and present it in a new form, it is admirable from readers.

Keywords- Folk Literature, heritage, folklore, folk songs, ballads, fables, universal truth, ancient literature.

A Blending of Feminism and Political upheaval in Nayantara Sahgal's 'Storm in Chandigarh' and 'The Day in Shadow'

Mr. Nitin Kesharao Wasnik

Asstt. Professor, Department of English
Shivramji Moghe Mahavidyalaya, Kelapur
(Pandharkawada) Distt. Yavatmal

Mob. 9545309117

Email.Id – nitinwasnik777@gmail.com

Abstract –

The function of literature is to catch the reality of the time. Literature is a reflection of society and culture. It also represents the challenges of the age and records the rebellious spirit. Moreover, literature explores social as well as political issues in the country. It also highlights gender discrimination, sexual differences and numerous issues related to women world. The recent literature tries to reveal women's problems and their quest and identity in male dominated culture. The present time literature whether it is novel, drama or poem mostly reflects women empowerment in society and in the world. Considering, Indian English Literature refers to the bunch of work by writers in India who write in English language and whose mother tongue may be one of the other regional languages of India. There are so many writers who tried to show Indian sensibility in their genre of literature. Some of Indian English novelists are namely, Raja Rao, R.K.Narayan and Mulk Raj Anand, Kiran Desai, Anita Desai, Bharti Mukharji, Kamala Markandya, Shashi Deshpande, Kusum Ansal, Nayantara Sahgal and Arundhati Roy. The post- Independence novelists choose the themes of current issues around them. Whatever they observe or experience, try to place in literature. There are many such novelists who become the spokesman-woman of the society. But Nayantara Sahgal is quite different in this regard. Consequently, Nayantara Sahgal's writing reflects womanhood in courageous manner. Sahgal blends feminism into the labyrinth of political issues. Her handling of the themes, plot and characterization appeal to the modern generation of India. She is truest feminist writer. She very beautifully blends Feminism and political upheaval in her many novels. Politics affects human life in postcolonial era. Nayantara Sahgal ponders over such issues and tries to reflect in her novels. Here, my research article aims to explore the blending of these aspects such as feminism and political upheaval in her selected novels **'Storm in Chandigarh' and 'The Day in Shadow'**.

Key Words – Literature, English language, culture, woman, feminism, blending and political upheaval

The Role of Art, Literature and The Media in Nation Building

Dr. Sunil S. Bidwaik,

Assistant Professor, Sharadrao Pawar Arts & Commerce College, Gadchandur. Dist-
Chandrapur. Pin Code: 442908 M. S.
(Email id- sunilbidwaik@gmail.com)

Abstract:

The concept of nation-building is a multi-dimensional process. It addresses various components simultaneously. It is an inclusive and creative process which takes care of historical and geographical perspectives of the country while taking into account the peculiarities and diversity of its cultural ethos. It is a holistic and integrated process which entails a positive change and the innovative development of these structures or institutions. In the context of India, the nation-building process has been identified with the central values embodied in the preamble of the constitution, which advocates for the establishment of a secular, socialist and democratic society based on well-defined fundamental rights that are enshrined in the constitution. They provide adequate space for all people to live harmoniously in a well-knit society while shunning social, economic, religious and gender discrimination. Our efforts should also be channelled to bring about the equitable distribution of our national resources among the people by introducing land reform, discouraging monopolies and concentrating the means of production to only a few hands. In this context, the role of art, the media, culture, and literature becomes very important.

Freedom of speech and expression subject to reasonable restrictions is a fundamental right guaranteed by the Indian Constitution. Freedom of Expression has always been emphasized as a special right for the democratic, economic functioning of a society. This is being included in Art.19 (1) (a) of our Indian Constitution i.e. the freedom of the press. India celebrates its freedom of press which has been played an important role in the evolution of the Indian society over the decades. Media plays a vital role in part of each and every human shall be discussing about the issues relating to the responsibilities of the media in good governance, thus media has become more powerful and prominent. In India, media have played a significant role by providing information to the citizens about social and economic evils. The role of the media is not only to disseminate information but also to help the society form opinions and make sound decisions. In this manner, the media plays an important role in governance of the nation. Being a democratic country, where the decision of the masses is supreme, mass media is instrumental in ensuring that the people make informed decisions. Further, it is through the media that the masses are able to voice their opinions. Appreciation of the role of the media in good governance is essential to societal development.

Key Words: Literature, Media Industry, Cultural Policy, Indian Media, Governance of the nation.

Use of Multimedia & Digital Technology in English Language Teaching

Arjun N. Khobragade

Assistant Professor

Department of English

Yeshwant Mahavidyalaya, Seloo, Dist. Wardha

Email: arjunkhobragade@gmail.com

Abstract

The aim of this paper is to examine the use of digital technology in English language teaching in non – native speaking nations as well as the issues that both teachers and students of English confront. The rapid advancement of science and technology has provided a more effective instrument to explore the new teaching technique. In reality, digital platforms have played a significant role in English language teaching, particularly where non – native English speakers are present. It also aims to reform and restructure the teaching of English in India to make more relevant and meaningful for the Indian students.

Keywords – English, teaching, technology, Non-native, language, digital,

Interpreting the Translations and its Contribution towards Nation Building

Dr. Dinesh A. Gundawar

Assistant Professor in English

ACS College, Maregaon

Dist-Yavatmal

dineshgundawar@gmail.com

ABSTRACT:

Across the world, we have seen so many languages, culture, and their manifestations surpassing from ages to ages and their stories now become histories. Thus, we are following, reading, and studying them to interpret more skeptical outcomes with truth from its alleys. Diversity in languages is also an independent part of institutionalization which probably mediate between culture and literature. But, to understand what the other culture represents and how they reciprocate humanistic approaches towards nation building is thoroughly discussed in this paper through deep analytical observations.

KEY-WORDS:

Interpretation, Translation, Nation Building, Intellectual Dependency, Contribution of Literature.

The Role of Literature in Nation Building

Asst.Prof.PiyushV.Dhale

Dept. Of English

Shri. B.D.P. College, Pandharkawada

Dist. Yavatmal (M.S)

piyushdhale23@gmail.com

ABSTRACT

Literature is the vehicle through which people's culture is transmitted. Literature is the most fundamental and important tool for youth empowerment. It is a weapon for the uplift of the underprivileged, the marginalized the un-informed or the illiterates in the society. The history of any literature mixes up with the history of its nation. Nation building is a long and slow process in which there are bound to be many ups and downs. Literature is a catalyst in educational development which is an important index of national development. Literature as a means of communication is the corner stone of any educational process. It plays vital role in education as a subject and it is also a medium of instruction.

Keyword :- Literature, Nation building, Empowerment, Education.

The Age and its Reflection in the Poems Emily Dickinson

Dr. Pritee Deorao Thakare

Jijamata Arts College,

Darwha. Dist Yavatmal

Email :- drpriteethakare@gmail.com

Abstract:- Emily Dickinson occupied a very prestigious position in the field of American literature. Her poetry deals with a unique and large number of thematic expressions. She was a poet of seclusion and solitariness. She preferred to remain in her own world with her typical choices. She wrote almost 1800 poems, but most of them remained unpublished during her lifetime. The poems of Dickinson are an expression of her own world, lived within the space of her own. The voice of this poet echoes great poets like Shakespeare and Metaphysical poets in her depiction of the themes of time and death. Though she was not interested in publicity of her poems, the reflection of the major events of the one can find in the poems of Emily Dickinson.

Keywords: - Puritanism, transcendentalism, individualism, romanticism.

Folktales in India: A Brief Review

Prof. Dr. Ravi Prakash Chapke

Dept. of English, Smt.Vastlabai Naik Mahila Mahavidyalaya, Pusad. Dist.Yeotmal 445204

Abstract

Since time immemorial the folktales have been inseparable element of every culture that exists on the earth. India has been the nation that host diverse religions, faiths, languages and cultures within. Here we have a wide range of folk stories and folklores from all walks of life. Folktales are handed over through oral tradition as well as written form. Indian folktales have fluidity and charm that has attracts not just children but the person belonging to any stage of his life. In 1980's, a comprehensive study of folklore has been attempted by the American Institute of Indian Studies and the Central Institute of Indian Languages. The study made it clear that ancient folk tales have served much larger purpose than merely entertaining; tales greatly perform the task of preserving the history as well as teach moral lessons. AK Ramanujan, a poet and philosopher, was one of the most renowned folklorists to study folklore in India. Ramanujan's *Where Mirrors Are Windows: Toward an Anthology of Reflections* (1989), his commentaries in *The Interior Landscape: Love Poems from a Classical Tamil Anthology* (1967), and his anthology *Folktales from India, Oral Tales from Twenty Indian Languages* are among his contributions to Indian folklore studies (1991.) The last book he published, just before two years of his death, was *Folktales from India*.

Keywords-Folktales, culture, tradition, life, moral.

Understanding The Concept Of Individual's Freedom, Amitav Ghosh's 'The Shadow Line'

Dr.Praveen S. Pawar

Department of English, Dr. Shyamaprasad Mukherjee Arts College,
Shendurjana Ghat Dist. Amravati.

ABSTRACT

The modern novel has become the leading genre in the Indian English literature development in post colonial period as it reflects the tendencies of new world to come, attempting to reveal hidden side of human existence that enrich our power of understanding, human life. Literary fiction is ultimately a story controlled by narrative with present new sensibilities, meaning and themes more striking power, narrative voice, views, attract readers, a greatness to storytelling. Ghosh's writing focuses on exploring human tendencies along with social and geographical marks, his genres open up the new, fresh unexpected perspective, colonial suffering added with reflection of a translated world, the desire a global human being in new form to built bridges that connect the whole world. "The Shadow Line" stands at altar in his efforts.

Relevance of Folk Literature in Nation Building

Dr. Aparna Tulshiram Sarode

Shri Shivaji Arts and Commerce College,, Amravati

aparna_sarode@rediffmail.com

Abstract: India has been a citadel of rich and diverse cultures and religions. Culture is always at the core of all development activities. It gives a society a sense of direction and togetherness and a perception of value and excellence. Folk literature/culture has immense importance for our survival as these are the basis on which we shall have to prepare our future path of development. Folk literature is related with folklore, oral tradition, traditional knowledge and beliefs. It is a great source of entertainment, teaching and preaching to the people. It is worthwhile for recreation, social control, social protest, education, socialization, and transmission of knowledge and character building. Indian English writers like Mulk Raj Anand, R. K. Narayan, Raja Rao, Girish Karnad, HabibTanvir etc. have introduced Indian English and folk element at their best in their works. The present paper purports to examine the role of folk literature in the nation building. It suggests measures for preserving and transmitting cultural traditions and values to the next generation. It plays a pivot role in national integration and conservation of cultural heritage.

Key words:

Portrayal of Muslim Women in Nadeem Aslam's Maps For Lost Lovers

Nilima Thamke

Research Scholar

Adv.Baheti College, Jalgaon

Abstract: - The aim of the paper is to investigate position of Muslim women in Pakistani society. It is a truth generally acknowledged that in Muslim society a significantly large number of women are treated as subalterns that they are more sinned against than sinning, that the combined and massive tyranny of religion, Islamic law, tradition, patriarchy and government continue to make their lives extremely hard, almost unendurable. In the novels of Nadeem Aslam women are portrayed as misfortune creations of God. Prescriptions and proscriptions circumscribe the lives of Muslim girls and women in these two God-forsaken countries. Needless to say, these stupendously stupid and harmful rules are laid down by meaningless tradition, by self-seeking patriarchy, by fundamentalist groups holding the countries in their viselike grip. In *Maps for Lost Lovers*, Mah-Jabin, daughter of Shamas and Kaukab, is not permitted to see a gynecologist — not even a female gynecologist— when she has hormonal problems at twelve. In fact, the area she lives in, was full of teenaged girls 'who are doughy and have chins coarse as cactus, bristly like their brothers.' Under Pakistan's Islamic law, a girl who is raped and who does not have a male witness, is found guilty of sex outside marriage, sentenced to flogging, sent to prison, marked an abominable sinner, a fallen woman and a prostitute for the rest of her life. This is exactly what happens to a fourteen-year-old girl in *Maps for Lost Lovers* who is raped by her uncle and becomes pregnant. But since she has no male witness, she can neither approach the police nor reveal the identity of the perpetrator of this abominable crime. And, as the author tells us, she is likely to be killed by the family since the entire incident tarnishes the family's reputation! In another incident referred to in the same book, a junior cleric named Imam Amjad assaults a seven-year-old girl at a mosque in the Brick Lane area of London and apparently gets away with it because though he is convicted of indecent assault by a British court of law, the mosque authorities defy public indignation and reinstate him.

The Theme of Marriage in Hardy's Novel Jude The Obscure.

Dr.Dwijendra Nath Burman

Assistant Professor

Department of English

Buniadpur Mahavidyalaya, Buniadpur, West Bengal

Abstract: The name Jude may also be associated with St. Jude, who is the patron saint of hopeless cases and Jude is hopeless in that he can't be saved by religion, one of the many ironies created by Thomas Hardy. The word Obscure is mentioned 20 times in the text, sometimes meaning "unknown" and sometimes "hidden" or "not able to be seen." Jude notes that his and Sue's obscurity allow them to more easily get divorces and hide from the public scrutiny of their lifestyle. Hardy's disappointment in his marriage and his inability to matriculate at Oxford inform the plot of Jude the Obscure, as does his involvement with the building trades. While Hardy had more choices than Jude and became a greatly admired and widely read author, he had to put aside the dream of becoming a university graduate because of financial prohibitions. Moreover, Hardy's own agnosticism and atheism surface in Jude's change of heart regarding religion. The loss of his faith and his wife's change from agnosticism to fundamentalism reflect in some ways the spiritual journeys of both Jude and Sue as the main characters in their search for meaning in life.

Keywords: Inability, Disappointment, Change, Hopeless and Agnosticism.

B.R. Ambedkar and The Nation Building Strike: Education Social Change and Development.

Komal Bhatt

Ph.D. Scholar

The Northcap University, Gurugram

komal19cld001@ncuindia.edu

Co-author

Dr. Divyabha Vashisth

Supervisor, Head

Centre for Languages Learning, The Northcap University

Gurugram, Haryana.

Abstract

Dr. Bhimrao Ramji Ambedkar is considered as a great personality and hero in our country, and he is also the source of inspiration for millions of people. Due to being a victim of untouchability in childhood, the course of his life changed completely. Due to which he inspired himself to become the highest educated Indian citizen of that time and made an important contribution in the making of the Indian Constitution. Dr. Bhimrao Ambedkar's contribution in shaping the Constitution of India is respectable. He dedicated his life to the country for providing justice, equality, and rights to the people of the backward classes. Babasaheb Ambedkar's entire focus was mainly on achieving the social and political rights of Dalits, other lower castes sections and women. This paper speaks about education, social change, development, and thoughts of Dr. Ambedkar in the context of women empowerment. After the independence of India, he became the leader of the downtrodden class and the representative of the socially considered untouchables. B. R. Ambedkar was a noted social worker, economist, lawmaker, politician, and social reformer. He has fought for the rights of Dalits and women against social evils like untouchability and gender discrimination. Bhimrao Ambedkar is also known as Babasaheb. He was an Indian economist, writer, philosopher, and social reformer. He is also popular as the father of the nation. His efforts in eradicating caste restrictions and social evils like untouchability were remarkable.

Keywords- Dr. B.R Ambedkar, Education, Social Change, Castes, Women Empowerment, Equality.

Subaltern Conscious in Amitav Ghose's Sea of Poppies

Ku. Goldie Jambhulkar

Asst. Professor Dept. of English

Smt. Savitabai Uttamrao Deshmukh Mahavidyalaya Digras.

Abstract: - The paper aims at exploring the voice of subalterns, their struggle and sacrifices which we have unnoticed in the annals of the history but it finds a significant presence in the Amitav Ghosh's Sea of Poppies in a different way. Through his writings he has provided subalterns centre stage by making them as the pivotal characters of his fiction so that they can raise their voice against the oppressive structure of society. He not only describes the struggle and dilemmas of the marginalized people but also raises the question of the subaltern's ability to speak. Most of his novels record the suppressed aspirations of those silent sufferers who are victims of hegemonic power structure. The issue of subaltern as a subject of writing and representation is always controversial and challenging. In addressing the subaltern's issues like recovery and representation Amitav Ghosh takes up this challenge and opens a new way of thinking about subaltern. He also challenges the hegemony of knowledge and provides an alternative history of subaltern. In Sea of Poppies he makes an attempt to give voice to the voiceless people whose voice has been suppressed for a long period of time and portrays their unending-struggle to survive in this world with dignity. Amitav Ghosh presents Kalua and Deeti as subaltern protagonists within the dire socio-economic reality of village life which not only consists of a life of poverty and deprivation but also believes in caste discrimination.

Significance of Teachers in Strengthening Pillars of Nation

Arvind Manikrao Tatte

Asstt.Professor

Dept. of English

Late P.P.Arts & Commerce Mahila Mahavidyalaya

Warud Dist-Yavatmal

Arvindtatte10@gmail.com

Abstract:

Early from the human evolution, human being has started observing every minute thing to accumulate it with the advancement of understanding and from this articulation of subject knowledge begun. Passion for widening the scope of individual branch of topic, subject, knowledge had become a major institutional form; thus, the geometry of exploring the man-made qualitative framing with structural ambiguity miraculously begun to come into existence. Dramatic and intensive arrival of a group of people or individual, who had great observation skills and already stated facts, found that people are completely unaware of the possible uses of the things which are freely available in nature which also can save their lives as well as fill tummy. So, they started education others and from here strengthening generations had taken place. It sounds much metaphoric but to keep this alive and continue the discourse the present research work focuses on those personnel who have unceasingly educated others to prove a strong society and led the foundation of the nation.

Key Words: Teacher's Significance, Role of a Teacher, Nation Building, literary canon.

The Role of Literature and The Media in Nation Building.

Shashikant Ukanda Rathod

Assistant Professor in English

Amolakchand Mahavidyalaya Yavatmal.

Email. - shashirathodamv20@gmail.com

Abstract:-

This paper aims to study and evaluate the role of media and literature in nation building this is one of the important aspects for nation's growth or development. Media can make clear vision in the front of the people what around happening to them through the people can know every event incident which is happening in the country so we can say media one of the important aspect or factor in nation building.

The concept of nation building is a multi- dimensional and stage wise process. It takes into the account of the various historical and geographical properties of our country it is like the diversity in cultural ethos including social economical and political structure. In any democratic country the media plays vital role in creating mounding the nations people to word the progress and for the development of the society corrects social political and economical influence is very important media helps to the people about the development and consensus upon important national and international issues.

Literature is called the mirror of society because it shows the true image of society whatever the incident happened in the society they can reflect in various forms of literature that means the mirror of the society. If we see true images of society we can change bad or ugly face of the society, it's like after seeing own face in the mirror through this we can develop our nation that's why literature also very important factor for the development of the nation because of the literature develop a society and by the society build a town and the town build a state build a nation and through this mirror develop a nation.

Keywords: - Media, Literature, Cultural, Development, Progress, Democratic

Ruskin Bond's Contribution to Indian English Writing

Indal Gopalrao Jadhav,
Assistant Professor, Dept. of English,
Smt Radhabai Sarda Arts, Commerce
& Science College, Anjangaon Surji,
Dist. Amravati (MS) - 444705
Email: indaljadhav2011@gmail.com

Abstract:

Ruskin Bond is the only Indian English writer to create preeminence mainly on the basis of his accomplishment as a short story writer. He is one of the greatest writers in annals of English literature.. He is a guiding source to many emerging scholars, researchers, readers and literature lovers. He has number of prestigious awards on his account which are the apex honours in India like Sahitya Akademi, Padma Shree, and Padma Bhushan. The highest awards in India have made Ruskin Bond an inevitable part, a heartbeat and lifeline for every Indian. He plays magically with words, enters into the deep fathom in human soul, browses the tender emotions and fills the heart with deep compassion for humanity. He has written essays and articles in almost all the renowned, magazines and newspapers in the world. He has also produced several children's classics which include allegories, fables and adventure stories. He portrays the humble inhabitants in hills and their compassionate relationship with the wildlife, the nature, rivulets, birds, trees and the whole ecology in vivid and picturesque style. He is a literary saint in Garhwal Himalaya and he is a preacher in Indian villages, showing the new avenues of Indian life and culture through his writings.

Keywords : preeminence, scholars, researchers, compassion, humanity, picturesque

“THE ROLE OF ART, LITERATURE AND THE MEDIA IN NATION BUILDING”

BY- DR.ABHIJIT RAMESHRAO ANEY

ASSISTANT PROFESSOR IN ENGLISH

LOKMANYA TILAK MAHAVIDYALAYA, WANI

EMAIL: abhijit7aney@gmail.com

CONTACT- 9881487429

ABSTRACT:-- Various factors are responsible for nation building. Art, literature and media play an important role in the solid establishment of any nation on international stage. Every nation has a different reputation on international plane due to its presentation of the art , literature and media. These three factors always play a crucial role in making nation world famous. Due to these three factors any nation can have a specific introduction of itself internationally. The dignity of any nation depends upon the quality of art and literature is produced in that nation and the way it has been presented by media on international stage. Art represents culture, literature represents the current scenario of that nation regarding various fields of life and media plays a vital role in bringing these two specifically before the citizens of that country and worldwide. So these three factors are primarily responsible for forming a reputation of any country on international level. It is due to these three factors that any nation can conquer the world or can face downfall in their history.

Key words : -- Nation building, salutation, developed and developing ,pillar etc. etc.

Mahesh Dattani: A Literary Artist in Contemporary Society with Special Reference to Tara

Dr. Sanjay T. Vite

Dept. of English,

Smt. Radhadevi Goenka College for Women, Akola

ABSTRACT: Being a socially committed artist Mahesh Dattani writes about the real life situation of Indian society through his plays. His plays deal with the marginalized sections of society; women, gays and hijras (eunuch), AIDs affected people, which raise question of discrimination, including, gender discrimination and homosexuality. Atrocities towards women in India is not only created in the physical world but is also created before the girl child is even born. Prenatal sex determination was prevalent in India. Nowhere in the world was abortion of girl child more than that of India. Even if twins are about to born and due to some complications only one can survive parents prefer boy over girl. Atrocities in form of discrimination against female child in Indian society is depicted by Mahesh Dattani in his famous play 'Tara', which was previously titled as 'Twinkle Tara'. The play is about a girl named Tara who is conjoined twin of her brother Chandan. The twins were born with three legs. When the surgery for separation was to be conducted the boy was given preference over the girl.

Key Words: Gender discrimination, Humanism, Society, Marginalized, Neglected.

Industrial Conglomeration and Sociolinguistic Participation as Contribution towards National Empowerment

Dr.Pravin M. Kanake

Assit.Professor in English

Dept of English

Shri. B.D.Parvekar College Pandharkawada.

Dist.Yavatmal

Email: kanakep@gmail.com

Abstract:

Adversely talking about escalating polarization in industrial predominant negotiation has been largely occupied by socio-linguistic culture with rhythm of positive tactics consolidating national growth economically, ergonomically, socially, literati, and politically. Such confrontational has hindered democratic transitions altogether with the methods of apparent stalemates dispersing the rightful acts for proven hierarchical encouraged participation in empowering national spirit. These adjournments are more diagnostically have approached conciliatory references in shaping any nation. Thus, this paper focus on these aspects which are boldly estranged in abnormalities negotiating nation as a single-handedly organized stadium.

Key-Words:

National Spirit, Contribution towards Nation Building, Socio-linguistic, culture.

Indulging National Patriotic Arc and English Literature

Dr.Ashok B Yawale
Asst.Professor
HOD Dept. of English
ACS College, Maregaon
Dist-Yavatmal
ashokyawale@gmail.com

Abstract:

Increasing challenges and frustrating resistance of any particular force by people living in any individual nationality has already tampered and violated national spirit and natural right of transitional sociopolitical transformation. Demonstration and disruption of vocalized armaments has always been a part of literature; therefore, it has been substantially neutralized by the centric forces. Reduced co-operation and strong centralization of institutions in contrast with necessary strategies of conditional patriotic arc largely administered in modern times through English Literature, especially in India in accordance to its habitual and geo-political concerns. Hence, this observation attempts to evaluate the concerning indulgence of national patriotic arc through English Literature especially in India discussing crucial question of nation-building.

Key- Words:

Nation-Building, Patriotism, National Spirit, Contribution of English Literature.

Ambedkar's ideas of nation-building in India

Prof.V.S.Bhagat (Department of English)
Arts, Commerce and Science College Maregaon
Dist- Yavatmal

Abstract

B.R.Ambedkar is often held to be an uncompromising advocate of the cause of the depressed castes or Dalits. But his advocacy for Dalits was within the larger framework of his vision for an Indian nation that needed to be formed. Since he believed that there could be no nation unless everyone within it was not treated as an equal-an end that could be only attained through the annihilation of the caste system. He was not unmindful also of the need to protect religious minorities. For which reason he argued in favour of their adequate representation in legislative bodies, services etc.

Keywords : India, nation, Dalits, Ambedkar, Constitution, minorities

A Study of Marketing Strategies and Sales Performance among Traditional and Modern Retailers in Nonthaburi Province Thailand

Sopon Somprasong Beaudoin
Department of Management Science,
Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University,
Aurangabad (M.S.) India
Email: sopon.sb@gmail.com

Abstract

The objectives of this research were: 1) to know the conceptual document of Traditional and modern retailers in Nonthaburi Province Thailand. 2) highlight on the sales performance among Traditional and modern retailers. 3) to know the buyers behavior marketing trends of modern retailers in Thailand. And 4) highlight on the marketing strategies adapted by the modern retailers VS Traditional retailers in Nonthaburi Province. This research is this study to investigate the opinions of consumers who use the services from retailers in Nonthaburi Province Thailand, consisting of 300 retailers and modern retailers. Variables consist of independent variables such as sex, age, education, occupation, income and dependent variables such as the adaptation of strategic marketing of modern retailers and adjustment of strategic marketing of traditional retailers.

Keywords— Marketing Strategies Sales Performance Traditional and Modern Retailers

Importance of Human Resources Development

Suphawadee Suwanprateep

Ph.D. Research Scholar in Management

North Bangkok University, Bangkok, Thailand

Email: Suphawadee2512@gmail.com

Abstract

This paper aimed Human Resource Development (HRD) is the framework for helping employees develop their personal and organizational skills, knowledge, and abilities. HRD is one of the most significant opportunities that employees seek when they consider you as an employer. Human Resource Development (HRD) is the framework for helping employees develop their personal and organizational skills, knowledge, and abilities. HRD is one of the most significant opportunities that employees seek when they consider you as an employer. The ability, and encouragement, to continue to develop their skills help you to retain and motivate employees.

Human Resource Development (HRD) is the framework for helping employees develop their personal and organizational skills, knowledge, and abilities. HRD is one of the most significant opportunities that employees seek when they consider you as an employer. The ability, and encouragement, to continue to develop their skills help you to retain and motivate employees. Human Resource Development includes such opportunities as employee training, employee career development, performance management and development, coaching, mentoring, succession planning, key employee identification, tuition assistance, and organization development. The focus of all aspects of Human Resource Development is on developing the most superior workforce so that the organization and individual employees can accomplish their work goals in service to customers.

Keywords: Human resources, development

An assessment of diversity in some Cassia species based on pollen morphological characters

¹Ajay. V. Rajurkarand ²Jaikiran. A. Tidke

¹Lokmanya TilakMahavidyalaya, Wani. Dist. Yavatmal – 445304 (Maharashtra)

²Laboratory of Reproductive Biology of Angiosperms, Department of Botany,
Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati 444602 (M.S.) India

Email: ajaypollen@rediffmail.com, jaikirantidke@rediffmail.com

Abstract:

The pollen morphology of ten species of Cassia belonging to sub-family Caesalpiniaceae was studied by Light and Scanning Electron Microscope. All the species showed distinct variations in terms of shape, size, aperture and exine ornamentation characters. In all ten Cassia species major similarity in aperture type was observed having tricolporate to trizonocoporate. Size ranges between 23-40 μm while shapes were oblate spheroidal-prolate spheroidal. Psilate or psilate perforate, reticulate or microreticulate tectum were noted in SEM observation. The present reports give an account of pollen morphological variations in ten species of Cassia of Caesalpiniaceae and phylogenetic relationships among 10 species of cassia using pollen morphological characters.

Key words: Cassia, Caesalpiniaceae, LM, Pollen morphology, SEM.

Assortment of Spiders in the Agricultural Fields from Shegaon, District Buldhana (Maharashtra State)

Vairale Amit B.

Head, Department of Zoology

Ghulam Nabi Azad Arts, Commerce & Science College, Barshitakli, District Akola.(M.S.)

vairaleamit1@gmail.com

ABSTRACT

Spiders are eight eyes and eight legs small creature. Spiders are insectivorous predators on earth. Spiders, are the most common ubiquitous animals on land, constitute an essential portion of the predatory arthropods in several ecosystems. They are Feed on insects and consume large number of preys without damaging the crops. Recently in agricultural fields reduced pesticide use and ecological sustainability have lead to increased interest in spiders as potential biological pest control agents. Spiders are among the most abundant insectivorous predators of Terrestrial ecosystem.

Spider species abundance in agro-ecosystem can be high as undisturbed natural ecosystem. Spiders act as pest control creature, which feeds on crop destructive insects. A survey of Spiders was carried out in Shegaon of Buldhana District during September 2020 – July 2021. This article presents a study on the Diversity, distribution and current status of spider families in Shegaon of Buldhana District. During the present study I have reported **89 species** of Spiders belonging to **11 Families** and **32 genera**. **Spiders of Families Araneidae, Clubionidae, Eresidae, Lycosidae, Oxyopidae, Salticidae, Sparassidae, Tetragnathidae, Theridiidae, Thomisidae, and Uloboridae** was recorded during the investigation. Such surveys are vital for conservation of these important creatures in the near future. It is updated checklist of different agro-ecosystems from Shegaon of District Buldhana.

Keywords: Spiders, Assortment, Shegaon, Maharashtra State.

To Estimate The Glycogen Content In Cestode (*S. rameshwarae* and *C. chandrabhagae*) Of Species *Mastacembelus armatus*.

C. R. .Kasar

Department of Zoology

S. P. M. Science & Gilani Arts, Commerce College, Ghatanji, Dist: Yavatmal.445301

Cell No. 9960315171

Email- chandrashekharkasar8954@gmail.com

Abstract

Among the large number of organism, parasitism is a natural way of life, and parasitic diseases are the major public health problem, which results into morbidity and mortality in tropical countries, particularly in the socio economically under developed societies in the world. A fundamental unit for all metabolic activities is Glycogen; they are most important agents for expression of the genetic material. Glycogen is the most abundant organic molecules in cells constituting 50 percent or more of their dry body weight. They are found in every part cell; since they are fundamental in all aspects of cell structure and function. The glycogen is absorbed by the parasites by diffusion and transfusion. Cestodes completely lack alimentation in all stages of life history. The cestode parasites utilize the food from the intestine of host. The metabolism depends on the feeding habits and the rich nourishment available in the intestine of the host. The parasites use this nourishment for their normal development and growth. The present paper deals with the estimation of glycogen from cestode parasite genus *S. rameshwarae* and *C. chandrabhagae* from the host *Mastacembelus armatus*. The amount of glycogens present in cestode parasites is lower as compared to glycogen present in infected intestine. This indicates that parasites are having affinity of glycogen from the host acts as parasites.

Keywords: -Biochemistry, Glycogen, Cestodes, *S. rameshwarae*, *C. chandrabhagae*, *M. armatus*,

Uses Of Medicinal Plants In Panchakarma Ayurvedic Therapy

Deepika Chandawat and Rutvi M. Patel

M.N.College, Visnagar

Email: mnbotany@gmail.com

Abstract

Panchkarma is one of the ayurvedic treatment in which purification of body is done. It is also known as purification therapy. In this therapy healing and rejuvenation is done through cleansing and awakening of body, energies and senses. As per the ancient Ayurvedic textbook Charaka Samhita, Panchakarma is a five-fold therapy which can be used for preventive, curative and rejuvenatory purposes. – i) Vamana (Therapeutic Vomiting), ii) Virechana (Purgation), iii) Basti (Enema), iv) Nasya (Nasal Medication), v) Shirodhara. As it is a traditional way of curing and healing, plants are used in this therapy. In the present study identification of plants that are used in various panchkarma therapy were identified. The study was conducted at Kanchan-Hira Ayurvedic Hospital is situated at Village: Madhi, Taluka: Vijapur, District :Mehsana , Gujarat owned by Kaushal Health and Education Trust, Pedhamali. This ultramodern Panchakarma Hospital and Cancer Rearch Center is run by expert Ayurvedic doctor having experience of 20 years. This center is a hope for the people suffering from chronic and incurable diseases. There is an AyurvedicPanchakarma treatment available here for various types of diseases. For example: Acidity, Asthma, Back pain, Diabetes, Paralysis, Psoriasis, etc.

From this study we have found that many plant species have medicinal property and are used in various forms in ancient old therapy.

Study of Floristic diversity and Geotagging of Government Vidarbha Institute of Science and Humanities, Amravati (Maharashtra)

D. J. Khadse¹, A. S. Deshpande¹ and S. N. Malode*

Department of Botany, Government Vidarbha Institute of Science and Humanities,
Amravati - 444604, India.

*Corresponding author: satishmalode17@gmail.com

ABSTRACT

An investigation for documentation of diversity of angiosperms in Government Vidarbha Institute of Science and Humanities, Amravati campus survey was carried out in rainy season in the month of June and July 2021. Annual and perennial wild and cultivated plants identified by using standard floras and documented GVISH campus region by using geotagging tool. In all 46 herbs, 24 shrubs, 20 climbers and 52 tree species identified. Among, total 142 plants, maximum plants (25) from the family fabaceae with highest frequency percent (17.61). After Fabaceae followed by families like apocynaceae (5.63%), euphorbiaceae (4.93%), malvaceae (4.23%), acanthaceae (4.23%), arecaceae (4.23%), myrtaceae (3.52%), lamiaceae (3.52%), moraceae (3.52%) and asteraceae (2.82); while all other families contribute only 1 or 2 percent in the regional diversity. Study is useful for recognition of plant species in the Institute campus and to retrieve details of their exact position.

Keywords: Diversity, Angiosperms, Documentation, Geotagging, Wild, Cultivated etc.

6. Women Empowerment through Self-Help Groups

Dr. Deshmane Jini Subhash

Department of Zoology

Smt. Kasturbai Walchand College, Sangli-416416

Affiliated to Shivaji University, Kolhapur, Maharashtra

ABSTRACT

Women empowerment and gender equality have become topics of utmost importance in the recent times, because gender inequality and its socio-economic and cultural dimensions are all pervasive in the third world as well as in the developed world. However, in the third world the problem of gender inequality is more acutely associated with economic disempowerment of women. And therefore, of recent, several initiatives are being taken up in the third world countries for the economic empowerment of women so as to reduce the gender inequality. Among these initiatives, the Self-Help Group (SHG) movement, which is getting wide spread all over the third world, has become the prominent one. The concept of SHG services the principle, 'by the women, of the women and for the women'. Self-help groups are voluntary associations of people with common interests formed to achieve collective social and economic goals. Such groups are organized for mutual help and benefit. It is formed democratically without any political affiliations. A self-help group (SHGs) is as an instrument to change the conditions of women socially and economically. Once socio-economic experiment is achieved it would have implication on the overall development of women. SHGs enable economic, social, political and psychological empowerment of women. Women participation in Self Help Groups have obviously created tremendous impact upon the life pattern and style of poor women and have empowered them at various levels not only as individuals but also as members of the family members of the community and the society as whole. They come together for the purpose of solving their common problems through self-help and mutual help. The more attractive scheme with less effort is "Self-Help Group" (SHGs). It is a tool to remove poverty and improve the women entrepreneurship and financial support in India.

Key Words: Women Empowerment, Self-help, Groups.

Post-harvest fungal diseases of eggplant in vegetable market of PalamDist: Parbhani (M.S.), India

***Dhondiram P. Gadgile and P.V. Pawar**

Department of Botany, Madhavrao Patil Arts, Commerce & Science College, PalamTq- Palam Dist. Parbhani (M.S.), India *E-mail: drdpgadgile@gmail.com

Abstract

Eggplant (*Solanum melongena* L.) is important vegetable not only in Maharashtra but also in India. A systematic survey was conducted to study post-harvest fungal diseases of brinjal (eggplant) fruits of Palam vegetables Market Dist-Parbhani (M.S.). It was found that Phomopsis fruit rot or Phomopsis blight was common post-harvest fungal disease of brinjal fruit in Palam vegetable market. Phomopsis vexans was fungal agent to cause this disease. Diseased fruits of Brinjal (egg plant) were collected from fruit market of PalamDist; Parbhani, Maharashtra state. Then Phomopsis vexans was isolated by transferring diseased pieces of fruits on sterilized petri-dishes containing potato dextrose agar (PDA) medium and incubated at 25°C for 10 days.

Key words: Brinjal, Post –harvest fungal diseases, Parbhani,

Phytochemical Analysis Of Some Medicinal Plants Used In Improving Stomach Function And Correcting Gastro-Intestinal Disorders

P. M. Khadse

Assistant professor, Department of Botany, Shri R.L.T College of Science, Akola, India

ABSTRACT

The traditional medicine involves the use of different plant extracts or the bioactive constituents. This type of study provides the health application at affordable cost. Secondary metabolites are responsible for medicinal activity of plants. Hence in the present study phytochemical screening of some important medicinal plants was carried out. Qualitative phytochemical analysis of these plants confirms the presence of various phytochemical like saponins, terpenoids, steroids, flavonoids, tannins, quinones, alkaloids. The results suggest that the phytochemical properties for curing various ailments. The plants under investigation showed their medicinal potential and can be source of useful drugs.

Key Words: Phytochemical screening, Medicinal plants, Secondary metabolites, Tannins, Steroids.

A Report Of Dicot Leaf *Julianiophyllum Mohgaonensis* From Deccan Intertrappean Beds Of Mohgaon Kalan, Madhya Pradesh, India

R. W. Ukey

Shri Shivaji Arts, Commerce and Science College, Motala, Dist.-Buldana (M.S.) 443103
rahulukey256@gmail.com

Abstract

The black fossiliferous chert was collected from Mohgaonkalan Deccan Intertrappean Beds of Chindwara district (Lat. 21°, 30' N to 22°, 50' N and Long 78°, 15' to 79°, 20'E). Serial peels were taken by cellulose acetate peel technique. The leaf was studied from peel sections. It is dicotyledonous, dorsiventral, bifacial leaf measuring 5 mm in width, left arm 1.5 mm in width and 200 µm in thickness while right arm is completely preserved 3 mm thick and shows blunt end; the midrib region, is 500 × 700 µm thick. From Deccan Intertrappean beds, so far numbers of dicotyledonous and monocotyledonous leaf impressions have been described by many authors. However, only few leaf petrifications are reported for example- *Aerophyllitesintertrappea*, *Deccanophyllumintertrappea*, *Dorsiventrophyllumchitaleyii*, *Julianiophyllumsahnii*, *Corokiophyllummohgaonkalanites*, *Salicaceophyllummohgaensis*, *Marcgraviaceophyllummohgaonse*, *Acanthophyllumshiblii*. After comparisons with the leaves of modern families as well as reported fossil leaves. It greatly resembles with *Julianiophyllumsahnii*(Kapgate, 1998). Hence it is created a new species named *Julianiophyllummohgaonensis* sp. nov. The specific name is after the fossiliferous locality Mohgaonkalan.

Keywords:Fossil, Dicot, Leaf, Deccan Intertrappean, Maastrichtian

Pharmacognostic Studies of *Amorphophallus sylvaticus* (Roxb.) Kunth (Araceae) from Maharashtra state (India)

Gore Gugleshwar H. And Bhuktar Anil S.

Vivekanand Arts, Sardar Dalipsingh Commerce and Science College, Samarth Nagar, Aurangabad (M.S.) India Email- gugleshwargore@gmail.com

Abstract:

The corms of *Amorphophallus sylvaticus* (Roxb.) Kunth (Araceae) is used in various ayurvedic preparations. The corms have blood purifying property. It is used in piles, abdomen disorders, spleenomegaly and rheumatism etc. Studied character is Stomata and Anatomical features etc. The plant was analyzed for its preliminary screening of phytochemicals. The chemical components are arginine, isoleucine, oxalic acid, betulinic acid, lupenol, B-sitosterol, B-sitosterol palmitate, stigmasterol isolated from the corms. In the present study medicinal uses, phytochemical analysis and pharmacognosy of plant have been studied

Keywords: *Amorphophallus*, Pharmacognostic, Phytochemicals, Corms.

Allelopathy: An Effective Way Of Weed Management

Harpreet Kaur*

Department of Botany, Hans Raj Mahila Maha Vidyalaya, Jalandhar

Email of Corresponding author: hkaur2499@gmail.com

ABSTRACT

Allelopathy is a typical natural wonder by which one plant produces biochemicals that impact the development, endurance, improvement, and generation of different life forms. These biochemicals are known as allelochemicals and have helpful or impeding consequences for other living plants. Plant allelopathy is one of the methods of connection among receptor and contributor plants and may apply either constructive outcomes (e.g., for horticultural administration, for example, weed control, crop insurance, or harvest re-foundation) or negative impacts (e.g., autotoxicity, soil infection, or organic intrusion). Allelochemicals can conceivably be utilized as development controllers, herbicides, bug sprays, and antimicrobial agents. Allelopathy is a process by which a plant releases chemicals that can either inhibit or competitors. Allelopathic plants do sometimes pose obstacles that are hard to overcome, however. Soil sickness, a general term for a problem that may well be caused by residues of allelochemicals that persist in the soil after the plant is gone, may make some sites unsuitable for growing other plants. Allelopaths are plants that have an advanced weapon in their arsenal. The allelopathic plant competes with other species through "chemical warfare" by releasing chemicals that inhibit the growth of its neighbouring plants. To guarantee supportable agrarian turn of events, it is essential to misuse development frameworks that exploit the stimulatory/inhibitory impact of allelopathic plants to direct plant development and improvement and to maintain a strategic distance from allelopathicautotoxicity.

The Role of Agroforestry in Nation Building

Jayshree P. More

Department of Botany, S. P. M. Science and Gillani Arts & Commerce College, Ghatanji Dist.

Yavatmal

Abstract

Agroforestry has been practiced traditionally in India in the form of subsistence farming, but is being increasingly recognized from the economic point of view, in addition to its positive contribution to the wood-based industrial sector, which has recent origin. Low forest cover, poor productivity and legal restrictions coupled with an increasing demand for wood and wood products due to increasing population, industries and associated policy changes have ushered in a total mismatch between demand and supply. This has attracted increasing attention towards agroforestry. Agroforestry, an integration of farming system with woody perennials leads to the generation of potential agroforestry residues. The conventional treatment of agroforestry waste includes land filling, thermal management, and decomposition which is accompanied with their own share of disadvantages. The ample amount of residues and products needs effective management to reap the economic and environmental benefits. The sustainability assessment of the management process can be achieved with multiple models including technoeconomic analysis, life cycle assessment and multi criteria approach which are dependent on both hard and soft indices. Additionally, the loopholes of the agroforestry sectors would be managed by the introduction of appropriate policies which are undertaken globally by the Orlando and Lugo declarations, food and agriculture organization, Millennium Development Goals, Global Research Alliance and Guidelines for Sustainable Agriculture and Rural Development. The present review envisaged the agroforestry waste management strategy and its sustainability assessment primarily based upon Social, Economic and Environmental parameters without tormenting the future generations.

Keywords: Industrial Agroforestry, Value Chain, Consortium, Business Incubator Agroforestry Waste Bio-products, Bioeconomy, Sustainability Assessment, National Agroforestry Policy.

Studies of Some Saprophytic Fungi from Melghat Forest

Suradkar K. P. and Kadu S. R.

¹Department of Botany, Indira Mahavidyalaya Kalamb Dist.Yavatmal (MS)

^cDepartment of Botany, Brijlal Biyani Science College Amravati(MS)

Corresponding author: suruchikadu@745gmail.com

Abstract

Diversity of saprophytic fungi has been studied from different areas of Melghat forest. During present investigation collected samples were analyzed to study their morphotaxonomical characteristics and identified. Total nine genera and ten species were studied from different host.

Keywords: Saprophytic Fungi, Melghat Forest, Amravati.

Delapidated Flora Of Arni Region Of Yavatmal District (M.S.) India

Kakpure M. R.

Department of Botany, L. R. Bharti Arts, Commerce & S. S. R. Bharti Science, College Arni, Dist-Yavatmal, Maharashtra, India

E-mail: manojkakpure@rediffmail.com

ABSTRACT

The present study was conducted to analyze the seasonal floristic composition of the wall in Arni region of Yavatmal district (M.S.) India. A total of 40 angiospermic plants on wall were recorded. This flora was represented by 35 genera belonging to 40 different species. Plants of the families Asteraceae, Amaranthaceae, Euphorbiaceae, Moraceae and Fabaceae were mainly found as wall flora in Arni region. Regarding the taxonomic study of wall plants in the Arni region, the focus is on the wall flora, as no study was attempted in this region. The results will help to determine the regularities and trends with respect to the formation and dynamics of the wall flora in the places examined and will give recommendations for the preservation of the old walls and their neighboring areas.

Keywords: Delapidated Flora, Arni Region, Yavatmal District, M. S.

Exploration of Ethnoveterinary Medicinal Plants From Nandgaon Khandeshwar Tehsil, District Amravati, Maharashtra, India.

Thakare D.K.¹ and Bokhad M.N^{2*}

1 P.G. Research student Department of Botany, Government Vidarbha Institute of Science and Humanities Amravati.

2 Associate professor, Department of Botany, Government Vidarbha Institute of Science and Humanities Amravati.

Email id: mob2551322@gmail.com

ABSTRACT

Now a days due to change in life style of rural communities, their indigenous knowledge is depleting very fast. Hence there is urgent need to record their traditional ethnoveterinary knowledge about the use of medicinal plants before it gets lost in near future. The present study shows that communities living inside Nandgaonkhandeshwar tehsil has very good knowledge about traditional ethnoveterinary medicine for curing common diseases of their livestock. The present exploration of ethnoveterinary medicinal plants documented 54 plant species from 34 families. This ethnoveterinary medicinal plants actively used for the ethnoveterinary practices for curing the various disease i.e wounds, dysentery, ectoparasite, endoparasite, mastitis, foot and mouth diseases and blot etc. by the tribals, local inhabitant in the study area.

Keywords: Ethnoveterinary, Exploration, Medicinal plants, Nandagaon khandeshwar, Amravati.

EMS Induced Mutagenic Effects In Cluster Bean

Mahamune S. E.

Dept. of Botany, Government Vidarbha Institute of Science and Humanities, Amravati (M. S.) India

Email: swapnil1985m@gmail.com

ABSTRACT

The healthy seeds of cluster bean variety Gaur smruti were treated with different concentrations of Ethyl methanesulphonate (EMS). The M_1 generation was raised by sowing the treated seeds. The entire M_1 generation was thoroughly screened for assessment of various biological parameters of cluster bean. Both inhibitory and stimulating effects were recorded for various biological parameters due to mutagenic treatments.

Key words: Cluster bean, Ethyl methanesulphonate (EMS), M_1 generation

Importance of Sustainable Tourism in Biodiversity Conservation

*Manisha Sutare**Nishant Sutare

*Dept. of Botany, YashwantraoPatil, Science College, Solankur, Tal. Radhanagari, Dist. Kolhapur (Maharashtra) Email Id- drsutarems@gmail.com

**Dept. of Travel and Tourism, Vishwakarma University, Pune (Maharashtra)
Email Id – sutarens.dc@gmail.com, nishant.sutare@vupune.ac.in

Abstract:

Tourism is considered as world's one of the fastest expanding industry, it contributes to global gross domestic product (GDP). This expanding industry provides both opportunities and threats to biological diversity and its ecosystem services.

Biodiversity is the key to human development. It has importance not only due to the goods and services but also due to the fact that an estimated 45% of the global economy is based on biological products and processes. However, on global scale biodiversity is declining at faster rate than that of natural extinction because of number of factors, principally unrestricted use of resources, climate change, pollution, uncontrolled land use patterns, invasive species and exploitation of natural resources. Therefore, the present study focuses on the role and importance of sustainable tourism in biodiversity conservation. The paper also take review of adverse effect of tourist activities on biodiversity if any. The paper will also suggest few possible remedies for conservation of biodiversity through sustainable tourism practices.

Keywords: Sustainable tourism, Biodiversity conservation, Effect of tourist activities.

Ethnomedicinal Plants Diversity Of Maregaon Tahsil of Yavatmal District, (M. S.), India

Matte, R. S.

Department of Botany, Lokmanya Tilak Mahavidyalaya, Wani- 445304, (M. S.),

Email: ravindramattewani@gmail.com

Abstract

The present study deals with ethnomedicinal plants use by the people of Maregaon tahsil of District Yavatmal (M.S.). The people from these region with a vast heritage of diverse ethnic culture and rich biodiversity is said to be a great emporium of ethnobotanical health. All most all civilization and culture have employed plants in the treatment of human sickness. Maregaon is surrounded by dense forest and the people collect the medicinal plant by their traditional knowledge which is used for some common diseases. But due to deforestation, loss of biodiversity and indiscriminate exploitation of wild and natural resources many valuable herbs are at the stage of extinction. The present survey was conducted for documented of traditional knowledge and practices of plants. The present paper enumerates traditional uses of 51 different plant species.

Keywords- Ethnomedicinal plants, Maregaon tahsil, Tribe.

Nutraceutical importance of some Seaweed (marine plants)

Mukul M. Barwant¹, Vanita C. Karande²

^{1,2}Department of Botany, Yashwantrao Chavan Institute of Science, Satara – 415 001, Maharashtra (M.S.) , India.

*Email: ¹mukulbarwant97@gmail.com

Abstract: Seaweed is the group of aquatic plants which are generally growing in salty or saline condition. These seaweed are grown in shallow water of sea, ocean and estuaries. It is primitive type of plants that may be diverse forms large as well as small forms consider as the macroalgae and microalgae .There are number of example seaweed are the such as the Sargassum, Ulva, Padina, Laminaria, Gracillaria Ascophylum, Fucas,are the example of seaweed belonging from different classes of algae such as the brown, red, green algae on the basis of their pigmentation and their chemical constituent . Seaweed was frequently used as a fresh, dried, or prepared culinary component, especially in Asian nations (e.g., Japan, China, Korea, Taiwan, Singapore, Thailand, Brunei, Cambodia, and Vietnam). Seaweed more nutritious food due to their bioactive component such as the polysaccharide, secondary metabolite, vitamins, fats, lipid, dietary fiber and its pharmacological potential that's leads to developed as best food, best immunity booster and number names we can give this plant group

Keywords: Nutritional Potential, Seaweed, biochemical property, food source

Screening and in vitro evaluation of probiotic attributes of Lactic Acid Bacteria isolated from Goat Milk from Karnataka

Nannu Shafakatullah* and Nikitha K

Dept. of Bio-Sciences, Mangalore University, Mangalagangothri-574199, Mangalore, Karnataka, INDIA

*Corresponding author: email: shafakhath@yahoo.com Tel: +919886457074

Abstract

Goat's milk was cultured with appropriate dilution on MRS media for the isolation of potential probiotics and pure cultures were obtained by sub-culturing. Purification of cultures were confirmed by Gram's staining and catalase test and identified based on morphological, cultural, physiological and different biochemical characteristics and their probiotic properties were evaluated. The potential probiotics were confirmed based on 16S rRNA sequencing. During lactic acid bacterial (LAB) transit through the gastrointestinal tract, ingested microorganisms were exposed to successive stress factors, including low pH in the human stomach and bile salt. These isolates were examined for survival in bile salt, gastric juice, intestinal juice, different NaCl concentrations, acidic pH, and ability to inhibit pathogens, antibiotic resistance, and adherence capacity as well as survival under different storage temperatures. These stress factors can be used as criteria for the evaluation of probiotic characteristics. Isolated strains of Lactobacilli spp., Lactococcus spp., Streptococcus spp. and Leuconostoc spp. showed satisfactory probiotic potentials.

Keywords

Goat milk, lactobacillus, Lactococcus, Leuconostoc, Streptococcus, probiotics.

Floristic studies on Nawegaon Nagzira Tiger Reserve and Wildlife Sanctuary of Dist. Gondia, Maharashtra, India.

Dr. PATIL D. N.

Head, Department Of Botany BJS, ASC College, Wagholi, Pune.

(E.Mail-dnpatil2030@gmail.com)

Abstract- : Nawegaon Nagzira Tiger Reserve (NNTR) is the second largest tiger reserve in Maharashtra establish on 12 December 2013. Nawegaon Nagzira Tiger Reserve notified as 46th tiger reserve of India is declared as Protected Forests Covers under NNTR- NNTR comprised of the notified area of 5 forest areas viz. I. Nawegaon National Park II. Nawegaon wildlife sanctuary III. Nagzira Wildlife Sanctuary IV. New Nagzira wildlife sanctuary V. Koka wildlife Sanctuary It has been notified as the central Tiger habitats as per Sec. 38(v) of the WLP (Amendment) Act.2006, are adjoining to each other by forest areas with non-forest with many villages, farmlands, Highways and Rail lines with total area 1894.94 Sq. km (core and Buffer forest), excluding 17.6 ha. Land in Nagzira Sanctuary (Nagzira Tourism complex) and 251.46 hacter of protected forest in Koka Sanctuary. The present study mainly deals with flowering plants of Nawegaon National Park and Nagzira Wildlife Sanctuary. It includes 715 species belonging to 440 genera spread over 122 families of Angiosperms. Besides the Angiosperms, 7 Pteridophytes were also recorded from the study areas
Key Words: Floristic, Protected area, wildlife, sanctuary, Tiger reserve,

Study of Pteridophytes from Ratnagiri District

R. P. Bansode

Department of Botany, A. S. P. College (Autonomous) Devrukh, Dist- Ratnagiri (MS)

Email-drranjitbansode@gmail.com

Abstract

The forest sites of Ratnagiri district have maximum number of species. The 23 species recorded from the study area. The commonly distributed pteridophytes were Pterisquadriaurita, Pterisbiaurita, Thelypteriscoadunate, Athyrium, Aspleniumfalcatum, Tectaria, Lygodium, Selaginella and Cheilanthus. The maximum number of frequency in Adiantumphilippense followed by species likes Selaginellachrysorrhizos, Athyrumhohenckeranum and Tectariacoadunata. Selaginellaalso shows90% of frequency in different locality. The density study recorded that Adiantumphilippense is densely populated pteridophyte in the study area followed by SelaginellachrysorrhizosandTectaria coadunate, while lowest Thelypteridentata, Athyrium and Asplenium.

Keywords: Pteridophytes, Adiantum, Pteris, Selaginella,

Ethnopharmaceutical Claims By The Dhangars From Daund Tahasil In Pune District (M.S.) India

S.M. Samudra

Head Department of Botany, K. G. Kataria College Daund, Pune-413801.

Email: subhash22sept@gmail.com

ABSTRACT

The present paper deals with traditional ethno pharmaceutical knowledge of Dhangars, an indigenous nomadic tribal community located in the Daund tahasil. Ethnopharmaceutical claims on 22 plant species belonging to 20 families are presented. Dhangars populace that till rely even today on traditional ethnopharmaceutical knowledge for certain needs and also for cure of specific human ailments. Tribes like Dhangars inhabit the dry deciduous forests of the region. The present communication focuses on the ethnobotanically important medicinal plants which are in close vicinity of the Dhangars community in study area.

KEYWORDS: Daund, Dhangars, traditional ethnopharmaceutical knowledge.

Phytochemical and Ethnomedicinal Studies of Aromatic Plant *Ocimum americanum* Linn.

Sharayu S. Deshmukh

Mahatma Fule Arts, commerce & Sitaramji Chaudhari Science College, Warud, Dist-Amravati

E-mail botanysharu5@gmail.com

Abstract

Ocimum americanum plant was collected from Panjabrao Deshmukh Krushividyaapeeth (PDKV) forest of Nagpur district. This plant belongs to family -Lamiaceae and is commonly known as "Subja" which is wild, evergreen, perennial herb; showing creeping habit up to 80 cm. Fresh leaves were shaded dried and 50gm powder issued. To search novel active compounds from plant origin and to access the valuable therapeutic properties with minimum side effects, application of advanced method like GC-MS computational techniques plays an important role in the development of drug of interest. 4 compounds were identified in aerial parts of leaves of *Ocimum americanum*. Out of the 4 compounds identified in ethanolic extract, 3,3-dimethyl-2-(phenylsenyl)-,2,2,2-trifluoro-1-(9-anthracenyl) ethyl ester. (Butanoic acid), Diacetato[1,2-bis(diclohexylphosphino)ethane, dibromi(E) (tetrakis(trimethylphosphine, 10,10'-diselenodi-(Decanoic acid). It was found that the constituents differed in quantity of *Ocimum americanum* in the Nagpur region which may be due to the local geographical difference. Aromatic oil is found in 5% in 3gm of dry weight of powder of leaves of *Ocimum americanum*. In traditional medicine, hoary basil is used for several ailments. Decoctions are **used for coughs**, pounded leaves are placed on the forehead to relieve catarrh or on the chest for respiratory problems, the whole plant is used in baths to treat rheumatism, renal colic and calcifications. Conclusion: The effects of *O. americanum* may delay the development some life treating complications and this work stimulates the researchers for further research on the potential use of this medicinal as well as ethonobotanical plants having pharmaceutical potential.

Keywords: *Ocimum americanum*, Pharmacology GC-MS, compounds. Photochemicals

Ethnomedicinal plants used by local people during Covid-19 pandemic in Chandrapur district.

Sheela S. Kharati* and M. C. Kale**

*Ph.D. Scholar department of Botany, Anand Niketan College, Warora.

**Principal, Anand Niketan College Warora.

Correspondance with author email – sheelakharati99@gmail.com , Mob – 8830173629

ABSTRACT

The present study deals with ethnomedicinal plants used by the people in the environs of Chandrapur district, Maharashtra, India. The study thus underlines the potential of ethnobotanical research and the need for the documentation of traditional knowledge pertaining to the medicinal plant utilization for the greater benefit of mankind. Data from plant informants was obtained during field studies. During covid 19 pandemic in Chandrapur district, specially in remote areas, limited healthcare services are available to the majority of people. Moreover there is still ignorance about the modern medical facilities and treatment. Hence, people still prefer to visit medicine men and use medicinal plants. In addition, due to illiteracy and economic status local people are dependent on traditional knowledge of medicinal plants to cure various diseases. In the present investigation, altogether, 14 ethnomedicinal plants were documented during the study period, which were mostly used by the local people in Chandrapur district during covid 19 pandemic. The detailed information of such plant is documented and presented.

EMS Induced Leaf Morphological Abnormalities In Chick Pea

Tidke M. R. and *Mahamune S. E.

Dept. of Botany, Government Vidarbha Institute of Science and Humanities, Amravati (M. S.) India
Email: swapnil1985m@gmail.com

ABSTRACT

The seeds of Chick pea variety RVG-203 were treated with various concentrations of chemical mutagen Ethyl methane sulphonate (EMS). Treated seeds were sown to raise M₁ generation. Entire M₁ generation was thoroughly screened for leaf morphological abnormalities. The various leaf morphological abnormalities induced due to mutagenic treatments were recorded in comparison with control. The frequency of plants carrying leaf morphological variabilities was calculated and expressed as percentage.

Key words: Chick pea, Ethyl methane sulphonate (EMS), Leaf morphological abnormalities

Cytotoxicity assay of *Azadirachta indica* and *Carica papaya* leaf extracts by Allium Test system

U. A. More¹, A. S. Deshpande², K. D. Aswar² and S. N. Malode^{2*}

¹Late Rajkamlji Bharti Arts, Commerce and Smt. Sushilabai R. Bharti Science College, Arni - 445103, India.

²Department of Botany Govt. Vidarbha Institute of Science and Humanities, Amravati

*Corresponding author: satishmalode17@gmail.com

Abstract

Azadirachta indica and *Carica papaya* are two well-known medicinal plants used for their antibacterial, antiviral and nutritive properties. Most often they are consumed raw for their different health benefits by the people worldwide. Even though they are effective against various diseases, certain side effects occur due to their consumption impeding their popularity as traditional medicines. There must be evaluation of adequate dose of these medicinal plants to prevent their negative effect on life systems. In present study, the Allium test has been used to evaluate the genotoxic, cytotoxic potential of these plants. Effects of three different concentrations of these plant extracts on mitotic chromosomes have been considered as reliable major for cytotoxicity assay. Mitotic abnormalities (MA%) observed were chromosomal bridges, clumped metaphases and ghost cells. Though mitotic abnormalities were noted in all concentrations but percentage of abnormalities are very low. Highest percentage of abnormalities for *Azadirachta indica* (1.58%) and *Carica papaya* (1.97%) noted in 1.5% concentration. Present study showed that extracts of *Azadirachta indica* and *Carica papaya* are safer to use in low concentrations.

Keywords: *Azadirachta indica*, *Carica papaya*, Allium test, cytotoxic effect, MA% etc.

A review on Bryonia Laciniosa – A medicinal Plant

Ujjwala Supe

Plant tissue culture Laboratory, St. Thomas College, Bhilai, Chattisgarh

ABSTRACT

Bryonia laciniosa is locally known as Shivlingi or Garumaru. The fruits are reported to be highly medicinal and used by tribal people since many years but only few work was done on this plant. Due to tremendous medicinal importance of seeds, it is subjected for plant tissue culture work. The review comprises ethanopharmacology, morphology, tissue culture studies, phycoconstituents, pharmacological report clinical studies and toxicology of the prominent species of bryonia. Alkaloids, flavanoids and triterpenoids constitute major classes of phytoconsitutents of the genus. The plant has been traditionally used in the treatment of cough typhoid, pneumonia, inflammation of serous tissue, nervous disorder, rheumatism jaundice anti-HIV antiinflammatory, antitumorogenic activity. B. laciniosa also included in homeopathic formulation which are in clinical use for its antirheumatic, antiphogistic and antianxiety activities. In the concluding part, the future scope of bryonia species has been emphasized with a view to establish their in vitro propagation.

Qualitative Analysis and Anti-bacterial Activity of Methanolic Leaf Extracts from Some Members of Family Lamiaceae

Vivek R. Narkhedkar

Mahatma Jyotiba Fule Commerce, Science and Vitthalrao Raut Arts College, Bhatkuli, Amravati (M.S.).

Email: viveknarkhedkar@rediffmail.com

ABSTRACT:

Since the time immemorial, plants are the undeniable aspect of human civilization for culture and health. Till present day, plants are continued to be used as source of drugs in traditional as well as modern system of medicine. The medicinal properties possessed by the plants are the virtue of phytoconstituents that produces the certain physiological effect on the living system, here, in particular human body.

In light of the above background, an investigation was conducted to analyze the phytochemical composition and antibacterial properties of one of the most significant medicinal plant family i.e. Lamiaceae. For the experiment, plant leavess were procured from natural population of *Ocimumsantum* L., *Anisomelousindica* L., *Hyptissuaveolense* L. and market available *Menthaarvensis* L. The Soxhlet apparatus derived methanolic leaf extracts were utilized for qualitative secondary metabolite analysis. The antibacterial potential of methanolic leaf extracts were assessed against by *Escherichiacoli* and *Staphylococcus aureus* by Agar well plate method. The antimicrobial activity of methanolic leaf extract of all studied plants revealed maximal zone of inhibition for *E. coli* than *S. aureus*. The qualitative analysis indicates that all the four plants commonly showed the presence of alkaloids, tannins and glycosides. Other components of the qualitative analysis were plant specific.

Keywords: Lamiaceae, Methanolic extract, Antibacterial, Alkaloids.

An overview on importance and uses of *Lagenaria siceraria* L.

Swati D. Yeotkar

Department of Botany, Vidyavikas Arts, Commerce and Science College, Samudrapur

Email: yeotkarswati@gmail.com

Abstract

Lagenaria siceraria L. is commonly known as bottle gourd. It was originated from India. A medicinal plant is any plant in the nature which, in one or more of its organs, contains substances that can be used for therapeutic as a medicinal purpose, or which are precursors for chemopharmaceutical synthesis. When a plant is designated as medicinal, it is implied that the said plant is useful as a drug or therapeutic agent or an active ingredient of a medicinal preparation. Herbal medicines are in great demand in the developed as well as in the developing countries for primary health care because of their wide biological and medicinal activities, higher safety and lesser costs. Many workers work about the medicinal properties of *Lagenaria siceraria* L.

Key words: Medicinal plant, *Lagenaria siceraria*, uses.

Diversity of Endophytic Fungi of *Catharanthus Roseus* L. From Different Localities Ofaurangabad District

Shrikant A. Taur, Suwarna S. Salunke and Dayanand J. Vanmare.

Vivekanand Arts, Sardar Dalip Singh Commerce and Science College, Aurangabad 431001

Email. shree.taur05@gmail.com

ABSTRACT

Endophytic fungi from the stems, roots, leaves, and flowers of *Catharanthus roseus* L. were isolated using standard isolation protocol. A total of 41 endophytic fungal isolates were obtained from seven different locations of the Aurangabad region. These endophytic fungal isolates were classified into 11 fungal genera. Most of these fungi belonged to *Alternaria* sp., *Aspergillus* sp., *Fusarium* sp., and *Collectrotrichum* sp. and species *Catharanthus roseus* L. conservation of medicinally important plants through sustainable practices is one of the methods for their availability. Another alternative approach for the production of secondary metabolites or biopharmaceuticals is the search for fungal endophytes having medicinal importance.

Keywords: Endophytic fungi; *Catharanthus roseus* L.; *Alternaria*, *Aspergillus*, *Fusarium* and *Collectrotrichum*.

An Analysis Of Observed Angiospermic Airborne Pollen Of Winter Season Based Upon Their Mode Of Pollination In Firozabad District Of Uttar Pradesh

Shalini Paliwal (sdpaliwal11@gmail.com) M.Sc. (Botany) Ph.D Dharampeth M. P. Deo Memorial Science College, Nagpur-440033 (Maharashtra)

S. P. Paliwal, (sppaliwal2009@yahoo.com) Narain College, Shikohabad Dist. Firozabad (Uttar Pradesh)

Anushri Dhawanjewar (anushridhawanjewar@gmail.com) M.Sc. (Botany) Dharampeth M. P. Deo Memorial Science College, Nagpur-440033 (Maharashtra)

Abstract

A floristic survey in Firozabad district was carried out from three selected sites which are 15-20 km away from each other. The main objective behind the field study was to find out angiospermic species which may shed large number of pollen in the atmosphere and to note their specific pollination period and mode of pollination which was useful criterion in the identification of atmospheric pollen. We studied variations in concentration of airborne pollen and other particles of biological origin which are collectively known as Primary Biological Aerosol Particles (PBAP) in those three sites. During the annual cycle the frequency of pollen in the air was different in different seasons. It might be due to local climatological influence on flowering of plants. The maximum pollen types have been recovered during spring, followed by rainy, summer and winter. The lowest concentration of pollen was observed in winter season. On the basis of mode of pollination in winter season 60.05% anemophilous, 33.38% entomophilous and 5.26% amphiphilous species were found. Maximum plants bloom, during spring and rainy season followed by summer and winter season.

Keywords: Amphiphilous, anemophilous, entomophilous, pollen, pollination

Study on genetic variability for the quantitative traits in some genotypes of Soybean (*Glycine max*).

Anil D. Adsare

Department of Botany, Arts, Commerce and Science College, Maregaon, Dist. Yavatmal (MS)

Email: aniladsare111@gmail.com

Abstract:-

Analysis of Heritability, genetic variability and genetic divergence is useful and essential tools for plant breeder to design efficient breeding program. Eighteen germplasm lines of Soybean (*Glycine max*) were evaluated for genetic variability, heritability and genetic advance on the basis of as percent of mean for ten quantitative traits. Analysis of variance revealed, significant differences for all the eight quantitative characters under study. Plant height (cm), days 50 % flowering, number of pods per plant, seed yield per plant and days to maturity observed high genotypic coefficient of variation (GCV) and phenotypic coefficient of variation (PCV). Plant height (cm), grain size, oil percentage and seed yield per plant recorded high heritability coupled with high genotypic coefficient of variation (GCV) and high genetic advance as per cent of mean indicates selection could be effective for improvement in these characters.

Keywords: Soybean, *Glycine max*, Heritability, Genetic advance, Variability.

Gas Chromatography and Mass Spectroscopy Studies on Fruit of *Tinospora cordifolia*

Purushottam G. Dhawale

Assistant Professor, Department of Botany, Shivramji Moghe Arts, Commerce and Science College
Padharkawada (Kelapur), Maharashtra, India.

E-mail: pgdhawale2014@gmail.com

Abstract

Plants are the almost exclusive source of drugs for majority of the world population. The phyto components present in fruit of *Tinospora cordifolia*, locally known as Gilloy, Guduchi or Amrita, is used in the treatment of various ailments in the long-established medicinal system in the state of Maharashtra, India and is also an anti-oxidant and immuno-modulator. Present study was carried out to investigate the phyto-constituent of the *Tinospora cordifolia* fruit. GC-MS analysis of methanol extract of the plant fruits showed the presence of Phthalic acid(0.06 %), 9-Hexadeconic acid (0.10 %), n- Hexadeconic acid (0.83 %), 5- Octadeconic acid(23.72 %), Oleic acid(73.83 %), Octadeconic acid (0.34 %), Columbin(1.08 %).

Keywords: *Tinospora cordifolia*, Phyto-constituent, GC-MS analysis, Anti-cancer, Bioactive compounds.

Epidermal Micromorphology and Elemental Analysis of Leaf of *Plumbago*- A Multipurpose Medicinal Plant

Smita Chaudhari

Department of Botany, Dr. A. G. D. Bendale Mahila Mahavidyalaya, Jalgaon, Maharashtra, India

Abstract

Plumbago Linn. is a multipurpose medicinal plant used in Ayurveda. The paper presents epidermal micromorphology using Light and Scanning Electron Microscopy and elemental composition of leaf of two species of *Plumbago* namely *P. zeylanica* and *P. auriculata*. In *P. zeylanica* epidermal cells are larger, number of epidermal cells per 1 mm² is less, anticlinal wall of epidermal cells slightly sinuous or straight while in *P. auriculata* epidermal cell smaller, number of epidermal cell per 1mm² is more, anticlinal wall of epidermal cells straight. Leaves of *Plumbago* are amphistomatic and stomata are predominantly anisocytic. In leaf of *P. zeylanica* stomata raised above epidermal cell (on lower surface) or at the same level of epidermis (on upper surface) with inconspicuous striae and pronounced cuticular rim of uneven width; stomatal aperture is larger; stomatal index less and stomata number per 1mm² is less; elliptic shape of stomata while in leaf of *P. auriculata* stomata slightly sunken (on lower surface) or at the same level of epidermis (on upper surface) with narrow cuticular rim and striae absent; stomatal aperture is smaller; stomatal index is more and stomatal number per 1mm² is more; circular or elliptic shape of stomata. Chalk glands are found on both lower as well as upper surface of leaf of both species. Trichomes are absent on leaves of both species. Elemental analysis revealed presence of nutritionally important minerals namely nitrogen, phosphorus, potassium, sodium, calcium, magnesium, manganese, iron, copper, zinc, sulphur in both plants.

“Investigation of Fungal Pathogens of Tomato from Western Vidarbha of Maharashtra”

Suryakant H. Kanherkar and *Rameshwar Y. Mane

Department of Botany, Yashwantarao Chavan Arts and Science Mahavidyalaya, Mangrulpir Dist.
Washim.

*Department of Botany,

Shri Vyankatesh Arts, Com. and Science College Deulgaon Raja, District Buldana,

ABSTRACT

In the present research work survey fungal diseases of tomato was carried out. The leaf, stem and fruit samples were collected from various field of Amravati region at the intervals of 15 days starting from seedling state up to its harvesting. The disease samples were collected in all the stages of plant i.e., seedling, foliage, flowering and fruiting stage. The samples from tomato plants were brought into the laboratory in separate sterilized polythene bags for isolation of all possible fungal pathogens. The infected plant parts which were collected at different stages of disease development and all the samples were carefully preserved in the form of herbarium to study the etiology of diseases. The symptoms of diseases as well as severity of infection were studied in the beginning. Phyllosphere isolation were carried out by different methods such as serial dilution, leaf impression, leaf washing methods, etc. The different types of fungal pathogens were also isolated by cutting small fragments of aerial diseased parts of plants from junction of infected and healthy parts. From the present study it was concluded that mainly Deuteromycetean fungi were found to be associated with various parts viz. leaf, stem and fruit. The fungal isolated were identified with the help of available literature and preserved as stock cultures for further study.

Keywords: - Pathogen, Phyllosphere, Symptoms, Tomato, Vidarbha.

Petiolar Anatomy of Genus *Rostellularia* (Richenb.)

Smita K. Lande

Department Of Botany

Late Pundalikrao Gawali Arts and Science Mahavidyalaya, Shirpur (Jain), Dist. Washim.

Email: landesmita2011@gmail.com

Abstract

Petiole is a leaf organ which connects the lamina with stem. The present paper deals with the anatomy of 6 species (*Rostellularia diffusa* (Willd.) Nees, *Rostellularia diffusa* Willd. var. *prostrata* (Roxb. ex C. B. Cl.) Ellis, *Rostellularia japonica* (Thunb.) Ellins, *Rostellularia procumbens* (L) Nees, *Rostellularia quinqueangularis* (Koen. ex. Rorb.) Nees, *Rostellularia quinqueangularis* var. *peploides* (Nees) Raiz) of genus *Rostellularia* belonging to family *Acanthaceae*. The anatomical characters of the petiole such as petiole outline, epidermal characteristics, number of layers of hypodermis and parenchyma cells in the cortex, pattern of vascular system, occurrence of crystals, trichomes, etc. provide data to distinguish the taxa investigated. Micro-morphology are good taxonomic tools to identify the taxa.

Keywords: *Acanthaceae*, *Rostellularia*, Petiole, Anatomy, Taxonomy

“Impact of Climate Change on Agriculture”

Sanjay V. Satpute 1 , Surendra R. Sinkar 2

1 : Professor & Head, Department of Botany, Mahatma Fule Mahavidyalaya, Warud, Dist. Amravati.

2 : Assistant Professor, Department of Botany, Arvind Babu Deshmukh Mahavidyalaya, Bharsingi, Dist. Nagpur.

Abstract:

India is a global ‘Powerhouse’ of agriculture. Agricultural practices are solely dependent on suitable climatic conditions. Certainly, agriculture and climatic changes are correlated with each other. The biotic and abiotic stresses, responsible for notable adverse effects on crop production, are due to climatic changes only. In the 21 st- century of advance technological era, food security and ecosystem resilience are considered to be the most concerning subjects worldwide. In this paper, we have attempted to find out and summarize the impacts of climate change on agriculture in Warud tahsil of Amravati district, Maharashtra, India.

Keywords: Climate Change, Impacts, Agriculture, Warud, Amravati.

Ethnoveterinary Uses With Respect To Reproductive Disorders In Melghat Forest Area Of Buldhana District, Maharashtra State

Mhasal Santosh S. & V.R. Marathe

Department of Botany, Arts and Commerce College, Warvat Bakal, Dist. Buldhana-444202

1 Department of Botany, N. E. S. Science College, Nanded-431605 (M.S.), India

Email: dr.vishalmarathe@gmail.com

Abstract

The biodiversity rich Melghat forest area is situated in the western side i. e. Jalgaon Jamod and Sangrampur Tahsil of Buldhana district of Maharashtra state. Present paper is based on extensive field survey carried out by the authors during June 2019 to July 2021 in this area for ethnoveterinary uses with special reference to reproductive disorders. Tribal and Local people were traditionally treating various ailments of cattle in this area by using locally available ethnoveterinary medicines. This research paper includes the information collected from 68 informants or Vaidus from mentioned area. Total 25 Plants belong to the 22 families were used mainly in order to cure reproductive diseases/ disorders of domestic animals like anestrus condition, retain of placenta, uterine prolapsed etc.

Keywords: Reproductive disorders, Ethnoveterinary, Melghat forest, Buldhana

Marketed Wild Edibles From Anjangaon Surji Region Dist. Amravati (MS)

Mangesh J Dagawal

Department of Botany, Smt. Radhabai Sarda Arts, Commerce & Science College, Anjangaon Surji,
Dist. Amravati (MS) India 444705

Wild plants are important as a food supplement and means of survival during times of drought and famine. The wild food plants are of special nutritional importance as sources of vitamins, minerals, trace elements, dietary fibre and protein. The wild food plants are of special nutritional importance as sources of vitamins, minerals, trace elements, dietary fibre and protein. Taluka Anjangaon Surji Dist. Amravati (MS) is a known trade centre surrounded by fertile agricultural land. The taluka comprises of 128 villages and some of the villages are situated at foot hills of Melghat. Korku, Bhill, Nihal, Govari etc. are the tribals inhabiting these villages. These tribals use some wild edibles as a vegetable as well as for medicinal purposes. Survey of marketed wild edibles was carried out. On the basis of data collected it has been observed that more than 20 wild edibles are marketed in this region as per their availability in a particular season. Some of the wild edible species often marketed are *Crotalaria juncea* L. flower (Boru), *Ipomoea alba* L. flower (sakankali), *Capparis zeylanica* L. fruit (waghate), *Cassia tora* L. leaves (tarota), *Sesbania grandiflora* (L.) Poiret. flower (heta) , *Colocassia esculenta* (L). leaves (alu), etc. As per the wild edibles marketed in this region need to aware farmers for their cultivation and about their medicinal importance.

Keywords: Wild edibles, Tribals, *Crotalaria juncea* L, *Sesbania grandiflora* (L.), Cultivation

Effect of Ocimum sanctum Extract on Developmental Stages of Drosophila melanogaster

Y. D. Akhare

Dept. of Zoology, Vidya Bharati Mahavidyalaya, C. K. Naidu Road, Camp. Amravati, Maharashtra,
India, 444602.

ABSTRACT

The fruit fly *Drosophila melanogaster* has been extensively studied as a model organism for genetic investigation. It also has many characteristics which make it an ideal organism for the study of animal development and behavior, neurobiology and human genetic disease and condition. *Drosophila melanogaster* share several basic biological and chemical neurological and physiological similarities with mammals. In the present study, we noted the phenotypic effect of *Ocimum sanctum* extract on the different developmental stages of *Drosophila melanogaster*. The fruit flies were grown on 10-gram culture media supplemented with concentration of *Ocimum sanctum* (10 μ l). Further, the size and growth of different life stages of *Drosophila melanogaster* were observed and total protein estimated from it. The increase in the size and protein concentration in different life stages of controlled *Drosophila melanogaster* were recorded.

Keyword: *Drosophila melanogaster*, cardamom oil, herbal spice, culture media, larval stages, protein.

The potential of legume plant and Management of soil N- concentration in the Kamptee region

Rashmi Jachak

(Assistant Professor Botany, Seth Kesarimal Porwal College of Arts and Science and
Commerce Kamptee. District- Nagpur. M.S)

Email ID- drrajachak@gmail.com

Abstract

The loss of ecosystem functioning with declining species diversity totally dependent on the soil status of the particular region. Available N-stock, N-sources, irrigation, leaching losses, method of injection, timing of application, residue management etc. can influence the local biomass and ecosystems. The role of local legumes on grassland of Kamptee region remain poorly understood. The purpose of this study is to find out the legume plant functional traits that results the N-concentration in this area. Local non-cultivated (wild) plants such as *Acacia*, *Bauhinia*, *Cassia*, *Caesalpinia*, *Smithia*, *Indigofera*, *Tephrosia* and *Mimosa* sps. soil were studied and showed that the N- concentration of soil increased by 8-10 times than the normal soil region.

Keywords- Legume, Soil, Nitrogen(N), Kamptee

Various Developments in Science and Technology in India

Sarvesh B. Raut

M. Sc (Botany), M. A. (English) B. Ed (Appeared) Sanmati College of Education, Washim,

District:- Washim

Phone no:- 8329054142 Email id:- sarveshraut2456@gmail.com

Abstract

Science and Technology (S&T) is considered as an important tool for strengthening the economic and social development of the country. The most effective means of eradicating poverty and promoting economic growth is the acquisition, adaptation and use of new technologies. The role of Science & Technology is to lead towards national development and to meet socio-economic needs. Preferred areas that should be improved are Development of Electronics, Information and Communication Technology and Development of high technology selected to lead industrial structure adjustment. India has a rich

Heritage of Science and Technology. Scientific development in India is old age practice. India ranks third among the most attractive destinations for technology transactions in the world. Modern India has a keen eye on science and technology, most important is that it is an important factor for economic growth. India is one of the top countries in the world in the field of scientific research, one of the top five nations in the field of space research. India has also successfully carried out “Digital India” mission. India’s ‘Chandrayaan- 2’ mission is also discussed in this paper. To improve quality of life more importance should be given to development in Science and Technology as there is always scope for improvements. Ways to promote development in Science and Technology is also discussed in this research paper. Efforts made by the Government of India to boost development in Science and Technology sector is also discussed like ‘Atmanirbhar Bharat’, ‘Digital India’ and ‘Make in India’ Mission. Recent developments that took place in Indian Science and Technology sector are also addressed. To become self-reliant in Science and Technology sector India must need to apply some strategies in Electronics and Healthcare sector.

Stress Induced Alterations In Working Women Of Wardha District

Bhende A.M.

Assist. Professor Dept. of Zoology, Vidya Vikas Mahavidyalaya Samudrapur District Wardha ,
Maharashtra.

Abstract

The study adopted a workplace perspective in a study of job strain in primary Women specially nurses. Now a days in developing countries like India maximum women are exposed to official jobs, which is very hectic activity to manage managing home as well as official work produces a large amount of stress in working women. A consequence of this stress is development of hypertension. So keeping this point in view thirty five women in which four variables such as systolic and diastolic blood pressure, blood sugar and serum cortisol, were examined during study. They were randomly divided into two groups such as Control and Stress group. The systolic and diastolic blood pressure, blood sugar and serum cortisol were significantly high ($p < 0.05$) as compared to the control group. The results of the study revealed that cortisol was a major stress hormone. The values of all these parameters such as Systolic and Diastolic blood pressure, blood glucose level raise in stressed condition ($p < 0.01$) as compared to control due to cortisol.

Key words - Stress, Hypertension, Cortisol , Homeostasis

Phytomedicinal Studies on Leaves of *Pergularia daemia* (Forssk.) Choiv.

U. R. Kanerkar* and P. Y. Bhogaonkar

*Dept. of Botany, G. S. Tompe Arts, Commerce & Science College, Chandur Bazar, Dist. Amravati
(MS)

Ethnobotany Laboratory, Govt. Vidarbha Institute of Science & Humanities, Amravati (MS)

*E-Mail ID: unmessh@gmail.com

Abstract:

Medicinal plants play a major role in maintaining health of human beings. One such plant is *Pergularia daemia* (Forssk.) Choiv., a large, pubescent, foetid, perennial twiner, with milky latex of family Apocynaceae. The Plant is astringent, acrid, emetic, expectorant, emmenagogue, anthelmintic, antipyretic, blood purifier and laxative. The leaves were selected for the study are thermogenic, anthelmintic and depurative, useful in vitiated conditions of kapha, helminthiasis, haemorrhoids, leprosy, asthma, infantile liver disorders, diarrhoea, amenorrhoea, dysmenorrhoea, rheumatic swellings, septic wounds and carbuncles. Anatomical characterization of leaves shows presence of latex. The material was screened for 16 bioactive molecules of which present study shows presence of phenolics, flavonoids, leucoanthocyanin, saponins, steroid, triterpenoid, polyoses and polyurenoids. Different ash values were estimated and ash analysis was done to study the mineral profile qualitatively. The chemical composition thus makes the drug a strong candidate for further investigations.

Keywords: Phytomedicine, Bioactive molecules, *Pergularia daemia*, Mineral profile.

Molluscan Diversity in Waghadi River Ghatanji, District Yavatmal Maharashtra, India

S. D. Dawada

Department of Zoology, Indira Gandhi Kala Mahavidyalaya Ralegaon

Abstract

The objectives of the present study were to explore the diversity of mollusc's fauna at different habitats. Molluscs are considered the most diverse and dominant benthic fauna both from lentic and lotic aquatic ecosystems. Present study is an attempt to study diversity of freshwater mollusks from waghadi river Ghatanji Dist. Yavatmal, Maharashtra, India. In present study, 20 species belong to 11 genera and 02 classes were recorded. 11 species belong to class gastropods and 09 species from class Bivalvia. Thus, family Unionidae was the most dominant family exploring 30% of species. Survey was done from April 2021 to September 2021 during day time from 8A.M. to 6 P.M. every weekend.

Keywords: Vaghadiriver, Molluscs diversity, Maharashtra, freshwater

Phytochemical analysis of *Grewia asiatica*

Mayuri P. Naswale and Varsha D. Hutke

P. G. Department of Botany, Govt. Vidarbha Institute of Science and Humanities, Amravati

Email- mnaswale@gmail.com

Abstract

Phytochemicals are bioactive compounds obtained from the plants and are widely applied in the traditional herbal medicine. These herbal medicines are used by the local people to cure the various diseases. The objective of the present study was to screen such a phytochemicals in various parts of *Grewia asiatica* i.e. leaf, bark and fruit belonging to the family Tiliaceae with the five different solvents such as ethanol, ethyl acetate, acetone, chloroform and distilled water. Phytochemical analysis revealed the presence of various chemical compounds such as alkaloids, phenolic compounds, tannins, glycosides, flavonoides and steroids/terpenoids.

Keywords: *Grewia asiatica*, Secondary metabolites, Medicinal plants, Phytochemical analysis

Preliminary Phytochemical Screening of Various Extracts on Stem Bark of *Terminalia arjuna*

(Roxb.) Wight & Arn

Snehal T. Bhandakkar

Department of Botany, Arts, Commerce and Science College, Maregaon (Road), Tal. Maregaon,
Dist.: Yawatmal (M.S.)

Email:snehalbhandakkar90@gmail.com

ABSTRACT

Phytochemicals are extra nutritional compounds found in plants and food products. Therapeutic effects of medicinal plants are due to the presence of a variety of bioactive compounds which have been explained in the Indian traditional system of medicine for the treatment of various diseases. The study focuses on the determination of extractive value and investigation of phytochemical constitutions of soxhlet-derived different extracts (acetone, methanol, and ethanol extracts) of *Terminalia arjuna* (Roxb.) stem bark. Among all the solvents Ethanolic extract showed the highest extractive yield followed by methanol and acetone. The phytochemical screening of all three extracts revealed the presence of alkaloids, flavonoids, tannins, phenols, cardiac glycosides, terpenoids, diterpenes, proteins, amino acids, and carbohydrates.

Keywords- Bioactive compounds, Ethanolic extract, Diterpenes, Phytochemicals.

Seasonal variation in temperature and dissolved oxygen in Khuni river Pandharkawda Dist - Yavatmal due to Pollution

Sujata.H Shende

Dept of Botany, S.M. College, PandharkawadaDist. Yavatmal (M.S)

Abstract :-

Khuni River is main source of drinking water for the People. The present investigation was undertaken to study seasonal variation in temperature and dissolved oxygen in khuni river pandharkawada due to pollution , In terms of temperature and dissolved oxygen samples were taken one year monthly from June 2018 to May 2019.. In present study value of temperature were maximum 35.2°C and minimum 21°C and value of dissolved oxygen were maximum 7.2 mg/lit in winter and minimum 1.4 mg/lit in summer. Valueof temperatureand dissolved oxygen are inversely proportional to each other indicate pollution..

Keyword :-Khuni river, temperature, dissolved oxygen, industrial pollution.

Studies on Antimicrobial Potential Of Some Selected Medicinal Plants of Marathwada Region

***Bhagat A.P. and A. S. Bhuktar**

*Dept. of Botany, Late. PushpadeviPatil Arts and Science College Risod, Washim (M.S.) India.

Dept. of Botany, Vivekanand Arts, SardarDalipsingh Commerce & Science College, Samarth
Nagar, Aurangabad.(M.S.) India.

***Email:** amrpalipb@gmail.com, and asbhuktar@gmail.com

ABSTRACT

In this present investigation 21 medicinal plants are selected from Marathwada region which are abundantly grown in marathwada region. Most of the Ayurvedic practitioner are used these plants against various diseases as a medicines. To investigate antimicrobial properties of selected medicinal plants, various extracts are prepared by solvent extraction and then experiment was carried out by disc diffusion (6mm disc) method. Experiment was conducted by using ethanol and methanol extracts of different plant parts like root, stem, leaf, flowers, fruits or whole plant. In order to examine antimicrobial properties of crude extracts these selected human pathogens such as *Salmonella typhi* ATCC 10749, *Shigella dysenteriae* ATCC 9752, *Pseudomonas aeruginosa* ATCC 9027, *Candida albicans* ATCC 10231, *Cryptococcus neoformans* (Hospital Strain) against the 50 µl concentration of plant extract. Then they are compared with the +ve control Amoxicillin and Amphotericin B while -ve control is methanol and ethanol. Obtained results indicate that *Balanites aegyptica* (L.) Delile., *Capparis zeylanica* L., *Blepharis repens* (Vahl) Roth., *Basella alba* L., and *Acalypha indica* L. showed highest antibacterial and antifungal activity against tested bacteria. The remaining are more or less resistant against these selected micro-organisms.

Keywords: Antimicrobial activity, Medicinal plants, human pathogens

Ecologically important plant species in relation with avifaunal food in Mouda Tehsil, Nagpur (MS) India.

Swapnil K. Kamble¹, S.N. Bansod²

Department of Botany, D.D. Bhoyar College of Arts and Science, Mouda, Dist. Nagpur MS,
India.²Department of Zoology, Vinayak Vidnyan Mahavidyalaya Nandgaon Khandeshwar, Dist.
Amravati MS, India.

Abstract

Most of the area of Mouda tehsil has diversified groups of forest varied from dense dry deciduous to shrubby marshy forest fertilized by Kannan river throughout in year. Which provides a good feeding grounds for many local and migratory birds. The present study will explore the diversity of several plant species as they showing association with not only the birds diversity but also their food sustainability in the region. An observation based survey is occurred between the month of September 2019 to March 2021. During survey 50 plant species were confirm as a feeding ground of about 75 bird species. This study will help for the ecological conservation of feeding grounds for birds which results into exploration of plant species with inclining population of birds.

Keywords: Feeding; Sustainability; Diversity.

Optimization of nutrient supplementation for enhancement of biomass and ethanol yield from molasses using *S. cerevisiae* RGK6 strain.

Rohini R. Shivsharan and Dilip G. Kadam*

Department of Microbiology, D.B.F. Dayanand College of Arts and Science, Solapur, 413002,
Maharashtra, India.

Abstract:

The study aimed at enhancing ethanol yield by recycling the agro industrial waste like sugarcane molasses using yeast strain. This can be done by altering nutrient supplementation or by adjusting environmental conditions that will support luxuriant growth of organism. Screening of molasses and soil sample led to isolation and identification of potent high ethanol yielding strain *Saccharomyces cerevisiae* RGK6 that gave 10.5 ± 0.05 % (v/v) of ethanol yields. Optimization of nutrient supplementation led to enhancement in biomass and ethanol yields. Molasses fermentation resulted in a remarkable increase in ethanol yield at stationary condition, 30°C temperature, 2 g % of inoculum size and pH 4.5. Likewise 20 g % sucrose produced highest ethanol enhancing biomass from 2g% to 2.4 g% after 48h of fermentation. 3g/L urea served best nitrogen source yielding 10.8 % (± 0.06 %) ethanol and enhanced biomass upto 2.9 g/100ml dry weight. 3g/L of inositol addition to the fermentation medium enhanced biomass upto 4.2 g% from 2 g% and yielded 11.8 % (± 0.06 %) ethanol.

Keywords: Bioethanol, fermentation, nutrients supplementation, *S. cerevisiae*.

Impact of Physical Factors on Fungal Population of Seeds

Anil U. Kulkarni and Ashok M. Chavan

Department of Botany, Lal Bahadur Shastri Senior College Partur Dist. Jalna.

Department of Botany Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University Aurangabad

E-mail: anilkulkarni1668@gmail.com

ABSTRACT

Agricultural cereal production depends on the quality of seeds stored under controlled conditions until the next growing season. Some of the crops can maintain 50% seed germination at least for two years under dry conditions of storage. Important factors that can influence seed quality under storage are the climate of the location in a specific geographical area. Moreover, for appropriate seed storage, proper drying of seed to a desirable moisture content, seed packing and protection from rain, dust, snow, rodents and insects, seed-borne pathogens and gaseous atmosphere of storerooms are crucial. All these factors affect seed germination. Appropriate conditions for seed storage largely depend on the period of time the seeds must be stored. Usually, the seeds deteriorate in the field or get damaged during harvest or drying, so that low-quality seeds are often placed under storage. The quality is reduced further in poorly ventilated, damp and hot warehouses. Healthy seed are important for the production of healthy crop. Seeds are responsible for disease transmission. It happens either in the field or in the post harvest storage condition. Seed get deteriorated which cause great economic loss. It is imperative to focus on seed health which is detrimental to reduce the production cost and considerable yield losses to sustain the food security. Seed maturity, storage containers and storage periods are very important for the increases of fungal incidence. The present study attempt has been made on the effect of storage condition and storage period, on the fungal biodiversity of seeds. Different seed varieties of maize, wheat and jowar were collected from various places of Marathwada region. Maximum populations of fungi were found on maize followed to jowar and wheat. *Aspergillus*, *Fusarium*, *Penicillium* *Alternaria* and *Rhizopus* genus showed higher incidence as compared to other fungi. It is observed that maximum incidence of fungi occurred on the seeds stored in polythin bags and maximum count of mycoflora were recorded on eight months of storage period.

Key words: Maize, Wheat, Jowar varieties, seed born fungi, biodiversity, storage container storage period

In vitro Micropropagation of Aloe barbadensis an important multipurpose medicinal plant of India

Sanjay Kumar

Department of Botany, Chintamani College of
Arts and Science, Gondpipari, Chandrapur. (MS), India, 442702

Email: sanjaykumar.ram26@gmail.com

Abstract

The paper deals with in vitro micropropagation of Aloe barbadensis (Family: Liliaceae) is an important multipurpose medicinal plant. The plant is bitter, sweet, cooling, anthelmintic, diuretic and alexiteric. The juice is used in dyspepsia, amenorrhea, burns, colic, hepatopathy, skin disease, constipation, vitiated condition of vata and pitta, abdominal tumors, dropsy and flatulence. Different explants were inoculated on MS medium supplemented with various combination of BAP, NAA, 2,4-D, and IAA. Except stem segment other explants did not show any response. Callus induction was achieved on MS Medium supplemented with 3 mg/l BAP and 0.75 mg/l NAA. Whereas 4 mg/l BAP and 1mg/l NAA was found to be the best medium for direct shoot induction, 3mg/l BAP and 0.75mg/l NAA combination was found to be the best medium for indirect shoot induction. The root induction observed on MS Medium supplemented with IBA(1mg/l).

Keywords : Propagation, Conservation, Callus, Shoot multiplication, MS Medium, Micropropagation

Enumeration of Some Ethno-medicinal Plants Species in Pusad Tehsil Dist. Yavatmal (M.S.) India **Chavhan V. N.**

Department of Botany, Arts, Commerce and Science College, Maregaon (Road) Dist. Yavatmal,
(M.S.) India 445303

Abstract

First hand ethnomedicinal information was collected directly from field survey of tribal villages of the Pusad tehsil. Present paper deals with some ethno medicinal uses of 29 plant species, by the tribal practitioner. **Pusad** is a city in the Yavatmal district located in Vidarbha region of Maharashtra state of India. It is named after the Pus River. Its ancient name was 'Pushpawanti'. A number of villages were visited in this region. The information was documented involving field study by contacting and interviewing traditional healers for plants used in cure of various diseases. This region is inhabited by tribal communities like Banjara, Gawali, Gond, Andh, Mang etc. The ethnobotanical information on plants viz., botanical name, family, local name, plant part used and mode of administration is enumerated.

Keywords: Enumeration, Tribal Practitioner, Ethno-Medicinal Plants, Pusad tehsil, Yavatmal district.

Importance of Thiruvalluvar As A Social Thinker

Dr. S. Madhusudanan

Assistant Professor, Department of Social Work, Dwaraka Doss Goverdhan Doss Vaishnav College,
Arumbakkam, Chennai – 600106, Tamil Nadu. Mail id: madhusudanan18@gmail.com

ABSTRACT

Thiruvalluvar's thoughts are much ahead of time, it is relevant in the 21st century and will be pertinent for humankind in centuries to come. Thirukural is immortal, the concept stands the test of time as a beacon. Social thinkers provide the clairvoyance, foresees the issues, let a helping hand and are guiding light. Social thinkers see the greater good of human society. This article reviews the importance of Thiruvalluvar as a social thinker concerning the political philosophy of Thirukural. The political philosophy is universal and it applies to all countries irrespective of the social-political factors. The idea of good governance is dealt with in the chapter on upright government and the unjust government explains the ill effects of bad governance. The idea of espionage is also pronounced. Valluvar explains the qualities of ministers and how a minister should act (the minister must give sound advice to the king, a minister should possess five qualities namely, firmness, protection of subjects, learning, and perseverance). Chapter 69 deals with the activities of the embassy and the role of an envoy. The paper advocates for the inclusion of Thirukural in schools nationwide and thereby students could learn morality and ethics from indigenized perspective.

Keywords: Thirukural, Thiruvalluvar, social thinker, good governance.

Sociologist Dr. Iravati Karve Contribution to Indian Society

Dr Pravin Mansing Kamble

Associate Professor & Head Dept. of Sociology, MVP Arts and Commerce college, Wani
Email-pravinkamble76121@gmail.com

Abstract

Iravati Karve was a sociologist and anthropologist. Karve becomes globally renowned for her writings in sociology and anthropology, she became famous in Maharashtra for her literary works. Her first book titled, Kinship and Organization in India were published in the year 1953. The most famous of Karve's works was Yuganta, originally written in Marathi and then later translated into English by herself. This book won her the Sahitya Akademi Award in the year of 1968. The book is a literary piece on the main characters of Mahabharatha with a historical, rather than a mythological approach. The major works of Karve on caste can be seen in her book called Hindu Society: An Interpretation (1961). The second one is the ethnological tradition that could be seen in the widespread surveys that she undertook for her works. The third is that of German physical anthropology, which is basically tracing the genetics of various groups under study to state their origins. The final one is that of socio-economic research and archaeological explorations, all of which were results of Karve's passion for research. The influence of Ghurye could be widely seen in her works as both believed that it is important to study the family, caste, religion, and kinship to understand the basis of Indian society and also on her reliance on broad survey data to state facts. As an Indologist, Karve belonged to the classical orientalist Indologists, who relied on ancient Sanskrit texts to decode the present. Dr. Iravati Karve's valuable Contribution for the Indian Society.

The problems of tribal people and its challenges

Patil Swati Venkatrao

Deptt.of sociology,

Bahirji Smarak Mahavidyalaya Basmatnagar Dist-Hingoli,431512

Email: swatipawar19744@gmail.com

Abstract: This article describes the problems faced by the tribal community of Indian society. Also described their economic activity and the problems associated with it, as well as the impact on their live. Secondly, it also shows the percentage of the population of the Indian population in tribal society. The efforts of the government to solve the problems of tribal society are also mentioned.

Keywords: Tribal people, poverty, debt problems, exploitation, land surplus, agree cultural issues, illiteracy.

चळवळीमध्ये स्त्रियांचे योगदान 'सविनय कायदेभंग'

प्रापूजा हिरामण गांगोडे.

समाजशास्त्र विभागए मवणी ,कला आणि वाणिज्य महाविद्यालय .प्र.वि.ए तानाशिक .दिंडोरी जि .

म्उपस रु चववरहंदहवकम1996 / हउपसण्ववउ

गोषवारा :

१९३० साली महात्मा गांधींच्या नेतृत्वाखाली सविनय कायदेभंगाची चळवळ सुरु झाली .भारत स्वातंत्र्य चळवळीमध्ये 'सविनय कायदेभंगाच्या आंदोलनास' महत्वाचे स्थान आहे या चळवळीमध्ये प्रमुख सहभाग हा .स्त्रियाए शेतकरीए कामगारए इत्यादीचा होता .परिणामत या स्वातंत्र्य :चळवळीला जन आंदोलनाचे स्वरूप प्राप्त झाले . 'यंग ' महात्मा गांधी यांनी .निशस्त्रपणे उभारण्यात आलेल्या या लढ्यात मोठ्या प्रमाणात नागरिक सहभागी झाले होते परदेशी कापड ,कताई-मधील लेखाद्वारे सुत 'इंडियाए आणि दारू यांच्या दुकानांवर निरोधने करण्याच्या कार्यक्रमात स्त्रियांनी सहभागी व्हावे असे आवाहन केलेभारतातील विविध भागातील स्त्रिया या आंदोलनात :इतिहासात प्रथमत . सभा .मोठ्या प्रमाणात सहभागी झाल्याए प्रभातफेऱ्याए मिरवणुकाए परदेशी कापडांच्या दुकानांवर निरोधने करण्यात या स्त्रियांनी पुढाकार घेतला .

या आंदोलनात प्रमुख सहभाग हा सरोजिनी नायडूकमलादेवी चटोपाध्याय ,ए कमला नेहरूए हंसाबेन मेहताए उर्मिला देवीए अवंतिकाबाई गोखलेसरोजिनी नायडू या महात्मा गांधी .आदी स्त्रियांनी महत्वपूर्ण कामगिरी बजावली . धारासना येथे मिठागारावर झालेल्या सत्याग्रहाचे नेतृत्व त्या .यांच्या सहकारी होत्याांनीच केले होतेराष्ट्रसभेच्या . कमलादेवी चटोपाध्याय या १९२९ साली .अध्यक्षपदी विराजमान होणाऱ्या त्या पहिल्याच भारतीय महिला होत्या ' भरलेल्यावउमदरे स्मंहनम थ्वत च्चंभम ।दक थ्तममकवउउ या संघटनेमार्फत भरलेल्या आंतरराष्ट्रीय महिला परिषदमध्ये त्या हजर होत्यादेशाती .ल युवाशक्तीला संघटीत करण्याच्या कार्यात त्या सहभागी झाल्या होत्याखादीचा प्रचार प्रसार . त्या हायस्कूलमध्ये शिक्षिका होत्या तसेच अनेक विधायक .करण्यामध्ये अवंतिकाबाई गोखले यांनी योगदान दिले मुंबईत एका सत्याग्रही तुकडीचे नेतृत्व .कामांमध्ये त्या सहभाग घेत असत करताना त्यांनी कारावास भोगलाहंसाबेन . बंगालमध्ये उर्मिला देवी .या उच्च पदाचा त्याग करून आंदोलनात सहभागी झाल्या 'ऑनररी मेजिस्ट्रेट' मेहता यांनी नारी सत्याग्रह समिती' आणि अन्य महिलांनीइ स्थापन करून तिच्या मार्फत सत्याग्रह केलाजवाहरलाल नेहरू यांच्या . मातोश्री स्वरूपराणी नेहरू पत्नी कमला नेहरू यांनी या चळवळीत सक्रीय सहभाग घेतला होता .याच काळात व्ही . तरीही या स्त्रियांनी आपली हि .स्टेशनजवळच्या मैदानामध्ये स्त्रियांच्या मिरवणुकीवर लाठीमार करण्यात आला .टी अनेकदा या सविनय कायदेभंगाच्या या चळवळीत य .चळवळ सुरूच ठेवलीा स्त्रियांना हालअपेष्टा सहन कराव्या - स्त्रियाच्या याच सहभाग आणि योगदानामुळे या चळवळीला उदात्त प्राप्त .तुंरंगवास भोगावा लागला .लागल्या .झाली

।मलूवतके. 'वबपंस डवअमउमदजए छंजपवद कमअमसवचउमदजए बवदजतपइनजपवद पदकपंद वूउंदए छंजपवद ठनपसकपदह

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक विचार

प्रा. डॉ. बबन शामरावजी सेलकर

स्व. रा. भारती कला वाणिज्य आणि श्रीमती सु. रा. भारती विज्ञान महाविद्यालय
आर्णी, जि.यवतमाळ

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे थोर विचारवंत, दलीत, शोषित, पिडीतांचे, कैवारी व मसिहा होते. दलितांमध्ये स्वत्वांची जाणीव निर्माण करणारे क्रांतीकारक महापुरुष, समाज सुधारक व थोर शिक्षणतज्ञ होते. भारतीय राज्य घटनेचे शिल्पकार होते. जातीभेदाचा त्यांना अत्यंत त्रास सहन करावा लागला. त्यातून त्यांचे व्यक्तिमत्त्व निर्माण झाले.

जीवनभर खडतर ज्ञानसाधना करून विधीशास्त्र, समाजशास्त्र, राज्यशास्त्र, अर्थशास्त्र यामध्ये प्रभुत्व संपादन केले. दलित, शोषित व पिडीत यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी त्यांनी आपले आयुष्य समर्पित केले. ते पत्रकार, शिक्षणतज्ञ, दलितोद्धारक, प्रज्ञासुर्य विश्वभूषण होते. त्यांनी लोकशिक्षण या नात्याने अनेक शैक्षणिक कार्ये करून आपले शिक्षण विषयक विचार मांडले. स्वातंत्र्य, समता, बंधुता व समान न्याय या चार आधारभूत तत्वांचे ते पुरस्कर्ते होते. त्यांनी भगवान बुद्ध, संत कबीर, आणि महात्मा ज्योतिबा फुले यांना गुरु मानले होते.

महात्मा ज्योतिबा फुलेचा शैक्षणिक वारसा चालवला. एक अविद्या केवढा मोठा अनर्थ घडवू शकते हे डॉ. बाबासाहेबांपेक्षा चांगले कोणाला माहित असेल ? म्हणूनच ज्याला देशीय मुलाधार आहे असे शैक्षणिक तत्त्वज्ञान त्यांनी प्रतिपादन केले. निरक्षर जनतेमध्ये शिक्षणाचा प्रसार करण्यासाठी शैक्षणिक संस्था स्थापन केल्या. त्यांना शिक्षण हे आत्यंतिक ऐहिक हिताचे वाटत होते. शिक्षणाशिवाय जीवनामध्ये दुसरे कोणतेही हित प्राप्त करून घेणे शक्य नाही असे त्यांचे ठाम मत होते. म्हणून ते शिक्षणाला वाघिणीचे दुध म्हणतात. ते जो घेईल तो गुरगुरल्याशिवाय राहणार नाही असा त्यांचा विश्वास होता. समाजातील विषमता दूर करण्यासाठी त्यांना शिक्षण हा एक राजमार्ग वाटत होता. त्यांनी म्हटले होते की, शिक्षणाचा हेतू, लोकांचे नैतिकीकरण आणि सामाजिकरण करणे हा होता. सभ्यता आणि संस्कृती यांचा शिक्षणाचा पाया होता. त्यांचा आग्रह होता की, जातीप्रथेवर उघड उघड हल्ला करण्यासाठी अस्पृश्यांनी शिक्षण घेतले पाहिजे.

आदिवासींचे कर्ज घेण्याचे स्रोत आणि कर्जाच्या मोबदल्यात तारण वस्तूंचे विश्लेषणात्मक अध्ययन

प्रा. डॉ. योगेश प्रल्हाद महाजन,

धनाजीनाना चौधरी विद्या प्रबोधिनी संचलित, लोकसेवक मधुकरराव चौधरी समाजकार्य महाविद्यालय, जळगाव

ईमेल: yogeshm75@gmail.com

गोषवारा:

आदिवासींमध्ये अज्ञानाचे प्रमाण फार मोठे असते. आदिवासींना आर्थिक व्यवहारांविषयीसुद्धा योग्य ज्ञान नसते. त्यांच्यातील या अज्ञानाचा फायदा घेऊन व्यापारी, सावकार, दलाल, ठेकेदार हे त्यांना फसवितात व त्यांची पिळवणूकही करतात. आदिवासींच्या आर्थिक क्रिया या आजही प्रारंभीक अवस्थेतच असल्याचे दिसून येते. मुख्यत्वे अन्न संकलन, वन संकलन, शिकार, मासेमारी शेती, पशूपालन या प्रक्रियेमधून ते आपल्या जीवनावश्यक आर्थिक गरजांची पूर्तता करीत असतात. या सर्व आर्थिक क्रिया प्राथमिक अवस्थेत असल्याने त्यांच्याकडे बचतीचे प्रमाण फार कमी असते. जीवनात उद्धवलेल्या अडचणींची पूर्तता करण्यासाठी आवश्यक असणारा पैसा त्यांना अनेकवेळा सावकारांकडून किंवा व्यापाऱ्यांकडून घ्यावा लागत असतो. अशा वेळी सदर सावकार व्यापारी मनमानी पद्धतीने व्याजदर लावून त्यांना पैसे देत असतात. व्याजाचे प्रमाण सवाई, दिडकी आणि दुप्पटी या प्रमाणे घेत असतात. त्यासाठीही त्यांच्या कडील मालमत्ता, शेती, पशूधन हे तारण ठेवले जात असते. अनेक आदिवासींकडून व्याजाच्या मनमानी पद्धतीमुळे या तारण वस्तू सोडविल्या जात नसतात. अगोदरच आर्थिक हलाखीमध्ये असणारे आदिवासी या पद्धतीमुळे अजून जास्त दारिद्र्याच्या खोलीत जावून अनेक समस्यांना सामोरे जात असतात.

बीजशब्द - आदिवासींचे कर्जाचे स्रोत, सावकारी पद्धत, तारण वस्तू

डॉ. इरावती कर्वे यांचे भारतीय समाजशास्त्रातील योगदान

डॉ. सुनिता संजय धोपटे

समाजशास्त्र विभाग प्रमुख श्रीमती केशरबाई लाहोटी महाविद्यालय अमरावती

सारांश : प्रस्तुत शोध निबंधामध्ये डॉ. इरावती कर्वे यांचे समाजशास्त्रातील योगदानावर प्रकाश टाकण्यात आला आहे. विसाव्या शतकातील एक प्रसिद्ध समाजशास्त्रज्ञ व लेखिका. समाजाबद्दलचे लोकांचे आकलन समृद्ध करणाऱ्या सामाजिक-सांस्कृतिक व शारीरिक मानव-शास्त्रावर प्रभुत्व सिद्ध करणाऱ्या जागतिक कीर्तीच्या संशोधक व तितक्याच उत्कृष्ट लेखिका आणि स्वतःच स्त्री-स्वातंत्र्याचे उदाहरण ठरलेल्या पुरोगामी विचारवंत डॉ. इरावती कर्वे, मानवांमधील सांस्कृतिक-जैविक विविधतेचा अभ्यास करण्यासाठी संख्याशास्त्रातील 'मल्टी-व्हेरीएट' पद्धतीचा वापर करण्यात इरावती कर्वे अग्रणी होत्या. मानवांमधील जैविक विविधतेचा अभ्यास करताना कोणते एकक वापरावे याबद्दल अनेक मतप्रवाह आहेत. या संदर्भात कर्वे यांनी जातीची व सामाजिक एकाकाची केलेली व्याख्या आजही समर्पक आहे. विविध जाती-भाषासमूहांच्या संख्याशास्त्रीय अभ्यासाचा त्यांचा हेतू वंशावर आधारित वर्गीकरण करणे हा नसून जातींच्या उगमाची निरनिराळी गृहीतके तपासणे हा होता. म्हणूनच एक समाजशास्त्रज्ञ असूनही प्रसंगी सहकाऱ्यांची कडवट टीका स्वीकारून त्यांनी समाजशास्त्रात जीवशास्त्रामधल्या आनुवंशिकतेच्या अभ्यासाचा आग्रह धरला होता. इरावतीबाईंनी केवळ खोलीत बसून संशोधनात्मक अभ्यास किंवा लेखन केले असे नाही तर त्यांनी संशोधनासाठी भारतभ्रमण केले. अनेक वर्षे पंढरीची वारीही केली अनेक जत्रा-यात्रा जवळून अनुभवल्या. समाजाला 'गोधडी'ची उपमा देऊन त्यांनी त्यामागील व्यापक अर्थ सांगितला. 'वेगवेगळ्या रंगांच्या आकारांच्या तुकड्यांनी मिळून गोधडी हे अखंड वस्त्र तयार होते त्याप्रमाणेच समाजातील निरनिराळी माणसे एकत्र येऊन समाज निर्माण होतो ए माणसे एकमेकांच्या जवळ येतात. व त्यातून नात्यांची वीण तयार होते आणि अश्या प्रकारे समाज निर्माण होतो डॉ इरावती कर्वे यांनी भारतीय समाजाचे विश्लेषण हे मानवशास्त्रीय दृष्टीकोनातून केले आहे.

बीज संज्ञा : समाजशास्त्र, मानवशास्त्र, भारतीय समाज संस्कृती, जातीव्यवस्था, कुटुंबसंस्था आणि नातेदारीव्यवस्था

राष्ट्रनिर्माणामध्ये महाराष्ट्रातील समाजसुधारकांच्या योगदानाचे समाजशास्त्रीय अध्ययन
प्रा. डॉ. अमरिश एस. गावंडे
प्रमुख, समाजशास्त्र विभाग,
श्री. धाबेकर कला महाविद्यालय खडकी, अकोला

प्रस्तावना :

भारतीय समाजाला वर्तमान स्वरूप प्राप्त होण्याकरिता अनेक घटकांचे योगदान आहे. स्वतंत्र्यपूर्व आणि स्वतंत्र्योत्तर काळात भारतात झालेल्या विविध चळवळी आणि सामाजिक कार्यांमुळे मोठ्या प्रमाणात परिवर्तन घडून आलेले दिसून येते. भारतीय समाजापुढे ब्रिटीशांच्या जुलमी सत्तेचा प्रतिकार करण्याचे व त्यासोबतच समाजात असणाऱ्या विविध अनिष्ट चालीरितींचा सामना करण्याचे आव्हान तत्कालीन परिस्थितीत होते. संपूर्ण देश अनेक वर्षांपर्यंत या दुहेऱ्या संकटात होता. देशातील विविध भागात अनेक समाजसुधारकांनी समाजातील समस्या कमी करण्यासाठी योगदान दिले व आपले सर्वोत्तम प्रयत्न केले. आज भारतीय समाजाला प्राप्त सुंदर आकार भारतातील थोर समाजसुधारकांच्या प्रयत्नांचा परिपाक आहे. आज संपूर्ण जगात जो भारताचा डंका वाजत आहे आणि भारताकडे तिसरी महासत्ता म्हणून पाहिल्या जाते त्याची पायामुळे या समाजसुधारकांच्या कार्यात रुजलेली असल्याचे आपणास दिसून येते. भारतीय समाजाला निर्सगाची देणगी तर मिळाली परंतु त्याच बरोबर जातीप्रथा, महिला निर्बंध, उद्योगांचा अभाव, आधुनिक ज्ञानाचा अभाव असे षापही या समाजाला मिळाले. त्याचा परिणाम अनेक बाबतीत जगाच्या समोर असणारा देश आज जगाच्या मागे पडलेला दिसून येतो.

देशविकासात चळवळीचे योगदान

डॉ. अनिल विजयराव देशमुख
महात्मा ज्योतिबा फुले कॉलेज ऑफ सोशल वर्क यवतमाळ
anil.deshmukh989@gmail.com

गोषवारा

कुठल्याही देशाच्या उभारणी होताना जी प्रक्रिया होते ती फार हळूहळू होत असते. जी लोक त्या देशात वास्तव्यास आहेत त्याचा विचारसरणीवर देशाचा विकास अवलंबून असतो किंवा त्या देशावर कोणाची सत्ता आहे आणि त्याची काय विचारसरणी आहे यावरही बऱ्याच प्रमाणात देशाचा विकास अवलंबून असते. प्रस्तुत पेपरमध्ये आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय चळवळीचा मागोवा घेऊन काही चळवळीचे योगदान मांडले आहे आणि या चळवळीच्या देश विकासातील योगदानावर चर्चा केलेली आहे. यात शिक्षण विषयक चळवळीचे योगदान, पर्यावरण विषयक चळवळीचे योगदान, भ्रष्टाचार विरोधी चळवळीचे योगदान, सामाजिक चळवळीचे योगदान आणि इतरही चळवळीची माहिती देण्याचा प्रयत्न प्रस्तुत पेपरमध्ये केल्या गेला आहे.

“सावित्रीबाई फुले यांचे शैक्षणिक विचार आणि कार्य”

डॉ. बळीराम परषराम अवचार
(सहा. प्राध्यापक)

श्रीमती पी.डी. पाटील समाजकार्य महाविद्यालय,
खडकी, अकोला
मो.नं. 7588846135, 705744613

प्रस्तावना :

कोणत्याही देशाच्या आर्थिक विकास हा त्या देशातील उपलब्ध नैसर्गिक साधनसंपत्तीवर होतो. तसाच तो त्या देशातील मानवी साधनसामुग्रीवर देखील अवलंबून असतो. ज्या देशातील लोकसंख्या दिर्घायुशी, शिक्षित, कार्यक्षम आणि कुशल असते त्या देशातील लोकसंख्येची गुणवत्ता व त्या देशातील विकासास देखील चालना मिळते शिक्षण हा मानवी साधनसंपत्तीच्या विकासातील अतिषय महत्वाचा घटक मानला जातो. कारण देशातील विकासातील सर्वात मोठा अडथळा म्हणजे निरक्षरता होय. देशाचा विकास हा शिक्षणावर अवलंबून असतो. कारण शिक्षण ही मानवी विकासातील एक अनिवार्य प्रक्रिया आहे. देशाच्या विकासात स्त्री आणि पुरुश यांना समान महत्व आहे. स्त्री आणि पुरुश ही संसाररूपी विकासरथाची दोन चाके आहेत. परंतु भारतामध्ये स्त्रीयांना जीवनाच्या सर्वच क्षेत्रात दुय्यम स्थान दिले जाते व त्यामुळे स्त्रीया सत्ता वंचित आणि प्रतिशठा वंचित राहिलेल्या आहेत.

वैदिक काळामध्ये स्त्रीयांना शिक्षणाचा अधिकार होता. स्त्रीया पुरुशांच्या खांद्याला खांदा लावून जीवनाच्या सर्वच क्षेत्रात सहभागी होत असत. परंतु कालांतराने महिलांचे षोशण सुरु झाले. महिलांच्या स्वातंत्र्यावर निर्बंध लादले गेले. स्त्रियांच्या कार्यक्षेत्रात बदल झाले ‘चुल आणि मुल’ एवढेच मर्यादित कार्यक्षेत्र स्त्रीयांच्या नषिबी आले. प्राचिन काळात षुद्र आणि स्त्रीया यांना कोणीही वाली नव्हता. सर्वच वर्गातील स्त्रियांची दयनिय अवस्था होती स्त्रियांवर धार्मिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, सामाजिक आणि शैक्षणिक निर्बंध लादण्यात आले होते. स्त्रीला स्वतःच्या अस्तावापासून वर्शानूवर्श दूर करण्यात आले. अषा अतिषय प्रतिकूल परिस्थितीत समाजातील सर्वच स्तरांचा विरोध स्विकारून महिलांना शिक्षणाचा प्रवाहात आणण्यासाठी आपल्या प्राणाची पर्वा न करता अंगावर घाण घेवून शिक्षणांचा प्रसार करण्याचा प्रथम महिला शिक्षिका सावित्रीबाई फुले यांचे कार्य अतोलनिय आहे.

राष्ट्र उभारणीसाठी आपत्ती व्यवस्थापनातील विविध घटकांची भूमिका : शाश्वत पर्याय

प्रा.डॉ. सुनिता प्रमोद चौधरी

धनाजी नाना चौधरी विद्या प्रबोधिनी संचालित]

लोकसेवक मधुकरराव चौधरी

समाजकार्य महाविद्यालय जळगांव.

आपत्ती व्यवस्थापन हा प्रत्येक देशाचा अग्रक्रमाचा विषय आहे. भारतासारखा देश जो जागतिक महासत्ता . अशा परिस्थितीत नवीन राष्ट्राची उभारणी करतांना आपत्तीमुळे राष्ट्राचे आतनात नुकसान होत . होण्याचा वाटेवर आहे . सामाजिक व आर्थिक स्तरावरच्या नुकसाना बरोबरच जीवित हानी देखिल मोठ्या . आहे. प्रमाणावर होते त्यासाठी आपत्ती व्यवस्थापन करणे हे एक महत्वाचे साधन ठरते. शासन व प्रशासनाबरोबरच शाळा महाविद्यालय ., राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग आणि स्वयंसेवी संस्थांची भूमिका निर्णायक ठरते . माध्यमांचा आज ही व्यवस्था मधील वारा हा अतिशय महत्वाचा आहे लोकाना . सतर्क करणे अधिकृत माहिती पुरविणे याद्वारे होणारी हानी टाळण्यासाठी मीडिया भूमिका देखिल महत्वपूर्ण आहे . एकुणच राष्ट्र उभारणीसाठी आपत्ती व्यवस्थापन हा एक शाश्वत पर्याय म्हणून सिद्ध होतो.

राष्ट्रनिर्मितीमध्ये समतेच्या मुल्यांचे योगदान

डॉ. एच. यु. पेटकर

समाजशास्त्र विभाग कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, चिखलदरा, जि. अमरावती.

सारांश:

भारताच्या संविधानाचा मुळ गाभा प्रास्ताविकेत दिलेला आहे. त्यामध्ये स्वातंत्र्य, समता, बंधुता व न्याय या प्रमुख मुल्यांचा उल्लेख दिसून येतो व या मुल्यांवरच आपल्या देशाचे अस्तीत्व टिकून आहे. भारतीय संविधानाच्या प्रत्येक कलामांमध्ये समतेचा आषय लक्षात येतो. समतेषिवाय देश खऱ्या अर्थानी एकसंघ राहू शकत नाही, म्हणूनच घटनाकारांनी सारासार विचार करून या मुल्यांचा समावेश आपल्या संविधानामध्ये केलेला आहे. समतेसोबतच स्वातंत्र्य, बंधुता आणि न्याय याचेही फार महत्वाचे योगदान आहे. कोणतेही राष्ट्र विकसित होण्याकरीता किंवा त्या राष्ट्राचा विकास साध्य करण्याकरिता स्वातंत्र्य, समता, बंधुता व न्याय या मुलभूत घटकांना महत्वपूर्ण स्थान आहे.

भारतीय संविधानाच्या प्रास्ताविकेमध्ये आपल्याला राष्ट्राच्या निर्मितीची व अखंडतेची एक झलक पाहावयास मिळते. भारतामध्ये अनेक धर्म, पंथ, राज्य, भाशा यांना एकसंघ बांधून ठेवण्याकरिता व राष्ट्राचे अखंडत्व टिकवून ठेवण्याकरिता भारतीय संविधानाचे महत्वपूर्ण योगदान असलेले दिसून येते.

षासकीय स्तरावरून सर्व प्रकारचे भेदभाव मिटवून समतेचा अधिकार अनुच्छेद 14 ते 18 नुसार देण्यात आला. धर्म, वंश, जात, लिंग किंवा जन्मस्थान या कारणावरून भेदभाव करण्यास मनाई करण्यात आली.

भारतीय समाजातील सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, राजकीय, शैक्षणिक इत्यादी महत्वपूर्ण संस्थामध्ये सर्वांना संधिची समानता निर्माण करून देण्यास भारतामध्ये अनेक जाती, धर्म, प्रांत, भाशा व वर्ण असूनही भारताची एकात्मता कायम आहे.

संविधान निर्मितीच्या माध्यमातून भारतीय राष्ट्र उभारणीतील डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे योगदान

डॉ. होमराज टी. राठोड

समाजशास्त्र विभाग महात्मा ज्योतिबा फुले कॉलेज ऑफ सोशल वर्क ए यवतमाळ

गोषवारा रू

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे आधुनिक भारताचे खऱ्या अर्थाने शिल्पकार आहेत. अनेक विषयांच्या त्यांच्या चिंतनशील अभ्यासातून या देशातील सामाजिक आर्थिक भौतिक आणि वैज्ञानिक या सर्वच ज्ञानशाखांना एक नवी दिशा मिळाली. डॉ. आंबेडकर हे एक द्रष्टे शिक्षणतज्ञ अर्थशास्त्राचे गाढे अभ्यासक समाजशास्त्रज्ञ तत्ववेत्ते राजसशास्त्राचे गाढे अभ्यासक कायदेतज्ञ अशा अनेक अंगांनी त्यांचे जीवन कार्य व्यापले आहे. या देशात प्रस्थापीत झालेली व रुजलेली जातीव्यवस्था त्याला आधारभूत ठरलेली धर्मव्यवस्था व त्यातून उद्भवलेली जाचक अस्पृश्यता व त्यातून माणसांचे शोषण याविरुद्ध डॉ. आंबेडकरांचा लढा हा जागतिक संदर्भ लाभलेला वर्णमुक्तीचा शोषणमुक्तीचा व मानवतेच्या प्रस्थापनेचा महत्त्वाचा भाग ठरला आहे.

राष्ट्र म्हटले की राष्ट्रात लोक अंतर्भूत असतात आणि भारतीय समाज व्यवस्थेत लोकांमध्ये अनेक अडथळे आहेत जसे विकोपाला गेलेली जातीव्यवस्था होती म्हणजे जातीभेद अर्थिक विषमता ह्या सर्व बाबी राष्ट्राला मारक ठरतात. परंतु भारतीय संविधानाने या सर्व बाबीवर मात करून समता स्वातंत्र्य आणि बंधुता या तत्वांचा स्वीकार करून सगळ्यांना संधी निर्माण करून प्रवाहात आणण्याचे काम करून राष्ट्रउभारणीला हातभार लावला आहे आणि म्हणून संविधानाची वैशिष्ट्ये लक्षात घेता भारतीय संविधान जगातील सर्वात मोठी लिखित राज्यघटना आहे. लोकांची सार्वभौमता हे संविधानाचे त्रिद असून गणतंत्र लोकशाही प्रणाली आपण स्वीकारली आहे. लोकशाही समाजाभिमुख करण्यासाठी कायदेमंडळ कार्यकारी मंडळ न्यायमंडळ व प्रसार माध्यमे हे चार मजबूत स्तंभ आहेत. संपूर्ण जगाने स्त्रियांना मतदानाचा अधिकार नाकारलेला असताना एक व्यक्ती एक मत एक मूल्य हा महामंत्र देऊन भारतीय स्त्रीला मतदानाचा अधिकार देऊन व समान संधी देऊन राष्ट्राची अर्धी शक्ती उपयोगात आणली तसेच शिक्षणामुळे वंचितांचा विकास होतो हे लक्षात घेऊन प्राथमिक शिक्षण सक्तीचे केले. नागरिकांच्या जीवनात पूर्ण सुरक्षितता असल्याशिवाय त्यांना लोकशाहीच्या जबाबदाऱ्या यशस्वीरित्या पार पाडता येत नाही. स्वतःचा आणि राष्ट्राचा सर्वांगीण विकास होण्यासाठी प्रत्येकाला संधी प्राप्त झालीच पाहिजे म्हणून भारतीय संविधानाच्या तिसऱ्या भागात कलम 12 ते 35 पर्यंत मूलभूत अधिकार संविधानाने प्रत्येकाला बहाल केले आहे म्हणून संविधान निर्मितीच्या माध्यमातून भारतीय राष्ट्र उभारणीला डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे मोठे योगदान आहे.

समताधिष्ठित समाजाच्या निर्मितीत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे योगदान डॉ.बी.एच.किर्दक

समाजशास्त्र विभाग, श्री सं.ग.म.महा. बोरगाव मंजू, ता.जि. अकोला, महा.

जागतिक समाजाच्या तुलनेत भारतीय समाजाचे एक आगळे-वेगळे वैशिष्ट्य म्हणजे भारतातील वर्णव्यवस्था व जातीव्यवस्था होय. “आर्य भारतात आले तेव्हा ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य असे तीन सुस्पष्ट वर्ण निर्माण झाले होते. आर्यांनी त्यांच्यावर स्वामित्व मिळवले होते अशा येथील मूळच्या स्थानिक रहिवाशांचा समावेश पुढात करण्यात आला”. हिंदू जातीव्यवस्था ही आर्यांनी निर्माण केली या सेनार्ट यांच्या विचारांशी डॉ. घुर्ये सहमत होते. भारतातील चातुर्वर्ण्यव्यवस्थेत ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य व शूद्र या चार वर्णांचा समावेश होता. हे चारही वर्ण विषमतेवर आधारित होते. नंतरच्या काळात हे चार वर्ण चार जाती बनल्यात व नंतर शेकडो जाती निर्माण झाल्यात. साधारणतः इ. स. पूर्व 300 पासून जातीव्यवस्था अस्तित्वात आली असे मानल्या जाते. आज संपूर्ण देशभर जातिव्यवस्था हा सामाजिक स्तरीकरणाचा आधार बनलेली आहे. जातीव्यवस्था भारतीय समाजाचा एक अविभाज्य घटक आहे. जातीव्यवस्थेचे समाजशास्त्रीय विश्लेषण करताना डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर म्हणतात की, ‘जात हा शब्द समान दर्जाचा नाही. जात असमानतेवर आधारित आहे. एक जात दुसऱ्या जातीच्या तुलनेत उच्च किंवा कनिष्ठ आहे व मधल्या जाती या उच्च जातीपेक्षा कनिष्ठ आणि कनिष्ठ जातीपेक्षा उच्च आहेत. व्यक्तीचा जन्म ज्या जातीत होतो त्या जातीचा दर्जा व्यक्तीला मिळत असतो. समाजव्यवस्थेने ठरवून दिलेल्या निकषानुसार एका जातीचा दुसऱ्या जातीशी व्यवहार होत असे. एका जातीचा दुसऱ्या जातीशी रोटी-बेटी व्यवहार होत नसे. कोण्या जातीच्या व्यक्तीने कोणत्या जातीच्या व्यक्तीच्या हातचे कोणते अन्न घ्यावे वा घेऊ नये यावर कडक निर्बंध होते. पेशवाईत तर एका जातीच्या व्यक्तीच्या स्पर्शाने दुसऱ्या जातीच्या व्यक्तीला विटाळ होत असे. शूद्र समजल्या जाणाऱ्या अस्पृश्य जातीवर तर अनेक निर्बंध घातले होते. त्यांच्या स्पर्शाचाच नाहीतर सावलीचा सुद्धा विटाळ मानण्यात येत असे. पुढांनी रस्त्यावर चालताना आपल्या पावलाचे ठसे उमटून नये म्हणून त्यांच्या कमरेला झाडू बांधण्याची पद्धत प्रचलित होती. एवढी पराकोटीची विषमता भारतीय समाजात होती. या व्यवस्थेत काही जातीला विशेषाधिकार देण्यात आले होते तर काही जातीवर कडक निर्बंध लादण्यात आले होते. त्यांना शिक्षणापासून भरपूर पैसे मिळणाऱ्या व्यवसायापासून वंचित ठेवण्यात आले होते. एवढी पराकोटीची विषमता भारतीय समाजात होती.

“भारतीय समाजशास्त्राच्या विकासात डॉ. जी. एस. घुर्ये यांचे योगदान एक समाजशास्त्रीय अध्ययन”

प्रा. किशन काशिनाथ घोगरे

लोकमान्य टिळक महाविद्यालय, वणी

मो. नं. 9673457741

गोविन्द सदाशिव घुर्ये यांचे बौद्धिक आणि शैक्षणिक क्षेत्रात मोठे नाव आहे. भारतीय समाजशास्त्राच्या त्याचे अभुतपूर्व योगदान आहे. त्यात भारतीय समाजशास्त्राचे जनक म्हटले जाते. समाजशास्त्रीय अभ्यासकांचे ते एक भारतीय प्रतिक होते. स्वातंत्र्यानंतर भारतीय समाजशास्त्राच्या नवीन पिढीचे ते प्रेरणा स्रोत आहेत.

एम. एन. श्रीनिवास यांनी त्यांच्या विशयी विधान केले घुर्ये यांचे व्यक्तीमत्त्व महान होते ते एक भारतीय समाजशास्त्र निर्मात्यांमध्ये एक होते. भारतीय समाज संस्थापक होते. ते पहिल्या पिढीचे समाजशास्त्रज्ञ होते. त्यांनी भारतीय समाजशास्त्राला भविष्य दाखवले. घुर्ये यांचा दोन्ही बाजूने अभ्यास करणे आवश्यक आहे. ते एक शैक्षणिक संस्था निर्माते आणि विद्वानांच्या रूपात भारतीय समाजाच्या विभिन्न क्षेत्रात त्यांनी केलेले संशोधन, मार्गदर्शन केले. समाजशास्त्राच्या अभ्यासास प्रोत्साहन दिले. स्वतःच्या रचना व त्यांच्या सिध्दांतांच्या रचना आणि समाजशास्त्रीय रचनांना स्वःताची दृष्टी या दोन्ही मध्ये ते श्रेष्ठ होते.

गोविंद सदाशिव घुर्ये यांचा जन्म 12 डिसेंबर 1893 मध्ये सारस्वत ब्राम्हण परिवारामध्ये झाला. प्रारंभच्या काळात त्यांना संस्कृत विशयाची आवड होती. मॅट्रीकनंतर त्यांनी मुंबई येथील एलफिस्टन महाविद्यालयात शिक्षणासाठी गेले त्यांनी बी.ए. प्रथम श्रेणीत पास केले. त्यांना बृध्दीजीवी पुरस्कार प्राप्त झाला. 1916 ते 1918 मध्ये त्यांनी इंग्रजी व संस्कृत विषयात प्रथम श्रेणीत पास झाले. व ते संपूर्ण विद्यापीठात प्रथम आले. व त्यांना पुरस्कारात स्वर्ण पदक मिळाले.

मुंबई मध्ये समाजशास्त्र घुर्ये यांच्या नैतृत्वात विकसीत झाले. 1919 मध्ये मुंबई विद्यापीठात समाजशास्त्राची सुरवात करण्यासाठी पेंट्रीक गिंडीस यांना आमंत्रित करण्यात आले. 1924 मध्ये घुर्ये हे रिडर या पदावर कार्यरत असतांना मुंबई विद्यापीठात समाजशास्त्र विभागात अध्यक्ष पद ग्रहण केले. 1934 मध्ये ते प्रोफेसर झाले. 1959 मध्ये सेवा निवृत्त झाले.

व्या शतकातील महाराष्ट्रातील सामाजिक चळवळीचे ऐतिहासिक अध्ययन

प्रानितिन नागनाथ मुंडलोड .

वसंतराव नाईक कलाविज्ञान महाविद्यालय ,वाणिज्य ,ए वसरनी नांदेड .

गोषवारा

स्वातंत्र्यपूर्व काळात महाराष्ट्रात विविध सामाजिक चळवळी उदयास आल्या होत्या जसे की ब्राह्मणेतर चळवळ, दलित चळवळ, शेतकरी चळवळ, कामगार चळवळ इत्यादी. निशस्त्र पणे उभारण्यात आलेल्या या विविध चळवळीमध्ये समाजसुधारकांचा तसेच नागरिकांनी सहभाग नोंदवला होता. महाराष्ट्रातील बहुजन समाजाच्या विकासासाठी पहिली सामाजिक चळवळ म्हणून ब्राह्मणेतर

चळवळ ओळखली जाते (सत्यशोधक चळवळ) 19 व्या शतकात प्रामुख्याने उत्तर पेशवाई काळात तत्कालीन समाजाची विभागणी ब्राह्मण आणि ब्राह्मणेतर अशी झाली होती. या काळात समाजात मोठ्या प्रमाणावर जातीय विषमता पसरले होते. म्हणूनच ब्राह्मणेतर समाजातील नागरिकांचा उद्धार करण्यासाठी विविध चळवळी या काळात (लोकांचा) उदयास आल्या होत्या.

महाराष्ट्रातील विविध सामाजिक चळवळी मध्ये महात्मा फुले, डॉक्टर आंबेडकर, केशवराव जेधे, क्रांतिसिंह नाना पाटील, एभास्करराव जाधव, नारायण मेघाजी लोखंडे, डॉक्टर भाऊ दाजी लाड, महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे इत्यादी प्रमुख समाजसुधारकांनी समाजपरिवर्तनासाठी महत्त्वपूर्ण कामगिरी बजावली. समाजात अस्तित्वात असलेला अनिष्ट रूढी परंपरा, जातीय विषमता, स्त्रीपुरुष असमानता-अस्पृश्यता नष्ट करण्यासाठी महाराष्ट्रातील समाजसुधारकांनी तसेच नागरिकांनी महत्त्वाचे योगदान दिले आणि त्याचाच एक भाग म्हणून महर्षी ध. ांडो केशव कर्वे यांनी आपला शारदा सदन मधील गोदूबाई या विधवा महिलेशी पुनर्विवाह करून समाजापुढे आदर्श निर्माण करित समाजात चालत आलेल्या अनिष्ट रूढी यांचा नायनाट केला. यातूनच सामाजिक चळवळी या समाज परिवर्तनासाठी निशस्त्र पणे वापरण्यात येणारी महत्त्वाची लढाई म्हणून ओळखल्या जाऊ लागल्या.

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे राष्ट्र उभारणीत योगदान

डॉ.पुरुषोत्तम रा. बांडे

समाजशास्त्र विभाग जिजामाता कला महाविद्यालय, दारव्हा जि यवतमाळ
चतइंदकम/हंउपसण्ववउ

सारांश :-

राष्ट्र म्हणून जडणघडण विसाव्या शतकात म्हणजेच 1920 ते 1950 च्या दशकांत झाली. या काळात राजकीय स्वातंत्र्य तर मिळालेच होते. पण राज्यघटना, राजकीय-आर्थिक आणि सामाजिक घडी, राज्यांची पुनर्रचना, फाळणी तसेच आर्थिक विकास आणि सामाजिक विकासाचा कृती-कार्यक्रम असे सारे या काळात घडत गेले. या पायावर आधुनिक भारत या राष्ट्राची घडण झाली. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचा कार्यकाळही हाच आहे. मुंबईत 1918 साली त्यांचे नेतृत्व राजकीय क्षितीजावर उदयास आले. सुमारे 40 वर्षांच्या (1916 ते 1956) काळात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ज्ञानदान आणि नेतृत्व करित होते आणि सामाजिक, आर्थिक, राजकीय दृष्टीने राष्ट्राच्या उभारणीत योगदान देत होते. तत्कालीण समाजात अनेक सामाजिक प्रश्न व समस्या होत्या. या सामाजिक समस्या सोडविण्यासाठी समाजातील अनेक सुधारक प्रयत्न करत होते. परंतु सामाजिक समस्या सोडविण्यासाठी धोरणे सुचविण्याची डॉ.आंबेडकरांची पद्धती त्यांच्या समकालीण नेत्यापेक्षा निराळी होती. विषयाचा सखोल अभ्यास करून, कारणे ओळखून मगच उपाय शोधण्याची शिस्त त्यांच्या अंगी होती. म्हणूनच त्यांनी सुचविलेले उपाय हे आजही कोणत्याही सामाजिक समस्यांचा सामना करण्यासाठी मार्गदर्शक ठरतात. राष्ट्रनिर्माता आणि आधुनिक भारताच्या उभारणीत डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे योगदान अशा दुहेरी भूमिकेतून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचार व कार्याचा अभ्यास करावा. लागतो. आंबेडकरांनी भारताची राज्यघटना अशा पद्धतीने लिहली की, ज्यामध्ये राष्ट्रनिर्मिती व उभारणीची प्रक्रिया निरंतर होत राहिल, अशी व्यवस्था आहे. जगातील अन्य कोणत्याही देशाच्या घटनेत अशी तरतुद नाही. भारतीय समाजातील जात, धर्म, पंथ, लिंग आदीच्या आधारावर प्रस्थापित झालेल्या शोषण व्यवस्थेचा अंत करण्याच्या दृष्टीने राज्यघटनेत जागा निर्माण करून देण्याचे कार्य बाबासाहेबांनी केले. डॉ.आंबेडकरांनी वेळोवेळी मांडलेले मत, केलेल्या सूचना आजच्या काळात 'षिकवण' ठरतात. कारण स्वातंत्र्य, राष्ट्र, लोकशाही, यांविषयीच्या त्यांच्या कल्पना आजही राष्ट्रापुढील आव्हानाना सामारे जाण्यासाठी मोलाच्या ठरतात. स्वातंत्र्य, समता आणि बहुता ही मुल्ये कोणत्याही सषक्त राष्ट्रजीवनाचा आणि बळकट लोकशाहीचा पाया असतात आणि या मूल्यांचे आचरण करताना स्त्रिया, अल्पसंख्याक, यांच्यासह सर्वांची समता, सर्वांमधील बंधुता आणि सर्वांना चांगले जगण्याचे स्वातंत्र्य अभिप्रेत असते. सामाजिक व्यवहारात आणि आर्थिक संधीमध्ये जर समताच नसेल आणि हिंसक प्रक्रिया घडत असतील, तर अखेर अशा राष्ट्रातील एकोप्याची भावनाच कमकुवत होत राहते आणि म्हणून राष्ट्रजीवनापुढे अनेक आव्हाने उभी राहतात. आजही खऱ्या अर्थाने आपण अशाच वास्तवाला आपण सामोरे जात आहे.

लोकशाहीतील सर्वात मोठा अडसर.....जातिवाद

राजेंद्र श्री.कोरडे

कला व वाणिज्य महाविद्यालय, वरवट बकाल ता.संग्रामपुर जि.बुलडाणा

ई मेल : तरमदकतोंवतकम/तमकपींउंपसण्बवउ

भारतास इंग्रजांच्या सत्तेपासून स्वातंत्र्य हे 15 ऑगस्ट 1947 रोजी प्राप्त झाले त्याचमुळे भारताने लाके शाही शासन पद्धती स्वीकारली. भारत लोकशाही गणराज्य म्हणून अस्तित्वात आले. अर्थात् 158 स्वतंत्र देशांच्या संविधानांचा अभ्यास करून जाणीवपूर्वक व विचारपूर्वक भारताने लोकशाही शासन पद्धती स्वीकारली व त्याकरिता भारतीय संविधानानुसार राज्यघटना ही 26 जानेवारी 1950 पासून अस्तित्वात आली.

आपला देश 15 ऑगस्ट 1947 ला स्वतंत्र झाला. धर्माच्या आधारावर देशाचे तीन तुकडे झाले – पाकिस्तान, भारत आणि पूर्व पाकिस्तान (आता स्वतंत्र बांगला देश) असे विभाजन केवळ धर्माधारितच करण्यात आले ज्याकरिता इंग्रजांनी भारतीय समाजाला धर्माच्या आधारावर विभाजित करून समाजाचे खच्चीकरण केले, हे विसरून चालणार नाही. अजूनही भारत या विभाजनाच्या जखमा अंगोपांगी बाळगून अधुन मधून या भळभळणार्या जखमांचे दुःख भोगतोच आहे. जातीप्रथा ही कुप्रथा आहे हे माहित असूनही देशातील अनेक राजकारणी यावर बोलायला तयार नाहीत. कारण जातीच्या आधारावर त्यांनी निवडणूक लढवून राजकारणी निवडून येतात आणि स्वतःचे हित मात्र साधून घेतात. परंतू देशाच्या एकता व अखंडतेच्या स्वार्थाकरिता राजकारणी कधीही प्रयत्न करतांना दिसत नाहीत. भारतीय समाजात जातीप्रथांना हजारो वर्षांची परंपरा लाभली आहे. ज्याला मुघल काळात व इंग्रजी राजवटीत वेळोवेळी खतपाणी घालून समाजातील जातीव्यवस्था ही अधिकाधिक दृढ कशी होत जाईल याकरिता विशेष प्रयत्न करण्यात आले. कारण त्यामुळे समाज एकवटण्याऐवजी एकसंघ होण्याऐवजी सतत विभाजित राहिल्याने समाजाचा निरंतर शक्तिपातच होत राहिला ज्यामुळे या दोन्ही राजवटी शेकडो वर्षे भारतावर आपले साम्राज्य प्रस्थापित करून स्वातंत्र्य आंदोलनाला म्हणावे तितके यश मिळत नव्हते. मात्र 1940 च्या सुमारास झालेले दुसरे विश्वयुद्ध व त्यानंतर इंग्रजी सत्तेची खालावलेली आर्थिक सत्ता, राजकारणावरील व समाजकारणातील ढासळलेली स्थिती व भारतीय समाजातील काही अंशी सुदृढ होत चाललेली एकता व सामाजिक समरसतेचा परिपाक म्हणून इंग्रजांना स्वतंत्र भारतास मान्यता देणे भाग पडले.

डॉ. पंजाबराव देशमुख यांचे राष्ट्र उभारणीसाठी योगदान. एक आढावा

सहा. प्रा. रमेश्वर देवर

समाजशास्त्र विभाग श्रीमती राधादेवी गोयनका महीला महाविद्यालय, अकोला

कर्मतंत्र उपजं / तक्रारसंबंधी

डॉ. पंजाबराव उपाख्य भाऊसाहेब देशमुख हे महान व्यक्तिमत्त्व आणि हिमालयाच्या उंचीचे कार्य करून ठेवले आहे. ते पाहता त्यांची दूरदृष्टी वर्तमानाचा वेध घेणारी आणि भविष्यातील पावले ओळखली होती याची आपल्याला जाणीव झाल्याशिवाय राहत नाही. एका ध्येयाने प्रेरित झालेले हे व्यक्तिमत्त्व होते. भाऊसाहेबांना ची बुद्धि, ज्ञान आणि दूरदृष्टी अचंबित करणारी होती.

The Contribution of Dr. Babasaheb Bhimrao Ambedkar In Nation Building

Dr. Vinayak R. Sakharkar

Associate Professor

Kumbhalkar Social Work Evening College,
Ganeshpeth, Nagpur

Email: Vinayak_sakharkar@yahoo.com

Mo. No. 9730020280

Abstract:

Bharat Ratna Babasaheb Dr. Bhimrao Ambedkar has a great contribution to the building of the nation. His contribution to the nation cannot be measured. As long as this country and the Constitution remain, Babasaheb's name will be inscribed in golden letters. Babasaheb has done the work of bringing equality by eradicating untouchability from the country while battling with the odd and dire circumstances of that time. Today, the formation of government, organizations, and institutions in the country is also done under the rules of the constitution. Governance and administration are also run according to the constitution and no one can go outside the constitution. Today there is an urgent need to carry forward the principles of Babasaheb.

At the time of Babasaheb, the society was divided into varna system and caste-caste and class distinctions. Babasaheb had many challenges in front of him, but he faced them stoically and has presented an unsurpassed example in front of the world by creating the constitution of the country. The Constitution of India is unique in the whole world. Babasaheb Dr. Bhimrao Ambedkar has given equal right to vote to all through the constitution. Babasaheb wanted to build a prosperous India and the present government is engaged in realizing the same. Babasaheb has worked for the upliftment of society throughout his life. This research paper has been written to find the answer to the question that what is the Contribution of Dr. Babasaheb Bhimrao Ambedkar in Nation Building, what is the importance of Ambedkar's thoughts for development of India, and how Dr. Ambedkar's thoughts related to nation -building are relevant even today.

Keywords: Dr. Ambedkar's thoughts, Nation Building, Constitution, Hinduism, Buddhism

राष्ट्र निर्माणामध्ये भारतीय महिलांचा सहभाग

डॉ. अस्मिता आर. ठोंबरे

म. ज्योतीबा फुले समाजकार्य महाविद्यालय, चिखली रोड, बुलढाणा . 443001

उदंतेंउपजं / हउंपसण्ववउ

सारांश :-

स्वातंत्र्यानंतर 75 वर्षांनी देश बांधणी या मुद्याचे अध्ययन केले असता देश बांधणी मध्ये देशामध्ये असणाऱ्या मुलभूत सुविधा जसे की रस्ते, पाणी, विज, दळणवळणाची साधने बाजारपेठा, संरक्षण सिध्दता, आरोग्य सुविधा यांचा समावेश होतो. सोबतच एका सक्षम व सुदृढ लोकषाही असलेल्या देशाची बांधणी करायची असेल तर देशातील नागरिक कुटुंबव्यवस्था, समाजरचना, सामाजिक आरोग्य यांच्याकडे विशेष लक्ष द्यावे लागेल. स्वातंत्र्यपूर्वी काळामध्ये स्वातंत्र्यलढयात भारतीय महिलांनी महत्वपूर्ण योगदान दिले आहेच. स्वातंत्र्यानंतर पिढ्यान पिढया मानसिक गुलामगिरीची सवय असलेल्या भारतीय महिलांनी सर्वच क्षेत्रात उत्तुंग कामगिरी केलेली आहे. मग ते क्षेत्र पैक्षणिक, आरोग्य असो किंवा उद्योजकतेचे असो महिलांना संधी मिळाल्यास त्या संधीचा योग्य फायदा घेवून प्रगतीचा पल्ला गाठतातच, भारतीय संविधानाने दिलेल्या स्वातंत्र्याचा फायदा घेवून भारतीय स्त्रिया सर्वांगिण विकास होत आहे. महिलांनी अधिक प्रगत होणेकरिता महिलांना त्यांच्यामध्ये असणाऱ्या उर्जेची जाणीव व्हावी अतिषय परिश्रमाने प्रामाणिकपणे देश आपले कुटुंब आहे या कुटुंबवत्सल भावनाने देश निर्मितीच्या कामामध्ये स्वतःला झोकून देवून काम केल्यास देशाची प्रगती निष्चितच होणार आहे.

भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे राष्ट्र उभारणीतील योगदान : एक समाजशास्त्रीय अभ्यास

प्रा.लक्ष्मण बापूराव नैताम

समाजशास्त्र विभाग

बॅ.बाळासाहेब खर्डेकर महाविद्यालय वेंगुर्ला जि.सिंधुदुर्ग

प्रस्तावना :

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे सामाजिक क्रांतीप्रवाहाचे कृतिशील विचारवंत व नेते होते. 20 व्या शतकातील महान विचारवंत, कायदेपंडीत, थोर समाजसेवक, दुरदृष्टी राजकारणी म्हणून ओळखले जातात. त्यांचा जन्म 14 एप्रिल 1891 रोजी झाला. त्यांचे वडील लष्करात सुभेदार म्हणून नोकरीस होते. 1907 मध्ये मॅट्रीकची परिक्षा उत्तीर्ण झाल्यानंतर त्यांनी पुढील शिक्षणासाठी मुंबईच्या एलफिस्टन कॉलेजात प्रवेश घेतला पण तेथेही जातीच्या अमानुषवृत्तीने त्यांना त्रास दिला. 1912 मध्ये त्यांनी पदवी संपादन केली. भारतीय समाजात ब्राम्हण, क्षत्रिय, वैश्य, शुद्र असे चार वर्ण होते. त्यामुळे उच्च जातींनाच शिक्षणाची संधी होती. त्याकाळात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना अस्पृश्य समजल्या जाणाऱ्या समाजातच झाला होता. त्यामुळे अस्पृश्यतेचे चटके त्यांना लहानपणापासूनच बसत आले होते. समाजाकडून होणारा विरोध अवहेलना सहन करतच त्यांनी आपले भारतातील शिक्षण संपवले.

आधुनिक भारताचा जडणघडणीत त्यांचे योगदान खूप मोठे आहे. भारतातील दोन दलित व उपेक्षित वंचित घटक, जाती, जमाती त्याचबरोबर अस्पृश्यांच्या सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, तसेच राजकीय जीवनात परिवर्तन घडवून आणण्यासाठी सामाजिक संबंधाची पूर्णरचना मानवी मुल्यांच्या अनुषंगाने करण्यात, कोटयावधी दलित जनतेच्या मनात स्वाभिमान जागृत करण्यात व शतकानुशतके उपेक्षित असणाऱ्या समाजात वैचारिक क्रांती घडवून आणण्याचे श्रेय त्यांच्याकडेच जाते. भारतीय राज्यघटनेचे शिल्पकार भारताच्या सामाजिक, राजकीय, धार्मिक व्यवस्थेवर कायमचा ठसा उमटविणारे सामाजिक, आर्थिक, आर्थिक लोकशाही भारतात यावी यासाठी सतत धडपडणारे भारताचे पहिले कायदेमंत्री व विचार मांडणारे व्यक्तीमत्व म्हणजे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर होय.

“स्त्री मुक्ति चळवळी”

प्राण पांडुरंगरुस्तुमपाचपुते

श्रीमतीष्पीण्डीष्पाटील समाजकार्य महाविद्यालयएखडकी (बु) अकोलाण

म्संपस रू. चतच0702 / हउंपसण्ववउ

सारांशरू.

सामाजिक'स्त्रीमुक्तीचळवळी' ह्या समाजाच्या बहुसंख्य स्त्रियांच्या आवश्यकतेची पूर्ती करण्याच्या दृष्टीने समाजात उदयास येतातस्वातंत्र्यपूर्व काळात आणि स्वातंत्र्योत्तर काळात स्त्रियांच्या उत्थानासाठी स्त्री-मुक्ती चळवळीझालेल्या आपणास पहावयास मिळतातण तसेच आधुनिक काळातदेखील अनेक श्री मुक्ती चळवळी उदयास आल्याण्आज भारतीय समाजामध्ये वेगवेगळ्या स्त्रीमुक्ती चळवळी चालू आहेतएया स्त्री मुक्ती चळवळीमध्ये सावित्रीबाई फुलेएमहात्मा फुलेएमहात्मा गांधीएडॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकरएस्त्री कवयित्रीचे योगदानएतसेच स्वातंत्र्य लढ्यामध्ये स्त्रियांचा सहभाग आणि प्रत्यक्षात स्त्रियांकरिता स्त्रियांच्या विकासाकरिता करण्यात आलेले कायदे तसेच स्त्रीमुक्ती चळवळ म्हणजे काय या सर्वांचा आढावा सदरील संशोधन पेपरमध्ये करण्यात आलेला आहेण

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे समाज सुधारणा बाबतचे विचार

डॉ. आर. एम. सरपाते

श्रीमती केशरबाई लाहोटी महाविद्यालय,
अमरावती

भारतीय घटनेचे शिल्पकार भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे समाजसुधारणेचे कार्य वाखाणण्याजोगे आहे. भारतात जातीव्यवस्था ही हिंदू समाजासमोर एक समस्या आहे. भारतामध्ये प्राचीन काळापासून वर्ण व जातीव्यवस्था रूढी परंपरेने चालत आलेल्या आहेत. यामध्ये सुधारणा करण्यासाठी मोठ्या प्रमाणावर प्रयत्न झाला. परंतु यामध्ये समाजसुधारकांनी आपल्या स्वजातीच्या कुलाचाराच्या शुद्धीकरणापलिकडे न जाता कार्य केल्याने त्यामध्ये सुधारणा होवू शकल्या नाहीत. याचे कारण डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी सांगितले होते की, सामाजिक सुधारणेचा जप करूनही या समाजसुधारकांना समाजातील जातीभेद, स्पर्शास्पर्श भेद नष्ट करता आला नाही. ही त्यांची मर्यादा होती. याला कारणीभूत हिंदू समाजव्यवस्थेची अंतर्गत रचना होती. या रचनेचा एतद्देशीय जीवनावर प्रभाव आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना जीवन जगत असतांना वाईट अनुभव आले होते. हिंदू समाजात जातीव्यवस्था असल्याने त्यात माणसाला गुलाम बनविले होते. त्यामुळे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी समाजाच्या सुधारणेसाठी आपले अखंड आयुष्य वाहून घेतले. तेव्हा या शोध निबंधामध्ये त्यांच्या कार्याचा उहापोहा घेतलेला आहे.

राष्ट्रउभारणीमध्ये महिला चळवळीचे योगदान

विशेष संदर्भ: स्वातंत्र्यपूर्व काळातील चळवळी

डॉ. माधुरी झाडे

डॉ. आंबेडकर कॉलेज ऑफ सोशल वर्क, वर्धा.

उंचीनतप्रकम/हउंपसण्ववउ

सारांश:

समाज जीवनामध्ये परंपरावादी मुल्यांशी बांधिलकी जपणारे लोक हे चळवळीपासून फारकत घेतात तर ज्या लोकांना आपला हक्क, अधिकारांविषयी समाजातील समस्यांविषयी तसेच अन्याय अत्याचाराविषयी तिब्रतेने जाणिव होते. यासोबतच प्रस्तावित व्यवस्थेमध्ये बदल झाला पाहिजे असे ज्यांना वाटते अशा व्यक्ती प्रत्यक्षात जाणिव जागृती करून संघटनात्मक बांधणी करतात आणि उदिश्टाभिमुख क्रिया करू लागतात. अशा अधिकांश संख्या असलेल्या लोकांच्या वर्तनास म्हणजेच समूहवर्तनास सामाजिक चळवळ म्हणतात.

भारतातील स्त्री चळवळीला खऱ्या अर्थाने एकोनिसाव्या शतकात सुरुवात झाली परंतु या कालखंडमध्ये अनेक स्त्री चळवळीचे नेतृत्व हे पुरुष वर्गाकडे असलेले दिसून येते समाजसुधारणा घडविणाऱ्या चळवळीमध्ये प्रथमता स्त्री शिक्षणाचा पाया रोवला गेला. स्त्रियांना शिक्षणाच्या संधी उपलब्ध करून देण्याकरिता सावित्रीबाई फुले व महात्मा ज्योतीराव फुले यांचे अथक परिश्रम आहे. या दाम्पत्यांनी अनेक हालअपेश्टा सहन करून स्त्रियांना शिक्षणाची संधी उपलब्ध करून दिली.

1910 - 20 च्या दशकामध्ये राष्ट्रिय पातळीवर स्त्रियांचे संघटन उभे राहिले. 1975 मध्ये अॅनिबेझंट यांच्या नेतृत्वाखाली 'भारतीय स्त्री संघटनेची' (पदकपद वउमदढे ळवबपंजपवद) स्थापना झाली. यानंतर स्वराज्याच्या चळवळीमध्ये स्त्रियांनी मोठ्या प्रमाणात सहभागी व्हावे असे आवाहन करण्यात आले. त्याला खूप मोठा प्रतिसाद मिळाला.

डाव्या चळवळीतील विचारवंत मंडळी कार्यव्यवस्थेला षोशणाचे मुळ मानतात. वर्गव्यवस्थेच्या जाणीवेकडे वृंदा करात सकारात्मक दृष्टिने पाहतात. त्यांच्या मते, भारतातील स्त्री चळवळीत सुरुवातीपासून स्त्रियांच्या दुय्यमत्वाच्या व्यापक आर्थिक, सामाजिक संदर्भ आणि राज्यसंस्थेला धोरणाशी असलेल्या संबंधाचे भान होते.

भारतामध्ये स्वातंत्र्यपूर्व व स्वातंत्र्यानंतर ज्या ज्या चळवळी उभ्या राहिल्या त्या प्रत्येक चळवळीमध्ये महिलांचे महत्वपूर्ण योगदान राहिलेले आहे. मग त्या चळवळी सुधारणात्मक, सुरक्षात्मक, सामाजिक, आर्थिक, राजकिय, आदिवासी, कामगार, दलीत, पर्यावरणात्मक, पुर्ववसनात्मक, समताधिष्ठित इत्यादी कुठल्याही स्वरूपाच्या असोत. काही चळवळीचे नेतृत्व पुरुशांनी केले असले तरी महिलांचा मोठ्या प्रमाणात सहभाग होता तर काही चळवळीचे नेतृत्व स्वतः महिला करीत होत्या. चळवळी ह्या समाजाचा पर्यायाने देशाचा विकास साध्या करण्याच्या दृष्टिने महत्वपूर्ण असतात त्यामुळे राष्ट्रउभारणीमध्ये महिला व महिला चळवळींचे फार मोठे योगदान आहे.

Nation Building in India- An Overview

Dr. Narendra Narayan Daware

Mahatma JyotibaFule College Of Social Work, Raj RatanNagar, Dhamangaonroad, Yavatmal

Email:-naru5222@gmail.com,

Abstract

World is becoming Global Village, National identity is sinking very fast in the process of Globalization. Preservation National Identity is of utmost importance, every country must try to maintain their identity to survive; else Identity and independence will be at question. Concept of Nation will become obsolete and Developed countries take control of rest of the world. Hence Concept of Nation building is of importance,

In the context of India, British invasion force India to unite and their exploitative policy led to rise of nationalism and after Independence Constructive steps by makers of constitution have made provision for nation building but post-independence era encountered with some separatist movement like khalistan etc., Nation building process is lagging behind in actual sense, Serious and urgent steps are mandatory to survive in this globalized word hence sustainable and inclusive development is necessary along with special emphasis Maintenance of national identity.

Keywords- National identity, Nation building, sustainable and inclusive development.

A Glance at Importance of Democracy and Media Role in Nation Building

Asst.Prof.Ratndip Bhimrao Ganagle

Mahatma Jyotiba Fule College
of Social Work, Yavtamal-445 001.
Email: ratndiptiss@gmail.com

Abstract:

This paper give a glance on historical background of democracy and its conceptual framework. Also discusses some democracy is a form of government in which the sovereign power is in the hands of the people and is exercised by them directly or indirectly through their representatives. In a democratic form of government which we in India have adopted, each citizen, irrespective of caste, creed, sex or religion gets full opportunity for expressing his will and for developing his personality. No one cares about the basic problems of the people. The media, which is responsible for keeping these people alive, has also gone astray. The Press also has a vital role to play in a democracy it is the popular forum for educating the public viewpoint

Keyword: Democracy, Nation Building

भारतातील शेतकऱ्यांच्या चळवळी

प्रा.डॉ. रावसाहेब शंकरराव ठोके

श्रीमती पंचफुलादेवी पाटील समाजकार्य महाविद्यालय खडकी, अकोला

सारांश :

गेल्या दोन तीन वर्षांपासून भारतातील काही राज्यात शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येचे प्रमाण वाढलेले दिसते. महाराष्ट्रातील विदर्भ भागातील एखाद्या साथीच्या रोगासारखे आत्महत्येचे लोण पसरले आहे. याकरिता सरकारची चुकीची धोरणे हे एक महत्वाचे कारण असले तरी या वेतीरिक्त समाज रचनेत असेही काही विशेष बदल झाले आहे काय जे प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रित्या या आत्महत्येकरिता उत्तरदायी आहेत. याचा विचार पण करावा लागेल व या संदर्भात शेतकरी चळवळीचे देखील काही दायित्व आहे काय याचाही गंभीर पणे विचार करणे महत्वाचे ठरते. भारत हा शेतकऱ्यांचा देश आहे शेतकरी अर्थ व्यवस्था भारतीय अर्थ व्यवस्थेचा कणा आहे. वगैरे वाक्यप्रयोग इतकेंदा वापरून झालेत कि, राज्य कर्ताना व इतरांना देखील त्याचे फारसे काही वाटेनासे झाले आहे. स्वातंत्र्यापूर्वी ब्रिटिशांची सत्ता असल्याने शेतकऱ्यांच्या दुरावस्थेकरिता ब्रिटिश सरकार जबाबदार आहे असे म्हणून आपण मोकळे होत होतो. परंतु आता स्वातंत्र्य मिळून 75 वर्ष पुर्ण झाली. तरी शेत व शेतकऱ्यांचे प्रश्न सुटलेले नाहीत. आपल्या न्याय मागण्या पुर्ण होत नाहीत त्यांचा फारसा विचारही होत नाही. शेतमालास रास्त भाव मिळत नाही. असे शेतकरी वर्गास तिव्रतेने जानवत आहे. अर्थव्यवस्थेचा एक महत्वाचा एक घटक असून देखील आपल्याकडे दुर्लक्ष होत आहे. व विकासाच्या प्राधान्यक्रमांत ग्रामीण क्षेत्र व शेतकरी व्यवसाय शेतकऱ्यांच्या क्रमांवर आहे. याची शेतकरी वर्गास मोठी चिड आहे. व त्याच बरोबर त्यांच्या मनात विलगतेची भावना देखील दिवसेंदिवस वाढत आहे. शेतकऱ्यांमधील आत्महत्येचे वाढते प्रमाण यांचेस निर्दोषक आहे.

Role of Social Thinkers In Indian Society

Dr Premsing P. Jadhao

Assistant Professor, Dept of Social Work

Smt. Panchfula Devi Patil College of Social Work, Khdaki- Akola (MS)

email: premsingjadhao@gmail.com

Abstract: This paper covers the two aspects of the work of social thinkers broadly dividing on the basis of its applicability to the society for its overall development. The work of social thinkers show their role in making the nation such as the work for social reform, need and current faces of democracy and social services they offered in their lifetime. India is the largest democracy over world. Its democratic set up has the base of social functionality, that can become the contribution of the social thinkers.

Contribution of Dr B. R. Ambedkar In Nation Building

Dr Ketan G. Wakode

Assistant Professor, Dept of Social Work

Smt. Panchfula Devi Patil College of Social Work, Khdaki- Akola (MS)

email: ketanwakode@gmail.com

Abstract: The present paper aims at exploration of Dr B R Ambedkar's contribution in the building of nation, the India as a great socialist, democratic country. His works in the government during and after the colonial rule show his devotion to the cause of nation. He thought that India is the ancient country inhabited by the today's subjugated class of people. Actually, not more than 2500 years ago, the Indian society has seen the days of human dignity and values. During the empire of Great Ashoka, the man was at the centre of all political and social activities. He was given equal treatment in every walk of life. His social life was governed by the Buddhist philosophy of life in the present. There was not rule of blind belief or any discriminations. This democratic base is the foundation of Dr Ambedkar's thought of all social and political movements he has conducted in his life time.

राष्ट्र उभारणीमध्ये पंचायत राज व्यवस्थेच्या योगदानाचे समाजशास्त्रीय अध्ययन

प्रा.डॉ. अनिल के. ठाकरे

भाऊसाहेब लहाने ज्ञानप्रकाश कला महाविद्यालय,
पिंजर, ता.जि. अकोला

प्रस्तावना :

भारतासारख्या व्यापक क्षेत्रफळ असणाऱ्या आणि खंडप्रय देशात मध्यवर्ती शासनाकडून अर्थात केंद्र शासनाकडून देशाचा आर्थिक विकास करण्याचा प्रयत्न करतांना अनेक प्रकारच्या अडचणी येतात. म्हणूनच सत्तेचे विकेंद्रीकरण करून गाव,पंचायत आणि जिल्हा पातळीवरून लोकांना सामाजिक, राजकीय, आर्थिक आणि शासकीय कार्यांमध्ये समाविष्ट करून घेण्याच्या उद्देशाने भारतात पंचायत राज व्यवस्था कार्यन्वीत करण्यात आली. राष्ट्रउभारणीकरिता पश्चिमी धोरणानुसार भारताचा आर्थिक विकास करण्याचा विचार तत्कालीन पंतप्रधान पंडीत जवाहरलाल नेहरू प्रभावीपणे मांडला. राष्ट्रउभारणीच्या प्रक्रियेला 1952 मध्ये प्रथम पंचवर्षीक योजनेचा शुभारंभ झाला आणि आर्थिक विकासाच्या प्रक्रियेमध्ये सामान्य जनतेला जोडण्याच्या समस्येकडे लक्ष दिले. पंडीत नेहरू यांनी राष्ट्रउभारणी करिता अत्यंत आवश्यक असलेल्या अमेरिकेतील गटविकास पद्धतीचे अनुकरण करतांना भारताला गटात विभागले. भारताच्या सर्वांगीण विकासामध्ये सर्वस्तरातील लोकांना प्राधान्य देवून स्थानीक समस्या स्थानीक लोकांकडून जाणून त्यांचे निरासरण स्थानीक पातळीवर शासनाच्या मदतीने सोडविण्याचा प्रयत्न करण्याच्या उद्देशाने भारतात सत्तेचे विकेंद्रीकरण करण्यासाठी 1957 मध्ये बलवंतराय मेहता यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती नेमण्यात आली आणि या समितीने आपला अहवाल सादर करतांना लोकशाही विकेंद्रीकरणाची शिफारस केली. या समितीनुसार गाव, गट आणि जिल्हा स्तरावर निवडलेल्या प्रतिनिधींना विकासाची आणि नियोजनाची कार्ये सोपवितात. अशा प्रकारे तीन स्तरांमध्ये ग्राम पंचायत, पंचायत समिती आणि जिल्हा परिशदेची निर्माती करून स्थानीक लोकांना आपले शासन सांभळण्याची सोपविण्यावर या समितीने भर दिलेला दिसून येतो. 1958 मध्ये राष्ट्रिय विकास परिशदेने बलवंतराय मेहता समितीच्या शिफारशींचा स्विकार केला आणि सर्व राज्यांना अंबलबजावणी करण्याचे आदेश दिले. सर्वांगीण स्तरातून राष्ट्रउभारणीच्या प्रक्रीयेतील मैलाचा दगड म्हणून पंचायत राज व्यवस्थेचा उल्लेख केल्यास वावगे ठरणार नाही. 2 ऑक्टोबर 1959 मध्ये सर्वप्रथम राजस्थानमध्ये या योजनेचा शुभारंभ करण्यात आला व संपूर्ण पंचायत राज व्यवस्था स्विकारणारे पहीले राज्य होण्याचा मान राजस्थानला आहे. पंचायत राज व्यवस्थेच्या माध्यमातून ग्रामीण विकास साध्य करण्याच्या दृष्टिने राजकीय नेतृत्व प्राप्त करणे, शैतीचा विकास करणे, पशुपालनाच्या व्यवसायामध्ये अमुलाग्र बदल करणे, आरोग्य आणि ग्रामसफाई, शिक्षण व समाजशिक्षण, संचार साधने, सहकारच्या क्षेत्राचा विकास करणे, लघु उद्योग आणि कुटीर उद्योगांना प्रोत्साहन देणे, मागास वर्गाचा विकास करणे व आवासीय योजना प्रभावीपणे राबविण्याचे कार्य करण्यात येतात. यासर्वांचा प्रभाव राष्ट्रउभारणीमध्ये अत्यंत उपयोगी पडल्याचे दिसून येते. आणि म्हणूनच भौगोलिक व्यपकता आणि सामाजिक व सांस्कृतिक विविधता असूनही भारताचा सर्वांगीण विकास पंचायत राज व्यवस्थेच्या माध्यमातून त्रिव गतीने होत असल्याचे दिसून येते.

अशा पद्धतीने देशाचा सर्वांगीण विकास करतांना राज्य शासनाच्या नियंत्रणाखाली प्राथमिक आणि स्थानीक पातळीवर विकास करण्याचे मार्ग पंचायत राजव्यवस्थेच्या माध्यमातून करण्यात येतात.

Contribution of Dr. B. R. Ambedkar to Nation Building: A Review

Prof.S.K.Khade

Head, Dept. of Sociology

ACS College, Maregaon Dist-Yavatmal

shriramkahde1@gmail.com

Abstract

As the major architect of the Indian Constitution, Dr. Ambedkar constructed the safeguards for establishing a more equitable society to millions of oppressed and depressed classes. In this process, Dr. Ambedkar emerges not only as a valiant upholder of the Indian democratic republic, but also captures the uniquely distinctive place in the Indian Pantheon as a rare intellectual mass leader who awakened the social conscience of Modern India. As a social reformer, Dr. Ambedkar believed in peaceful methods of social change. He was supported to constitutional lines in the evolutionary process of social transformation. He thought the factors like law and orders are indispensable for social life. It also strives to sustain institutions that will make better 'social order'. He was opposed to the violent methods in social change for it hinders the tranquility and creates chaos. He had no faith in anarchy methods. A welfare state of all cannot be developed on the grounds of terror, force and brutal methods. According to him violent methods to a peaceful society is not only improper but also unscientific and immoral. He was a true renaissance man, a person who excelled in many different areas of inquiry. Though he was hated by orthodox Hindus and labeled as a destroyer of Hinduism, historians now realize the crucial role Dr. Ambedkar played in recognizing Hindu society. Far from being a traitor, he played an important role in revitalizing Hinduism, reviving it by challenging everything that was unjust and unfair within it. In fact, he brought about a renaissance of Hinduism by provoking the Hindus to rethink some of the basic tenets of their religion. He had a great faith in social reformers to create public opinion against the gross inequalities in the society. He urged them to build organizations to deal with urgent cases of discrimination. The organizations should deal the powerful section of society to give a chance to the oppressed and depressed classes to work in different sectors. The Hindu society should give a space to depressed sections by employing them in their various sectors suited to the capacities of applicants.

Key words-Constitution, equality, society, immoral, role.

आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत महात्मा गांधींच्या विचारांचे योगदान

डॉ. अशिष जयराम मुठे

श्रीमती राधादेवी गोयनका महिला महाविद्यालय, अकोला.

गोषवारा

आज जगभरात गांधी विचारांची प्रासंगिकता या शीर्षकाखाली सातत्याने चर्चासत्रे, सभा व परिषदा इत्यादी आयोजित केली जातात. मार्टिन ल्युथर किंग ज्युनिअर महात्मा गांधी यांच्या विचारातून प्रेरित होऊन जगभर मानवाधिकारांची चळवळ व महत्त्व विशद करतात. कोफी अन्नान महात्मा गांधीजींच्या विचारांवर आधारित वाट धरून शांततेच्या नोबेल पारितोषिकाचा प्रवास पूर्ण करतात. नेल्सन मंडेला देखील त्याच वाटेला जाऊन आपला प्रवास पूर्ण करतात. अमेरिकेचे माजी राष्ट्राध्यक्ष बराक ओबामा आपल्या शपथग्रहण सोहळ्यात गांधी विचारांच्या प्रासंगिकतेचे महत्त्व अधोरेखित करतात. आन-सान-सुकी ही एकटी महिला देशात लोकशाही आणण्यात यशस्वी होते, ती देखील स्वतःला गांधीवादी म्हणवून घेते. वरील उदाहरणांवरून महात्मा गांधींच्या विचारांची वैश्विक स्थिती आणि दर्जा अधोरेखित होतो. भारतात आजही ही 'गांधी का मरत नाही' अशा शीर्षकाची दर्जेदार पुस्तके सुज्ञ वाचकांना भुरळ घालतात. कारण महात्मा गांधींचे विचार हे शाश्वत मूल्यांवर आधारित आहे. अत्यंत दुर्दैवाने आणि सुन्न मनाने एक जबाबदार वक्तव्य येथे नमूद करावे वाटते. ते म्हणजे, 'जगात सर्वात जास्त त्याच्याच देशात टीकेचा धनी होणारा राष्ट्रपिता म्हणजे महात्मा गांधी होय.' दुर्दैवाने भारतीय राजकारणाने महात्मा गांधींच्या विचारांचा किंवा प्रतिमेचा स्वार्था पुरताच उपयोग केला. परंतु भारतातील राजकारण जरी आदर्श नसले तरी, येथील संविधान नक्कीच जगातील सर्वोत्तम आदर्श आहे. आणि या संविधानावर भारतीय स्वातंत्र्य लढ्याची म्हणजेच पर्यायाने महात्मा गांधींच्या सर्वस्पर्शी विचारांची सर्वाधिक छाप पडली आहे.

भारतीय शेतकऱ्यांच्या समस्या आणि शेतकऱ्यांच्या चळवळी

कु. स्वाती एम. उगेमुगे

महात्मा ज्योतिबा फुले कॉलेज ऑफ सोशल वर्क, यवतमाळ

सारांश :

भारतीय समस्यांचा आढावा घेतला असता एक बाब आपल्यासमोर येते की, उदरनिर्वाहासाठी शेती व शेतीच्या उत्पादनावर अवलंबून असलेल्यांची संख्या सुमारे 65 ते 70 टक्के आहे. वाढत्या लोकसंख्येमुळे शेतजमिनीचे तुकडीकरण मोठ्या प्रमाणात झाले त्यामुळे आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करता येत नाही. जलसिंचनाच्या सुविधा नसल्याने एकाच पिकांवर शेतकऱ्यांना अवलंबून रहावे लागत आहे. शेतमालाची साठवणूक करण्यासाठी योग्य सुविधा शेतकऱ्यांकडे उपलब्ध नाही त्यामुळे बाजारपेठेतील दलाल, व्यापार्यांकडून फसवणूक केली जाते. त्यामुळे शेतकरी करीत असलेल्या कष्टाला न्याय मिळत नाही. मूलभूत गरजाही भागविणे अशक्य होते. पुढचे दिवस चांगले येतील या आशेवर कर्ज काढून शेतीमध्ये कष्ट करणारा शेतकरी कर्जाच्या ओझ्याखाली आत्महत्या करण्यास प्रवृत्त होत आहे. शेती व शेतकऱ्यांच्या प्रश्नांना न्याय मिळावा. शेतीउत्पादनास रास्त भाव मिळावा या हेतूने अगदी पूर्वीपासूनच वेगवेगळ्या मार्गाने वेगवेगळ्या नेत्यांनी शेतकरी बांधवांना संघटीत करून त्यांच्यामध्ये जागृती निर्माण करण्याचा प्रयत्न होत आहे. आज काही प्रमाणात जागृत झालेला शेतकरी स्वतःच्या मागण्या मांडण्यासाठी रस्त्यावर उतरून शासनासोबत भांडण्यास तयार होत आहे. शेतकऱ्यांकडून सुध्दा न्याय मिळेल पण त्यास समाजाचा, राजकीय पक्षाचा पाठिंबा मिळल्यास ! पण यासाठी थोडा वेळ जाऊ द्यावा लागेल हे वास्तव आहे.

महात्माफुले यांचे शैक्षणिक विचार आणि कार्य एक : अध्यायन

प्रा- नवनाथबंकटबडे

(सहाय्यकप्राध्यापक)

श्रीमती. पंचफुलादेवी पाटील समाजकार्य महाविद्यालय] खडकी] अकोला-

प्रस्तावना : भारत देशामध्ये अनेक वर्षांपासून सामाजिक गुलामगिरी होती. गेल्या दीडशे वर्षांच्या कालावधीत आमच्या देशात शिक्षणाचा विकास घडवून आणण्याच्या दिशेने महात्मा फुले यांचे कार्य व शिक्षणविषयक विचार प्रेरणादायी आहे. शिक्षण हे समाज परिवर्तनाचे एक मुख्य साधन आहे. खऱ्या अर्थाने समाजाच्या जडणघडणीमध्ये शिक्षणाचा सिंहाचा वाटा आहे. ज्या समाजाला शिक्षणाचा स्पर्श झाला त्या समाजाची प्रगती झाली हा इतिहास आहे. हे सर्व खरे आहे प्रशिक्षण कोणी घ्यायचे चातुर्वर्ण्य व्यवस्थेचे पालन करणारे कोण होते. या जातीमध्ये व्यक्ती जन्माला आलेली आहे त्या जातीच्या परिघाच्या बाहेर व्यक्तीला जाता येत नव्हते बहुजन समाजाला शिक्षण विशिष्ट समाज व्यवस्थेने नाकारले होते. म्हणजे आपण धार्मिक गुलामगिरी मध्ये राहत होतो खऱ्या अर्थाने त्याकाळी समाज व्यवस्थेचा अभ्यास करून व्यथित झालेल्या समाजाला महात्मा फुलेयांनी या मनुस्मृती विचारावर प्रहार करून उपेक्षित, शोषित, कष्टकऱ्यांना, दलित, भूमिहीन, अज्ञानीवअस्पर्शाना शिक्षणाच्या माध्यमातून केली व शिक्षणापासून मैलोन मैल दूर असणाऱ्यांना विकासाच्या प्रक्रियेत आणून माणसाला माणूस म्हणून जगण्याचा खरा अर्थ जर कोणी तिला तो क्रांतिसुर्य महात्मा जोतिराव फुले यांनी दिला. चातुर्वर्ण्य व जातिभेद यांवर त्यांनी कडाडून हल्ला केला. जुने आचारविचार-, जुन्या, रूढी, कर्मकांडं, स्वर्गनरक ईश्वरी संकेत इत्यादी समजुतीवर सर्वप्रथम आघात महात्मा फुलेंनी केला-. भारतात बहुजन समाजाच्या शिक्षणासाठी महात्मा फुले यांनी आपले पूर्णपणे जीवन अर्पित केलेसमाज परिवर्तन व विकासाच्या दृष्टीने या शिक्षणाला फार महत्त्व आहे. शेतकऱ्यांचा आसूड या ग्रंथामध्ये त्यांनी स्पष्टपणे विचार व्यक्त केले आहेत.

“भारताच्या राष्ट्र उभारणीत महिलांचे योगदान”

डॉ. कल्पना दिलीप भारंबे

सहायक प्राध्यापक

धनाजी नाना चौधरी विद्या प्रबोधिनी संचालित,
लोकसेवक मधुकरराव चौधरी समाजकार्य महाविद्यालय,
जळगांव.

ईमेल. kalpanadb03@gmail.com

भारताच्या इतिहासात आणि संस्कृतीत स्त्रियांना महत्वाचे स्थान आहे. वैदिक काळात स्त्रियांना कुटूंब आणि समाजात सन्मान आणि प्रतिष्ठा होती तिला संपुर्ण स्वातंत्र्य होते. स्त्रियांना सामाजिक, धार्मिक व शिक्षण विषयक अधिकार होते परंतु कालांतराने भारतातील स्त्रियांच्या स्थितीत परिवर्तन झालेले दिसून येते.

19 वे आणि 20 शतक भारतीय समाजजीवनाच्या दृष्टिने अतिशय महत्वाचे ठरले. 19 व्या शतकाच्या प्रारंभी भारतीय समाजजीवनात नवीन पर्वाला सुरुवात झाली आणि 20 व्या शतकात स्वातंत्र्यापाशी या पर्वात घडून आलेल्या परिवर्तनाने पुर्णत्वाचा टप्पा गाठला. 19 व्या शतकात भारतात वैचारिक प्रबोधन घडून आधुनिक भारताचा जन्म झाला आणि 20 व्या शतकात स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर भारताने नवीनतेचा स्वीकार करून आपला स्वतंत्र कारभार सुरु केला. या काळात घडलेल्या परिवर्तनाने भारतीय संस्कृतीत जीवनाचा कायापालट घडून आला. या कायापालटाचे देखणे उदाहरण म्हणजे भारतीय स्त्रीजीवन होय.

Role of Doctors in Nation Building

Dr. Anil P. Jain

Asst.Prof. & Head, Dept. of Sociology,

ShriPadmaprabhaDigambar Jain Arts College, AnsingTq. Dist: Washim (MH)

Dr. Harish S. Ghodekar

Asst.Prof. & Head, Dept. of English

Abstract:

Nation-building is a long-term and multifaceted process that has socio-economic, educational and political aspects. When an individual or a group makes a valuable contribution to the formation of a country, it plays a role in strengthening and securing the nation. Millions of doctors in India have played a vital role in nation building through their services since India's independence. The work of Indian doctors in the field of family welfare programs, extensive immunization against various diseases, safe motherhood and childbirth, emergency services, organ donation, blood donation, eradication of superstitions in health matters has always been commendable. The services of Indian doctors are invaluable in times of covid-19 epidemic. During these difficult times, he has been able to bring the countrymen out of this predicament by providing many hours of continuous service and 90 crore vaccinations and has brought the country back to normal conditions.

आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत डॉबाबासाहेब आंबेडकरांचे योगदान.

प्राडॉ राहुल दत्ता मांडणीकर.

श्री शहाजी छत्रपती महाविद्यालय दसरा चौककोल्हापूर,

Email mandanikard@gmail.com

भरतीतील रूढी, प्रथा, परंपरा, सामाजिक स्थिती, इतिहास या सगळ्यांचा सखोल अभ्यास करून भारत देशाला कोणत्या प्रकारची राज्यपद्धती योग्य ठरेल याचा निर्णय भरतीतील काही प्रमुख नेत्यांनी घेतला आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी आपली विद्वत्ता पणाला लावून कायदेशीर तपशील घटनेमध्ये शब्दबद्ध केले. भारताच्या त्यातली बाबासाहेब आंबेडकरांनी दिलेल्या दोन देणग्या प्रामुख्याने कारणीभूत ठरल्या आहेत. राजकीय स्थैर्याला डॉ. पहिली देणगी आहे लोकशाहीतील विविध यंत्रणांचे अधिकार आणि त्यांचे परस्परांवरील नियंत्रण राष्ट्राची ही संकल्पना विकसित होण्यात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची मदत झालीच, पण 'राष्ट्रीयत्वा'ची एक पूर्वअट आपल्या देशात आजूनही पूर्ण झालेली नसल्याचे त्यांनी लक्षत आणून देले 'स्वतः राष्ट्र म्हणविणाऱ्या सर्व लोकांचा संवाद, सहभाग आणि भागीदारी यांतून आलेली सामाजिक एकोप्याची भावना म्हणजे राष्ट्रीयत्व.' राष्ट्रभावेनेत एकोपा किती आहे, हे सामाजिक जीवनात समता आणि बंधुता यावरून ठरते. देशात आर्थिक व सामाजिक पातळ्यांवर मोठी जातीय-विषमता असताना आणि अलीकडल्या काळात आंतर, वांशिक आणि धर्मीय तणाव वाढत असताना 'राष्ट्र' विकसित होण्यासाठी आणि राष्ट्रीयत्वाची भावना प्रत्यक्षात दिसण्यासाठी आपण डॉ. आंबेडकर यांच्याकडून शिकवण घेतली पाहिजे.

“राष्ट्र उभारणीत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे योगदान”

प्रा. जयमाला पुंडलिकराव लाडे

मिलिंद महाविद्यालय, मुळावा

email-jaymalalade22@gmail.com

प्रस्तुत निबंध, आर्ट्स, कॉमर्स आणि सायन्स कॉलेज, मारेगांव आयोजित तिन दिवसीय आंतरराष्ट्रीय इ. कॉन्फरन्स मध्ये प्रस्तुत करण्याचा प्रयत्न करित आहे.

राष्ट्रनिर्माते, भारतीय राज्यघटनेचे शिल्पकार भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ह्यांचे राष्ट्रनिर्माणातील योगदान वाखाणण्यासारखे आहे. संपुर्ण विश्वातील विद्वानांमध्ये सर्वोच्च स्थानावर असलेले नाव म्हणजे डॉ. भिमराव रामजी आंबेडकर, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा जन्म दिवस १४ एप्रिल हा युनायटेड नेशन्सनी दिवस 'ज्ञान दिवस' म्हणून घोषित केला आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ह्यांनी जगातील सर्वात प्रतिष्ठीत विद्यापीठातून सर्वाधिक उच्च शैक्षणिक पदव्या मिळविल्या आहेत व त्या परमोच्च ज्ञानाचा उपयोग करून त्यांनी संपूर्ण भारतीय समाजव्यवस्थेचा शास्त्रशुद्ध अभ्यास केलेला आहे. नुसता अभ्यासच केला नाही तर त्यांच्या ज्ञानाचा उपयोग राष्ट्राच्या उत्कर्षासाठी झाला आणि होत राहणार. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे आधुनिक भारताचे जनक, कायदेतज्ञ, समाजसुधारक, जातीयवादा विरुद्ध लढणारे सेनानी, सामाजिक क्रांतिकारक, महिलांच्या हक्काचे प्रणेते, अर्थशास्त्रज्ञ, समाजशास्त्रज्ञ, मानवशास्त्रज्ञ, तत्त्वज्ञ कामगारांना तारणारे शिल्पकार, एक सृजनशिल लेखक, उत्तम वक्ते, प्रजासत्ताक भारताचे संस्थापक, बुद्ध धर्माचे पुनरुज्जीवन करणारे महामानव, ज्ञानाचे प्रतिक व जगातील महान व्यक्ती अशा ह्या महामानवाचा राष्ट्रनिर्माणातील योगदानाचा अभ्यास करणे हाच प्रस्तुत निबंधाचा उद्देश आहे.

Survey of Wani Division on Vaccination of COVID-19

Sunanda Aswale, Shweta Raut, Amit Kale and PrasadKhanzode

Dept. of Chemistry, Lokmanya Tilak Mahavidyalaya, Wani, DistYavatmal

Abstract :

In December2019 a novel corona virus called SARS-Cov has resulted in the outbreak of a respiratory illness known as COVID-19. It is global public threat. The routes of transmission are direct contact, droplet and possible aerosol transmission. There were many reports supporting that pathogens were transferred from animals to humans rapidly in live animal and seafood marketthen evolving into transmission from human to human. The pathogen was classified as 2019 Novel Corona Virus(2019-n Cov.)and the disease was named Corona Virus Disease 2019 (Covid-19). Covid-19 has lately been detected in infected patient's saliva.

Till this time there is no perfect or proper medicinal treatment available for cure of Covid-19. The only worldwide knownsolution for this pandemic is vaccine. Vaccination does not provide a full shield against Covid-19.Though it is a temporary solutionbut still it reduces the severity of the disease and therefore prevention is better than cure. People were not aware of the benefits of vaccination, rather they were afraid of it, in fact there were many myths about vaccination like corona infects immediately, person becomes impotent and heart attack etc. Since no other alternative was available therefore it was must at that time to motivate people for vaccination.Department of Chemistry, Lokmanya Tilak Mahavidyalaya, Wani took initiative to awaken people in this region through hundreds of their students living from city to town to villages. So it was our honest effort to make people aware about the vaccination for which we implemented the project of studentsfor awareness of vaccination. They motivated and helped people from online registration to take them to vaccination centre to download the certificate etc. Survey of total 4927persons motivated for vaccination was carried out and data analysis was done. The data will reveal the percentage of two vaccines i.e. Covishield and Covaccine dose given, age group of persons, male and female ratio, number of persons vaccinated by first and second dose. Barring a few exceptions mostly the data is collected from Wani, Maregaon and Zari Jamni talukas of WaniDivision from the month of March to August 2021.

Keywords : COVID-19, Covishield, Covaccine, Vaccination survey.

“राष्ट्र उभारणीसाठी शिक्षण आणि राष्ट्रभाषा हिंदीचा आग्रह धरणारे लोकसेवक मधुकरराव चौधरी”

डॉ. भारती प्रमोद गायकवाड

सहायक प्राध्यापक

धनाजी नाना चौधरी विद्या प्रबोधिनी संचालित,
लोकसेवक मधुकरराव चौधरी समाजकार्य महाविद्यालय,
जळगांव.

ईमेल: bharatigaikwad30774@gmail.com

सारांश (Abstract):

प्रस्तुत शोध निबंधात लोकसेवक मधुकरराव चौधरी यांच्या शैक्षणिक योगदानाबाबतचे कार्य आणि त्यांचे शैक्षणिक विचार याबाबत विवेचन करण्यात आले आहे. तसेच राष्ट्रभाषा हिंदी प्रचार प्रसार कार्याचे देखिल स्पष्टीकरण करण्यात आले आहे. आरदणीय मधुकरराव चौधरी हे महाराष्ट्राच्या २० व्या शतकाच्या उत्तरार्धा मधील महत्वाचे लोकनेते होते वृत्तीने व आचरणाने ते पूर्णतः गांधीवादी व्यक्तीमत्वाचे होते. त्यांच्या जीवनात त्यांना पथप्रदर्शन करणाऱ्या महात्मा गांधी, विनोबा भावे, साने गुरुजी, दादा धर्माधिकारी, प्रा. ठाकुरदास बंग या सारख्या महान व्यक्ती होत्या. त्यामुळे त्यांचे जीवन सर्वांगाने परिपूर्ण झाले. गांधीजींच्या जीवन शिक्षणाची संकल्पना नव्या पिढीला व्यवहारोपयोगी कश्या प्रकारे करता येईल. यादृष्टिने शिक्षक आणि विद्यार्थी हे दोन महत्वाचे घटक समोर ठेवून त्यांनी शिक्षणक्षेत्र कसे सक्षम व प्रभावशाली होवून नव्या पिढीला ज्ञानाने परिपूर्ण कसे करता येईल याचा विचार प्राधान्याने केला होता. राष्ट्र निर्माण करण्यासाठी शिक्षण हे महत्वाचे साधन आहे. शिक्षकांना अखिल मानवजातीचा शिल्पकार म्हणून स्थान देतात कारण शिक्षक हे विद्यार्थ्यांना घडविण्याचे महत्तम काम करतात. तसेच त्यांनी आदिवासी शिक्षणालाही खूप महत्व दिले. सातपुडा पर्वतात काम करतांना शिक्षणामुळे आदिवासींचे जीवन कसे बदलत जाते याचा प्रत्यक्ष अनुभव त्यांनी घेतला. ग्रामीण भागात शिक्षणाची सुविधा उपलब्ध व्हावी म्हणून गावोगावी हिंडुन आपल्या सहकाऱ्या सोबत पाहणी करून त्यांनी ग्रामीण भागात शाळा महाविद्यालये काढून स्थानिक नेतृत्वास विकासास संधी उपलब्ध करून दिली. राज्याचे शिक्षणमंत्री असतांना प्रशासकीय दृष्ट्या सुकरता यावी म्हणून विविध शिक्षण मंडळाची निर्मिती केली शिक्षण विषयक श्वेतपत्रिका सादर करून अभ्यासक्रमाची पुनर्रचना केली बालकल्याणी या संस्थेची स्थापना केली. एक सुर एक ताल या कार्यक्रमाची सुरुवात केली. १९९० साली उत्तर महाराष्ट्र विद्याठाची स्थापना केली. ग्रंथलय चळवळीकडे लक्ष दिले गाव तेथे लायब्ररी ही योजना सुरु केली. त्या बरोबरच स्त्रीशिक्षण, विज्ञान शिक्षण, उत्तुंग भारत, नेतृत्व राष्ट्रीय एकात्मता, शिक्षकांचे विविध प्रश्न सोडविले वेतनश्रेणी, सुधार, वेतन बँकेमार्फत मिळू लागले, सेवा शाश्वती मिळाली, निवृत्ती वेतनाची सुविधा हक्क समजून उपलब्ध करून दिली. तसेच राष्ट्रभाषा हिंदीच्या उन्नतीसाठी त्यांनी आपले जीवन समर्पित केले. हिंदी भाषेला विश्वभाषा म्हणून मान्यता मिळावी यासाठी त्यांनी अथक परिश्रम केले अशा रितीने शिक्षण क्षेत्रात अनेक उपक्रम राबवून देशाचा नागरीक हा सर्वगुण संपन्न परिपूर्ण बनावा हा त्यांचा मानस होता. शिक्षण क्षेत्रात सतत प्रयोगशिल अशा मधुकरराव चौधरी यांनी समाजास सातत्याने शैक्षणिक सामाजिक मार्गदर्शन केलेले आहे. त्यांच्या शिक्षण या संकल

Phule-Ambedkarite Women’s Contribution in Nation Building”

Dr. Tanuja V. Koli

**Department of Sociology, Chetana’s Hazarimal Somani College of Commerce & Economics, Smt.
Kusumtai Chaudhari College of Arts, Bandra, Mumbai- 400 051.**

Email: tanujakoli@gmail.com

Abstract :

The present paper aims at focussing on the Phule Ambedkarite women’s contribution to nation building. The paper highlights the neglect of Dalit women’s contribution towards nation building in books & writings about women’s contribution to nation building. The paper brings out the contribution of women who had close involvement with the Ambedkar movement in context of their participation in rallies, morchas, speeches and also through their writings. The paper theoretically applies PhuleAmbedkariteFeminist perspective to understand a the contribution of PhuleAmbedkarite women’s contribution to nation building. The paper is based on secondary data i.e. books, journals and newspapers. The paper ends with the discussion that the testimonies reveal that Dalit women have been strong agents and bearers of major social reforms through their valuable contribution in Phule-Ambedkarite politics, school education, literary and academic spheres of life.

KEYWORDS : Phule- Ambedkeraite, Women , and Nation Building.

Contribution of Dr. B.R Ambedkar in Shaping the Modern India

Md. Mousuf Raza

Assistant Professor

MANUU, College of teacher Education, Darbhanga

Email ID: raza.jmi09@gmail.com

Abstract:

Dr. Ambedkar was a great nationalist, social thinker, political reformer, philosophical writer with progressive ideas. He stood for all political, social and cultural actions which increased the reason of human development and happiness. He was the soul for the constitution of India. He crusaded for the betterment of the exploited and depressed classes. He stood rare crusading spirit, carving out in this procedure plays important role for himself between the leading architects of modern India. In this process, Dr. Ambedkar emerges not only as a Valliant upholder of the Indian democratic republic, but too captures the outstandingly distinctive place in the Indian Pantheon as an unusual intellectual mass leader who awakened the social conscience of contemporary India.

The main aim of this paper is to study, analyze and evaluate critically the role of B.R.Ambedkar in relation to his contribution towards Dalits, Society, as a Constitution maker, as a feminist, Welfare of Labourers, as an Economist, as a Politician, as a Nation builder and as a Writer in shaping modern India.

Keywords : Constitution Maker, Emancipation, Inequalities, Humanist, Dalits, Reformer

बाबा आमटेचे सामाजिक समतेचे कार्य

प्रा.डॉ. दीपक पां. लोणकर

लोकमान्य महाविद्यालय, वरोरा

जि. चंद्रपूर (महा.), पिन. ४४२९०७

मो. नं. ९६५७३३६९९४

Email - deepakmd.lonkar@gmail.com

विदर्भातील समाजसुधारक पैकीच एक असलेले गांधी – विनोबांच्या विचाराने प्रेरित झालेले प्रसिध्द कु ठरोग समाजसेवक बाबा आमटे यांचे नाव आदराने घेतले जाते. बाबांचे मुख्य काम तरी कु ठसेवा असली तरी त्यांच्या जीवनाचे वेगवेगळे पैलू पाहिले तर ते नक्कीच असामान्य होते. समाज सेवक, क्रांतीकारक, स्वातंत्र्यसंग्राम सेनानी, पर्यावरणवादी, रा ट्रीय एकात्मतेचा पुरस्कर्ता, उपेक्षितांचा कैवारी, सर्वधर्म समभाव चित्रपट समिक्षक, पैलवान, संगितप्रेमी, व्रतस्थ, समतेचे पुरस्कर्ते इत्यादी अनेक पैलू त्यांच्या आयु याचे असले तरी एक आदर्शसमाज सेवक म्हणूनच त्यांची ख्याती आहे. तेव्हा ऐतिहासिक दृ टीने त्यांच्या कार्याचा व कर्तुत्वाचा अभ्यास या ठिकाणी आढावा घेण्याचा प्रयत्न आहे. त्यांनी आपल्या सामाजिक कार्याची सुरवात वरोडाया छोट्याशा गावापासून केली. तिथे त्यांनी हरीजनासाठी व वंचितासाठी अनेक प्रयोग करून सामाजिक संघटनाही बांधल्या व त्यांच्या सुधारणांसाठी ही प्रयत्न केली. पुढे त्यांनी कु ठरोग्यांच्या कार्याला स्वतःला वाहून घेतले व कु ठरोग्यांच्या पुर्नवसनासाठी विनोबांच्या प्रेरणेने आनंदवन या संस्थेची निर्मिती करून तिथे सामाजिक समतेसाठी अनेक प्रकल्प राबविले कु ठरोग्यांना माणूस म्हणून जगण्याचा मार्ग दाखविला व त्यांच्या अधिकारासाठीही लढा दिला. तसेच रा ट्रीय एकात्मतेसाठी देशात फिरून भारत जोडो व पंजाब यात्रेद्वारे आंतता निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला. एकूणच त्यांची आपल्या या कार्यातून सामाजिक समता, बंधुता, रा ट्रीय ऐक्य, आंतता निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला.

राष्ट्रभारणीतील डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे योगदान

डॉ. सविता भाऊराव चिवंडे

सहाय्यक प्राध्यापक

कॉलेज ऑफ सोशल वर्क, कामठी जि. नागपूर

vitachiwande@gmail.com

काहीहि—यांचे अगणित पैलू असतात, त्यातील काहीच पैलू नजरेपुढे येतात. भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे एक असेच हिरे होते. संविधानाचे शिल्पकार, भारतीय स्त्री—पुरुषांचे उद्धारकर्ते, कायदेपंडीत, समाजशास्त्रज्ञ, शिक्षणतज्ञ, कामगारनेता, हिंदू कोड बिलाचे प्रवर्तक, आरक्षणाचे जनक, हे पैलू वारंवार जगापुढे आलीतपण त्यांच्यातील अनेक पैलूंची म्हणावीतशी चर्चा झाली नाही. बाबासाहेब एक अर्थतज्ञ, शेतीतज्ञ होते, रूपयाचे भाष्यकार, त्यांना लोकसंख्याविषयक प्रश्नांचे प्रचंड ज्ञान होते. ते जलतज्ञ होते, 'नद्या जोड प्रकल्पाचे प्रवर्तक', शेतीतज्ञ, राष्ट्रवादाची भूमिका, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय दृष्टी, संरक्षण आणि परराष्ट्र धोरणाबाबतही विचारही महत्त्वपूर्ण होते. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे 'राष्ट्रनिर्मितीतील योगदान अतिशय महत्त्वपूर्ण आहे. त्यातील काही पैलूंचा उल्लेख या शोधनिबंधात घेण्याचा प्रयत्न केला आहे.

१९२७ साली बाबासाहेबांनी 'भारतीय रूपयाचा प्रश्न' या संशोधनातून देशातील आर्थिक व बँकांच्या नियोजनासंदर्भात व आर्थिक नियोजनाच्या संदर्भात भूमिका मांडली. या भूमिकेतून पुढे आर्थिक नियोजनाच्या संदर्भात भारतीय रिझर्व्ह बँकेची निर्मिती झाली. दामोदर नदी खोरे, भाकानांगल, हिराकुड नदी प्रकल्प, सोने नदी खोरे योजना या सर्व योजनांचे प्रारूप तयार करण्याचे ही काम बाबासाहेबांनी केले. बाबासाहेबांनी पाणी प्रश्नावर उपाय म्हणून 'नदी जोडोहा लोकहितार्थ विचार देशापुढे मांडला. अखंड भारतात निर्माण करण्यासाठी डॉ. बाबासाहेबांच्या 'राष्ट्रवादाची' भूमिका महत्त्वाची होती. भारताच्या संरक्षण व सुरक्षेबाबत, बाबासाहेबांनी प्रादेशिक वाटाळण्यासाठी 'एक भाषा, एक राज्य' हे सूत्र सुचविले. संरक्षण आणि परराष्ट्र धोरणाबाबतही डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची भूमिका अत्यंत स्पष्ट होती. एकूणच आधुनिक भारताच्या राष्ट्रनिर्मितीत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे योगदान महत्त्वपूर्ण आहे.

सावित्रीबाई फुले यांचे सामाजिक योगदान
प्रा. डॉ. संजय भगत
समाजशास्त्र विभाग प्रमुख
महात्मा ज्योतीबाफुले महाविद्यालय, अमरावती

एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्रात व भारत देशात नाव घेण्यासारख्या ज्या समकालीन स्त्रीया आढळतात त्यामध्ये सावित्रीबाई फुले यांचे कार्य तुलनेने कितीतरी पटीने मोलाचे व क्रांतीकारक असे आहे. म्हणून त्या भारताच्या समाजक्रांती कार्यातील आद्य क्रांतीकारक ठरतातसावित्र

ीबाई फुले यांचा जन्म ३ जाने १८३१ साली सातारा जिल्हयातील नायगाव येथे झाला सावित्रीबाई फुले यांच्या वडीलांचे नाव खंडोजी नेवासे पाटील होते. ते शेती करत, त्यांच्या आईचे नाव लक्ष्मीबाई होते. खंडोजी व लक्ष्मीबाई यांना चार अपत्ये होते. सावित्रीबाई या सर्वात मोठया होत्या. त्यांचे आई वडील त्यांना लहानपणी सारु असे म्हणत होते. सावित्रीबाई फुले यांचे लग्न ज्योतीबा फुले यांच्याशी १८४० साली झाले. ज्योतीबा फुले यांनी सावित्रीबाई फुले यांना लिहायला व वाचायला शिकविले. १५ मे १८४४ साली पुणे येथे पहिली मुलींची शाळा काढली. त्या काळात मुलींना शिक्षण घेण्यास मज्जाव होता. स्त्रीयांचा आवाका फक्त चुल आणि मुल एवढाच होता. अशा परिस्थीत मुलींची शाळा काढणे, त्यांना शिकवीणे हे सोपे काम नव्हते. सावित्रीबाई व ज्योतीबा फुले यांनी या कार्यासाठी खुप कष्ट केले. शेण, दगड यांचा मारा सहन केला. सावित्रीबाई फुले यांच्या सोबतीला सगूणाबाई व त्यांची मैत्रिण फातिमा शेख होत्या. फातिमाने शिक्षण घेतले, ती शिक्षिका झाली. पडद्यामागून बाहेर आली. परंपरेची चौकट तीने तोडली. सावित्रीबाईंनी मुलींची शाळा सुरु केली, त्या शाळेमध्ये फातिमा ही पहिली प्रशिक्षीत शिक्षिका झालीपुण

े परिसरातील शाळेचे व्यवस्थापन सावित्रीबाई पाहत होत्या. शिक्षिका, मुख्याध्यापिका आणि संचालिका म्हणून त्यांची जबाबदारीने कार्य केले. स्त्री शिक्षणाचे एक नवे युग त्यामुळे सुरु झाले. शाळेत येणाऱ्या मुलींना सावित्रीबाई मनापासुन शिकवीत असत. सतत अभ्यासाचे आज्ञे पडू नये म्हणून त्यांना कथा कहाण्या आणि इतर शौर्याच्या गोष्टी सांगत असत. मुलींना त्या खेळ शिकवीत असत. त्यांना खावू देत असत आणि मुलींनी आनंदाने राहावे, त्यांना शाळेत यायला आवडावे म्हणून त्या सतत प्रयत्न करीत असत. मुलींनाही आपल्या बाईबद्दल प्रेम व आपुलकी वाटत असे. मुलींचा सर्वांगीण विकास व्हावा, म्हणून त्या धडपड करीत असत. एखादी मुलगी सतत तिन चार दिवस शाळेत आली नाही, तर तीच्या घरी जावून तिची चौकशी करीत असत. आणि आजारी असल्यास तीच्या औषधपाण्याची सोय करीत असत. तिच्या पालकांना धिर देत असत. त्यांना थोडीफार आर्थिक मदतही करीत होत्या. त्यामुळे गोरगरिबांच्या वस्तीत सावित्रीबाईंचे प्रेमाणे स्वागत होत असे. त्यांनी एक प्रेमळ शिक्षिका असा नावलौकीक मिळविला होता. त्याचा परिणाम म्हणजे, लोक स्वतःहून आपल्या मुलींना शाळेत पाठवू लागले.

The Expansion of Mobile Industry and Its Impact on Youth Generation.

Md. Abikul Mandal

State Added College Teacher (Category-1)

Department of Sociology

Pakuahat Degree College, Malda, W.B., India.

Ph. D. Research Scholar of Dr. A. P. J. Abdul Kalam University, Indore, M.P.

Abstract: Due to rapid development of science and technology tremendous socio - economic changes have taken places. It could be noticed that behavioral attitude are changing and also changed the concept of social value. In this paper researcher wants to derive a relationship between mobile phone industry and its impact on youth generation of Malda district In which organization providing telecom and the services related activities. The telecom sub sector is primarily engaged in operating maintaining and or providing access sound and video known as communication industry. Mobile is one of the basic needs of pupils. The adaption of the mobile phone by young pupils has been a global phenomenon in recent years. The invention of the fixed telephone in the late 19th century in United States changed the way that people interacted and communicated. This has been paralleled in the 21st century by the advent of the mobile phone. Telecom services were introduced in India soon after the invention of telegraphy and telephone. First telegraph line between Kolkata to diamond harbor was opened in 1851. The growth of mobile phone technology is demonstrated by the fact, that in 2002 the number of mobile phone users worldwide, suppressed those of fixed phone users. It has been predicated that by the end of 2007 the number of cell phone subscriber's World wide will reach 2.5 billion. While the figures are impress in the rate at which young people have adopted the mobile phone in many parts of the world is even more impressive. The cell phone had been in existence for about a decade before young people really adopted this technology. It is now an integral part of pupils daily lived and is for the majority the most popular form of electronic communication. Intact the cell phone has turned from a technological tool to a social tool

Keywords: Science and Technology, Social Value, Invention, Global phenomenon and Electronic communication.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि राष्ट्रीय एकात्मता

प्रा.डॉ.उल्हास एन.राठोड

समाजशास्त्र विभाग प्रमुख,

शिवरामजी मोघे महाविद्यालय,केळापूर (पांढरकवडा) जि. यवतमाळ

भारतीय संविधानाने सर्व मानसे कायद्यापुढे समान आहेत हे तत्व स्वीकारलेले आहे. त्यामुळे कायदा सर्व जनतेला तसेच नगरसेवकापासून ते आमदार, खासदार, मंत्री, मुख्यमंत्री आदी सर्व लोप्रतिनिधींना कायद्याचे पालन एकसारखेच करावे लागते. कायद्यापुढे सर्व समान असतात आणि त्यांना समान नागरी अधिकार असतात, व्यक्तींनी जर काही बेकायदेशिर कृत्य केल्याचे सिध्द झाले तर त्या दंडनीय अपराधास पात्र ठरतांना दिसत आहे. उदा. एका मातब्बत राजकीय नेत्याला भ्र टाचाराच्या आरोपावरून शिक्षा होऊ ाकते. हे कोटयावधी रुपयाच्या पशूखाद्य गैरव्यवहार प्रकरणी रांची न्यायालयाने रा ट्रीय जनता दलाचे सर्वेसर्वा लालूप्रसाद यादव यांच्या विरुध्द दिलेल्या निर्णयामुळे सिध्द झाले आहे. तसेच नुकताच सर्वोच्च न्यायालयाने तामिळनाडूच्या मुख्यमंत्री जयललिता यांच्या विरोधात दिलेल्या निर्णयावरूनही पुन्हा एकदा हे सिध्द झाले आहे. जयललिता यांनी स्रोतापेक्षा अधिक मालमत्ता जमा केल्याचे प्रकरण उघडकीस आले आणि त्यांच्यावरील आरोप सिध्द होऊन शिक्षा झाल्याने सर्वोच्च न्यायालयाच्या लोकप्रतिनिधीत्व अंमलबजावणीचीही कार्यवाही होऊन शिक्षा झालेल्या त्या पहिल्या मुख्यमंत्री ठरल्या आहेत. अर्थात या निर्णयाविरुध्द त्यांनी उच्च न्यायालयात धाव घेतली असली तरी कायद्यापुढे सर्व समान आहेत हे संविधानाने स्वीकारलेले तत्व आज सर्वांना सारख्याच पध्दतीने लागू केले जाते याचीच प्रचिती येते.

सामाजिक न्याय प्रस्थापित करण्याचे त्यांचे अलौकिक व्यक्तिमत्व होते. मानव स्वयंपूर्ण व भयमुक्त झाला पाहिजे हा बाबासाहेबांचा आग्रह होता, त्यांनी दिलेल्या प्रेरणेमुळेच मानवी जीवनाला प्रतिष्ठा प्राप्त झाली आहे हे विसरता कामा नये आणि म्हणून ज्यांच्या ऋणातून आपण कधीच मुक्त होऊ शकत नाही.

Vandemaataram : A retrospection

Prof .Dr. Archana Madhav Ambhore
Smt. R D G College For Women Akola.
meerarchana@gmail.com

Abstract:

A poem written by Bankimchandra Chatterjee in 1870's, included in Novel Anandmath .It Was first sung by Rabindranath Tagore in 1896 at the Indian National Congress Session ,from which the two verses of the Song were adopted as the National Song of India in Oct.1937.

This Song played a vital role in the Indian Independence movement. It became a popular marching song for political activism and Indian freedom movement in 1905 .It become an inspiring song for many Indian revolutionaries. Also the militant revolutionaries who faced the gallows recited Vandemaataram as their last words. This includes Madanlal Dhingra, Praful Chaki, Khudiram Bose, Suryasen, Ramprasad Bismil and many more. Bhagat Singh great martyr addresses a letter to his father with Vandemaataram. Subhashchandra Bose adopted song for his Indian National Army.

This research paper throws light upon the words of Vandemaataram and the power of words which has played a historic part in the struggle for Indian freedom .Also tried to mention the Performances and Interpretations by All India Radio, by R N Tagore, Narayan Chandra Mukherjee 1905, Satyabhushan Gupta, Pandit Vishnu Digambar Paluskar, Ustad Abdul Karim Khan, Pandit Omkarnath Thakur 1945, Krishnarao Phulambrikar, Lata Mangeshkar, K.S.Chithra

Methodology: Archival methodology, Data collection by documents and records. Hard data from files that organizations have.

Observation:

Vande Mataram or Bande Mataram, as it was originally conceived, was a slogan and a song that inspired Indians to seek independence from British colonial rule. It was a mantra from bureaucrat-novelist Bankim Chandra Chattopadhyay some time in the 1870s.It was a different India. The British had established themselves as the supreme force. Yet, nawabs and royalties in many regions still dreamt of wresting power from the British. The reign of the Mughals and nawabs was still in the collective memory of the populace.Bengal, the home of Bankim Chandra, was in a state of flux. The Bengal Presidency, the most significant unit in the British Indian government's structure, covered modern-day West Bengal, parts of the Northeast, Bihar, Jharkhand, Odisha and Bangladesh.

Spatiotemporal Media: Prospects and Challenges in New World Order.

Dharmesh V. Dhawankar, Ph D

Dept of Mass Communication, RTM Nagpur University, Nagpur

ddhawankar@gmail.com

Abstract

The new media regime over the past few years that practices which produce, process, analyse, share and employ digital spatial information have diversified and proliferated. We don't see the handling, storage and examination of digital spatial data confined to standalone geographic information system (GIS). The world has seen a varied set of new, networked and often mobile spatial technologies have been developed that are open to use, contribute and edit by anyone with access to the internet. The present day developments in technology have influenced rapid shifts in the social, economic, cultural and political geographies of everyday life. These in a way have brought in new opportunities for capitalist accumulation and speculation, state and corporate surveillance and governance, and citizen science initiatives.

The present paper envisage to examine new mediatisation and how spatial information works. Also it would understand how spatial media help to transform the generation of spatial information, its process, and nature of space. The paper explores the practices of mobility and spatial behaviour to shape the knowledge of politics in ever expanding media centric geo-space.

Key words

Spatiality; Spatial Profile; Neo-geography; Spatial behaviour; Spatial media imaginaries

राष्ट्रकवि मैथिलीशरण गुप्त के काव्य में सामाजिक, सांस्कृतिक चेतना

डॉ. निभा शांतीलाल उपाध्याय

सहयोगी प्राध्यापक

हिन्दी विभाग — श्रीमती रा.दे.गो.महिला महाविद्यालय, अकोला

मो.न. ८१४९७७२५७९

सारांश :-राष्ट्रीय चेतना के कवि मैथिलीशरण गुप्त आधुनिक काल के सुप्रसिद्ध कवि माने जाते हैं। महात्मा गांधीजी ने उनके साहित्यिक योगदान व राष्ट्रप्रेम की भावना से ओत प्रोत साहित्य को दृष्टिगत रखते हुए उन्हें राष्ट्रकवि का सम्मान दिया उनके साहित्य में राष्ट्रीय चेतना के साथ साथ सामाजिक व सांस्कृतिक चेतना भी विद्यमान है। गुप्तजी को साहित्य प्रेम विरासत में मिला। उनके पिता सफल साहित्यकार रहे उनसे उन्हें साहित्य सृजन की प्रेरणा मिली। गुप्तजीका जीवन पुर्णतः आजादी के आन्दोलन को समर्पित रहा वे गांधी विचार धारा से प्रभावित रहे, जिसकी झलक उनके साहित्य में विद्यमान है। इन्होंने सत्य अहिंसा, न्यायप्रेम, त्याग, सेवा, समर्पण के भाव से ओत प्रोत काव्य की रचना की जो समाज के लिए सामाजिक चेतना का स्रोत रही। गुप्तजी अपने काव्य के माध्यम से राष्ट्रप्रेम की अविरल धारा बहाने लगे जिसमें सामाजिक समरसता व भारतीय संस्कृतिकी अजस्त्र धाराएँ साथ साथ बहने लगी।

काव्य की दृष्टि से “राष्ट्रकवि मैथिलीशरण गुप्त के काव्य में सामाजिक सांस्कृतिक चेतना की दृष्टि से वह न राम भक्त है न लक्ष्मण का और न साकेतवासी भरत, काही वह तो उर्मिला का भक्त है।” नन्ददुलारे वाजपेयी : आधुनिक साहित्य और हिन्दी साहित्य बीसवीं शताब्दी

गुप्तजी भारतीय संस्कृति के समर्थ पुजारी थे इनकी काव्य धारा इसी संस्कृति की निष्ठा से अधिक प्रसाधित है ।

भारतीय संस्कृति का सुंदर चित्रण भारत — भारती में दिखाई देता है।

भू लोक का गौरव, प्रकृति का लीला स्थल यहाँ? पृ. ४

फैला मनोहर गिरि हिमालय और गंगाजल जहाँ।

सम्पूर्ण देशों से अधिक किस देश का उत्कर्ष है?

उसका कि जो ऋषिभूमि है, वह कौन? भारत वर्ष है।

भारत — भारती पृ. ११

इस तरह कवि मैथिलीशरण गुप्तजी ने भारत भारती में भारत वर्ष का गुण गौरव को भारतीय संस्कृति के साथ चित्रित किया है। उनके काव्य में सामाजिक सांस्कृतिक चेतना विद्यमान है जो अजर अमर साहित्य होने के साथ ही सामाजिक समरसता का केन्द्रबिन्दू है जिसमें सामाजिक समरसता के एवं भारतीय सांस्कृतिक की अजस्त्र धाराएँ साथ साथ बहने लगी। साकेत गुप्तजी द्वारा रचित एक ऐसा महाकाव्य है जिसमें सामाजिक सांस्कृतिक चेतना के स्वर सवत्र विद्यमान है। उर्मिला के सम्पूर्ण जीवन गाथा को साकेत के माध्यम से कवि ने समाज के सम्मुख रखा। साकेत में रामकथा के साथ ही उर्मिला को भी विशिष्ट स्थान मिला, लक्ष्मण के वियोग में उर्मिला ने विरह में अपना जीवन कैसे व्यतीत किया इसका सम्पूर्ण उल्लेख मिलता है। उर्मिला के त्याग, सेवा, समर्पण, प्रतिव्रता, धर्म का पालन व उनके गुणों को कवि ने अपने इस महाकाव्य में प्रस्तुत किया है। जो इस साहित्य को अमर साहित्य बनाती है। इस सन्दर्भ में आचार्य उददुलारे वाजपेयी, जी कहते हैं — साकेत “एक मानवतावादी आदर्श रचना है।” गुप्तजी का सम्पूर्ण साहित्य सामाजिक सांस्कृतिक चेतना का साहित्य है ।

Use of Digital Platform in Teaching Learning Pedagogy in Education

Dr. Elisha Kolluri

Assistant Professor, NSR College of Education, Jambagh, Hyderabad, Telangana
State.

Abstract

Teaching Language is the process and practice of teaching a second language or foreign language. It is primarily a branch of applied linguistics, but can be an interdisciplinary field. Digital learning is any type of learning that is accompanied by technology or by instructional practice that makes effective use of technology. Digital content is the high-quality academic material which is delivered through technology. It ranges from new engaging, interactive and adaptive software to classic literature to video lectures. Use of digital platform in teaching languages provide the opportunity for immediate feedback as opposed to traditional classrooms where teachers take the work home to mark it. Use of digital platform in teaching languages such as Asynchronous digital platform, Hybrid or Blended digital platform, SWAYAM, DIKSHA, SWAYAM PRABHA, Zoom, webex, Google classroom, Language laboratory, National Digital Library of India, e-Pathsha, and Spoken tutorials etc. The objective of use of digital platform in teaching languages is to enhancing the quality of learning and teaching languages, finding out the various digital platforms in teaching languages and improve the efficiency and effectiveness in classroom teaching and learning.

Key Words : Digital Platform, Teaching languages, Digital learning, use of digital resources, Virtual learning.

“Significant Role of Constitution in Nation Building”

-Dr. Bheemabai S.Mulage

Assistant Professor

KSLU’s Law School, Navanagar, Hubballi.

Abstract

Constitution making can play a central role in nation building because constitutions create state institutions, provide a legal framework for the exercise of state power, and establish the relationship between the people and their government. After Independence India managed to establish a durable state through democratic practices. In India, the vibrant pluralism of the party system has guaranteed a rich political debate and the representation of wide range of social groups, from linguistic and religious communities to backward social groups. This suggests that the process of Constitution making should be viewed not only as a technical exercise conducted by constitutional lawyers, but also as an important political process. This also suggests that, if the state is to be a liberal democracy, there should be a high level of public participation in constitution making. Federal system is the second pillar of Indian Constitution, which displays very peculiar features such as the successful policy of inclusion of cultural identities through the creation of ‘linguistic states’. Such policies have not undermined the consolidation of an India identity.

The public participation plays a positive role in state building. Public participation in nation building however, provides fragmented and divided societies with the opportunity to resolve their grievances, agree upon common values and norms, and work out how they are going to be best accommodated and adjust to the transition to statehood. In connection with this, the constitutional reform of local self-government occurred in 1990, resulting in the ‘institutionalization’ of rural India and its villages, through a political language more in tune with local traditions and capable to stimulate grass-roots democracy in contrast with the elite democracy typical of the first phase of state building in India. This paper tries to highlight the significant role of Indian Constitution Nation building.

Keywords: Constitution, Nation Building, Public Participation, Federal System, Local Self-Government.

Usages of ICT in Constructivist Approach to Teaching

Md Raghil Baber, Ph.D Scholar
Department of Education & Training
Maulana Azad National Urdu University
Gachibowli, Hyderabad, 500032

Constructivism is a new emerging approach of teaching and learning which is basically student centered approach. This approach is based on the premises that students create their own knowledge with the help of their previous knowledge, understanding, experience and mental cognition. In the present changing scenario of our society, it has been found that the educational paradigm has changed from teachers' centered to students' centered. In the 21st century information society, Information and communication technology have become an important part in all aspects of life. In our educational settings, the usages of ICT act as a catalyst in knowledge construction process. ICT always provides a wide platform to student for self- learning. But ICT has some limitations and challenges to play its role in knowledge construction process. By this paper researcher try to explore the concept of constructivist approach and highlights the various usages of ICT in knowledge construction process. This paper also attempt to find some limitations and key challenges of ICT's mediated to constructivist approach. Index Terms - Constructivist Approach, ICT

सामाजिक परिवर्तन और कबीर

प्रा. लक्ष्मण किसनराव पेटकुले

(हिंदी

विभागाध्यक्ष)

के

Abstract:

मनुष्य सामाजिक प्राणी है और समाज के बाहर मनुष्य क के लिए महत्वपूर्ण भूमिका अदा करता है। समाज में रहकर ही मनुष्य एस. एन. ार्य करता है। किंतु प्राचीन काल से आज तक हर दौर में समाज में कुछ ऐसा विकृतया मनुष्य हा नमाण करत आय है, जो समाज व्यवस्था के लिए घातक साबित हुए हैं। समाज में घर कर बैठे इन विकृतियों को दूर करने का प्रयास तत्कालीन संत, महात्माओं और समाज सुधारकों अपने-अपने तरीके से किया है। अतः समाज परिवर्तन का दायित्व अपने सीर पर लिया।

हम बात कर रहे हैं मध्ययुगीन काल की मध्यकाल को ही हिंदी साहित्य इतिहास में 'भक्तिकाल' के नाम से भी जाना जाता है। मध्ययुगीन काल में भारत पर चारों और लगभग मुगलों का साम्राज्य स्थापित था। तात्पर्य इस देश के हिंदुओं में असुरक्षितता की भावना मन में उत्पन्न होना स्वाभाविक था। क्यों कि मुगल साम्राज्य ने तलवार की बल पर धर्मपरिवर्तन को बढ़ावा दिया। परिणामतः भारतीय समाज में हिंदू और मुसलमान ऐसा भेद उत्पन्न हुआ। साथ ही यहाँ की समाज में जाति प्रथा, अंधश्रद्धा, रूढ़ी परंपराएँ, वंशवाद, सामंती व्यवस्था, आडंबर, छुआछूत, अनियंत्रित राज्यव्यवस्था, स्त्री चरित्र का हनन आदि कई विकृतियाँ समाज में व्याप्त थी। ऐसी स्थिति में समाज को एक ऐसे मार्गदर्शक की आवश्यकता थी जो बिना भेद-भाव किये। समाज के हर धर्म को, हर जाति को, हर तबके को सही दिशा निर्देश दें। भक्तिकाल में अपने विचारों से समाज में परिवर्तन लाये ऐसे कई संत और महात्माओं का जन्म हुआ जिसमें संत तुलसीदास, संत कबीर, संत सूरदास, जायसी, संत मीराबाई, संत नामदेव, संत गुरु नानक, दादू दयाल, रैदास, आदि इन सारे संतों ने समाज की उन्नति के लिए, समाज परिवर्तन के लिए निःस्वार्थ रूप से कार्य किया। भले ही इन संतों के मार्ग अलग-अलग थे। संत कबीर का अविर्भाव इसी काल में हुआ जो समाज परिवर्तन के लिए उनका योगदान अनन्यसाधारण है।

Retrospection on Quality of Education from Past to Present Time to Near and Far Future

Aftab Alam

Assistant Professor

MANUU College of Teacher Education, Darbhanga
Maulana Azad National Urdu University, Hyderabad, India
aftabalameflu@gmail.com

Abstract

The idea that quality goes with prerogative is clearly incompatible with the vision of participatory democracy that India endorses and practice in all realms of the country. The same vision of democracy in the field of education demands availability of quality education to all children of the country irrespective of their region, religion, caste and race etc. The aims of education give consideration to requirements, aspirations and values of a society and the immediate disquietudes and apprehensions of a community as well as broad concept of humankind. Quality in education has been centre of discussion and universal concern nowadays. Cliff. et al. (1987) describes that “Quality is somewhat problematic: like beauty, it lies in the eyes – or rather the mind of the beholder.” And Dewney et al. (1994) has defined quality as “meeting, exceeding and delighting customer’s needs and expectations with the recognition that these needs and desires will change over time.” United Nations Educational and Cultural Organisation (UNESCO) published its global monitoring report which talks over systematic standards as suitable context for quality debate.

Key Words: Status of Education, Quality in Education, Quality of Education, Quality Enhancement & National Institutional Ranking Framework.

Contribution of Dr. B.R Ambedkar in Shaping the Modern India

Md. Mousuf Raza

Assistant Professor

MANUU, College of teacher Education, Darbhanga

Email ID: raza.jmi09@gmail.com

Abstract:

Dr. Ambedkar was a great nationalist, social thinker, political reformer, philosophical writer with progressive ideas. He stood for all political, social and cultural actions which increased the reason of human development and happiness. He was the soul for the constitution of India. He crusaded for the betterment of the exploited and depressed classes. He stood rare crusading spirit, carving out in this procedure plays important role for himself between the leading architects of modern India. In this process, Dr. Ambedkar emerges not only as a Valliant upholder of the Indian democratic republic, but too captures the outstandingly distinctive place in the Indian Pantheon as an unusual intellectual mass leader who awakened the social conscience of contemporary India.

The main aim of this paper is to study, analyze and evaluate critically the role of B.R.Ambedkar in relation to his contribution towards Dalits, Society, as a Constitution maker, as a feminist, Welfare of Labourers, as an Economist, as a Politician, as a Nation builder and as a Writer in shaping modern India.

Keywords : Constitution Maker, Emancipation, Inequalities, Humanist, Dalits, Reformer

Efficacy of Flipped classroom to impart instruction: An Indian view.

Miss Nidhi Wairagade

Assistant Professor, Amity School of Communication, Mumbai

Abstract:

The prevailing pandemic scenario has thrown open new challenges and opportunities to one and all. Imparting instruction to its subjects worldwide has seen a paradigm shift from offline to online method. The world is divided over the online instructional method as technology and software are no similar to regions and countries of the world. Asia for that matter and India in particular has been reeling under various critical scenarios to handle and tackle keeping its strength with respect to availability of their share of technology and availability per se.

The paper at hand envisages examining new and functional ways to useful teaching and learning approaches to new media studies. The paper attempts to verify how Flipped Classroom shall prove to be an effective method for New Media Studies which promotes the insightful environment for the students with blended teaching and learning methods. Also it would explore the suitability for remotely functioned teaching and learning environment.

Keywords: Flipped classroom; Blended teaching; Remote learning

Application of ICT in Pedagogy of Social studies

Md Ishtiaque Alam, Ph.D Scholar

Department of Teacher Training & Non-Formal Education(IASE)

Faculty of Education, Jamia Milia Islamia

New Delhi

This paper deals with different ways of applying ICT (Information and Communication Technology) in the teaching of learning of social studies. For applying ICT in social Studies it needs such as planning, Using Computer and others technological equipments in the classroom is discussed in details. This is an era of technological advancement so teaching is also needed to apply ICT to make teaching learning process effective. The significance of using computer , for both the teachers and students are framed in well mannered, The strategies of applying ICT in Social Science is also covered in this paper. The obstacles of ICT based teaching are also explained. The need of hour is to apply ICT in Social Studies is vision to meet the challenges of 21century. Key Words: ICT, Pedagogy , Strategies

“Consumption of Health and Wellness Food Product in Selected Urban Cities of Maharashtra State-Trends, Attitudes and Drivers”

Prof. Rajesh S. Shinde, Director, Sub Campus SRTM University, Latur, Professor & Head, School of Management Sciences, SRTMUN, Sub-Campus, Latur.

Dr. Dilipkumar L. Boinwad, Assistant Professor, School of Management Sciences, SRTMUN's Sub-Campus, Latur.

Abstract:

Healthy eating, nutrition, and weight loss include vitamins and supplements, fortified/functional foods and nutraceuticals, natural, organic foods, health foods, sports nutrition, nutrition, dietary services, and weight loss/management products. Even today in Indian believes that a proper diet could help to cure health problems.

Recognizing these trends, food marketers in the country have introduced new products in this category. The large supermarkets and foreign products have improved the scope of growth in food products in the healthy category. Two broad trends in the product have emerged due to shifts in consumer needs. One type of product would have the presence of good food made from wholesome ingredients like fiber, whole grains, vitamins and minerals, fruits, milk, and vegetables. The second type of food would be the reduction or removal of salt, sugar, and fats to the inclusion of beneficial ingredients reduce nutrients such as sodium, sugar and saturated fats, and low-fat dairy and replace trans-fatty acids without increasing saturated fat content. AMUL has introduced “Energy Drink Stamina”, “Probiotic Butter Milk” and “Curd”, “High Calcium Milk” and “Reduced Salt Butter”. PepsiCo's snack food division Frito Lay has pioneered the range of foods “Free From Trans-Fat”. It has also introduced food products using “Rice Bran Oil” to reduce saturated fat contents. Dabur has introduced “Vegetable Juices”, and ITC has introduced “Benna Vita Flax Seed Biscuits” to combine fun and food together with low cholesterol level maintains ingredients.

Moreover, changes in food habits, sedentary lifestyle, and high disposable income in India due to improvement in lifestyle, and expected to offer lucrative business opportunities to companies manufacturing health and wellness food products, weight loss, and weight management diet market.

In reviews, researchers have concluded that understanding trends, attitudes, and drivers of consumers' use of health and wellness food products and their determinants is one of the factors to successful market opportunities. The survey proposes 1000 respondents from selected Urban Cities of Maharashtra State to understand the specific context of health and wellness food products. The main objective of this paper is to obtain indications that it can contribute to good strategic marketing decisions. The findings of this study are also important for producers of health and wellness food products to the design of public health programs.

Keywords: Health and Wellness, Trends, Attitudes and Drivers

Understanding the determinants and drivers of Solid Waste Management: A case Study of Panipat City

Ritu

Research Scholar

Department of Geography

Baba Mastnath University

Asthal Bohar , Rohtak –Haryana

Contact- ritudalalgeo@gmail.com

Agglomeration and densification of economic activities in and around the cities is posing the new challenges to the academia and policy makers. An accelerated pace of urbanization and consequent spill over of existing cities to the peri-urban has transformed the Rural and Urban spaces. Now metropolitan cities appears without spatial discontinuity, and problem faced at the city are sometime seen as emanating from stagnancy in the agriculture sector and consequent In- Migration. In the policy literature cities have seen as engines of growth, spaces of innovation and germination ground for new transformative ideas but today cities are becoming nodes of solid waste, pollution. We are living in a paradigm where cities have become very important in the policy discourse and we can see this through the central plank of all policy papers, academic discussion. All the supra territorial institution (World Bank, United Nation, Asian Development Bank) are coming with reports which centres on urbanization and cities i.e. world cities report 2016. Unprecedented pace of urbanisation have altered the city fabric of Indian city system, cities are facing huge challenges in terms of solid waste and pollution. The present paper tries to understand the solid waste management of Panipat city. Panipat is a historical city and also node for small scale textile industry in the city. Solid waste is posing an everyday challenge to the city dwellers and local bodies. This paper traces the origin and evolution of the problem of the solid waste and it further also try to find the causalities of this issue. The present study adopted mix method approach and a diverse mix of methods have been used. Geo-spatial tools like Arc Gis and statistical tool Like SPSS have been utilised to arrive at results.

Keywords: Sustainability, Solid Waste Management, Urbanisation, Migration, Pollution

Role of Libraries in Nation Building

Librarian

Sandeep S. Satturwar
Shri. B. D. Parwekar College,
Pandharkawada
Phone-8668479755
E-mail- sandeepsatturwar@gmail.com

Abstract:

Many countries have designated libraries to be repositories for vital information and knowledge. This makes libraries an important venue for information about personal development, hence; national development. Libraries are already supporting progress towards access to information and nation building. Gate-ways to knowledge and culture, libraries play a vital role in society. The resources and services they offer create opportunities for learning, support literacy and education, and help shape the new ideas and perspectives that are central to a creative and innovative society. Hence libraries play important role in nation building.

Yoga: A holistic approach of health and wellness

Prof. Sunil A. Dambhare

Director of Physical Education

Mungasaji Maharaj Mhavidyalaya, Darwha

sunil.dambhare@rediffamil.com

Abstract

Perfect health is the way of attainment of peace and happiness. The concept of holistic health is becoming popular in last few decades in modern medicine, but it existed in traditional healing methods from ages. The present paper discusses the yogic perspective of holistic health and wellness. It describes the concept of “five sheaths of existence (Panchkosha)” and yogic practices to take care of these sheaths. Yogic meaning of well-being is physical fitness, mental agility and spiritual verve. Yoga is curative, preventive and promotive science of health and wellness which encompasses all aspects of life. We must understand and practice yoga to achieve holistic health and wellness.

Keywords:- Physical, Mental, Wisdom, Kosha.

साहित्य आणि संगीत यांचा परस्परसंबंध

प्रा. प्रफुल्ल विलासराव काळे, संगीत विभाग, यशवंत महाविद्यालय, वर्धा,

ईमेल : kaleprafull@gmail.com

मोबाईल नंबर : ९४०३११०२५९

Abstract:

साहित्य आणि संगीत यांचा अनन्यसाधारण संबंध आहे. समाजामध्ये चालत आलेल्या सर्व चालिरीती, प्रथा परंपरा मांडणारा म्हणजे थोडक्यात साहित्य हा समाजाचा आरसा आहे. संगीत कला म्हणजे साहित्य कलेत येणाऱ्या सर्व गोष्टींची भावनिक अभिव्यक्ती होय. प्राचीन काळापासून आजपर्यंत मानव कोणत्या ना कोणत्या मार्गाने अभिव्यक्त होण्यासाठी प्रयत्नशील आहे. भाषा जन्मापूर्वी टाळ्या वाजवणे, पशु-पक्षांचे आवाज काढणे, एका वस्तूने दुसऱ्या वस्तूवर आघात करणे अशा अनेक गोष्टींच्या सहाय्याने मानव अभिव्यक्त होत होता. त्यानंतर भाषा तयार झाली. लेखनकला अस्तित्वात आली. वेगवेगळ्या लिपी पद्धती तयार झाल्या. साहित्य निर्माण झाले. याच साहित्याला त्यात असणाऱ्या सांगीतिक गुणधर्मांमुळे संगीताच्या माध्यमातून अभिव्यक्त करून त्याचा प्रगल्भ परिणाम समाजावर होतो याची प्रचिती मानवाला आली. मानवाच्या जीवनात लयबद्धता असणे अत्यंत आवश्यक आहे. लयबद्धता हि सांगीतिक संज्ञा आहे. त्या संज्ञेचा अर्थ असा की एका विशिष्ट लयीत / चालीत, स्वरात जीवन व्यतीत करणे. लय / लयतत्त्व / लयात्मकता म्हणजे त्या विशिष्ट गोष्टीला (सजीव तसेच अस्तित्वात असलेल्या प्रत्येक गोष्टीला) प्राप्त होणारा आकार होय. लयीमुळे सुबकता प्राप्त होते. साहित्य, चित्रण, शिल्प, संगीत किंवा संपूर्ण ललित कलांमध्ये लय / लयतत्त्व असणे अत्यंत आवश्यक आहे. त्यात लय नसेल तर कोणताही रस न उत्पन्न झाल्यामुळे ती गोष्ट निरस भासते. साहित्य आणि संगीत या दोहोंमध्ये असलेला लयबद्धतेचा गुणधर्म समान आहे. प्रस्तुत शोधनिबंधामध्ये साहित्य आणि संगीत यांचा परस्परसंबंध सविस्तर पाहणार आहोत.

A Leadership model on Multicultural Contribution to school Administrator' Participated Management of Bangkok Metropolitan Schools

Napattarapon Wiriyacharoen, Sowwanee Sikkhabandit ,Khwanying Sriprasertpap

Ph.D. Research Scholar and advisor in Educational Administration

North Bangkok University, Bangkok, Thailand

Email: aeypranee@gmail.com

Abstract

The objectives of this research were to 1) study the composition of multicultural leadership that facilitates participatory management of the administrators of educational institutes under Bangkok Metropolitan Administration 2) create a multicultural leadership model that facilitates participatory management of the administrators of educational institutions under Bangkok 3) test and evaluate the effectiveness of the multicultural leadership model that facilitates participatory management of the administrators of educational institution . The population used in the research are the director of the school Basic education committees (representative of teachers, representatives of community leaders, Representatives of religious leaders) students of 437 schools under Bangkok Academic year 2021.The data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test (dependent) statistic and content analysis.

Finding of research an important to note that trust is the belief that one person has for another person that a person will be faithful to him, not hurting him or taking advantage of him. It is the fundamental factor that shows the relationship between each other that creates good feelings for each other, the intention to do good things for each other, cooperate in doing things with a sincere heart, and build loyalty to each other. Organizational commitment is a person's feeling that they are part of the organization are willing and determined to use Do your best to work for the organization and be loyal to the organization without thinking leave the organization. Goal setting is the privatization of missions into concrete operational objectives and specific where the vision, direction and mission of the organization will be transmitted as goals for the implementation that can be measured (Measurable). Setting clear and concrete goals will be useful to enable executives to be driven to work to achieve the goals. Freedom to work refers to the nature of work that allows workers to have freedom and freedom to exercise their discretion and make their own decisions in determining the working time and how to complete the task without external control, it will allow personnel to work with full knowledge and ability.

Keywords: Leadership model, Multicultural Contribution, School Administrator, Participated Management Bangkok Metropolitan Schools

Model of Academic Administration in the 21st century of schools in Bangkok Metropolitan Administration

Sodsai Srisawad, and advisor Sowwanee Sikkhabandit ,Khwanying Sriprasertpap

Ph.D. Research Scholar and advisor in Educational Administration

North Bangkok University, Bangkok, Thailand

Email: June196527@gmail.com

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the problem condition and the needs of academic administration in the 21st century of schools affiliated with Bangkok Metropolis 2) to create and assess the model of academic administration in the 21st century of schools affiliated with Bangkok Metropolitan Administration and 3) to try out and evaluating the academic administration model in the 21st century of schools affiliated with Bangkok Metropolitan Administration. The population used in the research was school administrators and the head teacher of academic department in 437 schools in Bangkok, a total of 874 people.

The sample group used in the research were educational institute administrators and head teacher of academic department in schools under Bangkok Metropolitan Administration using the Krejcie and Morgan sample size tables (Krejcie; & Morgan. 1970: 608-610) and stratified random sampling, 268 people, including 134 school administrators, were used and 134 academic head teachers. The data were analyzed the researcher used statistics to analyze the data such as mean, standard deviation, and analysis of variance (ANOVA).

Finding of research an important to note that course management means process to promote and support to organize various activities to develop students in accordance with the objectives set forth in the curriculum, starting from curriculum planning, supervision, monitoring and evaluation of curriculum use with using management resources for maximum benefit and efficiency. Educational supervision refers to the process of teacher development for teachers to improve and develop the learning process for educational management to achieve its intended objectives educational supervision is therefore a process of introducing and helping teachers to organize learning activities effectively. The supervision is based on democratic principles, i.e. mutual respect between supervisors and receiver supervisors. Teaching media refers to mediators or channels for transferring knowledge, skills and experiences from knowledge sources to learners and cause effective learning, research results to improve the quality of education it is the result of the operation.

Keywords: Model of Academic Administration, schools in Bangkok Metropolitan Administration

An Integrated Academic Administrative Model for Schools in the Children and Youth strengthen Projects for the Quality Life in Bangkok Area under the Initiative of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirinthorn

Pornnicha Chatapun, Sowwanee Sikkhabandit ,Khwanying Sriprasertpap

Ph.D. Research Scholar and advisor in Educational Administration

North Bangkok University, Bangkok, Thailand

Email: chatapun09@hotmail.com

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the problem condition and analyze the process of academic administration. for schools in the capacity building program of children and youth for good quality of life in Bangkok area according to the royal initiative projects for the quality life in Bangkok Area under the Initiative of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirinthorn 2) to create and develop an integrated academic management model for schools in the capacity building program of children and youth for good quality of life in Bangkok area according to the royal initiative royal initiative Projects for the quality life in Bangkok Area under the Initiative of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirinthorn and 3) to assess the effectiveness of the integrated academic management model for schools in the capacity building program of children and youth for good quality of life in Bangkok area according to the royal initiative projects for the quality life in Bangkok Area under the Initiative of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirinthorn. The population used in the research was 29 school directors from schools affiliated with Bangkok that participated in the capacity building program of children and youth for good quality of life in Bangkok area according to the royal initiative of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirinthorn of 29 schools by studying the total population. The data were use the method to analyze the data by analyzing the content (Content Analysis) by finding conclusions. According to the elements of the integrated academic management model analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation.

Finding of research an important to note Academic administration means the administration of all kinds of activities in educational institutions or schools about improving the development of teaching and learning to be effective and the most efficient because it is the duty of every educational institution is to provide academic knowledge to students. Planning is the process of deciding in advance what to do, how objectives, policies, projects and procedures are selected to achieve them. Action learners can do things on their own through the actual operation is learners practice in real environments have practiced thinking and doing things on their own It is a follow-up to the committee of the receiving educational institution.

Keywords: Integrated Academic Administrative, Model Schools Quality Life, Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirinthorn

Model of Learning Management on Western Music in 21 Century of Secondary Schools

Bangkok Metropolitan Administration

Supakorn Mortip, Paradee Anannawee, Monasit Sittisomboon

Ph.D. Research Scholar and advisor in Educational Administration

North Bangkok University, Bangkok, Thailand

Email: Tonguitar09@gmail.com

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the conditions and approaches for the management of international music learning in the 21st century in secondary schools under Bangkok Metropolitan Administration 2) to study the creation of an international music learning management model in the 21st century of secondary schools under Bangkok Metropolitan Administration 3) to assess the effectiveness of the draft 21st century international music learning management model of secondary schools under Bangkok Metropolitan Administration and 4) to experiment model of learning management on Western music in 21 century of secondary schools Bangkok Metropolitan Administration . The population used in the research were director of the school and teachers of art teaching groups (international music) of secondary schools under the Bangkok Metropolitan Administration, 109 schools and the director of the school, 109 people, and teachers of 109 people, a total of 218 people.

The sample group used in the research was 6 director of the school and teachers of art learning groups (international music) of secondary schools under Bangkok The number of samples was obtained using the table of Krejcie & Morgan (Krejcie & Morgan. 1970: and using a stratified random sampling method, a total of 140 students were sampled and the school was a random sampling unit. The data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation statistic and content analysis.

Finding of research an important to note that curriculum is the creation of learning activities according to the core curriculum of basic education, B.E. 2560, for learners to learn and develop themselves according to their potential for the development of international music knowledge focusing on policies, objectives, educational philosophy changes in society, economy and technology, needs of learners. Management refers to the establishment of a systematic approach to management through various forms of learning activities in the 21st century to enable learners, achieve the specified objectives by collecting and analyzing and set learning activities. In terms of teaching and learning activities can be used to develop knowledge skills according to international music principles, including learners, instructors and innovative media.

Keywords: Model, Learning Management, Western Music, Secondary Schools, Bangkok Metropolitan Administration

The Information Technology Management Model of in the 21st century for Schools Bangkok Metropolitan Administration

Somkiat Dasa, Sittiporn Prawatrungruang ,Khwanying Sriprasertpap

Ph.D. Research Scholar and advisor in Educational Administration

North Bangkok University, Bangkok, Thailand

Email: dasa196337@gmail.com

Abstract

The aims of this research were 1) to study the condition of the management of the use of information technology in schools in the 21st century under the Bangkok Metropolitan Administration 2) to create and examine the management model of the use of information technology in schools in the 21st century under the Bangkok Metropolitan Administration 3) to assess the appropriateness and feasibility of implementing the model in the management of the use of information technology in schools in the 21st century under Bangkok Metropolitan Administration and 4) to try out the model of management of the use of information technology in schools in the 2st century under the Bangkok Metropolitan Administration. The population used in the research was Administrators and teachers in 437 Bangkok Metropolitan Administration schools.

The sample group used in the research was administrators and teachers in 206 schools affiliated with Bangkok Metropolitan Administration 2 people per school, each school consists of 1 administrator and 1 Group of learning leader. The data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, statistic and content analysis.

The findings revealed an important to note that management style of school information technology use in the 21st century refers to a model, method or approach. Management of the use of information technology in schools in the 21st century under Bangkok Metropolitan Administration which consists of information technology for school management and using information technology for teaching and learning. Management of technology in various fields for use in education the benefit is that it makes it easier and reduces errors for complex and difficult tasks for example collecting information on tables, chairs, equipment, etc. Data collection of teachers and personnel in schools, such as levels, salary, and if there is a large budget, can contact information via the network makes it more convenient for administrators, teachers and students as well.

Keywords: Information Technology Management, Model, Bangkok Metropolitan Administration

The Effective Public Relations Management Model through Social Media of Private Kindergartens Schools in Bangkok Metropolitan Administration

Sasaluck Bunyarakh, Sowwanee Sikkhabandit, Panya Teerawithayalers

Ph.D. Research Scholar and advisor in Educational Administration

North Bangkok University, Bangkok, Thailand

Email: sasaluck.buny@northbkk.ac.th

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the condition of public relations management using social media of private kindergartens in Bangkok Metropolitan Administration 2) to study the need to receive information about the school of the students' parents 3) to develop an effective public relations management model through social media of private kindergartens in Bangkok Metropolitan Administration and 4) to try out the effective public relations management model through social media of private kindergartens schools in Bangkok Metropolitan Administration. The population used in the research was an administrators of private kindergartens in Bangkok and teachers of private kindergartens schools in Bangkok Metropolitan Administration experienced through social media in public relations. The sample group used in the research was private kindergarten administrators and private kindergarten teachers in Bangkok Metropolitan Administration by using the method of selecting a specific sample schools that are successful and famous for using social media to publicize 5 private schools and 5 government schools, total of 20 people. The data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, statistic and content analysis.

Finding of research an important note that activities in using school information to make the school's news to known to people inside and outside the school to understand the mission of the school. This creates a positive attitude and a good understanding between schools, parents, agencies, organizations, institutions and people involved. To create a good image for the school which will bring cooperation and support and eventually the school will achieve its objectives. Sending news from the school to keep parents informed about the school and students using the school's website material and online applications by getting complete information as needed, accurate and up-to-date. The structure of the school approach is based on reality to disseminate news from schools to related groups of people, there is a systematic and continuous action plan in order to build or create a good relationship of individuals or institutions with relevant target groups, to gain knowledge, understanding, trust, faith, support and cooperation with each other. It operates in a two-way process, which will benefit the overall success of the institution or unit smoothly.

Keywords: Effective, Public Relations Management, Model, Social Media, Private Kindergartens Schools, Bangkok Metropolitan Administration

A Model of International School Administration in Basic Education in Phuket Province in Accordance with an International Standard

Phatcharaphorn Phermkaew, Paradee Anannawee, Monasit Sittisomboon

Ph.D. Research Scholar and advisor in Educational Administration

North Bangkok University, Bangkok, **Thailand**

Email:yui@headstartphuket.com

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the conditions, problems and approaches to the management model of international schools at the basic education level in Phuket Province with international standards 2) to analyze the composition and create an international school management model at the basic education level in Phuket with quality standards of international standards 3) to assess the model of international school management at the basic education level in Phuket province with quality according to international standards. The population used in the research were 5 experts, consisting of 1 expert in education management, research specialist or academician or 3 university professors with doctorate degrees, 1 specialist in educational administration, who used the same group of experts as the expert-based seminars with means of a specific selection (Purposive selection).

The sample group used in the research was International schools in Phuket, which consisted of 13 schools and a total of 522 personnel, comprising school administrators, teachers, and technical personnel. The number of populations used in the study was 500 cases for this research. The data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test (dependent) statistic and content analysis.

Finding of research to build quality children, teachers must develop excellence in the subjects they teach know how to design instruction and evaluating outcomes for good outcomes for children. Schools that have developed curricula teaching and learning activities and management with a quality system which focuses on developing learners to have potential to become global citizens with skills, knowledge, abilities and desirable characteristics at the same level as international or national standards leading high quality education. Quality Management System (Quality Management System) or QMS is a management system with the objective of ensuring the implementation of the mission and objectives of the organization continually improving quality Efficient and effective There are several quality management systems, including Input-Process-Output-Outcome (IPOO).

Keywords: Model International, School Administration, Basic Education, Phuket Province, International Standard

Guidelines for Leadership development of School Administrator
Pongsak Puapornpong, Sowwanee Sikkhabandit, Panya Teerawithayalers

Ph.D. Research Scholar and advisor in Educational Administration

North Bangkok University, Bangkok, **Thailand**

Email: songkhlazaza@hotmail.com

Abstract

This research aims to study the modern leadership conditions and guidelines of school administrators. Nonthaburi Primary Education Area Office District 2 is as follows: 1) Study the current condition of modern leadership of school administrators under the Nonthaburi Primary Education District Office 2 using questionnaires. Examples include school director under Nonthaburi Primary Education Area Office. 63 district 2, defined by the size of the sample according to Krejcie and Morgan's schedule (1970: 607-610), got 56 samples. And 2) Study the modern leadership guidelines of school administrators under the Nonthaburi Primary Education District Office 2 using the interview form informants include 5 educational experts and conduct content analysis. The results showed that: 1) The current state of modern leadership of school administrators under the Nonthaburi Primary Education District Office 2. 2) Modern leadership guidelines of school administrators under the Nonthaburi Primary Education District Office 2 consist of 3 main elements as follows: 1) Buddhist phisai found that the management had knowledge and understanding of the work, developing a systematic strategic plan. Planning work and developing guidelines is a good example for subordinates. Be Enthusiastic Learn new tasks ,2) the mental aspects of psychopathy show that executives are morally and ethically committed to work and can analyze their work through the cooperation of the network. Give everyone the opportunity to express their opinions and listen to the opinions of others. Build trust and adhere to good governance principles. And 3) the management has good analytical skills. Apply new technologies to operate regularly. Able to communicate and solve problems, have good human relations, focus on colleagues, prepare budget plan correctly and be transparent, and coordinate with all sectors to participate in management.

Keyword: Modern Leadership Model of School ,Administrator

Strategies of Academic Administration for Learning Management of English Program School under Office of the Private Education Commission: (OPEC) Bangkok District

Sirikhwan Singklieng, Sowwanee Sikkhabandit, Khwanying Sriprasertpap

Ph.D. Research Scholar and advisor in Educational Administration

North Bangkok University, Bangkok, **Thailand**

Abstract

The objectives of this research were (1. to study the current condition desirable condition and the necessity of schools that provide teaching and learning in in English program school under Office of the Private Education Commission: (OPEC) Bangkok District,2) to create a strategy for academic administration of schools that provide teaching and learning in English program school under Office of the Private Education Commission: (OPEC) Bangkok district and 3) to try out and evaluate the academic management strategies of schools that provide teaching and learning in in English program school under Office of the Private Education Commission: (OPEC) Bangkok district. The population used in the research was school administrators of 63 people, deputy director of academic affairs of 63 people, and head of learning subjects of 504 people from 63 schools, a total population of 630 people in schools that teach courses in in English program school under Office of the Private Education Commission: (OPEC) Bangkok District.

The sample group used in the research was school administrators Deputy director of Academic Affairs and heads of learning subjects of 63 schools, total population 242, were obtained by determining the sample size according to Krejcie and Morgan's sample size table (Krejcie; & Morgan. 1970: 607-610). 95% confidence, and by stratified random sampling, the size of the school is assigned to the class and the school is the random unit. The data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, statistic and content analysis.

Finding of research an important to note that School curriculum development is defined as the planning, design, implementation and evaluation. Student learning assignments are carried out by educational institutions emphasis on joint decision-making among personnel within educational institutions not determined by outsiders. The development of the learning process the operation of the organization learning activities consistent with the aptitudes, interests and needs of the learners emphasis is placed on learners, emphasizing learning and teaching according to actual conditions. To provide learners with knowledge, abilities and desirable characteristics according to the content. It is a process that assists management in making decisions. The organization will conduct business competitions and how to be successful taking into account both internal and external environment which the strategy development namely Environment analysis, Establishing direction, Strategy formulation, Strategy implementation and Strategy control.

Keywords: Strategies, Academic Administration, Learning Management, English Program School. Office of the Private Education Commission: (OPEC), Bangkok District

A Model of School Administration in Coronavirus Disease 2019 Crisis under Bangkok Metropolitan Administration

Atiporn Nilkham, Sowwanee Sikkhabandit, Khwanying Sriprasertpap

Ph.D. Research Scholar and advisor in Educational Administration

North Bangkok University, Bangkok, **Thailand**

Email: songkhlaazaza@hotmail.com

Abstract

The objectives of this research were 1) to analyze the condition and elements of educational institution administration during the Coronavirus 2019 crisis for schools affiliated Bangkok Metropolitan Administration 2) to develop a school management model during the Coronavirus 2019 crisis for schools affiliated Bangkok Metropolitan Administration and 3) to try out and evaluate the school management model during the Coronavirus 2019 crisis for schools affiliated Bangkok Metropolitan Administration.

The population used in the research was school administrators under Bangkok Metropolitan Administration consisted of 427 school directors, 564 school deputy directors, and 3,486 school head of department under Bangkok, totaling 4,487 people (Source: Office of Educational Strategy and the Office of the Secretary of the Education Bureau, 2020) The sample group used in the research was director of educational institutions 50 persons, deputy director of educational institutions 50 persons, head of department 400 persons in schools under Bangkok, a total of 500 persons were obtained by random sampling from 50 districts each school, a total of 50 schools. The sample size was determined using the Comrey & Lee (1992) sample size table, which suggested that the sample size for a factor analysis of 500 was very good. The data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, statistic and content analysis.

Finding of research an important to note that the changing situation that affect the organization and threaten to achieve the ultimate goal of the organization Therefore, it is necessary to manage to avoid or rectify the damage. The operation process at educational institutions is a guideline for systematic education management to deal with the epidemic of coronavirus disease (COVID-19) in accordance with the concept and principles of crisis management for the development of educational institutions. Prevention of COVID-19 in children and educational institutions is of great importance. There must be measures to prevent the spread of new corona virus that may occur in various educational institutions, including ensuring that students, students and staff are not stigmatized if infected which COVID-19.

Keywords: Model School Administration, Coronavirus Disease, Crisis, Bangkok Metropolitan Administration

Supervision Management Model for Schools in 21st Century, For Supervisor Samutprakam Primary Educational Service Area Office 1

Khannarin Saisok, Paradee Anannawee, Monasit Sittisomboon

Ph.D. Research Scholar and advisor in Educational Administration

North Bangkok University, Bangkok, **Thailand**

Email: 19042510 urai@gmail.com

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the current condition and approach to supervision of educational management in the 21st century for Supervisor Samutprakam Primary Educational Service Area Office 1, 2) to develop and assess the model of supervision of educational management of educational institutions in the 21st century for Supervisor Samutprakam Primary Educational Service Area Office 1 and 3) to try out and evaluate the model of supervision of educational management of educational institutions in the 21st century for Supervisor Samutprakam Primary Educational Service Area Office 1 .

The population used in the research was School director of 72 people and group leader of 576 people, a total of 648 people. The sample group used in the research was School administrators of 63 people and group leaders of 234 people, totaling 297 people, obtained by using the ready-made tables of Krejcie and Morgan (Krejcie; & Morgan) 1970: The data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test (dependent) statistic and content analysis.

Finding of research an important to note that educational management of educational institutions in the 21st century refers to the process of operation by having educational institution administrators systematically managing education in educational institutions for the development of education in 4 tasks: academic management, Budget and asset management, human resources management and development and general management, by focusing on the development of students is important. The supervision of educational management in the 21st century of educational supervision namely education and data analysis basic, planning supervision follow up, operations supervision follow up, reflection of monitoring results and evaluation and conclusion supervision follow up.

Keywords: Supervision Management, Model, Supervisor Samutprakam Primary Educational Service Area Office

The Role of Maharashtra Gramin Bank in the Development of Rural Socio-Economy

Dr. Rajesh M. Jadhav

Assistant Professor, Dept of Commerce Late Nitin College Pathri Tq.Pathri Dist Parbhani

Abstract: Banking in India is as old as its civilization. After Independence, Government of India identified the need for creation of financial institutions to support the planned socio-economic development. The Regional Rural Banks (RRBs) were set up in 1975 as the poor man's bank. These banks were structured to function as rural financial institutions with low cost profile and rural orientation so as to establish themselves as additional support to ongoing efforts of rural development through capital information.

Can Women empowerment be an accelerator to achieve sustainable development goals?

Dr. Sonal Agrawal
Dept. of Commerce
Hislop College, Nagpur
sonalagrawal2007@yahoo.com

Abstract:

The foundation for sustainable development goals or SDG's was laid at the Earth summit, June 1992 held at Rio De Janerio in Brazil. Thereafter things progressed at a slow pace till the year 2015 that witnessed a slew of multinational agreements relating to sustainability. The most significant of this was the UN Sustainable Development Summit in September 2015. This summit saw the formulation of 17 sustainable development goals that are to be achieved by 2030 also called as Agenda 2030. SDG 5 aims to grant women and girls equal rights, opportunities to live free without discrimination of any kind. Equality is the foundation for attaining the objectives of sustainability, peace, and global well-being. Gender equality is an important component of social and economic equality and is achievable only through women empowerment.

Women play a very important role in the society and their participation is imperative for achieving economic and social objectives in the world. Thus the role of women in achieving the sustainable development goals cannot be undermined. This research paper attempts to explore the role of women in accomplishing the Sustainable development goals as envisaged.

Key words:

Sustainable development goals, women, empowerment

Cyber Security In the Indian Banking Sector

Nuruddin khan¹

Research scholar at Lovely Professional University, Punjab

Practicing Advocate in Mumbai

Mob: +91 8097559135; Email: khannuruddin11@gmail.com

Sandeep Bala²

Assistant Professor Asmita college of law Mumbai

Mob :+91 +91 81687 61879

Email : sippuatsandeep@gmail.com

Abstract: Since 2010, Banks in India have rapidly adopted newer technologies and digital channels, with the underlying objective of increasing footprints and revenues. We have also seen customer preferences shift towards digital platforms. There is a perception, though, that the adoption of advanced cyber security practices has not kept pace with the rate of evolution of core business-enabling technology. While in comparison to several other sectors, banks are definitely seen to be more proactive in investing and improving security practice, such measures may still be inadequate considering the challenges with the traditional approach to IT security.

A paradigm shift has recently been observed in attacks exploiting the source, behaviour, motives and vectors. This indicates that the traditional multilayered defence that banks already have is not adequate. Globally, there is a rise in cyber security incidents and several of them have been large-scale breaches, frauds and heists. The impact of such breaches does not end with serious financial loss but, in most cases, can also potentially erode substantial brand value. RBI has taken a step in the right direction by realising the inherent need for banks to strengthen their cyber security posture in the wake of the increasingly sophisticated nature and quantum of attacks.

Keywords: cyber security, Banking Sector, Information Technology, RBI, Banks.

Servqual Analysis Of Indian Stock Broking Companies – A Survey

Author

R. Kajapriya

Assistant professor, PG and Research Department of Commerce,
Mannar Thirumalai Naicker College (Autonomous),
Pasumalai, Madurai – 625 004

Co-author

Dr. S. Venkateswaran

Head & Associate professor, PG and Research Department of Commerce,
Mannar Thirumalai Naicker College (Autonomous),
Pasumalai, Madurai – 625 004

ABSTRACT

The performance of Indian Stock Market is highly influenced by the stock broking companies. Expectation of Stock market Traders / Investors triggers the stock broking companies to escalate their service. Indian Stock Broking Industry endures a continuous structural change in their Business Model for the past two decades. Every Stock Broking company mainly aims to attract prospective customers by adapting different strategies. This study focuses on the Investor / Traders perception and Expectations towards the service quality provided by the stock broking companies. SERVQUAL analysis model is used in this study. 100 Respondents are acknowledged for this study from Tamilnadu State. The secondary objective of this study is to analyse the Perception, satisfaction and retention of investors towards stock broking companies, to study the Service Quality provided by the Stock Broking Companies by using both the descriptive and inferential analysis. The primary objective of this study is to provide suitable suggestions to the stock broking companies based on the analysis.

KEYWORDS: Investor, Stock Broking Companies, SERVQUAL, Stock Market, Service

A Study on Effects of Mergers & Acquisitions on The Financial Performance of The Acquiring Organisation

Dr. Sunaina Sardana

Associate Professor, Department of Commerce

Lady Shriram College for Women

University of Delhi, India

ABSTRACT

The research project is aimed towards analysing the impact of mergers and acquisitions on the financial performance of the acquirer company. The business environment today is very volatile; characterized by globalization and technological advancements. This has exposed businesses to a whole new gamut of challenges and opportunities making it difficult for them to maintain competitive advantage. Therefore, businesses which are not globally competitive in this changing business environment are likely to face severe threat of survival. One of the many strategies resorted to by companies in order to confront these cumbersome situations is Mergers and Acquisitions (M&A).

The research is focused on the deals closed in the year 2012; whereby the acquirer company is based in India. Research horizon spans over a period of thirteen years, six years prior to acquisition (2007-2012) and six years post acquisition (2013-2018). Based on an extensive review of literature, an analysis of financial performance has been conducted from three perspectives, being Operating Efficiency, Liquidity and Profitability under which relevant ratios have been studied. Statistical analysis of changes in these ratios prior and post the merger and acquisition yielded no significant impact on profitability with varying impacts on liquidity and operating efficiency.

The Socio-Economic Effects of COVID-19

Mr. Mohammed Qasem Al-Maflehi ^{1, 2}

¹Research Scholar, Dept. of Economics, J.E.S. College, JALNA.
 Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, (M.S.), India.

²Department of Financial and Banking Sciences.

Aden University - Yemen.

E-mail: m.alflehi77@gmail.com

Mahdi Qasem Saeed Saeed ^{1, 2}

¹ Research Scholar, Department of Commerce
 Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada
 University

²Department of Accounting, Taiz University-
 Yemen.

E-mail: mahdiqasem770630531@gmail.com

Prof. Dileep Arjune

(M.A., M.Phil., SET, Ph.D. Economics)
 Professor and Head, Dept. of Economics,

J.E.S. College, JALNA

E-mail: darjune39@gmail.com

ABSTRACT.

The present research paper deals with the economic and social effects of the Covid - 19 during the year 2020. The researcher has used the descriptive approach as well as the deductive approach. Moreover, the study reflected that Covid 19, at varying degrees, has affected most economic sectors worldwide. That is, this effect varies from one country to another. Generally speaking, it badly affected all countries worldwide and caused very large financial losses to most economic sectors, especially the transport and tourism sector, as well as the trade and industry sector. It also caused an increase in the poverty level and the loss of many laborers' jobs. This led to a decrease in the average per capita income and an increase in the unemployment rate. Therefore, the present study recommended making more necessary efforts to combat the COVID-19 pandemic. It also recommended conducting more researches and studies on its socioeconomic effects in order to reduce its negative effects on the economic and social situation in the world, thus working to help return to the normal economic and social situation, that is, to return to the level it was before Covid 19.

Keywords: COVID-19, Economic Impacts; Financial Losses; Social Impacts.

AGRI RE-FORM

MADASU VEERENDER

Asst. Professor of Commerce

Government PG and Degree College

Patancheru, Sanga Reddy Dist, Telangana-502319

veerendermcom@gmail.com, Cell No. 9491884475

ABSTRACT

Much controversy crept in over the New Agricultural Reforms, that were been carried by Indian Parliament. The article focuses on the myths and the truths. The article also explores the newly paved avenues for the Indian farmers..

Keywords: GDP, Agricultural Marketing, MSP, warehousing and Contract farming.

The problems and issues in urbanization in India

Dr. Santosh Nivrutti Ghongade

Maharashtra UdyagiriMahavidyalaya,Udgir

Tq- Udgir, Dist- Laturghongadesir@gmail.com

Abstract:-

India is a rural country. Near about 70% of the total population of India lives in rural areas. Their main source of livelihood is agriculture. Unemployment is on the rise due to lack of industry in rural areas, resulting in large numbers of people coming to the city from rural areas in search of employment. As a result, the population of the city is increasing day by day. The number of cities in India is increasing day by day and as a result the extra population in the city has created many problems. Many diseases such as housing problem, clean air problem, accident problem, drinking water problem, health problem, prostitution, dirty settlement, air problem, pollution disease, dengue, malaria, etc. are appearing in the city. The World Health Organization has warned India in its report. About 34% of India's population now lives in urban areas, the U.N. World Urbanization Prospects 2018 report has said. As a large number of people migrate from rural areas to cities for employment, the number of cities in India is set to increase in the near future. Many problems can arise in the city for which urban redevelopment, planning building planning, new roads, gardens, clean air, clean water, planning health systems need to be well planned by India. Urbanization refers to economic development where employment opportunities, educational facilities, health facilities, recreational facilities are more prevalent. where the tendency of migration of laborers is seen is called urbanization. In such places. As a region develops economically, its urban population grows and cities grow. The government is committed to the development of the city. In short, employment in cities, modern technology, facilities, transportation, transportation, recreational facilities, etc., are invested heavily in markets, resulting in the development of those cities, and the growing city generates revenue for the government. The Government of India is making economic efforts for the development of cities as it generates revenue. The Government of India is committed to make 100 cities smart cities. In order to invest in it, the present research paper has studied the problems arising in the city, planning for urbanization, etc., and has drawn conclusions from them.

Keywords :- Urbanization, Rural , Development, Transportation, etc.,

Agricultural Financial Support granted by NABARD-An Analysis

Ms.A.Banupriya

Ph.D Research Scholar, PG & Research Department of Commerce,
Mannar Thirumalai Naicker College, Madurai.

Dr. V. Suresh Babu

Assistant Professor, PG & Research Department of Commerce,
Mannar Thirumalai Naicker College, Madurai.

Abstract:

National Bank for Agriculture and Rural Development

(NABARD) modus operandi is to promote agriculture and rural development by the way of providing financial assistance in rural areas. Its main function is to provide for rural credit. Most of the agriculture farmers, small scale industries, cottage and village industries and other rural crafts are in need of funds for meet out day to day operations, technology fluctuations and developing business and others. So National Bank for Agriculture and Rural Development provide financial assistance to them through different schemes. This study help to understand the various schemes of credit support by NABARD and its implementation across India for agri-stakeholders.

Keywords: NABARD, Rural infrastructure, credit facilities, warehouse, direct finance, etc.,

Role of Rural Women Entrepreneurs towards Nation Building: A Study on Opportunities and Challenges of Entrepreneurs of Sualkuchi Village of Kamrup District of Assam (India)

Dr Runumoni Lahkar Das

(M.Com, B.Ed., LL.B., M.Phil., Ph.D.)

Assistant Professor

Department of Finance

K C Das Commerce College

Chatribari, Guwahati,

Assam, India

Pin no 781008

Mail ID: runulahkardas@gmail.com

Mobile No. 7002267787

An Abstract

Woman constitutes the family, and the family drives the development of society and nation. The social and economic development of women is necessary for the overall economic progress of any society or a country. Entrepreneurs include risky activities that are at the center of identifying opportunities, creativity and innovation in the production process, and the development of new business model and risks. Entrepreneurship plays a major role in the social development of fast country like India. In comparison to other countries, the event of women entrepreneurship is extremely low in India, especially in rural areas. However, middle-class women aren't too eager to change their roles because of fear of social backlash. The growth is more pronounced among high yield households in urban areas. Rural women usually have primary responsibility for agricultural production, in addition to domestic responsibilities and childcare. In developing countries like India where the economic status of women is extremely pathetic especially in rural areas and opportunities of earning are very less. The present paper endeavors to study the role played by the rural women entrepreneurs of Sualkuchi village towards nation building. The study aims to analyze the factors that encourage women entrepreneurs. This study is based on both primary and secondary data. The researcher visited the Sualkuchi village and collected primary data based on observation and mainly through schedule. The secondary data collected from previous research papers, journals given by various research scholars, blogs, and websites. This study concludes that women entrepreneurs should be provided special training facilities for developing their skills and talents and also the Government funds needs to overcome the challenges.

Keywords: Entrepreneurship, challenges, rural women entrepreneur, women empowerment, Economy, skill development, society.

Impact of Financing Policies on Loan Growth: A Case Study of AXIS Bank, India

<p>Mahdi Qasem Saeed Saeed ^{1,2} ¹Department of Commerce Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University ²Department of Accounting Taiz University- Yemen. E-mail: mahdiqasem770630531@gamil.com</p>	
<p>Mr. Mohammed Qasem Al-Maflehi^{1,2} ¹Research Scholar, Dept. of Economics, J.E.S. College, JALNA. Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, (M.S.), India. ²Department of Financial and Banking Sciences. Aden University - Yemen. E-mail: m.alflehi77@gmail.com</p>	<p style="text-align: center;">Dr. D. A. Nikam Assistant Professional ³Shri Muktanand College Gangapur, Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University E-mail: drdeepak.nikam@rediffmail.com</p>

ABSTRACT.

The paper aims to measure the impact of the financing policies by deposits (Demand, savings, and term deposits) on loan growth in banks. It has been performed using a case study of AXIS Bank in India for the period (2010-2019). Using SPSS to the interpretation of data by multiple regression. The study results indicate that there is a strong and statistically significant between the loans and deposits, which indicates that the correlation is strong and statistically significant between the types of deposits. About (99.7%) of total loans in AXIS Bank is funded by the financing policies by deposits (current deposits, savings bank deposits, and time deposits) with the case study of advances (loans), while (0.03 %) are funded by other factors. Recommendations of study for the bank are to diversify loan financing from other safer sources to increase expansion-financing policies of attracting savings deposits.

Keywords: Financing policies; Current Deposits; Savings Deposit; Term Deposits; Loan Growth; AXIS Bank.

FINANCIAL LITERACY AMONG WORKING WOMEN - A STUDY IN MANGALORE CITY

Author 1: Ms. Bharathi R
Assistant Professor, Dept of Commerce
St Aloysius College, (Autonomous) - Mangalore.

Email id: bharathibangera28@gmail.com

Author 2: Dr. Subhashini Srivatsa
Associate Professor & Principal (I/C), UECM

Department of Commerce

University College, Hampankatta- Mangalore

Abstract:

Financial literacy is intertwined with a person's emotional, personal, social, economic, and professional success. To perform well in society on a personal, professional, business, and community level, an individual must understand the fundamentals of money management and use financial resources wisely. Financial literacy enables people to gain access to, successfully use, and extract maximum benefit from their money. This is a continuous process in which people get a better understanding of financial goods, concepts, and dangers, as well as the skills and confidence to be more aware of financial risks and opportunities so that they can make more educated decisions. In India, there is a large part of the population that lacks financial literacy in terms of managing their own money and finding a safe and secure way to use their savings. People with financial literacy can recognize, understand, and estimate the future risk and return associated with financial goods, allowing them to make informed decisions. Financial literacy is required to sustain the country's financial stability.

Keywords: Financial literacy, investment avenues, working women.

Use of Digital Platform in Teaching Languages

DR. ELISHA KOLLURI
Assistant Professor,
NSR College of Education,
Jambagh, Hyderabad,
Telangana State.
Mail Id: elishakolluri.hyd@gmail.com

Abstract

Teaching Language is the process and practice of teaching a second language or foreign language. It is primarily a branch of applied linguistics, but can be an interdisciplinary field. Digital learning is any type of learning that is accompanied by technology or by instructional practice that makes effective use of technology. Digital content is the high-quality academic material which is delivered through technology. It ranges from new engaging, interactive and adaptive software to classic literature to video lectures. Use of digital platform in teaching languages provide the opportunity for immediate feedback as opposed to traditional classrooms where teachers take the work home to mark it. Use of digital platform in teaching languages such as Asynchronous digital platform, Hybrid or Blended digital platform, SWAYAM, DIKSHA, SWAYAM PRABHA, Zoom, webex, Google classroom, Language laboratory, National Digital Library of India, e-Pathsha, and Spoken tutorials etc. The objective of use of digital platform in teaching languages is to enhancing the quality of learning and teaching languages, finding out the various digital platforms in teaching languages and improve the efficiency and effectiveness in classroom teaching and learning.

Key Words

Digital Platform, Teaching languages, Digital learning, use of digital resources, Virtual learning.

Impact of COVID-19 on the performance of NIFTY Pharma stocks

Dr. Hariom J. Puniyani

Associate Professor and Head, Department of Commerce

Hislop College

Nagpur, India

+91 9823017283

hariompuniyani80@gmail.com

ABSTRACT

The National Stock Exchange (NSE) has NIFTY 50 as its benchmark broad based market index which represents the weighted average of 50 company stocks from 13 sectors. For a sectoral insight NSE has sector indices like Auto, Bank, IT, FMCG, Financial Services, Pharmaceuticals, etc. NIFTY Pharma consists on 10 pharmaceutical stocks which represent the sector at the national stock exchange. The COVID-19 pandemic had several impacts of different sectors and the indices also reacted according to the market sentiments. For a lay man it is generally assumed that the pharmaceuticals sector might have overperformed during the pandemic and investors were seen preferring buying pharm stocks or holding positions in NIFTY Pharma.

This paper focuses to study and analyse the impact of COVID-19 on the performance of NIFTY Pharma stocks as compared to the pre COVID period. It also tries to evaluate the comparative performance with NIFTY and other Sectoral indices to understand whether the pharmaceuticals sector has outperformed at the NSE for greater returns.

Keywords: NIFTY Pharma, Pharmaceuticals, COVID-19, Lockdown, Unlock

FUTURE OF E- COMMERCE IN INDIA

VARSHA DHONDIRAM BANSODE*

Research Scholar

Department of commerce.

DR. Babasaheb Ambedkar Marathwada University,

Aurangabad -431001, Maharashtra, India.

Email-varshabansode22@gmail.com

Dr. SANDEEP B. GAIKWAD **

Head/Guide

Department of commerce

Shree Muktanand College, Gangapur.

Aurangabad -431001, Maharashtra, India.

Email-sancommerce358@gmail.com

Abstract: E-commerce stands for electronic commerce. E-commerce is doing business online and electronically. The E-commerce has completely revolutionized the conventional concept of business. Ecommerce deals with selling and purchasing of goods and services through internet and computer networks. This paper attempts to highlight the different challenges faced by the E-commerce in India. . There are tremendous opportunities of growth in E-Commerce in future also.

Key words: E-Commerce, Online, Future, Growth, India, Internet.

GROWTH OF TELECOMMUNICATION SECTOR AND FOREIGN DIRECT INVESTMENT

***DR.U.JOTHIMANI**

Abstract

The fast and steadily growing economy of India in majority of its sectors, has made India one of the most famous and popular destinations in the whole world, for Foreign Direct Investment. India's ever-expanding markets, liberalization of trade policies, development in technology and telecommunication, and loosening of diverse foreign investment restrictions, have further collectively made India, the apple of investors' eye, for most productive, profitable, and secure foreign investment. The Indian Telecommunications network is the third largest in the world and the second largest among the emerging economies of Asia. Today, it is the fastest growing market in the world. The telecommunication sector continued to register significant success during the year and has emerged as one of the key sectors responsible for India's resurgent India's economic growth. Foreign Direct Investment (FDI) appears to be bypassing the telecom sector, despite India being one of the most attractive and fastest growing telecom markets. This paper presents the status of FDI in Telecom Sector in India and the segment wise status of Telecom services, the competition overview and the major players in Telecom sector Due to the liberalization and government policies also encourage foreign investors to invest in this sector particularly in 2005 budget, the government has increased its FDI limit to 74 percentages. Keep in this view the present study analyze the trend of FDI and growth of telecommunication sector in Indian telecommunication sector.

Keywords : FDI, Telecommunication, Wired & Wireless networks, GSM, CDMA

Dr. Durga Anil Pande (Shukla)

Assistant Professor- in- Commerce

Seth Kesarimal Porwal College of Arts and Science and Commerce, Kamptee

E-Mail -dr.durgashivdayalshukla@gmail.com

Mobile No. 8698848851

Abstract

The status of women throughout the world and in India particular, has been changing for the better, in recent years social awakening, education, economic pressure and other factors have contributed significantly in narrowing the gap of social status and promoting social equality between men and women. Women play significant and crucial role in agricultural marketing and development. In most subsectors, they predominate at either end of the marketing chain, as a producer delivering small quantities to local markets, and as retail sellers in major markets, women have a prominent role in preparing, processing as well as sorting and grading of the agricultural products for marketing. Electronic banking played an important role in agricultural marketing. Empowerment in the contest of women's development is a way of defining, challenging and overcoming barriers in a woman's life through which she increases her ability to shape her life and environment. E-Banking supports women in agricultural marketing.

This paper details the online banking services supports women in agricultural marketing.

Keywords: KCC, NABARD, SHGs, ATM, Credit cards

भारतात ई-कॉमर्सचा विकास

प्रा. डॉ. जया सवाईथूल,

सहाय्यक प्राध्यापक,

श्रीमती केशरबाई लाहोटी महाविद्यालय, अमरावती

Email – jayasawaithul74@gmail.com

सारांश –

ई-कॉमर्स हा देशातील सर्वाधिक वाढणाऱ्या व्यवसायांपैकी एक व्यवसाय आहे आणि गुंतवणूकदारांना गुंतवणुकीसाठी मोठी बाजारपेठ उपलब्ध करून देतो. त्यामुळे विदेशी गुंतवणूकदार ई-कॉमर्स क्षेत्राला आर्थिक मदत करत आहेत. देशातील सरकारने जर ई-कॉमर्ससाठी कायदेशीर सुरक्षा आणि चौकट प्रदान केली तसेच देशांतर्गत आणि आंतरराष्ट्रीय व्यापाराला त्यांचे मूलभूत अधिकार जसे बौद्धिक संपदा, गोपनीयता, फसवणूक प्रतिबंध, ग्राहक संरक्षण इ. प्रदान केले तर देशात ई-कॉमर्सची संभाव्य वाढ होईल. प्रस्तूत संशोधनपर लेखात देशातील इलेक्ट्रॉनिक कॉमर्स (ई-कॉमर्स) च्या वाढीत विविध विभागाचा सहभाग यांचा अभ्यास करण्यात आलेला आहे.

कीवर्ड - B2C, ऑनलाईन प्रवास, ई-टेलिंग, वाढ, मार्केट शेअर, विभाग

A Critical Study on New Education Policy-2020

Dr. Rupa Gupta

Assistant Professor, Dept. of Commerce

Smt. Radhadevi Goenka College for Women, Akola.

rupazgupta@gmail.com

8830239840/9975466818

Abstract:

New Education Policy is a visionary aspect of society where emphasis is given on transformation. Curriculum and pedagogy are two main wheels of molding tools to transform a person towards his duties and responsibilities so that value and manners of self-reliant person can be generated. After a long period, Government has taken this decision as per the need and requirement of an hour. In this paper, Researcher studied the positive and negative results of this policy. Meanwhile, the implementation and execution of this policy definitely give a drastic mode to Indian Economy.

Keywords: Pedagogy, System, Vocational Education

Impact of Cashless Economy on Banking & Finance

Prof. Dr. Deepak D. Nilawar

Assistant Professor (Dept. of Commerce)

B.B. Arts, N.B. Commerce & B.P. Science College,

Digras, Dist. Yavatmal

ddnilawar9421@gmail.com

ABSTRACT:

The Research paper focuses on impact and importance of cashless policy in India. According to Government of India the cashless policy will increase employment, reduce cash related robbery thereby reducing risk of carrying cash. Cashless policy will also reduce cash related corruption and attract more foreign investors to the country. In many countries introduction of cashless economy can be seen as steps in the right direction. It is expected that its impact will be felt in modernization of payment system, Reduction in the cost of banking service, Reduction in high security and safety risk and also curb banking related corruption. Electronic banking will be made banking transaction to be easier by bringing services closer to its customers hence improving banking industry performance. The financial safety over the digital payment channel is important for pushing the cashless economy idea. A major obstacle for the quick adoption of alternate mode of payment is mobile internet penetration, which is crucial because point of sale terminal works over mobile internet connection, while banks have been charging money on card-based transaction which is seen in hurdle. India has been using electronic payment system for many year now, However, the retail sector still has predominance of cash transaction and payment through cash is yet to pickup card is the one of the most secure, convenient mode of cashless payment in retail market.

Comparative study of Pradhan Mantri Mudra Yojana (P.M.M.Y) of Top Ten States in India

Dr. Borde G.D

Head of Commerce Department,
PadmashriVikhePatil Arts, Science and
Commerce College, Pravaranagar.

Mob.No- 9665447086

Mail ID – gorakb@gmail.com

Mr. Gopale S.D

Research Scholar
PadmashriVikhePatil Arts, Science and
Commerce College, Pravaranagar.

Mob.No - 7498721881

Mail ID – sgopale66@gmail.com

Abstract:

The huge increase in competition in global industry and business has led to a surge in competition among traditional global competitors. The contribution of service sector in industrial development is depending on favorable atmosphere for entrepreneur's development. Pradhan Mantri Mudra Yojana (P.M.M.Y) set up for the establishment and development of small and medium enterprises in India. Will definitely makes a significant contribution to the international arena. The scheme will be a lifeline for entrepreneurs. Due to the state wise condition, each state has an important role to play in international development and therefore it is important to see how much financial assistance for each state received under this scheme and whether that financial assistance actually created employment.

Role of Business Ethics in Sustainable Development

Dr. Harinder Kour
Assistant Professor
Department of Commerce
Hislop College
Nagpur
harinderhanspal@gmail.com

Abstract

Business ethics is to know what is right and wrong in the business. This is in regard to relationships with all stakeholders which include customers, bankers, government, shareholders and society at large. Business ethics play a key role in the success of business and sustainable development. Sustainable development is the development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs. Three pillars of sustainable development include economic, social and environmental sustainable development. These three core pillars of sustainable development can be seen inter-dependent and inter-linked. In this paper an attempt has been made to study the impact of business ethics on these three pillars of sustainable development. Application of ethics in business helps in gaining the trust of stakeholders about serious involvement of business in environmental, economic and social welfare. Having a combination of ethical practices and skills assure good leadership in business and a good reputation can be made worldwide as ethical corporate citizens. Practicing ethics in business plays an important role in sustainable development.

Key words: Business, Ethics, Sustainability, Sustainable development.

Education 4.0: A New Paradigm During Industrial Revolution 4.0

By: Dr. Razeka Khan,

Assistant Professor,

Department of Commerce, Hislop College, Civil Lines, Nagpur.

E-mail:razekakhan@rediffmail.com

ABSTRACT:

Industrial Revolution 4.0 has brought changes in human life through various aspects. One of them is the education system. Industrial Revolution 4.0 is controlled by Artificial Intelligence(AI) and Digital Physical Framestransforming human-machine interface even more versatile. The main goals of industrial revolution 4.0 is to make industries faster, more efficient, more customer-centric, detecting new business opportunities & models by going beyond automation and optimization. Industry 4.0 will help in growth and development of economy by increasing economic efficiency, increasing labor productivity, flexibility and intelligence, reducing manufacturing costs, and increasing returns on investments. Education 4.0 is a response to the emergent challenges of Industry 4.0 that focuses on the intensive use of cyber-physical solutions and internet-based technologies across our lives. To achieve Industrial Revolution 4.0 goals, the important driver of education should be aligned to these exponential technologies by refreshing the curricula for the future. Forthcoming skilled workers depend very much on the quality of education system. Creative Education 4.0 ends innovation by concentrating on improving education and skills to make future learning more personal, smart, super, portable, virtual and global. This paper is an attempt to evaluate major trends of Education 4.0 for Industrial Revolution 4.0 (IR 4.0) and different requirements of education system. The Study will also focus on improvement needed for better adoption of Education 4.0 during Industrial Revolution 4.0.

Key Words: Education 4.0, Industrial Revolution 4.0 (IR 4.0), Artificial Intelligence (AI)

CONSUMPTION OF HEALTH AND WELLNESS FOOD PRODUCTS IN SELECTED URBAN CITIES OF MAHARASHTRA STATE-TRENDS, ATTITUDES AND DRIVERS

Prof. Rajesh S. Shinde, Director, Sub Campus SRTM University, Latur, Professor & Head, School of Management Sciences, SRTMUN, Sub-Campus, Latur. E-mail: rajeshshinde2012@gmail.com, M-9822291989

Dr. Dilipkumar L. Boinwad, Assistant Professor, School of Management Sciences, SRTMUN's Sub-Campus, Latur. E-mail: dilipboinwad@rediffmail.com, M-8308905812

Abstract:

Healthy eating, nutrition, and weight loss include vitamins and supplements, fortified/functional foods and nutraceuticals, natural, organic foods, health foods, sports nutrition, nutrition, dietary services, and weight loss/management products. Even today in Indian believes that a proper diet could help to cure health problems.

Recognizing these trends, food marketers in the country have introduced new products in this category. The large supermarkets and foreign products have improved the scope of growth in food products in the healthy category. Two broad trends in the product have emerged due to shifts in consumer needs. One type of product would have the presence of good food made from wholesome ingredients like fiber, whole grains, vitamins and minerals, fruits, milk, and vegetables. The second type of food would be the reduction or removal of salt, sugar, and fats to the inclusion of beneficial ingredients reduce nutrients such as sodium, sugar and saturated fats, and low-fat dairy and replace trans-fatty acids without increasing saturated fat content. AMUL has introduced "Energy Drink Stamina", "Probiotic Butter Milk" and "Curd", "High Calcium Milk" and "Reduced Salt Butter". PepsiCo's snack food division Frito Lay has pioneered the range of foods "Free From Trans-Fat". It has also introduced food products using "Rice Bran Oil" to reduce saturated fat contents. Dabur has introduced "Vegetable Juices", and ITC has introduced "Benna Vita Flax Seed Biscuits" to combine fun and food together with low cholesterol level maintains ingredients.

Moreover, the consumption trends in recent years have greater demand for immunity-boosting and smaller packaged food product sizes. Changes in food habits, sedentary lifestyle, and high disposable income in India due to improvement in lifestyle, and expected to offer lucrative business opportunities to companies manufacturing health and wellness food products, weight loss, and weight management diet market.

In reviews, researchers have concluded that understanding trends, attitudes, and drivers of consumers' use of health and wellness food products and their determinants is one of the factors to successful market opportunities. The survey proposes 1000 respondents from selected Urban Cities of Maharashtra State to understand the specific context of health and wellness food products. The main objective of this paper is to obtain indications that it can contribute to good strategic marketing decisions. The findings of this study are also important for producers of health and wellness food products to the design of public health programs.

Keywords: Health and Wellness, Trends, Attitudes and Drivers

शाश्वत विकास ध्येये आणि भारताची स्थिती

डॉ. माधुरी किशनराव तानुरकर

सहाय्यक प्राध्यापक

(वाणिज्य विभाग) प्रमुख

कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,
मारेगांव, जि. यवतमाळ.

mtanurkar@gmail.com

Abstract (गोषवारा)

‘शाश्वत विकास म्हणजे असा विकास जो सध्याच्या पिढीतील गरजांची पूर्तता करतांना भावी पिढीतील गरजांच्या क्षमतेला धक्का न पोहोचवता केलेला विकास होय’ ‘शाश्वत विकास ध्येये’ हा भविष्यकालीन आंतरराष्ट्रीय विकास संबंधीत ध्येयांचा संच आहे. ही ध्येये युनायटेड नेशन्स ते बनविली असून त्यांची शाश्वत विकास साठीची जागतीक ध्येये अशी बढती करण्यात आली आहे. सहस्र विकास ध्येये (MDGs) ची मुदत २०१५ च्या शेवटी संपली. त्याची जागा आता शाश्वत विकास ध्येये (SDGs) नी घेतली २०१५ ते २०३० पर्यंत ही ध्येये लागू पडतील. एकुण २७ ध्येये असून या ध्येयांसाठी १६९ विशिष्ट ध्येये आहेत. १९३ देशांनी या ध्येयांना मान्यता दिली आहे.

Impact of Industrialization On Environment And Sustainable Solutions

Dr. Mahesh Gaikwad

Professor, Department of Commerce
G. S. Science, Arts & Commerce College,
Khamgaon District – Buldana

Abstract

Industrialization has brought economic prosperity; additionally, it has resulted in more population, urbanization, obvious stress on the basic life supporting systems while pushing the environmental impacts closer to the threshold limits of tolerance. With booming industrial growth and relatively low land mass, environmental sustainability is now becoming a significant deciding factor in industrial development process. Accumulating evidences constantly indicate that the transition of the existing industries into eco-industrial network through successful implementation of green approaches provides a viable solution to preserve the natural resources of the region while concurrently enhances the regional economy on a sustainable basis. It calls for an appropriate planning and integrated framework in harmony with the environment, after careful assessment of past and prevailing conditions. The empirical knowledge on affected area helps understanding the local context and developing further course of action based on ground realities. With this aim, a study was conducted on the current industrial pollution and environmental setting of Puducherry. A causal chain analysis indicated severe impacts of industrialization on local environment while highlighting its immediate and root causes. The findings form a base for suggesting sustainable solutions to curb rampant pollution in Puducherry region and similar scenarios found across the world.

Money Market : An Engine of Sustainable Economic Development

Dr. Gayatri Sanjay Tiwari
Smt. Kesharbai Lahoti Mahavidyalaya,
Amravati

Abstract:

Money market plays an important part in the economy of any nation. Money Market is a part of the financial market in India where borrowing and lending of short-term funds take place. The maturity of money market instruments is from one day to one year. The organized money market in India is not a single market. It is a combination of markets of various instruments. The money market contributes to the economic stability and development of a country by providing short-term liquidity to governments, commercial banks, and other large organizations.

Key Words:- Money Market, instruments of money market, economic growth

The Role of Technologies in Enhancing E-Commerce

Prof. Abhijit Vasant Deshmukh

Nabira Mahavidyalaya katol

Email id – abhi.deshmukh23@gmail.com

Abstract

The drivers for electronic commerce are both technological (under the tremendous pressure of innovation) and business oriented. This paper will highlight some guidelines for companies who are entering into E-commerce to create an E-commerce strategy or who already have an E-commerce presence to revise their existing strategy. E-Commerce is now seen as a reality for many businesses and a normal part of a business plan. The immediate benefits, in terms of cost savings, efficiencies and enhanced profitability are clear at every stage in the supply chain. Adopting e-business is no longer a competitive advantage, but a normal business process, without which an enterprise is unlikely to survive in the New economy. Year 2000 saw many Dot-com companies built up and many companies going into E-commerce however now it is a different story, more and more companies are failing, and investors are becoming cautious to invest money into Internet ventures. There is more cash needed than was expected. Some of them had to get on the bandwagon as everybody else were and didn't want to be left behind, and now that the bubble has

“Problems and Challenges of Higher Education in India”

Prof. Harsha Wandhone

Our higher education has hit a low: PM Manmohan Singh

“We must recognize that too many of our higher educational institutions are simply not up to the mark,” said Singh admitting that the unprecedented growth in higher education could be happening without any commensurate improvement in quality.

Abstract:

Although there have been challenges to higher education in the past, these most recent calls for reform may provoke a fundamental change in higher education. This change may not occur as a direct response to calls for greater transparency and accountability, but rather because of the opportunity to reflect on the purpose of higher education, the role of colleges and universities in the new millennium, and emerging scientific research on how people learn. These disparate literatures have not been tied together in a way that would examine the impact of fundamental change from the policy level to the institutional level and to the everyday lives of college and university administrators, faculty and students. Now the time has come to create a second wave of institution building and of excellence in the fields of education, research and capability building. We need higher educated people who are skilled and who can drive our economy forward. When India can provide skilled people to the outside world then we can transfer our country from a developing nation to a developed nation very easily and quickly.

Assessment of Effects of Nutrition Education on Maternal Knowledge and Nutritional Status for Vibrant Nation

Dr. Anjali A. Rajwade

Professor & HOD Home Science

Smt. RDG College of Women, Akola 444001 (M.S.)

arajwade28@yahoo.com

The study assesses impact of nutrition education ; on nutritional knowledge and status of pregnant women.180 urban pregnant women in 1st trimester of pregnancy were selected. Their nutritional knowledge status and nutritional status were assessed. Maternal nutritional education was imparted. Post education status of the knowledge and nutritional status were assessed. Low, medium and high K level was observed in 84.44%, 15.56% and 0.00% respectively at pre education stage. At the post education stage these changed to 4.44%, 58.33% and 37.23% respectively with pre and post CV of 38.69 and 31.32 respectively. Percent change in knowledge (with CV of 51.84%) implied significantly positive impact of the educational module. Nutritional status assessment shows that at pre-education stage severely abnormal, moderately abnormal, mildly abnormal and normal status was present in 22.22%, 41.12%, 14.44% and 22.22% respectively. The education brought about change in corresponding status to 5.00%, 8.89%, 35.56% and 50.55% respectively. Marked reduction was observed in severely and moderately abnormal category along with significantly positive improvement in mildly abnormal and normal category. In conclusion, nutritional education had significant positive improvement in maternal nutrition knowledge and Nutritional status.

Key words - nutrition education , nutritional knowledge, nutritional status.

वं.राष्ट्रसंतांचे संतत्व, व्यक्तिमत्व आणि कार्य

प्रा. सौ. धनश्री लोकचंद राणे
सहाय्यक प्राध्यापिका
गृहअर्थशास्त्र विभाग प्रमुख
भवभूती महाविद्यालय, आमगांव

वं.राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज हे संत होते. पण त्यांचे संतपण हे माणसापेक्षा वेगळे नव्हते. सामान्य माणूस आणि त्यांची सुखदुःखे यांच्या मुक्तीसाठी करावी लागणारी धडपड म्हणजे संतपण! अशी त्यांची धारणा होती. या धारणेतूनच त्यांनी जीवनभर मानवतेची उपासना चालविली. समाज परिवर्तनाच्या दिशा निर्धारित करून समाजातील अमंगलाचे उच्चाटन करण्यासाठी त्यांनी आपली वाणी व प्रतिभा वापरली. पशुत्वाकडे वाहत जाणारा माणूस देवत्वाच्या जवळ पोचावा एवढ्यासाठी त्यांनी आपली संपूर्ण शक्ति पणाला लावली.

वं.राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांनी समाजात जे जे पाहिले तेच समाजाला सांगितले आणि सध्याच्या काळाला साजेसे उपाय सुचविले. मानवी जीवनाच्या सर्व अंगांचा विचार करून समाजप्रबोधनाची पताका उंच उंच फडकवित नेली व कृतीशिल समाजपरिवर्तन घडवून आणले. त्यांचे समाजप्रबोधन विज्ञाननिष्ठ होते. अंधश्रद्धेवर त्यांनी अतिशय घणाघाती प्रहार केले. आपल्या अभिनव भजनाने व अपूर्व गायनशैली व खंजरीवादनाने महाराष्ट्रीयन व भारतीय समाजमनाला भारावून टाकले. कधी 'मंगलमय नाम तुझे सतत गाऊ दे।' अशा भजनांनी भाविकांना देवभक्तीचे वेड लावले तर कधी त्याच भाविकांना टाळ मृदगांच्या नादी न लावता इ.स. १९४२ च्या क्रांतीपर्वात 'झाड झडुले शस्त्र बनेगे संत बनेगी सेना, पत्थर सारे बॉम्ब बनेगे, नाव लगेगी किनारे ! अशा विस्फोटक देशभक्तीपर भजनांच्या माध्यमातून स्वातंत्र्य संग्रामात उत्स्फूर्तपणे उडी घ्यायला प्रवृत्त केले. अशाप्रकारे देवभक्ती आणि देशभक्ती यांचा पुरस्कार केला.

Woman Empowerment and Self Help Groups - A Case Study Of Mahila

Arthik Vikas Mahamandal

MangalBansod

Dept. Of Home - Economics

S.B.Arts – Commerce College ,Aheri

mangalabansod02@gmail.com

Abstract

MahilaArthikVikasMahamandal (MAVIM) the State Women's Development Corporation of Maharashtra, was set up on the 24 Feb 1975 which concurred with the International Women's Year. MAVIM has carried out various focal and state government-helped programs and around 13,000 SHGs have been framed in 13,000 out of the 40,000 towns of Maharashtra, about 33% till the year 2006. From 2007, MAVIM began the execution of Tejaswini Maharashtra Rural Women Empowerment Program, an umbrella program to support quality SHG development in the state. MAVIM has framed 315 Community Managed Resource Centers (CMRCs) or enrolled leagues of SHGs covering 63,779 SHGs and 8.05 lakh ladies.

कुपोषण

डॉ.अर्चना आ. निखाडे

गृहअर्थशास्त्र विभागप्रमुख

स्व. निर्धनराव पाटील कला महा.विद्या. मुरमाडी/ तूप.

ता. लाखनी जि. भंडारा

सारांश

व्यक्तीची वाढ आणि विकास सर्वसामान्य तरहेनेहोण्यासाठी सुयोग्य पोषण आवश्यक असते. मानवी जीवन पोषण आहारावर अवलंबून असते.दैनंदिन आहारातील काही पोषक घटकांच्या कमतरतेमुळे होणार्याआजाराला कुपोषण म्हणतात.कुपोषणहेआजार नव्हे तर अयोग्य आहार, उपासमार, जीवनसत्वाचा अभाव यांचा परिणाम मुलांच्या शरीरावर होतो अशावेळी मुलं लहानश्या आजाराने सुद्धा अशक्त होतात.कुपोषणामुळे केवळ शारीरिक वाढ व विकास नाहीतर व्यक्तीच्या बौद्धिक क्षमतेवर तसेच आकलन शक्ती व वर्तनावर विपरीत परिणाम होतात. जसे मृत अपत्याचा जन्म,अपुर्यादिवसांचे मूल, पूर्ण दिवसाचे पण अपुर्या वाढीची मुलं इ. बालपणीच्या पूर्वार्धात कुपोषणा मुळे शारीरिक व मानसिक वाढ मंद होते. भारतातील विदर्भातील मेळघाट जिल्हा हा दुर्गम डोंगरी भाग असून येथील 90 टक्के लोकसंख्या आदिवासी असून येथे कुपोषणाचे प्रमाण भरपूर दिसून येते.

घाटंजी तालुक्यातील आदिवासी बालकांमधील कुपोषणाचा अभ्यास

डॉ.कविता आर किर्दक
एस.पि.एम.सायन्स व गिलाणी कला वाणिज्य महाविद्यालय,
घाटंजी जि.यवतमाळ.

गोषवारा :

भारत हा विकसनशील देश आहे. देशाला गरीबी, दारीद्र्य व बेकारी प्रमाणेच कुपोषण ही लागलेली किड आहे. आदिवासी लोकांमध्ये बालकात कुपोषणाचे प्रमाण अधिक आढळते. बालकाच्या जन्माच्या पुर्वी पासूनच म्हणजे गर्भधारणे पासूनच मातेला समातोल आहार मिळत नसल्याने बालकात कुपोषण आढळते. कुपोषण होण्याची शारिरीक,आर्थीक व सामाजीक कारणे आहेत. प्रामुख्याने पौष्टीक आहाराचा अभाव, अज्ञान, अंधश्रध्दा रूढीपरंपरा, इत्यादींचा समावेश त्यात होतो.

Contribution of Various Techniques for fitness

Dr. Manjiri M. Chepe

Head of Home Economics Dept

Narayanrao Rana Mahavidyalaya, Badnera, Amravati

E-mail Address :- chepemanjiri@gmail.com

Abstract

Ashtanga Vinyass Yoga or Ashtanga Yoga is a System of Yoga popularized by K. Pattabhi Jois and which is often promoted as a Modern day form of classical Indian Yoga. Pattabhi Jois began his yoga studies in 1927 at the age of 12 and by 1948 had established an institute for teaching the specific Yoga practice known as Ashtanga (Sanskrit for “eight-limbed”) Yoga. Power Yoga and Vinyasa Yoga are generic terms that may refer to any type of various Yoga exercise derived from Ashtanga Vinyasa Yoga.

भारतामध्ये कुपोषण : कारणे आणि उपाय

डॉ. कविता आर. बोरकर

सहयोगी प्राध्यापक

गृहअर्थशास्त्र विभाग

डॉ. एम.के. उमाठे कॉलेज,

भामटी, रिंग रोड, नागपूर २२.

Abstract

भारत देश हा विकसनशिल देश आहे. त्यामुळे विकासाची प्रक्रिया ही निरंतर सुरू आहे. मात्र या विकासामध्ये अनेक गोष्टीमुळे अडथळे निर्माण होत आहेत. आपल्या देशातील अनेक चालीरीती व रूढीपरंपरा वर्षानुवर्षे समाजामध्ये व प्रत्येक माणसाच्या मनामध्ये रूजलेल्या आहेत. त्यामुळे नविन ज्ञान, नविन विचार स्वीकारायला मन आणि समाज सहजासहजी तयार होत नाही. त्यामुळे प्रत्येक क्षेत्रातील विकासाला जी गती प्राप्त व्हायला पाहिजे व त्यातून जी प्रगती व्हायला पाहिजे ती पाहिजे तशी होत नाही. म्हणूनच आपला देश महासत्ता होण्यामध्ये अडचणी येत आहे. आपल्या समाजाला अनेक बाजूंनी कीड लागली आहे. ही कीड आतून समाजाला पोखरून खात आहे.

विकसनशील राष्ट्र अशा स्वरूपाचे भारताचे स्वप्न असतांना दारिद्र्य, कुपोषण, बेरोजगारी इत्यादी समस्या अजूनही देशात मोठ्या प्रमाणावर आहेत. महाराष्ट्रात ३० टक्क्यांहून अधिक जनता दारिद्र्येषेखाली आहे. राज्यातील आदिवासी भागात बालकांच्या कुपोषणाचा भीषण प्रश्न आहे. भारताला आर्थिक महासत्ता म्हणून बघायचे असेल तर कुपोषणाची समस्या युद्धपातळीवर प्रयत्न करून दूर करणे आवश्यक आहे.

आदिवासी लोकांना अतिदारिद्र्यमुळे आपल्या पाल्यांकडे लक्ष द्यायला वेळ मिळत नाही. मुलांचे उत्तम संगोपन व्हावे याला आदिवासी समाजात दुय्यम स्थान आहे. आई-वडिल दोघेही रोजगारासाठी दिवसभर बाहेर जात असल्यामुळे आई-वडिल असूनही मुले अनाथ असतात तर घर असूनही बेघर असतात, अशी परिस्थिती बघावयास मिळते. कुटूंबाची आर्थिक हलारखीची स्थिती, अंधश्रद्धा, अज्ञान, अनिष्ट रूढी व परंपरा, उदासिनता इत्यादी कारणांमुळे आदिवासींमध्ये बालकांच्या कुपोषणाचे प्रमाण दिवसेंदिवस वाढत आहे.

भारत सरकारच्या आकडेवारीनुसार (NNMB 2002) ग्रामीण भागात ७.२% व आदिवासी भागात १४% मुले तीव्र कुपोषित आहेत. महाराष्ट्र राज्यात जवळपास ८ लक्ष बालके तीव्र कुपोषित तर ३२ लक्ष बालके मध्यम कुपोषित आहेत. आदिवासी भागातील बालकांत कुपोषणाचे प्रमाण फार जास्त असून ग्रामीण महाराष्ट्रातील बालकांपेक्षा दुप्पट आहे.

मानवी जीवनात पोषक घटकांचे महत्त्व

प्रा. डॉ. मिनाक्षी कांबळे

गृह अर्थशास्त्र विभाग

कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,

मारेगांव, जि. यवतमाळ

जेव्हा तुम्ही की मी २४ तासांपैकी १८ तास किंवा त्यापेक्षा थोडे जास्त जागृत असतो तेव्हा आपण विविध प्रकारच्या खाद्य पदार्थांचा आस्वाद घेत असतो. आपण कधी विचार करण्याचा प्रयत्न केला आहे की आपल्या ज्या गोष्टी वेगवेगळ्या प्रमाणात आणि दिवसाच्या वेगवेगळ्या वेळी खातो त्या खर्च आपल्यासाठी आवश्यक होत्या की नाही किंवा ज्या प्रमाणात आणि वेळेत आम्ही खाल्ले ते अनुकूल होते की नाही ।

संतुलित पोषक आहाराचे महत्त्व मनुष्याला अगदी प्राचीन काळापासून समजले आहे. कारण त्याचे वर्णन आपल्या प्राचीन ग्रंथा मध्ये देखील आहे. महाभारतात तर स्पष्ट पणे सांगितले आहे की, योग्य प्रमाणात योग्य आहार घेणारी व्यक्ती केवळ दीर्घ आयुष्य जगतेच असे नाही तर निरोगी मजबूत आणि मानसिक दृष्ट्या जागरूक राहते. खरं तर मानवाच्या मूलभूत गरजामध्ये अन्न हे सर्वोच्च आहे पण अन्न फक्त जगण्यासाठी आवश्यक आहे का? आम्हाला त्यातून आनंद सांत्वन आणि सुरक्षिततेची भावना मिळत नाही का? आणि या सगळ्या व्यतिरिक्त जन्म, विवाह, मृत्यू यासारखे सर्व सामाजिक आणि धार्मिक विधी त्याशिवाय पूर्ण होऊ शकतात का? म्हणजेच सर्व आनंदी व दुःखी प्रसंगी अन्नाची उपस्थिती आवश्यक आहे आदर्श आहाराची व्याख्या करता येत नाही प्रत्येक मानवी शरीर स्वतंत्र यंत्रा सारखे असते म्हणून एक निरोगी पोषक आहार व्यक्ती परत ते बदलू शकतो. व्यापकपणे पाहिल्यास पुरुष, स्त्रिया, मुले, वृद्ध लोकांसाठी पोषक आहार बदलतो आणि आहार समान वय आणि लिंगाच्या व्यक्तीच्या क्रिया काळाकल्पावर अवलंबून असतो. क्रियाकल्प येथे शारीरिक श्रमाचा संबंध देते. कोणत्या व्यवसायात गुंतलेली व्यक्ती किती सक्रिय आहे याचा विचार केला पाहिजे.

“मानव विकासात पोषक घटकांची आवश्यकता”

प्रा. डॉ. पल्लवी शामसुंदर देशमुख, गृहअर्थशास्त्र विभाग प्रमुख

राजीव गांधी महाविद्यालय, सडक अर्जुनी, जि.गोंदिया ४४१८०७

गो वारा:-

अन्न ही मानवाच्या पाच मुलभूत गरजांपैकी एक महत्वाची गरज होय. अन्नामूळे अत्यंत महत्वाची निरनिराळी कार्ये केली जातात. अन्ननलिकेद्वारा शरीरात अन्न आल्यावर त्यावर निरनिराळ्या पाचक रसांची क्रिया होऊन अन्नाचे पचन होते व गो नेंद्रीयांद्वारे पचन झालेल्या अन्नाचे गो ण होते. गो ण झालेले अन्न पुढील कार्य करते.

- शरीरात उ णता व ाक्ती निर्माण करते.
- नवीन पेशी निर्माण करणे व नाश पावलेल्या पेशींची झीज भरून काढते.
- शरीरावर नियंत्रण ठेवते.

एखादे यंत्र ज्याप्रमाणे कोळशाचे ज्वलन होऊन त्यापासून निर्माण झालेल्या ाक्तीवर चालते त्याचप्रमाणे मानवी शरीर हे अन्नाच्या ज्वलनाने उत्पन्न होणाऱ्या ाक्तीवर चालते. मानवी शरीराच्या ऐच्छिक अनेच्छिक क्रिया सतत सुरळित चालू राहण्याकरिता, मेहनतीचे कार्य करण्यासाठी, ाक्ती, उ णता निर्माण होण्यासाठी अन्नाची व अन्नातील विविध पो ाक घटकांची नितांत दैनिक आवश्यकता आहे. मानव विकासात पो ाक घटकांची आवश्यकता आहे. मानवाचा विकास हा जन्मापासूनच नव्हे तर जन्मपूर्व अवस्थेपासून मृत्यूपर्यंत व्यक्तीचा विकास होत असतो. मानवाला निरोगी वाढीसाठी पो ाक घटक आवश्यक असतात. अन्नामधील विविध घटकाला पो ाकघटक असे म्हणतात.

बीजशब्द :- मानव विकास, दैनिक आवश्यकता, विकासाच्या अवस्था, जीवनसत्वे, पो ाक घटक

देशाच्या विकासात गृहअर्थशास्त्राची भूमिका
(The Role and Contribution of Home-Economics in National Development)

डा. साधना डी. वाघाडे
सहाय्यक प्राध्यापक
गृहअर्थशास्त्र
विभाग प्रमुख
कला, वाणिज्य व विज्ञान
पदवी महाविद्यालय,
पेट्रोल पंप (जवाहरनगर)
ता. जि. भंडारा

सारांश :- कुठल्याही राष्ट्राचा विकास व्हायचा असेल तर त्या राष्ट्रातील नागरिकांचे स्वास्थ्य उत्तम असावे. तसेच नागरिक शिक्षित असणे आवश्यक आहे. घरातील गृहिणी शिक्षित असेल तर ती स्वतःचा विकास तर साधते, पण त्याचबरोबर ती कुटुंबातल्या इतर सदस्यांचा विकास साधण्यासाठी मदत करते व पर्यायाने राष्ट्राचा विकास साधण्यास मदत होते. गृहव्यवस्थापनाचे शिक्षण घेतलेले असल्यामुळे स्त्री घरातील व्यवस्थापन योग्य त-हेने करू शकते. तसेच आहारशास्त्राचे शिक्षण घेतलेल्या स्त्रिया त्यांच्या ज्ञानाचा उपयोग घरात करीत असल्यामुळे तिच्या कुटुंबातील सदस्यांचे स्वास्थ्य चांगले राहते. तसेच कुपोषित व्यक्तींना चांगले आहार देवून उपाययोजना करू शकते. स्वस्त व स्थानिक पदार्थांचा उपयोग करून समतोल आहार कसा द्यावा याची माहिती मिळते. त्यामुळे निरोगी कुटुंब तयार होऊन निरोगी समाज तयार होऊ शकतो.

या विषयाचे शिक्षण घेतल्यामुळे गृहिणींना आपल्या मुलांचे संगोपन करण्याच्या पध्दती माहिती होतात. मुलांचा विकास योग्यरितीने होण्यास मदत करतात. तसेच त्यांच्या विकासात काही समस्या असल्यास त्या ओळखून समस्या दूर करण्यास प्रयत्न करतात. त्यामुळे शिक्षित, सुदृढ नागरिक तयार होतात. व राष्ट्राचा विकास हातभार लावतात. भारतातील प्रांतीय भरतकला प्रसिध्द आहे. अतिशय सुंदर व रेखीव असे भरतकाम असल्यामुळे त्याची मोठ्या प्रमाणावर निर्यात केली जाते. तसेच **Dress Designing, Textile Designing** शिकलेल्या विद्यार्थिनी कपडे बनवण्यात मोलाची मदत करतात. याद्वारे भारताला परकीय चलन प्राप्त होते व त्यामुळे देशाचा विकास होण्यासाठी मदत होऊ शकते.

हा विषय शिकलेल्या विद्यार्थिनी स्वयंरोजगार करू शकतात. स्वतःचा आर्थिक विकास करू शकतात. व कुटुंबाच्या विकासात हातभार लावू शकतात. ह्या विषयाचे शिक्षण घेतल्यानंतर खेड्यातील स्त्रियांना शिक्षण देवून त्यांच्यामध्ये जागरूकता आणल्या जाऊ शकते. त्यांच्यामध्ये शिक्षणाबद्दल जागरूकता वाढविल्या जाते. तसेच ग्रामीण भागात कुटुंब नियोजनाबद्दल माहिती दिल्या जाते. लोकसंख्येवर नियंत्रण ठेवल्या गेल्यास देशाचा विकास होण्यास मदत होऊ शकते.

या विषयाचे शिक्षण घेतलेल्या गृहिणी रोजगार किंवा स्वयंरोजगार प्राप्त करून अर्थार्जन करतात त्यामुळे कुटुंबाचा विकास होण्यास मदत होते तसेच गृहिणीत देखील आत्मविश्वास निर्माण होतो. व या सर्वांचा परिणाम समाजाचा व देशाचा विकास होण्यामध्ये होतो.

Impact of COVID-19 Lock Down on Adolescents

Dr.SampadaNaseri
Associate Professor
MahilaMahavidyalaya,
Nandanvan,Nagpur.

Abstract:This paper aims to identify the physiological impact of COVID-19 on adolescents. Their average age was 19.5 years.**Methodology:** The sample consisted of 421 participants, among which 75.5% adolescent were females whereas 24.5% adolescent were males. The survey was conducted on all India basis however, significant percentage (58.2%) of responses were received from Vidarbha region of Maharashtra State, India. **Materials:** This study used online survey through structured questionnaire which include different questions on physiological status and wellbeing. In this survey information about the health status of participants was collected. These questions include, health related problems, problems aroused due to insufficient physical activity during lock down and its impact on their health. **Procedure:**Participants responded to the online survey made with the google module. **Analysis of Data:** Descriptive statistics was used to analyze the data. **Results** indicated that adolescents suffered from multiple physical problems during COVID lockdown period. Female adolescents faced more physical problems. Adolescents with higher educational qualification experienced more physical problems. This study concluded that adolescents experienced tiredness, headache, insomnia, etc. Majority of adolescents suffered from backache and problems in vision during lock down period. Furthermore, adolescents suffered from multiple physical problems during COVID lockdown period.

Keywords: Adolescents, COVID-19, Physiological.

Role Of Nutrients In Human Life

Dr. Priti P. Gawande
H.O.D. (Home Economics)
Savitabai Deshmukh College,
Digras, Dist Yavatmal

Abstract:

The paper gives information about the nutrition and the importance of nutrition in life. Nutrient, nourishment, or aliment, is the supply of materials -food-required by organisms and cells to stay alive. In science and Human Medicine, Nutrition is the science or practice of Consuming And utilizing foods.

नोकरदार महिलांचे आरोग्य आणि आहार
डॉ.प्रा. स्मिता गजभिये,
श्री. संताजी आर्ट अँड सायन्य कॉलेज,
पालांदूर, ता. लाखनी, जि. भंडारा

नोकरदार महिलांना नोकरी सांभाळतानाच घरातील जबाबदारीही स्वीकारावी लागते. त्यांच्या बहुआयती, विविध कामे एकाचवेळी करण्याच्या पैलीचे समाजात तसेच घरात कौतुक होते, पण त्याची मोठी किंमत महिलांना मोजावी लागते. महिला स्वतःच्या आरोग्याकडे दुर्लक्ष करून काही गोष्टी साध्य करतात.

भारतासारख्या प्रगतशील देशामध्ये महिलांचे शिक्षणाचे प्रमाण वाढले आहे. मात्र, आजही समाजात महिलांच्या आरोग्याबाबत जनजागृती झालेली नाही. त्याबाबत त्यांना फारशी माहितीही नसते. व्यक्ती कितीही उच्चशिक्षित असली, तरी स्वतःच्या आरोग्याबाबत ते स्वतःच अनभिज्ञ असतात. स्त्रिया या कुटूंबाचा महत्वाचा घटक आहेत.त्या कुटूंबाचा पाया आणि स्तंभ म्हणून त्या भुमिका बजावतात. त्यांचे आरोग्य चांगले असले तर कुटूंबाचे, पर्यायाने समाजाचे आरोग्य चांगले राहू शकते. स्वतःच्या तब्येतीकडे दुर्लक्ष करण्याकडे त्यांचा ओढा अधिक असतो. वैद्यकीय ज्ञानाची माहिती नसताना त्यांच्या दुर्परिणामाची भीती बाळगत असतात. आरोग्याच्या उपचारांवर खर्च होईल ही चिंता असते. तो खर्च टाळण्याचा त्यांचा प्रयत्न असतो. आरोग्यातील बिघाडामुळे कामाकडे दुर्लक्ष होईल, तसेच कामाचा वेळ कमी होईल याची माहिती त्यांना वाटते. कित्येकदा प्रकृतीविषयी अनामिक भीतीही त्यांना असते. या सर्वांबरोबरच समाजातून मित्र मैत्रिणीकडून तोंजारी, नातेवाईकांकडून चुकीच्या जाहिरातीतून, व्हॉट्सअप संदेशावरून मिळणारी चुकीची माहिती मनात धरून त्यांच्या मनात भीती वाढत जाते. त्यामुळे त्यांच्या आरोग्याकडे दुर्लक्ष होते.

A Comparative Study of Nutrition Status of Adolescent Boys and Girls

Dr. Sunita Arjunrao Rathod

S.N. Mor College, Tumsar Dist. Bhandara (MS)

Sunitaarathod30@gmail.com

ABSTRACT

Adolescence is a time of change to adult behavior and there by eating habits of childhood gradually change into those typical of an adult. Adolescence is, therefore, an important time that demands for health and nutrition education. Therefore, present study was taken to assess to nutritional status of adolescent boys and girls. A total of 150 government school student's adolescent of both boys and girls in the age group ranging from 10 to 19 years population were chosen by Simple Random Sampling. The data collected from primary and secondary sources. In primary sources interview schedule technique was used. Anthropometric measurements (BMI) were taken by standardized tools. Nutritional status assessed by determining the intake of foods and nutrients by recording 24 hours recall method. The BMI analysis of adolescent boys shows 37.33 per cent boys were malnourished (under-weight) 34.67 per cent were normal weight 21.33 per cent over weight and 6.67 per cent were obese. The BMI of girls' shows 36 per cent were under nourished, 37.33 per cent were normal weight and 20 per cent over weight and 6.67 per cent were obese. The nutrients intake of the sample as compared to ICMR standards which showed that the diet of the respondents was low in all nutrients

KEY WORDS: Nutrition, Adolescent

Relationship Between Malnutrition And Poverty

Dr Sarita Deshmukh

Aney Mahila Mahavidyalay, Yavatmal

Abstract

Malnutrition is caused by eating a diet in which nutrients are not enough or is too much such that it causes health problems. It is a category of diseases that includes undernutrition and overnutrition. Overnutrition can result in obesity and being overweight. In some developing countries, overnutrition in the form of obesity is beginning to present within the same communities as undernutrition.

Major causes of malnutrition include poverty and food prices, dietary practices and agricultural productivity, with many individual cases being a mixture of several factors. Clinical malnutrition, such as cachexia, is a major burden also in developed countries. Various scales of analysis also have to be considered in order to determine the sociopolitical causes of malnutrition. For example, the population of a community that is within poor governments, may be at risk if the area lacks health-related services, but on a smaller scale certain households or individuals may be at an even higher risk due to differences in income levels, access to land, or levels of education.

The question that now arises is whether malnutrition is a cause or consequence of poverty and vice versa? To elaborate upon this, it is important to highlight the relationship of human capital with nutrition and poverty.

नौकरी करणाऱ्या महिलांचा मानसीक ताण व आरोग्याच्या समस्या

सहाय्यक प्रा.डॉ. कु. उषा नानाजी राखुडे

गृह-अर्थशास्त्र (विभाग प्रमुख)

शिवरामजी मोघे कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय केळापूर (पांढरकवडा) जि. यवतमाळ.

सारांश— बदलत्या काळानुसार कुटूंबाचे सर्वांगीण जीवनमान उंचावण्याची गरज आहे. त्याकरिता आर्थिक स्थिती मजबूत असणे गरजेचे आहे त्याकरिता घरातील एकट्या व्यक्तीचे उत्पन्न हे पुरेसे नसते म्हणून कुटूंबाला आर्थिक सहकार्य करण्यासाठी स्त्री ही रोजगार, स्वयंरोजगार, व्यवसाय व नौकरीच्या माध्यमातून घराबाहेर पडून कुटूंबाला सहकार्य करित आहे. महिलांचे आरोग्य अत्यंत काळजीचा मुद्दा आहे. मुलांचे संगोपन, शिक्षण, नौकरी, घरातील जेव्हाची जबाबदारी, इतरांचे आजारपण यातच स्त्रिया गुंतून पडतात. क्री, स्वतःच्या आरोग्याकडे त्यांना लक्ष द्यायला वेळच मिळत नाही. कुटूंबाची काळजी घेणारी महिला कायम आपल्या आरोग्याकडे दुर्लक्ष करते. याचा परिणाम महिलांच्या आरोग्यावर होतांना दिसून येतो. म्हणूनच प्रस्तुत शोध निबंधात **नौकरी करणाऱ्या महिलांचा मानसीक ताण व आरोग्याच्या समस्या** यावर प्रकाश टाकण्यात आला. व शोध निबंधाचे उद्दिष्टे व गृहितके ठरविण्यात आले. तथ्य संकलनासाठी प्राथमिक स्रोत दुय्यम साधनसामग्रीचा वापर करण्यात आला संबधीत विषयाचे तथ्य संकलन करून विश्लेषण करण्यात आले व निष्कर्ष आणि उपाय सुचविण्यात आले.

Diet and Physical Fitness During Covid-19 Pandemic

Dr. Varsha Yashodhan Patil
Dept. of Home Science
Malati Vasantdada Patil Kanya
Mahavidyalaya, Islampur,
Dist - Sangli, Maharashtra

Abstract: -

The time has come for the new virus, Covid-19, to emerge from daily life. Every citizen fights the right diet to fight the reaction. Nature has given you amazing power. which has natural protection. Various health bacteria's, viruses and destructive cells help you of built immunity. Your immune system and your ayurvedic condition need to be good.

But as the corona virus spread around the world, so did the misconceptions about it spread. The internet and social media have brought many misleading advice to the bottom of society. Many of these tips were about diet and lifestyle. Don't eat it, eat it, take it out. Immunity can be increased by taking this supplement. Experts were seen in the house saying such things. Therefore, without wasting your time and effort in pursuing such advice, detailed research on corona virus and diet as well as the scientific facts behind it have been discussed in the present research paper.

Severe course of COVID-19	Exercise against COVID-19	Exercise benefits of health
Metabolic risk <ul style="list-style-type: none"> Hypertension Prediabetes Insulin resistance Dyslipidemia 		<ul style="list-style-type: none"> Weight loss CRF improved MH improved Anti-inflammation
Overweight/obesity <ul style="list-style-type: none"> Co-morbidities 		
Cardio-respiratory diseases <ul style="list-style-type: none"> Cardiovascular disease Diabetes mellitus Kidney disease 		

Keynotes: - Covid-19, Diet, Health, Nutrients, Immunity

कुपोषण एक जटिल समस्या

Dr. Vibha C. Ghodkhande
HOD (Home Economics)
Arts commerce & science
College, Maregaon.

Abstract:

कुपोषण ही भारतातील एक अत्यंत जटिल समस्या आहे . आपण नेहमी बघतो की काही लोकाना प्रमाणापेक्षा जास्त मिळत तर काहीना गर्जपूर्ते सुद्धा अन्न मिळत नाही आणि ही समस्या सहज बदलणे सोपे नाही. भारत हा कृषिप्रधान देश आहे. त्यामुळे 70% लोक शेती करतात आणि खेड्यात राहतात . त्यांना अज्ञानामुळे सुद्धा योग्य पोषण आहार मिळत नाही. कोणत्या आहारतून कोणते आणि किती पोषक तत्व मिळतात याचे त्यांना पुरेसे ज्ञान नसल्यामुळे त्यांचा आहार समतोल नसतो . त्यामुळे सुद्धा कुपोषणाचे प्रमाण वाढत आहे. त्याचबरोबर स्त्रिया आपल्या आहारा बदल जागरूक नसल्या मुळे पण काही बालक जन्मता च कुपोषित असतात. हे सर्व जरी खरे असले तरी पण अपुरे पोषण मिळाल्याने कुपोषण ही समस्या निर्माण होते. या समस्येचे निरसन करण्यासाठी अनेक स्तरावर प्रयत्न सुरू आहे पण जो पर्यन्त पूर्ण जागृती निर्माण होणार नाही ,आहाराचे महत्व प्रत्येक स्तरातील लोकाना कळणार नाही तोपर्यंत ही कुपोषणाची समस्या दूर होणार नाही. तो पर्यंत कुपोषणाचा हा भस्मासुर अपुरे पोषण घेणाऱ्या लोकांना खातच राहील .

Importance Of Nutrients And Nutrient Metabolism On Human Health

Dr. Vibha Hemant Katey

Professor & Head

Department of Home Economics
Janta Kala va Vanijya Mahavidyalaya,
Malkapur District - Buldana

Abstract

Nutrition transition, which includes a change from consumption of traditional to modern diets that feature high-energy density and low nutrient diversity, is associated with acquired metabolic syndromes. The human diet is comprised of diverse components which include both nutrients, supplying the raw materials that drive multiple metabolic processes in every cell of the body, and non-nutrients. These components and their metabolites can also regulate gene expression and cellular function via a variety of mechanisms. Some of these components are beneficial while others have toxic effects. Studies have found that persistent disturbance of nutrient metabolism and/or energy homeostasis, caused by either nutrient deficiency or excess, induces cellular stress leading to metabolic dysregulation and tissue damage, and eventually to development of acquired metabolic syndromes. It is now evident that metabolism is influenced by extrinsic factors (e.g., food, xenobiotics, environment), intrinsic factors (e.g., sex, age, gene variations) as well as host/microbiota interaction, that together modify the risk for developing various acquired metabolic diseases. It is also becoming apparent that intake of diets with low-energy density but high in nutrient diversity may be the key to promoting and maintaining optimal health.

Keywords: Cellular stress coping responses, Dietary patterns, Gene function, Metabolism, Metabolic syndromes, Nutrition, Nutrient diversity

मानवी जीवनामधे पो ाक घटकांचे महत्व

लेखक डॉ.विद्या धर्मेंश भुव
श्रीमती राधादेवी गोयनका महिला महाविद्यालय, अकोला
Email : dhruve_vidya@rdgakola.ac.in

Abstract : मानवी जीवनामधे पो ाक घटकांचे अनन्य साधारण असे महत्व आहे. अन्नाशिवाय व्यक्ती जिवंत राहू ाकत नाही. अन्न हे फक्त जीवन जगण्यासाठीच आवश्यक आहे असे नाही तर व्यक्तीच्या ारीराची जडणघडण, वाढ, विकास, प्रजनन, कार्यक्षमता स्वास्थ अवलंबून असते.

मानवाच्या स्वास्थ्याचा विचार करतांना फक्त ारीरीक स्वस्थाचाच विचार पुरेसा नाही तर मनु य हा समाजशील प्राणी असल्यामुळे त्याच्या सामाजिक, मानसिक, स्वास्थाचा विचार करणे क्रमप्राप्त ठरते. मानवाचे संपुर्ण स्वास्थ अन्नातील घटकांवर अवलंबून असते. ती पुढील प्रमाणे आहेत. १) प्रथिने, २) कर्बोदके, ३) स्निग्धे, ४) जिवनसत्वे, ५) खनिज पदार्थ, ६) पाणी इत्यादी. या पो ाक घटकांचा आहारामधे योग्य उपयोग केल्यास म्हणजेच ारीरीक स्थिती, वय, लिंग, वातावरण, व्यवसाय/कार्य यानुसार उपयोग केल्यास व्यक्तीचे आयु य निरोगी व सुदृढ राहण्यास मदत होते. अन्यथा पो ाकतत्वाच्या अभावाने होणाऱ्या व संसर्गजन्य आजाराना बळी पडतो. उदा. ज्यांची रोगप्रतिकारक ाक्ती कमी आहे अश्या व्यक्ती जगभरामधे थैमान घालणाऱ्या कोवीड-१९ या रोगाला बळी पडल्या आहेत. आतापर्यंत भारता मध्ये एकुण रूग्णांची संख्या ३,३६,२४,४१९ एवढी आहे तर मृत्य झालेल्यांची संख्या ४,४६,६९० आहे. २४ सप्टेबर २०२१ च्या अहवालानुसार जगभरामध्ये कोविड-१९ च्या एकुण रूग्णांची संख्या २३,०४,१८,४५७ एवढी आहे व मृत्यू झालेल्यांची संख्या ४७,२४,८७६ इतकी प्रचंड आहे.

व्यक्तीला पो ाक तत्वांच्या अभावाने व अधिक्याने अनेक रोग होतात. या रोगाचा परिणाम त्या व्यक्तीच्या ारीरिक व मानसिक आरोग्यावर होतो. परिणामी कार्यक्षमता कमी होते. त्याचा परिणाम व्यवसायावर होवून त्याची आर्थिक स्थिती कमकुवत होते. व्यक्तीच्या स्थितीचा परिणाम अनुक्रमे कुटुंबाच्या,समाजाच्या एकंदरीत देशाच्या प्रगतीवर होतो. म्हणूनच एकुण जगाच्या कल्याणा साठी रा ातीय आणि आंतररा ातीय संघटना कार्यरत आहेत. सर्वसामान्य लोकांमध्ये जागरूकता निर्माण व्हावी म्हणून सरकारने “रा ातीय पो ाण महिना” साजरा करण्याचे प्रयोजन केले आहे.

The Role and Contribution of Home Economics in Nation Development

Assistant Professor **Diksha Ratnasar Badole**

Department of Home Economics

S.ChandraMahilaMahavidyalayaAmgaon , District – Gondia- 441902

Email- dikshabadole14@gmail.com

Abstract-

The subject of home economics is linked to all aspects of human life because home economics education is the education to enrich human life. Science and technology have to accept new changes. Today's age is the age of information technology. Emphasis is placed on the study number sequence as the concept of life education. The subject of home economics is connected to all the organs of human life. It is from such a good family that a good society is formed, and nation-building by choice and nation. In short, the basic foundation of nation building is the family. This study of home science helps in creating a happy and prosperous familybuilding by. Life cannot be sustained without adequate nourishment,good health, protective environment, good housing,managerial qualities/skills, empowerments, suitable resources, communication skills, high literacy levels and aspirations. All these are essential for national development. Home science is an integral course which builds an individual with all these qualities and thereby aims at development of individuals, his family, the community and the nation in large. Home science also encourages children to participate in community extension activities and thereby make them realize their commitment to their society and less privileged and school dropouts in rural and urban areas.

Keyword- Home Economics, National, Development, Women, Contributes, Social, Education, Health, Family

Dietary Issues And Solutions For Working Women

Ms. Pratibha S. Katkar

Head and Asst. Prof.

(Department of Home Economics)

Yeshwant Mahavidyalaya , Wardha

Email Id. – pratibhavaidya82@gmail.com

Abstract

The subject of sustenance of ladies in agricultural nations has generally been comparable to maternal nourishment with accentuation on the impact of the mother's wholesome status on birth weight and lactational execution. Little consideration has been paid to the prosperity of the mother and the impacts of nourishment on her exhibition in friendly and monetary exercises. Indian culture situation has been changing at much speed in ladies' schooling and their monetary commitment in the family more firmly. Ladies are assuming numerous parts which can influence their wellbeing as they are parental figure and family structure now-a-days are changing towards more atomic sort. Work status of ladies straightforwardly identified with their wellbeing status. Wellbeing status of ladies is a significant ramifications for her youngsters' wellbeing. Numerous ladies don't get sufficient time for self-care and for youngsters too as opposed to having more independence from the rat race than non-working women due to obliviousness, tension of work or movement both at home and at work place, combined with absence of time [Monga S et al., 2008]. These way of life pushing the general public to leaned towards more prepared to eat advantageous food sources which are high energy and high fat substance. Many investigations reported that working moms and their youngsters would in general show higher predominance of nutrient deficiency than housewives and their kids [Bamji et al., 2000].

Role of education in sustainable development for better and secured human life

Prof. Sonal Tuljaram Kame

Assistant Professor

Department of Home science

Smt. Radhadevi Goenka College for Women, Akola, M.S

Affiliated to Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati, M.S

kame_sonal@rdgakola.ac.in

Abstract

The transformational and wide-ranging, inclusive nature of the sustainable development describes encounters and challenges in the human life. Every individual feels to secure a sustainable, peaceable, affluent, and also impartial life. The goals in sustainable development cover all the worldwide global challenges which are decisive and crucial for the human life and its very survival. The environmental limitations, the edges and thresholds in the usage of the natural resources, have recognized the poverty and its ending strategies to be built up for the economic developments. The societal and public social needs like health and wellbeing, getting education, the social defense and also protection as well as finding appropriate job opportunities bearing in mind and considering the current scenario of the climate changes and also the environmental protections. The efficient, systematic and orderly barriers in the process of sustainable development are being focused. The inequalities in the consumption patterns, the environmental degradations are the important key hurdles in the process of the sustainable development. Everyone needs to actively participate and efficiently do their parts including the government organizations and the government itself, the private sectors, various segments and the subdivisions of the civil societies including each and every human being. However, the ownership and possessions go to the government. As the national outline, framework, agenda and policies thereon measure and analyze the implications in the sustainable development process. The countries sustainable development agenda has an outline that is to be run for every individual's development with an aim of encouraging, endorsing and promoting prosperity while protecting, defending and shielding the planet earth in order to achieve and accomplish sustainable development. Therefore, the fundamental changes are desirable in the way we think about the education's role in the sustainable development as it has catalytic effect and impacts on the wellbeing of every individuals and also the planet's future. Education has a responsibility to gear up in the 21st century with the challenges and ambition and aspiration for the developmental values, morals and skills that will lead to the sustainable and also inclusive growth with a peaceful living together. Education can and must subsidize and contribute to a new visualization of the overall sustainable global development.

किशोरावस्थेतील (वयोगट १२ ते १५ वर्ष) बदलते पालक—बालक संबंध

कु. रूपाली सुभाषराव कणसे

सहा. प्रा. गृहअर्थशास्त्र

जिजामाता कला महाविद्यालय दारव्हा जि. यवतमाळ

rupalikanse84@gmail.com

Abstract

भारत देश हा संपूर्ण जगामध्ये तरुण देश म्हणून ओळखला जातो कारण आपल्या देशामध्ये तरुणांची संख्या जास्त आहे. हा तरुण मानसिक दृष्ट्या शारीरिक दृष्ट्या भावनिक दृष्ट्या परिपक्व सशक्त व सुदृढ असेल तर आपल्या देशाचा विकास जोमाने व्हायला सुरुवात होईल ज्या देशाची पिढी सशक्त असते त्या देशाचा विकास कोणीच रोखू शकत नाही. राष्ट्रसंताच्या संस्काराचा वारसा लाभलेली आपली भारत भूमी आज तरुणांच्या बळावर महासत्ता होण्याची स्वप्न पाहत आहे परंतु ढासळलेली नैतिकता, संस्काराचा अभाव, वाढती गुन्हेगारी, हिंसक प्रवृत्ती, आक्रमकता इत्यादी बाबींमुळे राष्ट्राची खरी असलेली साधन संपत्ती म्हणजेच ही युवा पिढी युवाशक्ती ही ध्येयहीन अविचारी असंवेदनशील होत चालली आहे त्यामुळे त्याचे दूरगामी दुष्परिणाम भेडसावत आहे आणि म्हणून हल्लीची पिढी त्याचे अनेक प्रश्न, समस्या गुन्हेगारी प्रवृत्तीचा त्याचा कारणांचा अभ्यास होणे अत्यंत आवश्यक आहे.

PROTEIN ENERGY MALNUTRITION

Prof. Sunita S. Balapure

H.O.D. Home Economics
Late Dattatray Pusadkar Arts College
Nandgaon Peth, Dist.Amravati.
sunitabalapure222@gmail.com

ABSTRACT :-

Protein energy malnutrition is a common problem worldwide and occurs in both developing and industrialized nations. In the developing world, it is frequently a result of socioeconomic, political, or environment factors. In contract, protein energy malnutrition in the developed world usually occurs in the contract of chronic disease. There remains much variation in the criteria used to define malnutrition, with each method having its own limitations. Early recognition, prompt management and robust follow up are critical for best outcomes in preventing and treating protein energy malnutrition.

मानवी जीवनात पो ाक आहाराचे महत्त्व

प्रा.सौ.वासंती देवनाथ खाडिलकर/देवीकर

गृहअर्थशास्त्र विभाग प्रमुख

कला वाणिज्य महिला महाविद्यालय, बल्लारपूर

सारांश

मानवाच्या सर्वांगीण विकासासाठी पो ाण आहार हा अतिशय महत्त्वाचा घटक आहे. मानवाच्या ारिरीक आणि बौध्दीक क्षमता परिपूर्ण विकसित होण्यासाठी उत्तम व पो ाक आहाराचे सेवन आवश्यक मानता येईल. जागतिक आरोग्य संघटनेने एखादया व्यक्तीच्या पुनरूत्पादानासाठी, चांगल्या आरोग्यासाठी आणि वाढीला आधार देण्यासाठी पो ाक आहार महत्त्वाचा घटक आहे असे नमूद केले आहे. WHO ने आवश्यक पो ाक घटकांना सूक्ष्म आणि अतिसूक्ष्म पो ाक घटक अशा दोन श्रेणींमध्ये विभाजन केले आहे. सूक्ष्म पो ाक घटक हे ारिराला अगदी थोडया प्रमाणात हवे असतात तथापि या घटकाची कमतरता आजारपणाला कारणीभूत ठरते. जिवनसत्वे आणि खनिजे यांचा सूक्ष्म पो ाक घटकामध्ये समावेश होतो. तर अतिसूक्ष्म पो ाक घटकांमध्ये पाणी, प्रथिने, कार्बोदके, स्निग्ध पदार्थ आदीचा समावेश होतो. या घटकांची मानवी ारिराला अधिक आवश्यकता असते. अन्न पदार्थ व द्रव्य स्वरूपातील पेय यांचा पो ाण आहारात समावेश होतो. ज्या प्रमाणे संतुलित आहारात अन्न पदार्थांचे योग्य प्रमाण राखणे आवश्यक असते त्याच प्रमाणे द्रव्य पदार्थांचे सेवन सुध्दा प्रमाणशिर असले पाहिजे अन्यथा याचा मानवी आरोग्यावर विपरीत परिणाम होणाची ाक्यता असते. बदलत्या जीवनशैलीनुसार आणि वयोगटानुसार आहारामध्ये बदल करणे क्रमप्राप्त आहे. पो ाक आहार हा उर्जा प्रदान करण्याचे तसेच रासायनिक प्रक्रियेला नियंत्रित करण्याचे कार्य करतो. जिवनसत्वे, खनिजे, प्रथिने, स्निग्ध पाणी आणि कार्बोदके हे सहा आवश्यक पो ाक घटक आहेत. प्रस्तुत ाोधनिबंधात पो ाक आहाराच्या मानवी जीवनावर होणारा परिणाम व मानवी जीवनातील त्याचे महत्त्व अभ्यासण्याचा प्रयत्न केला आहे.

बीजशब्द : पो ाक आहार, जिवनसत्वे, सूक्ष्म पो ाक घटक, अतिसूक्ष्म पो ाक घटक, संतुलित आहार

राजर्षी शाहू महाराज — एक राष्ट्रपुरूष

प्रा. डॉ. डी.डी.जोधळे

(इतिहास विभाग प्रमुख) १४२०१५९४७५

श्री बा.दे.पारवेकर महाविद्यालय, पांढरकवडा जि. यवतमाळ.

आधुनिक महाराष्ट्राची जडणघडण करण्यात महात्मा फुले, राजर्षी शाहू महाराज, भाऊराव पाटील, डॉ. आंबेडकर विठ्ठल रामजी शिंदे यांनी राजर्षी शाहू महाराज बद्दल स्पष्ट म्हटले होते. शाहूराजा नुसता मराठा नव्हता, ब्राम्हणेतरही नव्हता. तर तो नव युगातला सर्वांगपूर्ण राष्ट्रपुरूष होता.

राष्ट्र निर्मितीच्या मार्गात आपला मुख्य अडथळा आपल्यावर इंग्रजांनी लादलेले पारतंत्र्य हा मानला गेला आणि म्हणून हे पारतंत्र्य नष्ट करून देशाला स्वातंत्र्य करण्यासाठी ज्यांनी स्वातंत्र्य चळवळीचे नेतृत्व केले त्या सर्वांना आपण राष्ट्रपुरूष मानत आलो.

पण आता देशाला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर ५० वर्षांचा या कालखंडात आम्हाला सामाजिक स्वातंत्र्याचे महत्व वाटू लागले. आणि मग म. फुले, राजर्षी शाहू, डॉ. आंबेडकर यासारख्या महान व्यक्तींनी सामाजिक स्वातंत्र्यासाठी केलेले कार्य पाहून आपण त्यांना 'राष्ट्रपुरूष' म्हणून मानू लागलो आहोत. याचा अर्थ असा की, राजकीय स्वातंत्र्याची चळवळ चालविणा-या नेत्यांना जसे स्वतंत्र राष्ट्र निर्माण करावयाचे होते. उलट सामाजिक स्वातंत्र्यासाठी लढणा-या नेत्यांचा स्वातंत्र्याचा संकल्पनेचा आवाका सर्वस्पर्शी होता. दुस-या शब्दात दोन्ही पक्षांच्या नेत्यांना एक बलवान, एकात्म, एकसंघ राष्ट्र निर्माण करावयाचे होते. त्यासाठी दोन्ही पक्षांतील नेत्यांना सर्व हिंदी बांधवांनी एक होवून लढा दिला पाहिजे असे वाटत होते. पण एकाचा लढा राजकीय स्वातंत्र्यासाठी होता, तर दुस-याचा लढा सामाजिक स्वातंत्र्यासाठी होता, या दोन्ही लढयासाठी 'राष्ट्रीय एकात्मता' ही दोन्ही पक्षांची पहिली गरज होती.

या पार्श्वभूमीवर राजर्षी शाहू छत्रपतींनी राष्ट्रीय एकात्मता साध्य करण्यासाठी कोणते विचार मांडले व त्यानुसार कोणती कृती केली. ते पाहणे उदबोधक ठरले.

बाबा आमटेचे सामाजिक समतेचे कार्य

प्रा.डॉ. दीपक पां. लोणकर

लोकमान्य महाविद्यालय, वरोरा

जि. चंद्रपूर (महा.), पिन. ४४२९०७

सारांश :

विदर्भातील समाजसुधारक पैकीच एक असलेले गांधी – विनोबांच्या विचाराने प्रेरित झालेले प्रसिध्द कु ठरोग समाजसेवक बाबा आमटे यांचे नाव आदराने घेतले जाते. बाबांचे मुख्य काम तरी कु ठसेवा असली तरी त्यांच्या जीवनाचे वेगवेगळे पैलू पाहिले तर ते नक्कीच असामान्य होते. समाज सेवक, क्रांतीकारक, स्वातंत्र्यसंग्राम सेनानी, पर्यावरणवादी, रा ट्रीय एकात्मतेचा पुरस्कर्ता, उपेक्षितांचा कैवारी, सर्वधर्म समभाव चित्रपट समिक्षक, पैलवान, संगितप्रेमी, व्रतस्थ, समतेचेपुरस्कर्ते इत्यादी अनेक पैलू त्यांच्या आयु याचे असले तरी एक आदर्शसमाज सेवक म्हणूनच त्यांची ख्याती आहे. तेव्हा ऐतिहासिक दृ टीने त्यांच्या कार्याचा व कर्तृत्वाचा अभ्यास या ठिकाणी आढावा घेण्याचा प्रयत्न आहे.

त्यांनी आपल्या सामाजिक कार्याची सुरवात वरोडाया छोट्याशा गावापासुन केली. तिथे त्यांनी हरीजनासाठी व वंचितासाठी अनेक प्रयोग करून सामाजिक संघटनाही बांधल्या व त्यांच्या सुधारणांसाठी ही प्रयत्न केली. पुढे त्यांनी कु ठरोग्यांच्या कार्याला स्वतःला वाहून घेतले व कु ठरोग्यांच्या पुर्नवसनासाठी विनोबांच्या प्रेरणेने आनंदवन या संस्थेची निर्मिती करून तिथे सामाजिक समतेसाठी अनेक प्रकल्प राबविले कु ठरोग्यांना माणूस म्हणून जगण्याचा मार्ग दाखविला व त्यांच्या अधिकारासाठीही लढा दिला. तसेच रा ट्रीय एकात्मतेसाठी देशात फिरून भारत जोडो व पंजाब यात्रेद्वारे गांतता निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला. एकूणच त्यांची आपल्या या कार्यातून सामाजिक समता, बंधुता, रा ट्रीय ऐक्य, गांतता निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे राष्ट्र उभारणीतील योगदान

डॉ. कैलाश फुलमाळी

इतिहास विभाग प्रमुख

रेणुका कॉलेज

बँक ऑफ इंडिया जवळ, बेसा- नागपुर-३७

सारांश :

भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना कोणताही राजकीय वारसा नसताना आणि कौटुंबिक स्थिती हलाखीची असतानाही त्यांनी आपल्या कर्तृत्वाने आपल्या नावाचा गजर जगभर केला आहे. डॉ. आंबेडकर व्दारा निर्मित संविधानाचे जगभर कौतुक केले जात आहे. त्यांच्या अफाट कार्य कर्तृत्वाला तोड नाही. आधुनिक भारताच्या निर्मितीत डॉ. आंबेडकरांचे योगदान अविस्मरणीय, अतुलनीय व अनन्यसाधारण असल्यामुळे सदर शोधनिबंधामध्ये राष्ट्र उभारणीतील डॉ. आंबेडकरांच्या योगदानाची माहिती देऊन, निष्कर्ष काढण्यात येत आहे.

लोकशाहीतील सर्वात मोठा अडसर.....जातिवाद

डॉ.राजेंद्र श्री.कोरडे

कला व वाणिज्य महाविद्यालय, वरवट बकाल

ता.संग्रामपुर जि.बुलडाणा

Abstract

भारतास इंग्रजांच्या सत्तेपासून स्वातंत्र्य हे १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी प्राप्त झाले त्याचमुळे भारताने लाके शाही शासन पद्धती स्वीकारली. भारत लोकशाही गणराज्य म्हणून अस्तित्वात आले. अर्थात् १५८ स्वतंत्र देशांच्या संविधानांचा अभ्यास करून जाणीवपूर्वक व विचारपूर्वक भारताने लोकशाही शासन पद्धती स्वीकारली व त्याकरिता भारतीय संविधानानुसार राज्यघटना ही २६ जानेवारी १९५० पासून अस्तित्वात आली.

आपला देश १५ ऑगस्ट १९४७ ला स्वतंत्र झाला. धर्माच्या आधारावर देशाचे तीन तुकडे झाले – पाकिस्तान, भारत आणि पूर्व पाकिस्तान (आता स्वतंत्र बांगला देश) असे विभाजन केवळ धर्माधारितच करण्यात आले ज्याकरिता इंग्रजांनी भारतीय समाजाला धर्माच्या आधारावर विभाजित करून समाजाचे खच्चीकरण केले, हे विसरून चालणार नाही. अजूनही भारत या विभाजनाच्या जखमा अंगोपांगी बाळगून अधुन मधून या भळभळणाऱ्या जखमांचे दुःख भोगतोच आहे. जातीप्रथा ही कुप्रथा आहे हे माहित असूनही देशातील अनेक राजकारणी यावर बोलायला तयार नाहीत. कारण जातीच्या आधारावर त्यांनी निवडणूक लढवून राजकारणी निवडून येतात आणि स्वतःचे हित मात्र साधून घेतात. परंतु देशाच्या एकता व अखंडतेच्या स्वार्थाकरिता राजकारणी कधीही प्रयत्न करतांना दिसत नाहीत. भारतीय समाजात जातीप्रथांना हजारो वर्षांची परंपरा लाभली आहे. ज्याला मुघल काळात व इंग्रजी राजवटीत वेळोवेळी खतपाणी घालून समाजातील जातीव्यवस्था ही अधिकाधिक दृढ कशी होत जाईल याकरिता विशेष प्रयत्न करण्यात आले. कारण त्यामुळे समाज एकवटण्याऐवजी एकसंघ होण्याऐवजी सतत विभाजित राहिल्याने समाजाचा निरंतर शक्तिपातच होत राहिला ज्यामुळे या दोन्ही राजवटी शोकडो वर्षे भारतावर आपले साम्राज्य प्रस्थापित करून स्वातंत्र्य आंदोलनाला म्हणावे तितके यश मिळत नव्हते. मात्र १९४० च्या सुमारास झालेले दुसरे विश्वयुद्ध व त्यानंतर इंग्रजी सत्तेची खालावलेली आर्थिक सत्ता, राजकारणावरील व समाजकारणातील ढासळलेली स्थिती व भारतीय समाजातील काही अंशी सुदृढ होत चाललेली एकता व सामाजिक समरसतेचा परिपाक म्हणून इंग्रजांना स्वतंत्र भारतास मान्यता देणे भाग पडले.

तरीही इंग्रजांनी फाळणीची बीजे रोवून जाता जाता भारताचे त्रिभाजन करून पूर्व पाकिस्तान (आताचा बांगला देश), भारत व पाकिस्तान अशी तीन राष्ट्रे उदयास आली. ज्यांच्या नागरीकत्वाचा आधार धर्म असून त्यापैकी पाकिस्तान व पूर्व पाकिस्तान ही दोन मुस्लीम राष्ट्रे म्हणून निर्माण झाली. तर भारताने मात्र स्वतःला धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र घोषित केले जेथे राष्ट्रीयत्वाला कोणताही धर्माधार देण्यात आला नाही. भारताच्या पूर्वेस व पश्चिमेस मुस्लीम राष्ट्र निर्माण होऊनही भारताने सहिष्णुता दर्शवित कोठेही लोकसंख्येच्या अदलाबदलीचे धोरण अंगिकारले नाही. मात्र शेजारील या दोन मुस्लीम राष्ट्रांनी मात्र आपआपले प्रांत अधिकाधिक मुस्लीम बहुल कसे होतील, त्यांचे हितसंबंध अधिकाधिक जोपासताना अल्पसंख्यक अन्य समुदायावर मात्र अनन्वित अत्याचार, जलुम, जबरदस्ती करून धर्मांतर वा पलायनास भाग पाडले. मात्र भारताने अशा बऱ्याच मोठय लोकसंख्येला सामावून घेत आपला ऐतिहासिक वारसा जतन करीत शरणार्थ्यांना देखील सन्मानाने वागवित काही अंशी त्यांना स्वीकाराचे धोरण अंगिकारले.

ताराबाई शिंदे यांचा “स्त्री-पुरुष तुलना” मधुन स्त्री मुक्तीचा हुंकार

प्रा. डॉ. गजानन लिंबाराव सोडनर
सहयोगी प्राध्यापक
इतिहास विभाग प्रमुख,
कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,
मारेगांव, जि. यवतमाळ

Abstract

भारत देशात स्त्री मुक्तीच्या संदर्भात अनेक समाज सुधारकांनी कार्य केले आहे. परंतु तरी सुध्दा स्त्रीयांना स्वातंत्र्याची पहाट पाहण्यासाठी प्रचंड दिवस वाट पहावी लागली. परंतु स्त्री मुक्तीच्या संदर्भात सर्वप्रथम व्यापक विचार ताराबाई शिंदे यांनी मांडले.

सदर संशोधनपर निबंधामध्ये तत्कालिन समाज व्यवस्थेच्या गुलामगिरीतुन स्त्री मुक्त व्हावी, तिला अधिकार मिळावे यासाठी ताराबाई शिंदे यांनी तत्कालीन रूढी परंपरांना विरोध करून सामाजिक सुधारणा करण्याचा प्रयत्न केला. हे करत असतांना त्यांनी पुरुषप्रधान संस्कृती विरुद्ध आपल्या ‘स्त्री-पुरुष-तुलना’ या ग्रंथामधून कशाप्रकारे समाज परिवर्तन घडविण्याचा प्रयत्न केला. ह्याची सखोल मांडणी या निबंधातून केली आहे.

आज आपण राष्ट्र विकासाच्या उन्नतीच्या, प्रगतीच्या अनेक गो टी करतो. परंतु त्याच बरोबर आपण राष्ट्रविकासाच्या प्रगतिच्या काही कसोट्यांचा सुध्दा अभ्यास केला पाहिजे. एखाद्या देशाची प्रगती ही त्या देशातील नागरीकांना मिळणाऱ्या स्वातंत्र्याच्या अधिकारावरून ठरते असे मानले जाते. तर यावरून राष्ट्र विकासामध्ये स्वातंत्र्यास अधिक महत्व दिल्या गेल्याचे दिसते.

परंतु आपल्या भारत देशाचा १९ व्या शतकापर्यंतचा सिंधू संस्कृती व पूर्ववैदिक काळ सोडला तर पुढे स्त्रियांच्या स्वातंत्र्यावर क्रमाक्रमाने प्रचंड बंधने लादल्या गेली व शबेटी १९ व्या शतकापर्यंत स्त्रीचे अस्तित्व चुल आणि मुल ऐवढेच मर्यादित राहिले होते. त्यांचे स्वातंत्र्य पूर्णपणे पुरुष प्रधान संस्कृतीने हिरावून घेतले होते. आणि म्हणूनच स्वातंत्र्याविना स्त्री हा राष्ट्रविकासाच्या मार्गातील फार मोठा अडथळा होता.

ताराबाई शिंदे यांच्या काळात स्त्री ही पुरुषांच्या अधिकारात मर्यादित स्वातंत्र्य उपभोगत होती. परंतु उच्च कुळातील स्त्रियांवर अनेक सामाजिक बंधने होती. ती बंधने स्त्रियांना गुलामगिरीत टाकणारी होती. त्याकाळातील स्त्रियांवर गुलामगिरी लादणारे पुढील घटक होते.

भारतीय नारी द्वारा राष्ट्र निर्माण के प्रयास और स्वदेशी आन्दोलन : कुछ अछूते पहलू

डा० नुजहत फातिमा
असिस्टेंट प्रोफेसर
मध्यकालीन इतिहास विभाग
हमीदिया गर्ल्स डिग्री (पी०जी०) कॉलेज
प्रयागराज
संघटक महाविद्यालय, इलाहाबाद विश्वविद्यालय
DR- NUZHAT FATIMA
ASSISTANT PROFESSOR
DEPARTMENT OF MEDIEVAL HISTORY
HAMIDIA GIRLS' DEGREE P.G.COLLEGE
PRAYAGRAJ

ABSTRACT : 'स्वदेशी आन्दोलन' भारतीय स्वतन्त्रता आन्दोलन के इतिहास का अत्यन्त महत्वपूर्ण घटना मानी जाती है। यह एक प्रकार का आर्थिक आन्दोलन था जो अंग्रेजों के आर्थिक शोषण नीति के विरुद्ध एक शस्त्र था। स्वदेशी के माध्यम से भारतीयों में आत्मनिर्भरता की भावना को उत्पन्न कर भारत राष्ट्र के निर्माण का प्रयास था। सन् 1905 में बंगाल विभाजन के विरुद्ध में होने वाला स्वदेशी आन्दोलन धीरे-धीरे भारत के कोने-कोने तक पहुँच गया था। इस आन्दोलन में विदेशी वस्तुओं, विद्यालयों, पदवियों और विदेशी शासन के प्रति घृणना का प्रदर्शन किया गया। जीवन के हर पहलू को स्वदेशी से जोड़ा गया और स्वदेशी के माध्यम से राष्ट्र निर्माण का प्रयास किया गया। विदेशी वस्तुओं का तिरस्कार और परित्याग किया गया। स्वदेशी आन्दोलन के प्रति महिलाओं की जागरूकता भी देखने योग्य थी। उन्होंने न केवल इस आन्दोलन में सक्रिय रूप से भाग लिया। अपितु राष्ट्र निर्माण के ऐसे प्रयास किए कि वह महिलाएं वर्तमान समय की महिलाओं के लिए प्रेरणा स्रोत बन गयीं। इन महिलाओं में देश की हर आयु, धर्म, वर्ग एवं जाति की शिक्षित व अशिक्षित महिलाएं शामिल थीं। इन सभी महिलाओं का राष्ट्र निर्माण में अविस्मरणीय योगदान था।

Keywords : स्वदेशी आन्दोलन, महिलाओं की सक्रिय भागीदारी, राष्ट्र निर्माण में योगदान, आत्मनिर्भरता

महात्मा गांधीजींचे आर्थिक विचार व देश स्वावलंबन

डॉ. मंगला गोरे

महिला महाविद्यालय, नंदनवन नागपूर

स्वातंत्र्य आंदोलनात नव्हे, शांती व अहिंसेच्या मार्गाने भारताला स्वातंत्र्य मिळवून महात्मा गांधीजींचा सिंहाचा वाटा आहे. देशाला ब्रिटीशांच्या गुलामगिरीतून मुक्त करणे म्हणजे शासन व्यवस्था आपल्या हातात घेणे इतकाच स्वातंत्र्याचा अर्थ नव्हता तर देशाला सर्वच दृष्टीने स्वयंपूर्ण व स्वावलंबी बनविणे यासाठी गांधीजींनी प्रयत्न केले. प्राचीन काळापासून शेती हा भारतिय अर्थव्यवस्थेचा कणा आहे. अर्थातच शेतीप्रधान असलेल्या देशाचे आर्थिक धोरणही शेतकऱ्यांच्या हिताशी संबंधित असेल तरच देश प्रगती करू शकतो. शेतकरी कष्टकरी यांना त्यांच्या श्रमाचा पुरेसा मोबदलाही मिळत नाही. त्यावर आधरित गांधीजींनी श्रमाच्या भाकरीचा सिद्धांत सांगितला. हा सिद्धांत त्यांच्या विचारांचा एक पैलू आहे. मिठाचा सत्याग्रह करून ब्रिटीशांची आर्थिक बाजू सामान्य जनतेसमोर मांडली. त्यांच्या स्वराज्य, स्वदेशी, बहिष्कार, राष्ट्रीय शिक्षण या चतसुत्रीत देश स्वावलंबनच दडलेले आहे. स्वदेशी औद्योगिक क्रांतीवर त्यांचा भर होता. सूतकताई, चरखा आंदोलन यातून स्वयंरोजगारचे उद्दिष्ट साधले गेले होते. या सर्वांचा विचार आर्थिक बाजूने, देश स्वावलंबनाच्या दृष्टीने करणे आवश्यक आहे. राष्ट्र निर्माण कार्यात आजही गांधीजींच्या आर्थिक विचाराची गरज आहे. ते प्रस्तुत लेखातून स्पष्ट करण्यात येईल.

The Ideology and Strategy of the Social Movements for the Upliftment of the Oppressed – A Revisit

Dr. Shiladhar Yallappa Mugali MA, PhD
Professor, PG Department of History and Archaeology
Karnatak University, Dharwad

Abstract

In this paper, an attempt is made to revisit and discuss the ideology and strategy of the Social Reform Movements led by Bahujan thinkers and reformers. In fact, it is multi-dimensional, involving mass ideology and strategy. These reformers were highly intellectual but drastically differ from the reformers of renaissance period i.e. the elite class. They left behind the saga of legacy to the present generation. Mahatma Phule, Periyar Ramaswamy Naicker, Narayan Guru, Dr. B R Ambedkar and other subaltern reformers advocated an alternative social order and culture in place of the existing hierarchical, graded, unequal and hegemonic order in every walk of human life. Though, among these reformers, there were some divergent and specific ideologies and strategies, but they held some common and strong ideologies namely anti-caste, anti-priestly class and anti-hegemonic ideology, having grassroot level involvement of masses i.e. Bahujan Samaj.

The core issue of renaissance reformers was family related problems, but for these reformers, caste, untouchability and gender discrimination were the major challenges. Thus, Gail Omvedt observed that, Mahatma Phule represents a social revolution and transformation of social order. Though he did not provide politically organized strategy, but has built the very bedrock for the future Bahujan Samaj Movement. Sri Narayan Guru's saintly outlook did not advocate a completely independent and parallel culture but changed the citadel of social system of Kerala while staying within the very system. Thus, he was not a deconstructionist like Mahatma Phule, Dr. Ambedkar and Periyar Ramaswamy, but his strategy of reform was unique. Then, Periyar Ramaswamy, another radical ideologue, has advocated a different strategy, especially atheism, linguistic and regionalist orientation of social reforms. Further, he wanted to uproot cultural dominance and the hegemony of priestly class in every sphere of life. As far as Dr. Ambedkar's ideology and strategy is concerned, it was perfectly matured, multi-dimensional, humanitarian and egalitarian. It was so, because of his multi-faceted personality and role, impact of western philosophies and his own bitter experiences, as well as legacy of his predecessors.

Thus, the paper aims to compare ideological and strategic constraints of renaissance reformers and subaltern reformers. Further, it highlights the analytical discussion of ideology and strategy of the thinkers and reformers of Bahujan Samaj and the last part of the paper includes the comparative analysis of the overall ideology and strategy of reformers of the oppressed, suppressed and depressed Bahujan Samaj. Thus, this paper is based on analytical, comparative and historical methods.

Keywords: Ideology, Strategy, Social Reformers, Caste, Untouchability, Gender Discrimination

Role of nationalism in Indian Independence Movement.

डॉ.शिवाजी सोमला पवार

एम.ए.,पीएच.डी.

संशोधन—मार्गदर्शक,इतिहास विभाग

दिगंबरराव बिंदू महाविद्यालय,भोकर जि.नांदेड

Abstract

इ.स.१४५३ मध्ये तुर्कानी कॉन्स्टॅन्टीनोपल जिंकून घेतले.युरोपातील रा द्रांचा आशिया खंडाशी भूमार्गाचा असलेला संबंध संपु टात आला.युरोपियन मानवाने जलमार्गाचा गोध घेण्याचा प्रयत्न केला.पोर्तुगीज खलाशी वास्को-द-गामा १४९८ मध्ये भारताच्या पश्चिम किना-यावरील कालिकत या ठिकाणी उतरला.तेव्हा तेथिल राजा झामोरीनने त्यांना व्यापारावि ायक अनेक सवलती दिल्या.पोप अलेक्झांडर सहाव्या याने “माहिती असलेले जग आणि माहिती नसलेले जग” अशी विभागणी करून स्पेन आणि पोर्तुगाल या दोन रा द्रांना नव्या जगाचा गोध णेण्याची परवानगी दिली.युरोपातून भारतात येणा-या रा द्रांत पोर्तुगीज, डच,फ्रेंच व ब्रिटिशांचा मुख्यत्वेकरून समावेश होतो. फ्रेंचांनी कंबोडिया, लाक्षोस व व्हिएतनाम या प्रदेशास “इंडोचायना” असे संबोधले, तर जावा, सुमात्रा, बाली या प्रदेशास “इंडोनेशिया” म्हटले आहे. इंडिया, इंडोचायना, इंडोनेशिया असा युरोपियनांचा पूर्वेकडचा अनुक्रमे प्रवास होता”. फ्रान्सचा प्रवासी “बर्नियर लिहितो, त्या काळात “भारत देश ही एक अशी विहीर होती, की ज्या ठिकाणी जगातील सोने.चांदी येऊन एकत्रित होत होते. परंतु त्यामधून सोने-चांदी बाहेर जाण्यासाठी कोणताच रस्ता नव्हता. भारताच्या या धनसंततीने प्रभावित होऊन युरोपातील देश भारताशी व्यापार करण्यासाठी आकर्षित झाले. इ.स.१६०० मध्ये स्थापन झालेल्या ब्रिटिश ईस्ट इंडिया कंपनीस ब्रिटनची झाले. इ.स.१६०० मध्ये स्थापन झालेल्या “ब्रिटिश ईस्ट इंडिया कंपनीस” ब्रिटनधी “महाराणी एलिझाबेथ” हिने ३१ डिसेंबर १६०० शेती पुर्वेकडील देशाशी व्यापार करण्याची सनद दिली. भारताशी ष्व्यापार करून जास्ती जास्त आर्थिक फायदा मिळविणे हाच होता. या काळात भारतात अनेक लाहन-लहान राजवटी होत्या. यामधूनच राजकीय अस्थिरता फायदा घेत ब्रिटिशांनी फोर्तुगीज, डच, फ्रेंच यांच्या व्यापारी संघर्ष सुरू झाला. फ्रेंच-इंग्रजी कर्नाटकचे पहिले, दुसरे, तिसरे युध्द, प्लासीची लढाई, बक्सारची लढाई, टिपूसुलतानशी युध्द, ब्रिटिश — मोगल संघर्ष,इंग्रज.मराठा युध्द, नेपाळशी युध्द, १८५७ चे स्वातंत्र्य युध्द, या संघर्षातून सामाजिक व धार्मिक सुधारणा आंदोलन, भारतीय राष्ट्र वादा उदय, भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस, जहाल राष्ट्रवादाचा उदय, होमरूल चळवळ, असहकार चळवळ, सविनय कायदेभंगाची चळवळ, क्रांतिकारी चळवळ, मुस्लिम संप्रदायाचा उदय,भारताचा घटनात्मक विकास, शेतकरी आणि कामगार चळवळ अशा विविध बाबीतून भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीत राष्ट्रवादाची भूमिका उदयास आली. राष्ट्रीय चळवळीत सुरेद्रनाथ बॅनर्जी, अॅलन ऑक्टोव्हिअम ह्युम, दादाभाई नवरोजी, फिरोझाशहा मेहता, न्या.महादेव गोविंद रानडे, गोपाळ कृष्ण गोखले, बाळ गंगाधर टिळक, लाला लजपत राय, ब्रिपिनचंद्रपाल अॅनी बेझर, अरविंदघोष, सुभाषचंद्र बोस, महात्मा गांधी, पंडिता रमाबाई, रमाबाई रानडे, लक्ष्मीबाई टिळक, डॉ.आनंदीबाई जोशी, आनंदीबाई कर्वे, पार्वतीबाई आठवले, जनाक्का शिंदे, डॉ.रखमाबाई राऊत,सावित्रीबाई फुले. अशी मातबर मंडळी या देशस्वातंत्र्य चळवळीत सहभाग घेवून देशाला मवाळवादी, जहालवादी, क्रांतिकारक, स्त्रीशक्ती,समाजसुधारक, यांनी राष्ट्रउभारणीत महत्वाची भूमिका बजावली म्हणून स्वातंत्र्य चळवळ उदयास येऊन देशाला स्वातंत्र्य प्राप्त करून दिले.

संत साहित्य आणि परिवर्तन

डॉ. श्रीकांत डी. पानघाटे

विदर्भ कॉलेज ऑफ आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स, जिवती,

ता. जिवती, जी. चंद्रपूर- 42908 (महाराष्ट्र)

ईमेल- shreepanghate@gmail.com

सारांश:

वारकरी पंथाच्या सोप्या आचारसंहितेमुळे महाराष्ट्रातील सामान्य वर्ग या पंथाकडे विशेष आकर्षित झाला. म्हणूनच हा पंथ महाराष्ट्रात सुदूर प्रसारित व लोकप्रिय झाला होता. वारकरी पंथाची शिकवण ही विठ्ठल भक्तीचा मार्ग अनुसरणे, वर्णाश्रम विरोध करणे, जातीची उच्चता- निम्नता न मानणे, अहिंसा, परस्त्रीला माते समान मानणे अशी मानवी विकासाचा मार्ग प्रशस्त करणारी होती. वारकरी पंथातील संतांची कामगिरी ही महाराष्ट्रातील राजकीय, सामाजिक, सांस्कृतिक व धार्मिक क्षेत्रात परिवर्तन घडवून आणणारी ठरली. वारकरी संतांनी मानवी कल्याण साधण्यासाठी तत्कालीन धर्मवादी आणि जातीवादी व्यवस्थेमुळे महाराष्ट्रीयन जनमानसावर जे औदासिन्य पसरले होते ते, दूर सारण्याचे महनीय कार्य संतांनी केले होते ही वारकरी संतांची मोठी कामगिरी होती. मुख्यता वारकरी संत ज्ञानेश्वर, संत नामदेव, संत एकनाथ आणि संत तुकाराम यांनी मराठी मायबोलीची प्रतिष्ठा वाढवून दिली. मराठी भाषा, साहित्य, संस्कृती याविषयी महाराष्ट्रीय लोकांत त्यांनी आत्मीयता निर्माण केली. कुळगोथ, जातपात, धर्म-पंथ, गावगाडा, स्त्री-शूद्र यांच्या कक्षा ओलांडून जाणाऱ्या प्रादेशिक एकात्मतेची जाणीव मराठीजणात निर्माण करून दिली. यामुळेच 'महाराष्ट्र मंडळ', 'महाराष्ट्र धर्म' आणि 'महाराष्ट्र राज्य' अशा संकल्पना उदयास आल्या. म्हणून परकीय शासकांच्या अंमलाखाली सुद्धा महाराष्ट्राला आपले वेगळेपण टिकवून ठेवता आले. याचे श्रेय संतांना आणि त्यांच्या साहित्याला द्यावे लागते. महाराष्ट्रात मध्यकाळात लोकांमध्ये एकात्मतेची भावना निर्माण करण्यात संत साहित्याचे मोठे योगदान आहे. म्हणून संत साहित्य आणि परिवर्तन याचा चिकित्सक आढावा घेणे अगत्याचे ठरते.

किवडर्स - वारकरी, संत, पंथ, अभंग, भारुडे, ओवी

डॉ. रखमाबाई राऊत यांचे योगदान

प्राध्यापक डॉ. सु. सं. माळशिखरे

इतिहास विभाग प्रमुख

एस पी एम तात्यासाहेब महाजन कला व वाणिज्य
महाविद्यालय, चिखली - 443201 जिल्हा बुलढाणा

प्रस्तावना :-

इंग्रजांची भारतातील आगमण ईस्ट इंडिया कंपनीची स्थापना व इंग्रजांची भारतात सत्ता स्थापन होणे, हे भारतीयांसाठी विविध अंगाने महत्त्वपूर्ण होते. इ.स. 1818 मध्ये पेशवाई सत्तेचा अस्त झाला यामुळे ब्रिटिशांची राजवट महाराष्ट्रात सुरु झाली यातूनच महाराष्ट्रात अनेक स्तरावर स्थित्यंतरे घडून आली ही स्थित्यंतरे राजकीय, आर्थिक व प्रशासकीय स्तरावर मोठ्या प्रमाणात झाली होती मात्र सामाजिक स्तरावर कोणतेही विशिष्ट बदल झाले नव्हते कारण या समाज रचणेला कित्येक शतके कसलेही आव्हान देण्यात आलेले नव्हते, ब्रिटिशांची प्रशासन धोरण, शैक्षणिक धोरण, सुधारणा व पाश्चात्य विचार प्रणाली यामुळे महाराष्ट्रातील समाजाला वेगळा दृष्टीकोन प्राप्त झाला यात अनेक नवसंजीवनी मिळाली.

पण या काळात महाराष्ट्रातील सामाजिक स्थिती व विशेषतः स्त्रियांची सामाजिक स्तर गती शून्य होता यामुळे आगरकर यांनी महाराष्ट्राच्या गतीशून्य अव्यवस्थेवर टिका केली होती. जातिभेद, धर्मभेद, अस्पृश्यता, बालविवाह, बहुपत्नीत्व सतीप्रथा सक्तीचे वैधत्व व व पुरुषप्रधान संस्कृतीचे वर्चस्व अशा अनेक अनिष्ट रूढी-परंपराचा समाज जीवनावर प्रभाव होता. परंतु इंग्रजी शिक्षण, पाश्चात्य विचार प्रणाली यामुळे महाराष्ट्रात प्रबोधन कार्य सुरु होण्यास मदत झाली. समाज रचना ही ईश्वराने निर्माण केलेली असून तिच्यात बदल होत नाही असा पक्का समज होता. हा समाज प्रबोधन कार्यातून बदलण्याचा प्रयत्न सुरु झाला होता.

डॉ.बाबासाहेबआंबेडकरांच्यामंदिरप्रवेशसत्याग्रहाचेऐतिहासिकविश्लेषण

प्रा. युगंधरा यशवंत शिवणकर

सहा- प्राध्यापक

राजकुंवर महिला महाविद्यालय वणी,

ता. वणी. जि. यवतमाळ

भारतातप्राचीनकाळापासुनवर्णव्यवस्थाचालतआलेलीआहे.

पुर्ववैदिककाळातवर्णव्यवस्थाहीलवचिकहोती.गुणानुसारत्याचावर्णठरतअसे.त्यामुळेसहजपणेवर्णहेबदलीतअसत. मात्रउत्तरवैदिककाळातहीवर्णव्यवस्थाजातीयव्यवस्थेतरुपांतरीतझाली.याजातीयव्यवस्थेलाडॉ.बाबासाहेबआंबेडकर पायऱ्यानसलेलीबहुमजलीइमारतम्हणूनसंबोधतहोते.अगदीत्याचप्रमाणेपुर्ववैदिककाळातयाजातीयव्यवस्थेतअसले लीलवचिकताकायमचीसमाप्तझाली.परिणामीजातिव्यवस्थाहीअतिशयकठोरबनली.यामध्येअस्पृष्यांनाकोठेहीस्था ननव्हतेत्यानाचारहीवर्णामध्येकुठेहीस्थाननसल्यामुळेत्यांचीअतिशयदयणीयअवस्थाहोती.

विषमतापूर्णसमाजव्यवस्थेलाआव्हानदेण्याचेकार्यडॉ.

बाबासाहेबआंबेडकरयांनीकेले.त्यांनीमानवमुक्तीचालढाउभाकेलायालढ्यामध्येत्यांनाअहोरात्रझटावेलागलेआम्ही हिंदुधर्माचेघटकअसुनसुद्धाआम्हालाजनावरापेक्षाहीहीनवागणुकदिलीजाते.हाविचारसमाजधुरीधरांनापटवुनद्यावा लागला.मात्रत्यांच्याप्रयत्नांनाअपयशआले.हिंदुधर्माप्रमाणेईश्वराचेअस्तित्वमान्यकेल्यासईश्वरानेसर्वांनासमानलेखा वे.असेडॉ.बाबासाहेबआंबेडकरांनावाटतहोते.ईश्वराचानिवासमंदीरामध्येअसल्यामुळेअस्पृष्यांनासुद्धामंदीरामध्येप्रवेशाचीगरजजाणवतहोती.मात्रप्रतिगामीसणातणीविचारसरणीच्यामंडळींनीअस्पृष्यांच्यामंदीरप्रवेशाससक्तविरो धकेला.परिणामीडॉ.बाबासाहेबआंबेडकरांनामानवमुक्तीचालढाउभाकरावालागला.यामानवमुक्तीच्यालढ्यामध्येमं दीरप्रवेशसत्याग्रहासअनण्यसाधारणमहत्त्वआहे.

सामुदायिक प्रार्थनेमागील राष्ट्रसंताची भूमिका

प्रा. डॉ. सिध्दराम किशनराव मुंडे
श्री. गजानन महाराज महाविद्यालय
मुकुटबन, ता. झरी
जि. यवतमाळ

भारत ही संत आणि समाजसुधारकांची भूमी आहे. 'जगाच्या कल्याणा संताच्या विभूमी' यामध्ये मानवी कल्याणाला प्रमेय मानून समाजसुधारणेसाठी कष्ट उपसण्याची एक अलिखित जाणीव दिसते. ज्या महाराष्ट्राच्या मातीत ज्ञानदेवाने वारकरी संप्रदायाचा पाया रचून कळस होण्याचे भाग्य तुकोबाने प्राप्त केले. त्याच संत परंपरेचा वारसा २० व्या शतकात वैराग्यमुर्ती गाडगेबाबा आणि वंदनिय तुकडोजी महाराजांनी चालविला. संत हे उपेक्षेचे साधन नसून समाजाच्या विकासासाठी जन्माला आलेले गुणकारी औषधासम असायला हवे याची जाणीव या संतपरंपरेने आपल्या पुढ्यात टाकली. आम्हाला मस्तकी टिळा लावून समाजाला अधोगतीच्या मार्गाने नेणारा संत अभिप्रेत नसून जो समुदायाच्या कल्याणासाठी रात्रंदिवस देह झिजवितो त्यामुळे आम्ही नतमस्तक झाले पाहिजे. याच परंपरेचे एक पाईक म्हणून राष्ट्रसंताकडे आम्हाला पाहावे लागते.

राष्ट्रसंतानी अनुभव आणि तात्विक विवेचन यांची सांगड घालून मानवी कल्याणासाठी जन्माला घातलेला अमूल्य ग्रंथ म्हणजेच ग्रामगीता होय. मानवाला जीवन जगतांना ज्या विदायक परिस्थितीशी तोंड द्यावे लागते, जे विचार घेऊन सुख दुःखाचा उलगडा करावा लागतो अशा असंख्य प्रश्नांची उत्तरे 'ग्रामगितेमध्ये आपल्याला सापडतात. हा मानवी देह स्वकल्याणासोबत परोपकारासाठीही कशाप्रकारे झटला पाहिजे, नरदेहाची संकल्पना कोणती ? यांसारख्या औचित्यपूर्ण प्रश्नांची उत्तरे 'ग्रामगितेच्या पानोपानी दडलेली आहेत. ग्रामविकासापासून जगाच्या विकासापर्यंतची मौलिक सूत्रे राष्ट्रसंत सांगतात. मानवी श्रम हे या पृथ्वीतलावरील सर्वश्रेष्ठ मूल्य असून जीवनाची सुंदरता त्यामध्ये दडलेली आहे. देह विकास आणि बौद्धिक विकासालाही श्रमाचे पाठबळ मिळणे अत्यंत गरजेचे आहे.

“देशात कामाचा उभा डोंगर । दारिद्र्य दुःखाचा वाटतो पूर ।
अर्धनग्न अर्धपोटी लोक अपार । त्यांचे दुःख कां न दिसे ? ॥३१॥
येथे विश्रांतीसि नाही वेळ । निरंतर कार्यकर्ते प्रबळ ।

पाहिजेत ठायी ठायी सकळ । काम ऐसे देशापुढे ॥३२॥ (ग्रामगीता, अ. १८, श्रमसंपत्ती)

असे जेव्हा राष्ट्रसंत 'ग्रामगीतेतून चिंतन मांडतात तेव्हा त्यांच्यासमोर कोणती चिंता प्रत्यक्षपणे प्रश्नाचे स्वरूप घेऊन उभी होती याचा उहापोह होतो. दारिद्र्यातून जन्माला आलेल्या अर्धनग्न, अर्धपोटी लोकांच्या जीवनातून दुःखाचा महापूर कमी झाला पाहिजे, म्हणून ठिकठिकाणी प्रबळ कार्यकर्ते देशात निर्माण करण्यासाठी त्यांची निरंतरपणे धडपड चालली होती. लोकांचा (समुदायाचा) विकास हेच त्यांच्या समाजसेवेमागील भूमिकेचे सूत्र होते.

भारतीय रा टूवादाच्या जडणघडणीमध्ये भारतीय भाषा व वृत्तपत्रांचे योगदान

डॉ. प्रमोद ना. घ्यार

इतिहास विभागप्रमुख

कला वाणिज्य महिला महाविद्यालय,

बल्लारपूर जि. चंद्रपूर

सारांश :-

ब्रिटीशकालीन देशी वृत्तपत्रांनी समाजातील अंधश्रद्धा, जुन्या चालीरीती, परंपरा यांच्यावर जोरदार टिका करून समाजाला जागृत करण्यासाठी, त्यांना शिक्षित करण्यासाठी महत्वाचे कार्य केलेले दिसून येते. रा टूवादाच्या जडणघडणीमध्ये विविध भाषा व देशी वृत्तपत्रांनी महत्वाची भुमीका बजावलेली दिसून येते. या वृत्तपत्रांनी भारताच्या रा टूथीय आंदोलनात सर्वसामान्यांपर्यंत आपले विचार पोहचवून लोकांमध्ये देशभक्ती, रा टूवाद व रा टूप्रेम निर्माण केले. लो. टिळकांनी केसरी व मराठा वृत्तपत्रातून 'स्वराज्य हा माझा जन्मसिद्ध अधिकार आहे आणि तो मी मिळविणारच' अशी घोषणा केली. त्यांनी आपल्या लेखनिने इंग्रज सरकारला घाबरवून सोडले. अनेक वृत्तपत्रांनी सामाजिक सुधारणांवर भर देवून सुधारणा घडवून आणल्या. तर काही वृत्तपत्रांनी ज्ञानप्रसाराचे कार्य केले. इंग्रजांच्या अन्याय व अत्याचाराविरोधात अनेक वृत्तपत्रांनी टिका करून जनमत जागृत करण्याचे कार्य केले. अशाप्रकारे भारताच्या रा टूथीय आंदोलनात जनतेमध्ये रा टूवादाची भावना निर्माण करून ब्रिटीश सत्तेविरुद्ध लढण्यासाठी सिद्ध करण्याचे कार्य विविध देशी भाषा व वृत्तपत्रांनी केले. त्याचा परिणाम भारतात जागोजागी इंग्रज सत्तेविरुद्ध चळवळी व आंदोलने होवून शेवटी ब्रिटीशांना भारतातील सत्ता सोडून जावे लागले व भारताला स्वातंत्र्य मिळाले.

बिजशब्द – रा टूवाद, स्वराज्य, गुलामगिरी, व्यक्तीस्वातंत्र्य,

B.R. Ambedkar and The Nation Building Strike: Education Social Change and Development.

Komal Bhatt

Ph.D. Scholar

The Northcap University, Gurugram

Co-author

Dr.DivyabhaVashisth

Supervisor, Head

Centre for Languages Learning, The Northcap University
Gurugram Haryana.

Abstract

Dr. Bhimrao Ramji Ambedkar is considered as a great personality and hero in our country, and he is also the source of inspiration for millions of people. Due to being a victim of untouchability in childhood, the course of his life changed completely. Due to which he inspired himself to become the highest educated Indian citizen of that time and made an important contribution in the making of the Indian Constitution. Dr. Bhimrao Ambedkar's contribution in shaping the Constitution of India is respectable. He dedicated his life to the country for providing justice, equality, and rights to the people of the backward classes. Babasaheb Ambedkar's entire focus was mainly on achieving the social and political rights of Dalits, other lower castes sections and women. This paper speaks about education, social change, development, and thoughts of Dr. Ambedkar in the context of women empowerment. After the independence of India, he became the leader of the downtrodden class and the representative of the socially considered untouchables. B. R. Ambedkar was a noted social worker, economist, lawmaker, politician, and social reformer. He has fought for the rights of Dalits and women against social evils like untouchability and gender discrimination. Bhimrao Ambedkar is also known as Babasaheb. He was an Indian economist, writer, philosopher, and social reformer. He is also popular as the father of the nation. His efforts in eradicating caste restrictions and social evils like untouchability were remarkable.

Keywords- Dr.B.R Ambedkar, Education, Social Change, Castes, Women Empowerment, Equality.

राष्ट्र निर्माण में महात्मा गांधी के आर्थिक विचारों का योगदान

सबीहा नूरी

अतिथि प्रवक्ता

मध्यकालीन इतिहास विभाग

हमीदिया गर्ल्स पी०जी० कॉलेज

सम्बद्ध : इलाहाबाद विश्वविद्यालय,

प्रयागराज, उ० प्र०

सार : प्रस्तुत शोध पत्र में राष्ट्र निर्माण में महात्मा गांधी के आर्थिक विचारों के योगदान का अध्ययन किया गया है। गांधी जी के लिए तो अर्थशास्त्र जीवन के एक तौर तरीके का हिस्सा है। गांधी अर्थनीति के सिर्फ दो उसूल हैं, वह हैं सत्य और अहिंसा। इन दो कसौटियों पर जो चीज खरी नहीं उतरती उसे गांधीवादी नहीं कहा जा सकता। गांधी जी का कहना था कि “मेरे हिसाब से भारत ही नहीं बल्कि सारे संसार की आर्थिक रचना ऐसी होनी चाहिए कि जिससे किसी को भी अन्न, वस्त्र का आभाव न हो।” इसलिए गांधी जी मानते थे कि समस्त समाज द्वारा पैदा की हुई संपत्ति का उन सभी में समान रूप से वितरण होना चाहिए जिनका उसके उपार्जन में किसी न किसी रूप में कोई योगदान रहा हो। गांधी जी का कहना था कि हमारे देश में अपार जनशक्ति होने के बावजूद हम बेकारी, अर्द्ध बेकारी, छदम बेकारी के कारण उसका प्रयोग नहीं कर पाते। गांधी जी का मानना था कि बिना ग्राम निर्माण के भारत का विकास संभव नहीं है। शहरीकरण से मानव का कल्याण नहीं होगा। गांधी जी ने जिस ग्राम स्वराज की कल्पना की है उसमें पुरानी ग्राम - पंचायतों को पुनर्जीवन देने की बात नहीं है, उसमें आधुनिक जगत को ध्यान में रखते हुए स्वराज्य के स्वतंत्र ग्राम घटकों की नई रचना करने की बात है। ग्राम स्वराज्य राजनीतिक, आर्थिक, तथा सामाजिक क्षेत्रों में अहिंसा को मूर्तरूप प्रदान करता है। गांधी जी एक राष्ट्र, एक युवक, एक नागरिक, एक किसान, एक छात्र को शून्यता की वरीयता से अवगत कराते हैं। जिसका एकमात्र उद्देश्य मानवता की सभी परम सीमाओं को लांघकर एक आदर्श राष्ट्र का निर्माण करना है।

भारतीय राष्ट्रवादाची स्वातंत्र्यलढयातील भूमिका

प्रा.डॉ. भाऊराव रामेश्वर तनपुरे
इतिहास विभाग प्रमुख,
मातोश्री शांताबाई गोटे कला, वाणिज्य व
महाविद्यालय, वाशिम

Abstract

राष्ट्रवाद ही संकल्पना आधुनिक काळात जन्माला आल्याचे मानले जाते. जगामध्ये जर्मनी हे आधुनिक अर्थाने राष्ट्र म्हणून प्रथम उदयास आल्याचे मानले जाते. १८१५ मध्ये नेपोलियनच्या पाडावानंतर युरोपमध्ये नेपोलियनच्या अधिपत्याखालून मुक्त झालेल्या प्रदेशाची व्यवस्था लावण्यासाठी व्हिएन्ना काँग्रेस भरली. आणि या व्हिएन्ना काँग्रेसने नुकसान भरपाई आणि वारसा हक्क अशा दोन आधारावर युरोपची व्यवस्था लावली. ज्यामध्ये युरोपमधील नेपोलियन पूर्वीच्या व्यवस्थेत असलेल्या राजघराण्यांची सत्ता पुनर्स्थापित करण्यात आली. १७८९ मध्ये फ्रान्समध्ये जन्मास आलेल्या क्रांतीने राजेशाही व्यवस्था उलथून टाकली होती. आणि त्याजागेवर समतेवर आधारित अशी नवी व्यवस्था जन्मास घातली होती क्लोकांचे राज्य आले होते. मात्र याच लोकशाहीच्या मार्गाने नेपोलियनने पुन्हा एकदा फ्रान्समध्ये राजेशाही आणली. नेपोलियनने जिंकलेल्या लढायांमुळे तो जनतेच्या गळ्यातील तारित बनला आणि जनतेने हसत हसत नकळत आपले स्वातंत्र्य नेपोलियनच्या चरणी अर्पण केले. युरोपचा प्रदेश जिंकल्यानंतर विजित प्रदेशातही नेपोलियनने लोकभावनेची कदर न करता आपल्याला अनुकूल राज्यव्यवस्था निर्माण केली. अर्थात याच त्याच्या कृत्याचा परिणाम युरोपात नेपोलियनच्या विरोधात राष्ट्रवाद जागृत होण्यात झाला. नेपोलियनच्या पाडावानंतर १८१५ च्या व्हिएन्ना काँग्रेसनेही लोकांची निराशा केली. प्रातिनिधीक लोकशाहीला केराची टोपली दाखविण्यात आली. मात्र नेपोलियनने विजित प्रदेशात त्याने फ्रान्समध्ये ज्याप्रमाणे कायद्याचे राज्य प्रस्थापित केले होते त्याचप्रमाणे त्याने युरोपमध्येही अशीच व्यवस्था राबविली यामुळे युरोपमध्ये राष्ट्रवादी भावनेला बळ मिळाले व त्यानंतर जर्मनी, इटलीसह अनेक राष्ट्रराज्याचा जन्म झाला. खरे तर राष्ट्र जन्मास येण्यासाठी केवळ लोकांमध्ये एकत्वाची भावना आवश्यक असते व ती भावना कोणत्याही कारणाने बनली असली तरी चालते केवळ 'आपण सर्व एक आहोत एवढी एक भावना राष्ट्र म्हणून जन्मास येण्यास कारणाभूत ठरत असते.

स्वातंत्र्य आंदोलनात स्वदेशी चळवळीचे योगदान

प्रा. विजय देविदास वाकोडे

सहाय्यक प्राध्यापक

इतिहास विभागप्रमुख

श्री, ज्ञानेश महाविद्यालय, नवरगाव

ता. सिंदेवाही, जि. चंद्रपूर

सारांश

प्राचीनकाळापासून भारतावर सतत परकीय आक्रमणे झाली, परंतु ईस्ट इंडिया कंपनी व इंग्रजांच्या आक्रमणाने भारतावर अनेक क्षेत्रात परिणाम झाले. ब्रिटिशांची जुलमी राजवट, प्रचंड प्रमाणात आर्थिक लूट व साम्राज्यवादी धोरण यामुळे अनेक राजकीय व सामाजिक विचारवंत पुढे आले व त्यांनी प्रबोधन केले. ह्यामुळे राष्ट्रवाद निर्माण होऊन राजकीय चळवळीला चालना मिळाली. इ.स. 1857 ते 1947 या काळात भारतीय राष्ट्रीय चळवळ ही व्यापक चळवळ असून भिन्नभिन्न विचारप्रणाली व विविध विचारधारेने प्रभावित होऊन अनेक आंदोलने झाली. स्वातंत्र्य आंदोलनात स्वदेशी चळवळ ही आर्थिक विकासाबरोबर, आर्थिक विचार प्रणालीवर आधारित औद्योगिकरण्याच्या मार्गाने भारताचा विकास व प्रखर राष्ट्रवाद निर्माण होण्यास मदत झाली. राष्ट्रीय चळवळ सुरू करण्यासाठी देशव्यापी राष्ट्रीय नेतृत्व निर्माण करण्याची गरज होती ही जाणीव निर्माण झाली. राष्ट्रीयत्वाची भावना आणि राष्ट्र म्हणून स्वतंत्र जाणीव निर्माण होऊन जनता जेव्हा संघटित होते तेव्हा राष्ट्रीय चळवळीचे पहिले पाऊल पडते व ते म्हणजे राष्ट्रीय काँग्रेसची स्थापना होय. सुरुवातीला राष्ट्रीय काँग्रेस एक पक्ष म्हणून नव्हे तर चळवळ म्हणून अस्तित्वात आली. या चळवळीचे मुख्य हेतू वसाहतवादाच्या विरोधातील राष्ट्रीय विचारसरणी विकसित करून तिचा प्रसार करणे होय यातूनच स्वदेशी चळवळची निर्मिती झाली. भारतीयांना वसाहतवादी आर्थिक वर्चस्व व शोषण याची पूर्ण जाण झाली होती. वसाहतवादाच्या विरोधात भारतात अनेक उठाव , आंदोलन झाले त्यात राष्ट्रीय चळवळीच्या प्रगतीमध्ये स्वदेशी चळवळीचे महत्त्वपूर्ण योगदान होते.

की वडर्स स्वदेशी, राष्ट्रवाद, चळवळ, औद्योगिकरण, बहिष्कार.

Dr Babasaheb Ambedkar's role in building India Sandesh Wagh

Abstract

Dr. Babasaheb Ambedkar played important role in building nation in his various capacities. He was of the opinion that Democracy must not remain only in its political form. Political Democracy must be based on social Democracy, to fulfill its aims and objectives in true sense. The social and political conditions of India on the eve of 19th Century were undemocratic. His role in the building of Democratic India can be understood by his contribution to social, political, economic and religious fields. Dr. Ambedkar's evidence before the Southborough franchise committee, Simon commission, his role in the Round Table Conferences, Poona pact, Independent Labour Party, The All India Scheduled Caste Federation, as a member in Governor General's executive council, The Cripps Commission and Cabinet Mission, Republican Party of India are important as far as constitutional history of India is concerned. Dr. Ambedkar played a very important role in the building of democratic India in the capacity of the Chairman of Drafting Committee of Constitution of India. Dr. Ambedkar is still gratefully to be recognized as 'One of the Chief Architect of the Modern democratic India'. This paper throes light on Dr. Ambedkars contribution in nation building

Keywords- Nation Democracy

The Role and Contribution of Agriculture Sector in Nation Development

Dr. Nagorao K.Sore

Assist Professor and Head Dept of Economics,
Shri.B.D.Parvekar College Pandharkawada.

Abstract:

The present text tries to analyze the role and contribution of agricultural sector in nation building, poverty alleviation and in the sustainable economic growth and development of our country. It throws out the light and aptly provides updated information regarding the agriculture sector and to generate information that will help for stronger consensus on actions needed for agriculture contribution, to be note down its rightful place. Agriculture is the backbone of the Indian economies, export earnings and rural and grassroots development. Changing atmosphere, slow production growth and sharp annual fluctuations in output have continued to be chronic problems for the Indian economy, constituting the main causes of India's persistent poverty and rising food insecurity.

Keywords: global market, technological changes, trading system, environmental changes.

औद्योगिकीकरण

प्रा. डॉ. के. जी. राजपूत

स्वा. से. क.रा. इन्नाणी

महाविद्यालय, कारंजाजि. वाशिम.

ई-मेल—kgtrnb@gmail.com

Abstract:

जलदआर्थिकविकासाचीइच्छाअसणाराकोणताहीदेशऔद्योगिकीकरणाकडेदुर्लक्ष करण्याचे धाडस करू शकत नाही. शेती, व्यापार, वाहतूकआणिइतरआर्थिकक्रियांचे क्षेत्राच्याविकासामध्ये औद्योगिकीकरणभरीवमदत करू शकतो. औद्योगिकीकरणआर्थिकविकासाचीकिल्लीआहे. जगातीलसर्वप्रगतदेशउद्योगप्रधानदेशआहेत. औद्योगिकीकरणामुळेदेशातीलमानवी व भौतिकसंसाधनांचासर्वोत्कृष्ट उपयोगकरून घेता येतो. सर्वप्रकारच्याजनतेसाठीविभिन्नप्रकारच्यावस्तुंचेउत्पादनलघु, मध्यम, कुटीर व मोठयाउद्योगांमध्ये करता येते. स्वातंत्र्यानंतरऔद्योगिकीकरणालासुनियोजितचालना देण्यातआली. आणिप्रत्येकपंचवार्षिक योजनेत व औद्योगिक धोरणामध्ये उद्योगांच्यास्थापनेसाठीसरकारनेप्रोत्साहन व भरीवआर्थिकमदतदिली. त्यामुळेस्वातंत्र्यानंतरभारतामध्ये सर्वप्रकारच्याउद्योगांचीस्थापनाझाली. औद्योगिकउत्पादनात वाढहोऊनरोजगारांच्या संधीमध्ये सुध्दाभरपुर वाढझाली. औद्योगिकीकरणालाप्राधान्य दिल्यामुळेलोकसंख्येचा कृषी क्षेत्रावरीलभारप्रचंडप्रमाणातकमीझाला. कारणभारताच्याप्रचंडजनसंख्याचाभार कृषी क्षेत्र सहन करू शकलेनसते. त्यामुळेदारिद्रयातप्रचंड वाढझालीअसती. म्हणूनऔद्योगिकीकरणामुळेआजभारतजगातीलपाचव्याक्रमांकाचीअर्थव्यवस्थाम्हणूननावारुपासआलाआहे.

भारतातील दारिद्र्य निर्मूलन

प्रा.डॉ.मनिशकुमार काशिनाथ कायरकर

अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख

कला वाणिज्य महिला महाविद्यालय, बल्लारपूर

7038210200@942341722

म्हंपस रू उा20कमब/हंउपसणबवउ

सारांश

दारिद्र्याची समस्या ही एक प्रमुख व तितकीच गंभीरतेने चिंतन करायला लावणारी समस्या आहे. भारतात दारिद्र्याचा प्रश्न हा सातत्याने चिंतेचा व चिंतं नाचा विशय राहिला आहे. गेल्या दोन वर्षातील कोव्हिड 19 या महामारीमुळे तर दारिद्र्याचा प्रश्न हा आणखीनच गंभीर झाला असून या महामारीच्या काळात दारिद्र्य रेशेखालील लोकांचे या संख्येत अंदाजे 150-199 मिलीयन लोकांची अधिकची भर पडण्याचा अनुमान आहे. दारिद्र्य ही अशी अवस्था आहे, ज्या अवस्थेत बहुसंख्य लोकांना आपल्या अन्न, वस्त्र, निवारा यासारख्या जीवनावश्यक गरजासुध्दा पूर्ण करता येत नाही. दारिद्र्य हेच दारिद्र्याचे कारण व परिणाम असल्यामुळे एखाद्या समाजाच्या व देशाच्या वाटयाला आलेले दारिद्र्य हे एखाद्या दुष्टचक्राप्रमाणे असते. दारिद्र्य ही एक आर्थिक व सामाजिक घटना असून तिचा विशमतेषी संबंध असलेला दिसून येतो. दारिद्र्याचा मानवाच्या आरोग्यावर, कार्यक्षमतेवर, उत्पादकतेवर व पर्यायाने उत्पन्नावर विपरित परिणाम हाते. त्यामुळे दारिद्र्याचे निर्मूलन ही अनिवार्यता बनली आहे. दारिद्र्य निर्मूलनाच्या संदर्भातील प्रयत्नांमुळेच 1993-94 ते 2011-12 या काळात भारतातील दारिद्र्याचे प्रमाण हे 45.3 टक्क्यांवरून 21.9 टक्क्यांवर आले आहे. यात ग्रामीण भागातील दारिद्र्याचे प्रमाण 50.1 टक्क्यांवरून 25.7 तर शहरी भागातील 31.8 वरून 13.7 टक्क्यांपर्यंत घटले आहे. तेंडूलकर समितीच्या अंदाजानुसार भारतात 1993 ते 2004 या काळात दारिद्र्याचा दर हा 17.89 टक्क्यांपर्यंत तर 2004 ते 2011 या काळात 41.13 टक्क्यांपर्यंत कमी झाला. एक प्दकपं प्दकमग ठेंमसपदम त्मचवतज 2018 प्रमाणे सन 2011 मध्ये भारताची 21.92 टक्के लोकसंख्या ही दारिद्र्य रेशेखाली होती. प्रस्तुत षोधनिबंधात भारतातील दारिद्र्याची स्थिती, कारे णेना महामारीचा दारिद्र्यावर होणारा परिणाम आणि दारिद्र्य निर्मूलन कार्यक्रम याबाबत अध्ययन करण्यात आले आहे. बिजसंज्ञा : दारिद्र्य, विशमता, कोव्हिड 19 महामारी, दुष्टचक्र, दारिद्र्य निर्मूलन

दारिद्र्याचे मापन आणि उपाययोजना

डॉ. नितीनज्ञानदेवचैधरी

सहायक प्राध्यापक व प्रमुख अर्थशास्त्र विभाग

श्रीमती राधादेवीगोयनका महिला महाविद्यालय, अकोला

Abstract

भारतात दारिद्र्य ही मोठी सामाजिक तसेच आर्थिक ज्वलंत समस्या आहे. या समस्येचे निर्मूलन होणे ही आज काळाची गरज बनली आहे. दारिद्र्य आणि मानवी विकास यामध्ये प्रत्यक्ष तसेच अप्रत्यक्ष संबंध असल्याचे दिसून येते. त्यामुळे देशातील सर्वसाधारण व्यक्ती हा मानवी विकासापासून व मूल्याधिष्ठित जीवनापासून वंचित आहे. जे लोक आपल्या दैनंदिन जीवनात जीवनमानाची किमान पातळी गाठू शकत नाही त्यांना दरिद्री किंवा गरीब संबोधले जाते. पण जीवनाची किमान पातळी कोणती व त्या किमान पातळीवर जीवन जगण्यासाठी दरडोई किती उत्पन्नाची आवश्यकता आहे या संबंधी अनेक तज्ञांमध्ये एकमत असल्याचे दिसून येत नाही.

Sustainable Development Goals and Covid 19

Dr. Sapna Ashish Nandeshwar, Nagpur

Abstract

The Sustainable Development Goals (SDGs), also known as the Global Goals, were adopted by the United Nations in 2015 as a universal call to action to end poverty, protect the planet, and ensure that by 2030 all people enjoy peace and prosperity.

Such as the current UN-level Sustainable Development Goals, address the global challenges, including poverty, inequality, climate change, environmental degradation, peace, and justice. As the concept of sustainable development developed, it has shifted its focus more towards the economic development, social development and environmental protection for future generations.

The COVID-19 pandemic has triggered the deepest economic recession in nearly a century, threatening health, disrupting economic activity, and hurting well-being and jobs. Extraordinary policies are required to walk the tightrope towards recovery, which will shape the economic and social prospects of the coming decade. COVID-19 has slowed economic growth, increased unemployment, and raised poverty and hunger. The global output is estimated to shrink by 5.2 per cent in 2020.

Impact of COVID-19 deepens further the concern over whether the SDGs can be achieved by 2030. The answer depends to a large extent on how human societies themselves respond to the COVID-19 crisis and its aftermath.

अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांना केंद्र सरकारने शिक्षणावर केलेल्या खर्चाचे विक्षेपणात्मक अध्ययन

अभिषेक संजय पद्मावार
लोकमान्य टिळक महाविद्यालय,
वणी जि. यवतमाळ

डॉ. करमसिंग रा.राजपूत
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख
लोकमान्य टिळक महाविद्यालय,
वणी जि. यवतमाळ

सारांश :

भारत हा एक अविकसित देश आहे. अल्पविकसित देशाची कारणे पाहिल्यास आपल्याला दिसून येते की प्रति व्यक्ति आय, अल्प उत्पादन साक्षरतेचे प्रमाण कमी भांडवलाची कमतरता हे सर्व लक्षणे आपल्याला दिसून येते. व कोणत्याही देशाच्या विकास करावयाचा असल्यास आपल्याला त्यामध्ये शिक्षण, आरोग्य, राहणीमान दर्जा या गोष्टींचा विकास झाला पाहिजे. जोपर्यंत शिक्षण, आरोग्य व राहणीमान दर्जा याचा विकास होणार नाही तोपर्यंत देशाचा विकास होणार म्हणून आपण भारतामध्ये शिक्षणावर कसा प्रकारे खर्च केला जातो व त्याचा कसा परिणाम होतो याचा अभ्यास करणार आहे.

भारतामध्ये विविध जाती व धर्माचे लोक राहतात. व त्यांच्या शिक्षणाचे प्रमाण कमी जास्त आहे. आपण यामध्ये अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांकरिता केंद्र सरकारने शिक्षणावर केलेल्या खर्चाचे विक्षेपणात्मक अध्ययन करणार आहे. आपण यामध्ये अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांसाठी केंद्र सरकार कोणकोणत्या योजना आहे, त्याच्याकरिता सरकार कशाप्रकारे खर्च करतात. आणि त्यांच्या अनुसूचित जातीच्या समाजावर काय परिणाम होतो याचे अध्ययन या शोधनिबंधात करण्यात आले. विद्यार्थ्यांवर केलेल्या खर्चाचा देशाच्या विकासात कशा प्रकारे त्याचा फायदा होतो व त्यामुळे देशामध्ये उच्च शिक्षणाचे प्रमाण कशा प्रकारे वाढ होते हे या लेखातून स्पष्ट करण्यात आले आहे.

शब्दसंकेत : भारतीय संविधान, शोषण, शिक्षण, जबाबदारी, बेरोजगारी.

भूमिहीन अनुसूचित जातीच्या आर्थिक विकासात कर्मवीर दादासाहेब गायकवाड सबलीकरण व स्वाभीमानी योजनेची भूमिका

भिमराव परमेश्वर वाघमारे

एम.ए. एम.फिल.अर्थशास्त्र विभाग ल

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद

Abstract

पूर्वीपासूनच अनुसूचित जातीच्या लोकांची, सामाजिक, आर्थिक परिस्थिती दयनीय असल्याची दिसून येते. त्यांचे वास्तव्य गावाच्या बाहेर असे. गावाच्या कोणत्याही सांस्कृतिक, धार्मिक कार्यात त्यांना स्थान नव्हते. पूर्वीच्या काळी त्यांच्या वास्तव्याला मांगवाडा, महारवाडा, चांभारवाडा म्हणून ओळखले जायचे. काळाच्या ओघात सद्या थोडा बदल झाला असला तरी. ग्रामीण भागात जातीयता काही प्रमाणात मानली जाते. महत्मा फुले, शाहूमहाज, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या पासून प्रेरणा घेवून या जाती शैक्षणिक दृष्ट्या जागृत होत आहेत. आजही त्यांच्या रोजगारासाठी शासनाने ठोस पावले उचललेली नाहीत. कायमस्वरूपी रोजगारासाठी समाज सातत्याने सरकारकडे आपला हक्क मागत असतो. १९९१ मध्ये सरकारने गायरानधारकांच्या नावाने जमिन करण्याचा आध्यादेश काढला. त्यात मराठवाड्यातील ८७२३० गायरान धारक कुटूंब असल्याचे नोंदविले गेले. त्या पेक्षा दुप्पट गायरानधारकांना ७११२ जमिन मिळाली नाही. जमिन सुधारणा कार्यक्रमांतर्गत राज्य सरकारने १६ कोटी ३० लाख हेक्टर जमिन ताब्यात घेतली. यातील बऱ्याच जमिनी जमिनदारांनी स्वतःकडे ठेवल्या कॉ. पानसरे यांनी १९६२ साली जमिन बळकाव अंदोलन केले होते. कारण सरकार श्रीमंताच्या मागण्या मान्य करतो गरिबांच्या नाही. कर्मवीर दादासाहेब स्वाभीमान व सबलीकरण योजने अंतर्गत माराठवाड्यात २०१६ पर्यंत सरकारने विकत घेतलेल्या जमिनी पैकी केवळ १६ टक्के जमिनी वाटप केल्या आहेत. महाराष्ट्रात या योजनेचा लाभ १२९५ लाभार्थ्यांना दिला आहे. यावरून शासनाची जमिन वाटप करण्याची उदासिनता दिसून येते. राज्यात एकूण लोकसंख्येच्या सुमारे १० ते १५ टक्के लोकांना कसण्यासाठी स्वतःची जमिन नसल्यामुळे जगण्याचा कोणताच अधिकार नाही. त्यामुळे त्यांना मजुरी करून जिवन जगाव

Consequences of Globalization on Indian Agriculture

Mr. Milind Haribhau Dhale
S.P.M. Science and Gilani Arts
& Commerce College, Ghatanji Dist. Yavatmal.

ABSTRACT:

Globalisation is usually demonstrated to indicate the integration of the economy of the nation with the world economy, which is a multifaceted aspect. Globalisation is the final product of the collection of multiple strategies that are directed at transforming the world towards greater interdependence and integration. It comprises the creation of networks and pursuits transforming social, economic and geographical barriers. Globalisation tries to construct links in such a manner that the events in India can be determined by events happening distances away.

KEYWORDS : Globalization, International integration, agriculture, social inequality, subsidy.

Innovations and Challenges In Indian Insurance Industry

Nandini.S

Lecturer in Economics

**Seshadripuram.P.U.College,
Yelahanka New Town, Bengaluru
Karnataka – 560064
Email id : nandini.2084@gmail.com**

ABSTRACT :

The global economy is presently going through the fourth industrial revolution, also known as the Digital Revolution. This revolution is changing not only the way we interact with machines, but also how we live, work and interact with each other. Thus business around the world are opting for the digital road. Almost all the sectors have been exposed to an intense competition, insurance business is the most significant one among them. A well developed insurance sector acts as the backbone of a nation as it supports the citizens even in unforeseen events.

This paper attempts to make an analysis of current status, challenges of insurance business and suggests measures to counter the challenges faced by the Indian insurance sector.

Keywords : global economy, digital revolution, current scenario, insurance business.

“SUSTAINABLE DEVELOPMENT: A STUDY OF SOME ASPECTS IN AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY IN INDIA”

Ms.S.R.Sirsat

Asst. Professor, Department of Economics, Mahatma Gandhi Vidyamandir's ,
Arts, Science and Commerce College, Manmad, Dist.Nashik, Pincode

Dr.G.L.Shendge,

Asst. Professor, Department of Economics, Mahatma Gandhi Vidyamandir's ,
Arts, Science and Commerce College, Manmad, Dist.Nashik, Pincode

Abstract

Sustainable Development Goals (SDG's) are set of goals adopted by countries globally. It is widely acknowledged that the success of the 2030 Agenda will depend to a significant way, on the progress India makes on the SDG's front. Sustainable Development has become a noble goal to all nations. SDG's are expected to stimulate development actions in areas of critical importance such as reducing inequality, promoting sustainable economic growth, providing green energy, achieving gender equality, ending poverty and hunger, providing healthy lives and quality education, etc. till the year 2030. It is also known as the Agenda for Sustainable Development the SDG's aim at transforming the lives and livelihood of the people across the globe.

Objectives

- 1) To analyze the performance of India's SDG towards achieving affordable and clean energy goal.
- 2) To know the growth of achievement of the affordable and clean energy goal with help of various schemes by Government of India.
- 3) To compare the performance of affordable and clean energy goal of India globally.

An attempt has been made in this paper to highlight some aspects about Clean Energy. An attempt has been made about how India is moving towards achieving the target set according to SDG's in clean energy sector.

This study includes the study of various schemes of Government of India which have been implemented for achieving sustainable development.

Keywords: Sustainable Development Goals, Affordable energy, green energy, livelihood, global agenda.

Agripreneurial Development in India: Opportunities & Challenges

Uttama Sorout

Professor, Department of Economics
MKM Kanyamahavidyalaya

Abstract

Recent past has seen a shift from traditional agriculture business to technology based agriculture initiatives and start ups. Agricultural upliftment will work as a catalyst to socio and economic development of the country. India's agriculture employs maximum employment however it contributes only about 15% of its GDP. The gap between employment contribution and GDP contribution must be reduced to provide an impetus to the Indian socio-economy at large. As per ILO report Indian agriculture is employing about 41.49 percent of its total employment. This paper is an attempt to research the possibilities of improving the agricultural output both in term of efficiency and effectiveness. Agripreneurial developments which are backed up by technological support is a new hope and ray. Improved conditions of Indian agriculture sector will bring less regional imbalancing, more income diversity, strengthening India's Rural sectors. It will also focus on improved education system, better health services and a greater focus on skills advancement. Agriculture and allied sectors have created enormous opportunities for young skilled manpower. Various Engineering and management graduates from premium Institutions of the country have chosen agriculture start ups. We have attempted to pick the study of some the young agro-preneurs to understand the opportunities and challenges in the sector. Reverse migration in recent past due Corona pandemic has shown us the importance of Agri-ventures. People prefer to find employment opportunities in their village areas. Besides the opportunity aspects of Agripreneurship there are multi-facet challenges that these young entrepreneurs face during the journey. If India has to revitalize the economy, government has to provide its focus on agripreneurial development. It has been realized that the social-economic development of any country go through the amount entrepreneurial/ agripreneurial development. India by design is a country where the way of development goes through agriculture.

Keywords - Agripreneurship, Entrepreneurship, Regional Imbalancing, skill manpower.

कोळसा खनिज उद्योगाचे भारतीय अर्थव्यवस्थेतील योगदान गोशवारा

संशोधक विद्यार्थी
सागर षंकर बरषेट्टीवार
आचार्य पदवी, अमरावती विद्यापीठ
प्रा. डॉ. करमसिंग रा. राजपूत
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख
(आचार्य पदवी मार्गदर्शक)
लोकमान्य टिळक महाविद्यालय, वणी

Abstract:

भारत हा जगातील तिसरी मोठी अर्थव्यवस्था आहे, क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने भारत देशाचा जगात ७ वा क्रमांक असून लोकसंख्येत २ रा क्रमांक लागतो. भारतात केवळ २.४ क्षेत्रफळात जगामधील १७ टक्के लोकसंख्या राहते. त्यामुळे देशातील मागणीतही वाढ होते. भारतासारख्या विशाल लोकसंख्या असणाऱ्या देशात कोळसा हे खनिज औद्योगिक दृष्ट्या महत्त्वपूर्ण असे खनिज असून भारतात पर्याप्त मात्रा मध्ये उपलब्ध आहे. कोळसा बहुमुखी खनिज आहे. ज्यात रसायन, विस्फोटक, रंग, उर्वरक, इत्र, प्लास्टीक इत्यादी विभिन्न घटक आढळतात. आणि विभिन्न गैस, विजनिर्मिती परिवर्तित करता येते. तसेच इंधनासाठी घरांमध्ये सुध्दा तो वापरला जातो. एन्थेसाईट बिटूमिनस आणि लिग्नाईट हे कोळशाचे प्रकार आहेत.

भारतात कोळसा खाणकाम क्षेत्रात जवळपास ६०० कोळसा कंपन्या कार्यरत आहे आणि या खाणीत देशभरातील ५ लाख कामगार कार्यरत आहे. त्यासोबतच अप्रत्यक्षपणे सुध्दा खुप मोठ्या प्रमाणात उत्पादन, वितरण, विपिनन आणि परिवहन क्षेत्रात खुप मोठ्या प्रमाणात रोजगार आहेत. या सोबतच कोळसा खनिजावर आधारित अनेक उद्योग आहेत त्यात विजनिर्मिती लोह, पोलाद उद्योग, स्टील उद्योग, सिमेंट उद्योग, विटभट्टी आणि अनेक इतर उद्योगात काम करणाऱ्या कामगारांची संख्या फार मोठी असून **CIL (Coal India Limited)** ही कंपनी कोळसा उत्पादनाचे कार्य करीत आहे.

भारतासारख्या विकसनशील अर्थव्यवस्थेला विकसीत अर्थव्यवस्था बनविण्यासाठी देशातील खनिज संसाधनाची महत्त्वपूर्ण भूमिका असून, त्यापैकी कोळसा खनिज भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या विकासाचे इंजिन म्हणून कार्यरत आहे, देशातील उर्जा शक्ती, लोह पोलाद उद्योग, विजनिर्मिती, स्टील उद्योगात कोळसा खनिजाचे विशेष योगदान आहे. त्याच बरोबर देशातील कोळसा उद्योगाच्या आधारावरच अनेक रोजगारांची निर्मिती झाली असून त्यात स्थायी रोजंदारी तत्वावरील आणि असंघटीत कामगार मोठ्या प्रमाणात कार्य करतांना दिसून येत आहे.

Dr. B. R. Ambedkar And The Labor Movement

Dr. Anand C. Wele

Officiating Principal

Laxmibai Rajgadkar Smruti

Kala Mahavidyalaya Shirpur,

ta. Wani, Dist. Yavatmal

Abstract

As the architect of the Indian Constitution, Dr. B. R. Ambedkar is all familiar. He has made a significant contribution to the socio-economic and political fabric of the country. Many titles are given to him such as excellent speaker, social reformer, liberator of women, editor of newspaper, highly educated, economist, political analyst, jurist. Many universities have written dissertations on various aspects of his work. Untouchability is a pest of Indian society. Article 17 and Article 18 of Indian Constitution. **“Untouchability” is abolished and its practice** in any form is forbidden. The enforcement of any disability arising out of Untouchability ¹ shall be an offence punishable in accordance with law. Understanding their work and ideas in this way and studying the relevance of their work and philosophy is an important task for the practitioner. Accordingly, Dr. B. R. The labor movement under Ambedkar's vision can be studied in a disciplined manner as follows.

भारताच्या आधुनिक जडणघडणी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे योगदान

प्रा.डॉ.आर.डी.मांडणीकर

राज्यशास्त्र विभागप्रमुख

श्री शहाजी छत्रपती महाविद्यालय, कोल्हापूर

भरतीतील रूढी, प्रथा, परंपरा, सामाजिक स्थिती, इतिहास या सगळ्यांचा सखोल अभ्यास करून भारत देशाला कोणत्या प्रकारची राज्यपद्धती योग्य ठरेल याचा निर्णय भरतीतील काही प्रमुख नेत्यांनी घेतला आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी आपली विद्वत्ता पणाला लावून कायदेशीर तपशील घटनेमध्ये शब्दबद्ध केले. भारताच्या राजकीय स्थैर्याला डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी दिलेल्या दोन देणग्या प्रामुख्याने कारणीभूत ठरल्या आहेत. त्यातली पहिली देणगी आहे लोकशाहीतील विविध यंत्रणांचे अधिकार आणि त्यांचे परस्परांवरील नियंत्रण. राष्ट्राची ही संकल्पना विकसित होण्यात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची मदत झालीच, पण 'राष्ट्रीयत्वा'ची एक पूर्वअट आपल्या देशात आजूनही पूर्ण झालेली नसल्याचे त्यांनी लक्षत आणून देले 'स्वतःस राष्ट्र म्हणविणाऱ्या सर्व लोकांचा संवाद, सहभाग आणि भागीदारी यांतून आलेली सामाजिक एकोप्याची भावना म्हणजे राष्ट्रीयत्व.' राष्ट्रभावनेत एकोपा किती आहे, हे सामाजिक जीवनात समता आणि बंधुता यावरून ठरते. देशात आर्थिक व सामाजिक पातळ्यांवर मोठी विषमता असताना आणि अलीकडल्या काळात आंतर-जातीय, वांशिक आणि धर्मीय तणाव वाढत असताना 'राष्ट्र' विकसित होण्यासाठी आणि राष्ट्रीयत्वाची भावना प्रत्यक्षात दिसण्यासाठी आपण डॉ. आंबेडकर यांच्याकडून शिकवण घेतली पाहिजे.

'स्वातंत्र्या'ची कल्पना डॉ. आंबेडकरांची काँग्रेस व इतरांपेक्षा वेगळी होती. त्यांच्या मते, राजकीय स्वातंत्र्य हा स्वातंत्र्याचा निव्वळ एक भाग आहे. अन्य भाग म्हणजे सामाजिक आणि आर्थिक स्वातंत्र्य, देण्यात 'जात' हा अडथळा असल्यामुळे आधी सामाजिक- आर्थिक समानतेच्या हक्काचे संरक्षण करणाऱ्या तरतुदी करा, मग ब्रिटिशांकडून राजकीय स्वातंत्र्य घेऊच, असे त्यांचे मत होते. डॉ. आंबेडकर यांनी हा जो विषय तेव्हा लावून धरला, तो आजही महत्त्वाचाच ठरतो, कारण राज्यघटनेद्वारे अनुसूचित जातींना समान हक्क मिळूनही, त्यांना नागरिक म्हणून समान हक्क नाकारले जाण्याचे प्रसंग आजही येतात. संसदीय लोकशाहीच्या यशाचीदेखील एक पूर्वअट डॉ. आंबेडकरांनी स्पष्ट केली होती. 'एक व्यक्ती एक मूल्य' किंवा सर्वांना समान मूल्य, हे लोकशाहीचे मूलभूत तत्त्व आहे. राजकीय लोकशाहीत 'एक व्यक्ती एक मत' या नियमाने हे तत्त्व आचरणात आणले जाते. पण राजकीय लोकशाही यशस्वी व्हायची असेल तर सामाजिक आणि आर्थिक पातळ्यांवरही सर्वांना समता आणि स्वातंत्र्य हवे. परंतु भारतातील जातिव्यवस्थेमुळे सामाजिक आणि आर्थिक लोकशाही नाकारली जाते आणि राजकीय लोकशाहीचे स्वरूप जातीय किंवा जाती-आधारित बनते. म्हणून राजकीय लोकशाही बळकट करण्यासाठी डॉ. आंबेडकरांचा, सामाजिक व आर्थिक लोकशाहीवर भर होता.

डॉ बाबासाहेब आंबेडकर हे स्वातंत्र्यपूर्व कायदेमंडळात कामगार खात्याचे मंत्री होते. १९४२-४६'साली 'पुनर्बांधणी आणि पुनर्वसन योजना तयार झाली व प्रत्यक्षात आणली. १९५१-५५ च्या पहिल्या पंचवार्षिकी योजनेने त्या योजनेचा आधार घेतला. डॉ. आंबेडकरांनी कामगारविषयक धोरण, पाणी आणि वीज, अनुसूचित जातीचे, विकासाचेही धोरण तयार केले, आजही त्या कामगारविषयक धोरणाचा आधार घेतला जातो, कोलकात्यात

पहिले रोजगार – विनिमय केंद्र सुरू झाले, तेही याच धोरणामुळे. अनुसूचित जातींसाठी सरकारी नोकऱ्या व शिक्षणसंधींमध्ये आरक्षण (१९४३) हे निर्णय त्यांच्या धोरणांमुळे झाले. केंद्रीय जल आयोग आणि केंद्रीय वीज प्राधिकरण या आजही कार्यरत असलेल्या यंत्रणांची सुरुवात डॉ. आंबेडकरांच्या पाणी आणि वीजविषयक धोरणातून झाली. दामोदर, हिराकुड, शोण ही धरणे तसेच दख्खनचा पाटबंधारे विकास हे या धोरणामुळे मार्गी लागले.

डॉ.बाबासाहेबाचे विचार,त्यांनी वेळोवेळी मांडलेली मते, केलेल्या सूचना आजच्या काळात 'शिकवण' ठरतात; कारण स्वातंत्र्य, राष्ट्र, राष्ट्रवाद, लोकशाही यांविषयीच्या त्यांच्या कल्पना आज – राष्ट्रापुढे अनेक आव्हाने असताना – मोलाच्या ठरतात. स्वातंत्र्य, समता आणि बंधुता ही मूल्ये कोणत्याही सशक्त राष्ट्रजीवनाचा आणि बळकट लोकशाहीचा पाया असतात आणि या मूल्यांचे आचरण करताना स्त्रिया, अल्पसंख्याक यांच्यासह सर्वांची समता, सर्वांमधील बंधुता आणि सर्वाना चांगले जगण्याचे स्वातंत्र्य अभिप्रेत असते. सामाजिक व्यवहारांत आणि आर्थिक संधींमध्ये जर समताच नसेल आणि हिंसक प्रक्रिया घडत असतील, राष्ट्रातील एकोप्याची भावनाच कमकुवत होत राहते आणि म्हणून राष्ट्रजीवनापुढे आव्हाने उभी राहतात. आज आपण अशाच वास्तवाला सामोरे जात आहोत.

CONTRIBUTION OF DR. B.R. AMBEDKAR TOWARDS NATIONAL BUILDING

Dr. V.J. Rathod

Assistant Professor (Pol. Sci.)

Shri P.D. Jain College, Ansing

ABSTRACT

Dr. Ambedkar was an extraordinary patriot, social mastermind, political reformer, philosophical essayist with dynamic thoughts. He represented all political, social and social activities which expanded the explanation of human advancement and satisfaction. He was the spirit for the constitution of India. He campaigned for the advancement of the abused and discouraged classes. He stood uncommon crusading soul, cutting out in this method assumes significant job for himself between the main engineers of current India. In this procedure, Dr. Ambedkar rises not just as a Valliant upholder of the Indian equitable republic, yet too catches the extraordinarily unmistakable spot in the Indian Pantheon as an unordinary scholarly mass pioneer who stirred the social still, small voice of contemporary India.

KEYWORDS : Contributions, Social Reformer, Educationist

Dr . Babasaheb Ambedkar’s Contribution in Human Right Movement in India

Prof.Dr. Vinod Bhivaji Khaire

Department of Political Science

Smt. Radhadevi Goenka College for Women, Akola 444002

Abstract

The history of mankind is marked by efforts to ensure respect for the dignity of human rights. The Concept of human right was introduced and developed by thinkers from various cultural and religious traditions. An important contribution to the promotion of this idea was made by statesman and lawyers and written norms establishing protection of the rights of individuals were gradually inscribed in national laws or constitution. Steps were taken to establish internationally human rights standards, in particular in the 19th century and after the First World War. However, it was only in the second half of the 20th century that comprehensive international system of human right promotion and protection was set up. This was mainly due to the efforts of the United Nations, its specialized agencies and regional intergovernmental organizations.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे राष्ट्र उभारणीतील योगदान

प्रा. सुधीर वि. बानुबाकोडे
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
डॉ. श्यामाप्रसाद मुखर्जी कला महाविद्यालय,
शेंदुरजनाघाट, ता. वरूड, जि. अमरावती

Abstract : गोषवारा

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर नावाच्या ज्ञानसुर्याने भारतभर आणि भारताबाहेरही विसावे शतक प्रकाशमान केले. आपल्या देशात हजारो वर्षे चातुर्वर्ण्याच्या आणि जातियतेच्या घाणीत, चिखलात रूतलेल्या कोटयावधी लोकांना त्या ज्ञानसुर्याच्या विचारकिरणांनी मुक्त केले, वर काढले आणि स्वच्छ केले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा विचार स्वीकारणा-या समाजाच्या जीवनाला अर्थ प्राप्त झाला. कुट्या मांजरापेक्षा किंवा किडे-मुंग्यापेक्षाही जे हीन आणि अस्तित्वहीन जीवन जगत होते, त्यांना माणूसपणाचे हक्क प्राप्त झाले. ही सर्व किमया डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या कार्ये कर्तृत्वाने, चळवळीने केली.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे देशाच्या जडणघडणीत योगदान हे ऐतिहासिक आहे. भारतातील चैतन्यहीन अस्पृश्य समाजात चैतन्य निर्माण करण्याचा, त्याच्यामध्ये नवी उर्जा निर्माण करण्याचा प्रयत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी केला. भारताच्या राज्यघटनेचा मसुदा तयार करण्याची मिळालेली संधी त्यांनी व्यर्थ न घालविला त्या मिळालेल्या संधीचा पुरेपुर फायदा उचलला आणि भारताच्या सांसदीय लोकशाहीला बळकटी आणणारा, देशाच्या ऐक्याला पुरक असलेला विचार त्यांनी भारतीय राज्यघटनेत समाविष्ट करण्याचा प्रयत्न केला. भारतात सामाजिक, आर्थिक समानता निर्माण व्हावी, प्रत्येक नागरिकांना व्यक्ती स्वातंत्र्य प्राप्त व्हावे, आपल्या देशात जातियता नष्ट होऊन राष्ट्रीय एकात्मता वाढीस लागायी, सर्वांनी न्याय व संधी मिळावी हा विचार डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी जीवनभर केलेला आहे. आपला देश ख-या अर्थाने राष्ट्र व्हावा, देशात समताधिष्ठीत समाजरचना निर्माण व्हावी, प्रत्येक भारतीयांच्या मनात राष्ट्रवाद निर्माण व्हावा आणि राजकीय स्वातंत्र्याची गोड फळे सर्व स्तरातील जनतेला चाखावयास मिळावी, तसेच भारतातील शेतकरी, कष्टकरी जनतेचे प्रश्न समजावून घेण्याचा, कृषी, जलसंधारण, जलसाक्षरता, ग्रामीण विकास व औद्योगिकीकरण, नदीजोड प्रकल्प, महिला सक्षमीकरण, भारताची आर्थिक पायाभरणी, त्यासाठी रिझर्व बँकेची स्थापना करण्यासंबंधी शिफारस करणे, वित्त आयोगाची मुहूर्तमेढ रोवणे, कुटूंब नियोजनाचा पुरस्कार करून समाजाच्या शैक्षणिक कार्यास हातभार लावणे, आपल्या निर्भिड पत्रकारितेतून वृत्तपत्र सृष्टीला शिस्त लावण्याचे असे असंख्य कार्ये त्यांनी देशाच्या उभारणीसाठी केलेले दिसून येते.

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे रा ट्र उभारणीत योगदान

प्रा.सौ.सुहास चंद्रशेखर नागापूरे/शिवणकर

राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख

कला वाणिज्य महिला महाविद्यालय,बल्लारपूर

सारांश

आधुनिक भारताचे शिल्पकार डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे भारताच्या उभारणीत असलेले योगदान हे अतुलनिय आहे. जो पर्यंत एखाद्या प्रदेशातील जनतेला आर्थिक, सामाजिक, राजकिय, शैक्षणिक, सांस्कृतिक अशा सगळ्याच पातळ्यांवर न्यायपूर्ण संधी मिळत नाही, समतेची, बंधुत्वाची वागणूक मिळत नाही तोपर्यंत खऱ्या अर्थाने ते रा ट्र हे रा ट्र मानता येणार नाही. डॉ. आंबेडकरांनी खऱ्या अर्थाने भारताला एक समर्थ रा ट्र म्हणून घडविण्यासाठी केलेले कार्य मोलाचे आहे. सामाजिक, आर्थिक, राजकिय, शैक्षणिक अशा सर्वच क्षेत्रातील बाबासाहेबांचे कार्य या देशाला प्रगतीपथावर नेणारे राहिले आहे. संविधानाच्या रूपाने अधिकार व कर्तव्याची जाणीव करून देणारे दिशादर्शन बाबासाहेबांनी केले आहे. बाबासाहेबांनी या देशाला एक चलन दिले, एक नागरिकत्व दिले, सर्वांना समान अधिकार मिळवून दिला, कामगारांच्या हिताची जपणूक केली, वंचित, दलित, दिनदुबळ्यांच्या उत्थानाचे कार्य केले. महिलांच्या हक्कांसाठी, न्यायासाठी प्रयत्न करतांना 'हिंदू कोड बिल' आणले. कृषि, जल व विज व्यवस्थापन आदीबाबतचे मौलिक व कृतीशिल दिशादर्शन केले. धर्मनिरपेक्ष भारताच्या उभारणीचा पाया बाबासाहेबांनीच रचला. आरक्षणासारख्या आयुधाच्या आधारे दिनदुबळ्या दलित मागास समाजाला प्रगतीची संधी उपलब्ध करून दिली. देशाच्या सर्वांगीण विकासासाठी सर्वकाळ प्रयत्न बाबासाहेबांनी केले. प्रस्तुत लेखनिबंधात डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी समर्थ रा ट्रच्या उभारणीत सामाजिक, आर्थिक, राजकिय, शैक्षणिक क्षेत्रात दिलेला योगदानाचे अध्ययन करण्यात आले आहे.

बिजसंज्ञा : संविधान, समर्थ रा ट्र, धर्मनिरपेक्षता, हिंदू कोड बिल, समता, न्याय

Efficacy of Flipped classroom to impart instruction: An Indian view.

Miss Nidhi Wairagade

Assistant Professor, Amity School of Communication, Mumbai

Abstract:

The prevailing pandemic scenario has thrown open new challenges and opportunities to one and all. Imparting instruction to its subjects worldwide has seen a paradigm shift from offline to online method. The world is divided over the online instructional method as technology and software are no similar to regions and countries of the world. Asia for that matter and India in particular has been reeling under various critical scenarios to handle and tackle keeping its strength with respect to availability of their share of technology and availability per se.

The paper at hand envisages examining new and functional ways to useful teaching and learning approaches to new media studies. The paper attempts to verify how Flipped Classroom shall prove to be an effective method for New Media Studies which promotes the insightful environment for the students with blended teaching and learning methods. Also it would explore the suitability for remotely functioned teaching and learning environment.

Key words : Flipped classroom; Blended teaching; Remote learning

Conservation and management of Nehru Lake at Aurangabad City (MH) India

Yogita L. Padme

Department of Environmental Science, Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University of
Aurangabad (MS), India. 431003
Email: padmeyogita@rediffmail.com

Abstract:

Contamination is a serious problem as 70% of India's surface water resources and as a growing number of its ground water reserves have been contaminated by biological, organic and inorganic pollutants. The freshwater bodies, viz., ponds, lakes, wells and hand pumps are the principal sources of drinking water in urban arenas. In India, around 80% of the surface water bodies are exposed to pollution due to of raw sewage. The freshwater bodies, viz., ponds, lakes, wells and hand pumps are the principal sources of drinking water in urban arenas. In India, around 80% of the surface water bodies are exposed to pollution due to of raw sewage.

Aurangabad is a fastest growing city in Asia, which is the district of Maharashtra State .In Aurangabad Industrialization and urbanization has taken place very rapidly. Nehru Lake is situated in Aurangabad. But now days, due to religious customs, the lake water was being polluted by depositing of domestic waste material, by the run off in the catchment area. During monsoon large amount of organic matter is bring through the runoff and the disposal of Nirmalya and idol immersion. Waste is also thrown into water by garden visitors like paper, polythenes and these are found floating on water of lakes.

In present investigation, water samples from Nehru lake were collected and physicochemical parameters were analyzed to check the pollution load into the Nehru lake for conservation and management of lake.

Keywords: Water quality, pollution, physico-chemical parameters, analysis.

Limnological Status Using Physico-Chemical Parameters Of Wardha River, Near Marda In Taluka Warora, District Chandrapur, Maharashtra, India

P.R. Makde¹ and M. C. Kale²

¹ Department of Botany, Arts, Commerce and Science College Maregaon, Maharashtra

² Department of Botany, Anand Niketan College, Anandwan, Warora, Maharashtra

Abstract : The Wardha river is one of the lotic ecosystem in the Chandrapur district. The investigations were carried out for a period of one year from February, 2018 to January, 2019 for limnological status. Water samples were collected from Wardha river near Marda during summer (February – May 2018), monsoon (June – September 2018) and winter (October 2018 – January 2019) seasons. The observed values of different physico-chemical parameters like temperature, conductivity, TDS, turbidity, pH, total alkalinity, DO, BOD, free CO₂, chloride, phosphate, nitrate, etc. of samples were compared with standard values recommended by world health organization (WHO) and ICMR. Results indicated that the quality of water from this reservoir is within the permissible limits. Results showed seasonal fluctuations in few physico-chemical parameters. It has been found that the water can be used for drinking purpose in winter and summer seasons, and also for irrigation purpose. In correlation matrix, dissolve oxygen is negatively correlated with all other parameters studied.

Key words: Wardha river, Physico-chemical parameters, Correlation matrix, Wadkeshwar.

Avifaunal Diversity with relation to ecology of Pandharkawada Forest Division, India

A. J. Wanjari

Department of Zoology, S. M. Arts, Commerce and Science College, Kelapur (Pandharkawada), India

Abstract :

This study was carried out in Pandharkawada forest Division of Maharashtra state from June 2018- April 2019. The present study was made to find out the avian diversity with reference to ecology. We estimate the avian fauna in terms of species richness and diversity in forest Habitat. Total 162 birds belonging to 46 families were observed of which 129 was resident, 14 were local migrant and 19 were migrant. The favorable ecological conditions like availability of food, wetland and roosting places were attracting the various birds. There is need to retain a proportion of natural habitat of forest as to conserve the biodiversity.

Keyword: Avian diversity, birds, Pandharkawada

Screening of Secondary Metabolites From *Andrographis Paniculata* (Burm.F) Wall. And *Sida Acuta* (Burm.) F.

Shweta S. Deshmukh and Varsha D. Hutke

P. G. Department of Botany, Govt. Vidarbha Institute of Science and Humanities, Amravati

Email- shwetadeshmukh1989@gmail.com

Abstract

Chemicals present in plants which are responsible for medicinal activity is called secondary metabolites. The present investigation is designed in screening of secondary metabolites from *Andrographis paniculata* family Acanthaceae and *Sida acuta* family Malvaceae. The qualitative analysis for secondary metabolites was performed with different solvents such as ethanol, ethyl acetate, acetone, chloroform and distilled water. Secondary metabolites revealed the presence of alkaloids, phenolic compounds, tannins, protein, reducing sugar, phenol, coumarins, resins and steroids in *A. paniculata* and *S. acuta* showed the presence of amino acid, tannin, protein, glycosides, phenols, reducing sugar, flavonoids and steroids.

Keywords: *Andrographis paniculata*, *Sida acuta*, phytochemical, secondary metabolites.

Study of kinetics of methylene blue adsorption onto nanostructural polyaniline

A. N. Ingole^a, M. R. Raghuvanshi^a

^aArvindbabu Deshmukh Mahavidyalaya, Bharsingi, Tah-Narkhed,
Dist-Nagpur - 441305 (MS) India.

Abstract:

The present study is dealing with colour dye removal from water using polymers synthesized by hydrothermal method. Some cationic dyes are get discharged into water resources and it can affect the aquatic species along with hazardous to environment health. Methylene blue (MB) dye was adsorbed on nanostructural polyaniline adsorbent which was synthesized by hydrothermal method. Adsorption experiments were conducted by using the UV-Visible spectrophotometer. Various parameters were varied such as pH, adsorbent dose, initial concentration of MB and contact time of adsorbent with dye solution. The experimental results of adsorption were significantly fitted to Langmuir adsorption isotherm model. Experimental data were applied to the pseudo-first order, pseudo-second order and intraparticle diffusion kinetic models. It was observed that pseudo-second order kinetic model illustrated the adsorption process better than any other kinetic models. Experimental results obtained were indicates that polymeric adsorbent could be use as an efficient adsorbent.

Keywords: Polymer, Nanostructural polyaniline, Methylene blue, Hydrothermal method

Synthesis of Schiff base compounds: Characterized by spectral, DFT & Insilico studies

M. Suganya¹, A. Catherine Paul¹, Madhukar Hemamalini^{1*}, S. Josekavitha¹ and Venkatachalam Rajakannan²

¹Department of Chemistry, Mother Teresa Women's University, Kodaikanal, Tamil Nadu, India and

²Department of Crystallography and Biophysics, University of Madras, Guindy Campus, Chennai-600 025, Tamil Nadu, India

*Corresponding author e-mail: hemamalini2k3@yahoo.com

Abstract

Schiff bases are reactive organic compounds broadly used as pigments and dyes, catalysts, intermediates in organic synthesis, and polymer stabilizers. A novel, simple approach to the synthesis of macro-cyclic Schiff bases is versatile ligands which are synthesized from the condensation of primary amines with carbonyl groups. The versatility and flexibility of Schiff base compounds having acyl, aryl and heteroacroyl ligands have additional donor sites $>C=O$, $>C=N-$, $>C=S$ etc. have made the Schiff bases to act as good complexing agents that form a variety of complexes with various transition and inner transition metals which also emphasized the attention of many researchers. Lots of Schiff bases are described in the literature for various biological activities, including anti-bacterial, anti-viral, antifungal, anti-malarial, antimicrobial, anti-inflammatory, anti-convulsant and anticancer properties and also their ability to act as chelating ligands. In the present study we have synthesized Schiff base compounds based on 4-amino-3, 5-dichloropyrdine with aldehyde derivatives and it's characterized by spectral studies & DFT method. In molinspiration studies we found that the compound II has good binding energy and also good drug likeness scores. Based on this study we conclude that compound II has very good drug activity.

Keywords: Schiff base, UV, FTIR, DFT and Molinspiration.

Magnetic Studies of Bidentate Ligand Complexes of Cr(III), Mn(III) and Fe(III) derived from thiazole Schiff Base

S. R. Kelode

Department of Chemistry,
Arts, Commerce and Science College, Maregaon
e-mail: sandipkelode14@gmail.com

Abstract:

The newly synthesized metal complexes of Cr(III), Mn(III) and Fe(III) with 2-hydroxy-5-chloroacetophenone 2-imino-4-phenyl thiazole Schiff base derived from 2-hydroxy-5-chloroacetophenone and 2-amino-4-phenyl thiazole have been synthesized and characterized on the basis of elemental analysis, Infrared, ^1H NMR, molar conductance and magnetic susceptibilities analysis. The Schiff base acts as a monobasic bidentate ligand commonly coordinates through the oxygen atom of phenolic OH group and the nitrogen atom of azomethine group, which is confirmed by IR spectral data.

Keywords: Schiff base, IR spectral data and Magnetic studies

THE ROLE OF MICROBIAL AND DNA CLEAVAGE STUDIES OF LIGANDS AND ITS METAL COMPLESES

Dr. Mallikarjun Kote

Department of Chemistry, B. V. Bhoomaraddi College of Arts, Science and Commerce Bidar-Karnataka

ABSTRACT

Adipic hydrazides are versatile nitrogen containing heterocyclic compounds, possessing broad spectrum of biological and pharmacological activities such as hypotensive, anticancer, anti-HIV, anti-inflammatory, analgesic, antiviral, antitubercular, antimicrobial, anti-bacterial, antipyretic, antimitotic, anticonvulsant, anticoagulant, anti-fibrillatory, cardiac stimulant and diuretic.⁴ The quinoline have been tested successfully against cancer and HIV virus. Their synthetic analogues possess antimalarial, hypolipidemic and antiproliferative activities. The coordination chemistry of adipic hydrazide ligands has received much attention because of its biological implications. 2-amino-5-iodo benzoic acid hydrazide derivatives exhibit very potent antifungal and antibacterial activities. These 2-amino-5-iodo benzoic acid derivatives are covered the area of biological interest of this compounds have extended recently to various microbial activities such as analgesic, diuretic, anti-inflammatory, anthelmintic, antipruritic activities and this class of compound showed in vitro selective anti-helicobacter pylori activity.

In view of these factors the metal complexes of the ligand $L^1 = (N^1E, N^6E)-N^1, N^6$ -bis ((2 - hydroxyquinolin-3-yl)methylene)adipohydrazide, $L^2 = (N^1E, N^6E)-N^1, N^6$ - bis ((6- bromo-2-hydroxyquinolin-3-yl)methylene) adipohydrazide, $L^3 = (N^1 E, N^6E)-N^1 N^6$ -bis ((2- hydroxy 6-methylquinolin-3-yl)methylene)adipohydrazide.

Keywords: Schiff base, DNA Studies, Metal complexes and Antimicrobial activity

Green Chemistry and Sustainability: Challenges and Opportunities

Mr. Balasaheb R. Deshmukh

Arts, Commerce and Science College, Maregaon Dist. Yavatmal

Email: drbalu02@gmail.com

The design of Green chemistry to reduce chemical related impact on human health and virtually eliminate contamination of the environment through dedicated, sustainable prevention measures. One of the key components of Green Chemistry is Environment Technology, also referred to as 'green' or 'clean' technology and it aims to conserve, monitor and reduce the negative impact of technology on the environment and the consumption of resources. Sustainable chemistry cannot be conducted in the absence of green chemistry. The increased scrutiny of processes that damage the environment has led to governments giving more importance to the role of Green Chemistry in sustainability. Industry, from small businesses to large corporations, has already made strategic moves towards sustainability by adopting the key elements of green chemistry. The development of less hazardous processes and commercial products, the shift from inefficient chemical routes towards bio-based synthesis, and the replacement of oil-based feed stocks by renewable starting materials are only a few examples of the major decisions taken that will ultimately have vast consequences for the world chemical markets. Governments around the world needs to do more to provide incentives for research on chemical reactions that require less energy, manufacturing processes that generate less waste, and products that are less harmful to the environment. A collaborative effort by industry, academia, and government is needed to promote the adoption of the green chemistry technologies necessary to achieve a sustainable society.

Key words: Green chemistry, Benign Chemistry, Environment, Sustainability.

WATER QUALITY ASSESSMENT OF CHIKHALDARA LAKES

Nandkishor J. Suryawanshi

Arts, Science and Commerce College, Chikhaldara-444807

Email- njsuryawanshi@gmail.com

ABSTRACT:

Water plays an important role in natural ecosystem as it is the basic need of all the living organisms. Human development is directly related to water resources as it is used for drinking, agricultural, industrial and other purposes. The quality of water is usually expressed on the basis of physical, chemical and biological parameters. Increased human population, industrialization and man-made activities are some factors which cause contamination of water. Good quality water is essential for the improvement of life. It is therefore necessary to check the physico-chemical parameters of water that is being used. In the present study, the physico-chemical parameters such as temperature, pH, electrical conductivity (EC), total dissolved solids (TDS), dissolved oxygen (DO), chemical oxygen demand (COD), biological oxygen demand (BOD), free carbon dioxide, chlorides, calcium and magnesium of water from lakes of Chikhaldara, a well known hill station of Vidarbha region have been determined.

Synthesis, Structural Analysis, DFT and Insilco properties of Phenylethanone Chalcones

N.Jayasudha^a, A.Agalya^a, Madhukar Hemamalini^{a*}, S. Jose Kavitha^a, Venkatachalam Rajakannan^b

^a Department of Chemistry, Mother Teresa Women's University, Kodaikanal, Tamil Nadu, India

^b Department of Crystallography and Biophysics, University of Madras, Guindy Campus, Chennai-600 025, Tamil Nadu, India

a* -corresponding author email.id : hemamalini2k3@yahoo.com

Abstract

This study describes the design for synthesis of a novel class of chalcones through simple condensation between an aldehyde with ketone by presence of an alkali base. The synthesized compounds were characterized through their physical properties and diagnosed by using FTIR and UV-VIS spectrophotometer. An analysis of quantum chemical properties using density functional theory (DFT) with a B3LYP/321-G basis set was used to optimize the ground state geometry. Molecular orbital properties are found to be determined by HOMO, LUMO or energy gap. Molecular electrostatic potential (MEP) explains electrophilic and nucleophilic attack sites. In addition, the drug-likeness score is computed based on Lipinski's rule and bioactivity is predicted using Molinspiration software.

Keywords : Chalcone , FTIR , UV-VIS ,HOMO, LUMO,DFT, Molinspiration.

Investigation Of Molecular Interactions In The Binary Liquid Mixtures By The Study Of Hydration Number

¹Pravin J. Ganjare, ²Sunanda S. Aswale, ³Shashikant R. Aswale

¹Department of Chemistry, Shivramji Moghe Mahavidyalaya, Pandharkawada, Yavatmal, India

² Department of Chemistry, Lokmanya Tilak Mahavidyalaya, Wani, Yavatmal, India

³ Department of Chemistry, Mahatma Gandhi Science College, Gadchandur, India

- Corresponding author - **Pravin J. Ganjare**

Abstract:

5-Sulpho-2-hydroxy benzoic acid dihydrate has many applications like in urine test to determine protein, used as a metal chelating agent etc. The aim of this paper is to study the insight of the liquid mixture by propagation of ultrasonic waves through it. Ultrasonic wave propagation through solutions is one of the key techniques used to study the behavior of liquid mixtures.. When electrolyte is dissolved in solvents, it causes volume contraction due to interactions between ions or dipoles of solute and solvent molecules and therefore other acoustic parameters like hydration number may be affected. In the present study, ultrasonic velocity and density are measured for liquid mixtures of 5-Sulpho-2-hydroxy benzoic acid dihydrate in water as a solvent at 298.15K, 303.15K, 308.15K temperature and 0.1M, 0.01M, 0.001M concentration. The measured data is used to calculate values of apparent molar volume and molar hydration number. Solvation number or molar hydration number is the number of solvent molecules takes part in the process of solvation. The calculated values of apparent molar volumes and molar hydration number are used to interpret the presence of molecular association in the liquid system.

Keywords – Ultrasonic velocity, viscosity, apparent molar volume and molar hydration number, molecular association.

Physico-chemical analysis of water from Kumbharkini dam of Darwaha district Yavatmal.

P.H.Bhagwat

(Assistant Professor in Chemistry , Mungasaji Maharaj Mahavidyalaya, Darwaha)

Abstract –

Water quality inspection is an important part of environmental monitoring. Poor water quality affects not only aquatic organisms but also the surrounding ecosystems. Details of all parameters that affect the quality of the water in the environment. These properties can be physical, chemical, or biological factors. Physical characteristics of water quality include temperature and turbidity. Chemical properties include parameters such as pH and dissolved oxygen. Biological indicators of water quality include algae and phytoplankton. These parameters relate not only to surface water studies of seas, lakes and rivers, but also to groundwater and industrial processes. Water quality monitoring helps researchers predict and learn about natural processes in the environment and determine the impact of humans on ecosystems. These measurements can also assist in restoration projects and ensure that environmental standards are met.

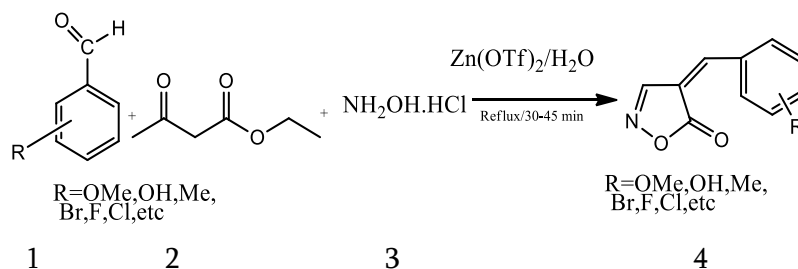
Zinc triflate Catalyzed Highly Efficient One pot Three Component Synthesis of 3,4-disubstituted Isoxazol-5(4H)-ones in Aqueous medium.

Shrinivas L. Nakkalwar^a

^aDepartment of Chemistry, Lal Bahadur Shastri College, Dharmabad, Dist.-Nanded, (MH),
 India, Pin-431 809.

snakkalwar@rediffmail.com

Abstract: An efficient one pot three component multicomponent reaction of β -oxoesters with hydroxylamine hydrochloride and various aromatic aldehydes, giving diverse 3,4-disubstituted isoxazol-5(4H)-ones providing good to excellent yields of products in aqueous medium using Iodine as a catalyst was carried out. In addition, this particular cyclo-condensation reaction was performed in water which is as an environmentally benign universal solvent having unique properties like clean, efficient, inexpensive, and readily available.

Key words Aromatic Aldehydes, Hydroxylamine hydrochloride, ethyl acetoacetate, 3, 4-disubstituted isoxazol-5(4H)-ones, Iodine.

Investigation of Intermolecular Interactions by ultrasonic interferometry in Binary Liquid Mixtures of Amino Acid in KBr, NaBr at different temperatures

Pragati K. Tale^{1*}

¹Department of Physics, Shivramji Moghe College, Kelapur,(Pandharkawda), Yavatmal, India.

^{1*}Corresponding author: Pragati K. Tale

Abstract

Ultrasonic studies of the binary liquid mixtures of different electrolytes has provided valuable information about the nature of molecular interactions in the system. In the present research work, attempts are made to investigate the behaviour of amino acids at various concentrations and at different temperatures.. The measurements of ultrasonic velocity (U), density (ρ) and viscosity (η) have been carried out for D-proline in potassium bromide at different temperature. To get more information about the nature and strength of molecular interactions in the liquid mixtures, related acoustical parameter such as adiabatic compressibility (β), acoustic impedance (z), relative association (Ra), free length (L_f), classical absorption (α/f^2), and internal pressure (P_i) are calculated from measured experimental data. The variations of these derived acoustical parameters with different concentration of the solute at different temperatures are used to explain structural changes and molecular interactions occurring in a solutions.

Keywords: D-Proline, ultrasonic velocity, adiabatic compressibility, acoustic impedance, free length.

Optimization of nutrient supplementation for enhancement of biomass and ethanol yield from molasses using *S. cerevisiae* RGK6 strain.

Rohini R. Shivsharan and Dilip G. Kadam*

Department of Microbiology, D.B.F. Dayanand College of Arts and Science, Solapur, 413002,
Maharashtra, India.

Abstract:

The study aimed at enhancing ethanol yield by recycling the agro industrial waste like sugarcane molasses using yeast strain. This can be done by altering nutrient supplementation or by adjusting environmental conditions that will support luxuriant growth of organism. Screening of molasses and soil sample led to isolation and identification of potent high ethanol yielding strain *Saccharomyces cerevisiae* RGK6 that gave 10.5 ± 0.05 % (v/v) of ethanol yields. Optimization of nutrient supplementation led to enhancement in biomass and ethanol yields. Molasses fermentation resulted in a remarkable increase in ethanol yield at stationary condition, 30°C temperature, 2 g % of inoculum size and pH 4.5. Likewise 20 g % sucrose produced highest ethanol enhancing biomass from 2g% to 2.4 g% after 48h of fermentation. 3g/L urea served best nitrogen source yielding 10.8 % (± 0.06 %) ethanol and enhanced biomass upto 2.9 g/100 ml dry weight. 3g/L of inositol addition to the fermentation medium enhanced biomass upto 4.2 g% from 2 g% and yielded 11.8 % (± 0.06 %) ethanol.

Keywords: Bioethanol, fermentation, nutrients supplementation, *S. cerevisiae*.

Assessment of water Quality Using Physico-Chemical Parameter From Weni(Bk) Dam at.Mahagaon tahsil Dist.Yavtmal

Mr. R.N Gaikwad¹,Mr. R.N Ingole²

Shree Vitthal Rukhmini Arts, Commerce & Science College, Sawana Tq.Mahagaon Dist.Yavtmal (M.S)
pin-445205.

Corresponding Author:rahulng14@rediffmail.com.

Abstract

Irrigation water quality is a critical aspect of crop production. There are many factors which determine water quality. Among the most important are alkalinity, temperature, pH, total hardness, COD,TDS,DO and conductivity. Poor quality water can be responsible for slow growth, poor aesthetic quality of the crop and, in some cases, can result in the gradual death of the plants. High soluble salts can directly injure roots, interfering with water and nutrient uptake. Salts can accumulate in plant leaf margins, causing burning of the edges. Water with high alkalinity can adversely affect the pH of the growing medium, interfering with nutrient uptake and causing nutrient deficiencies which compromise plant health. In order to determine this, water must be tested at a laboratory that is equipped to test water for agricultural irrigation purposes. Intend of study was to estimate current status of physico-chemical characteristic of Lower pus dam Weni (Bk) at Yavatmal District, Maharashtra. The results indicated that physico-chemical parameters of the water were within the permissible limits and can be used for agricultural irrigation as well as domestic purposes.

Keywords: Physico-chemical parameters, Agricultural,TDS, COD,Weni(Bk).

A novel bis-pyrimidines -1,3-diols:Synthesis and Characterization

Dr. Dhanashri Panchbhai , Dr.S.A .Shah , Prof. A .M. Nannaware

Department of Chemistry, Anand Niketan College, Warora, Maharashtra, India

Email: dhanashripanchbhai@gmail.com

This research article reports the synthesis of,6' (4,6dihydroxy-1,3-phenylene) bis (4-phenylpyrimidine-2(5H)-ones) from 3,3'-(4,6-dihydroxy-1,3-phenyl) bis (1-aryl/heteroaryl propane-1,3diones). The compounds were fully characterized using spectroscopic analyses and tested for their antibacterial activity.

Keywords :bis 1,3-diones Bis-pyrimidines, ,Synthesis, Spectral Analysis

Synthesis, Characterization and Biological Evaluation of Bis(hydantoinyloxy) alkanes

Ramesh.G.Surose^{1*}, V.N.Ingle², L.J.Paliwal²

¹Department of Chemistry, Yeshwantrao chavann college of Engineering, Nagpur

²Department of Chemistry, Rashtrasant Tukadoji Maharaj Nagpur University, Nagpur

E-mail : rameshsurose@gmail.com

Abstract: The recent research article reports the simple synthesis routes for the synthesis of Bis(hydantoinyloxy) alkanes from 5-hydroxyhydantoin with different dibromo alkanes in presence of K_2CO_3 in acetone DMF solvent. All the newly prepared compounds have been characterized by chemical tests, elemental analysis and spectral analysis. Biological evaluation of newly synthesised compound have been evaluated against Gram positive and Gram negative bacteria by agar diffusion method.

Molecular Interactions In The Leaf Extract Solution Of Tridax Procumbens : An Ultrasonic Study

S. S. Kamble¹, S. R. Aswale², S. S. Aswale³

¹Department of Chemistry, Arts, commerce and Science College, Maregaon, Maharashtra, India.

³Department of Chemistry, Lokmanya Tilak Mahavidyalaya, Wani, Maharashtra, India.

Corresponding Author E-Mail: kambleshailesh20@gmail.com, **mob.no.9922874721**

ABSTRACT

Ultrasonic Velocity, density, viscosity have been measured experimentally for the solution of leaf extract of Tridax Procumbens in 50% ethyl alcohol with various concentrations at 298.15 K, 303.15 K, 308.15 K keeping constant frequency of 6 MHz. As the acoustical parameters like adiabatic compressibility, intermolecular free length, relative association, relaxation time, specific acoustic impedance would prove to be more useful to predict and confirm the molecular interactions, these have been determined by measuring the Ultrasonic Velocity, density, viscosity of the prepared solution. A variation in these parameters will provide a strong information regarding the molecular interactions taking place in the solution. Ultrasonic velocity together with density and viscosity data will furnish a wealth of information about the interactions between ions, dipoles and hydrogen bonding. This study shows a non linear variation in ultrasonic velocity, specific acoustic impedance, relaxation time with the concentration. This variation is mainly because of the formation of closed packed structure between solute and solvent molecules, this is an indication of strong molecular association in the leaf extract solution of Tridax Procumbens.

Keywords : Ultrasonic velocity, Adiabatic compressibility, Relative association, Intermolecular free length.

Green Synthesis of Metal nanoparticle using *Morinda Cetrifolia*

Shailesh G. Atram¹, Rahim S. Shaikh²

¹Arts Commerce & Science College Maregaon, Maharashtra, 445303-India

²Govt. Vidarbha Institute of Science and Humanities, Amravati, Maharashtra, 444604-India.

Abstract: NONI is common name for *Morinda citrifolia*. This belongs to Rubiaceae family. Noni unique medicinal property is known to mankind since more than 2000 years. Noni helps in normalization of abnormally functioning cells by delivering the bio-chemical nutrients. It was through interesting to synthesized Silver Nanoparticle. Silver has been used since time to control bodily infection, prevent food spoilage and heal wounds by preventing infection. In the past few years, the plant-mediated synthesis method has proved to be important in the development of stable, low cost and environment-friendly AgNPs and has been described by many researchers, from the stem of *Morinda citrifolia*; without involving chemical agents associated with environmental toxicity. A simple and efficient procedure for the synthesis of Silver Nanoparticle from Stem of *Morinda Citrifolia*. In the past decade, silver nanoparticles (AgNPs) are the most studied and used nanoparticles due to their unique properties. In this work new Silver Nanoparticle have been reported form Stem of *Morinda Citrifolia*. The newly synthesized compound were fully characterized using ultraviolet-visible spectroscopy, IR, and elemental analysis and screened for their in vitro antioxidant activity using 1,1-diphenylpicrylhydrazyl (DPPH) radical Scavenging methods by this method. Thus the title of compounds are a new class of potent antioxidant agent and worthy of further investigation.

Keywords : Plant name, Silver nano particle, Spectral analysis, Antioxidant activity

Ultrasonic Investigation Of 5-P-Clorophenylthi Ocarbamido-1-Naphthol In 80% Dioxane

A.B.Wadekar¹, R.D.Isankar², D.A.Pund³, D.T.Tayade⁴

¹Department of Chemistry, Shri Dnyaneshwar Maskuji Burungale Science and Arts College Shegaon

^{2,4}Department of Chemistry, Govt. Vidarbha Institute of Science and Humanities Amravati.

³Department of Chemistry, Shri R.R. Lahoti Science College, Morshi.

Abstract

Ultrasonic techniques are best suited for physicochemical studies of a system hence it has received special attention of researcher community. In present work molecular interaction of 5-p-clorophenylthiocarbamido-1-naphthol studied for 0.1M, 0.050M, 0.025M, 0.012M and 0.006M solutions in 80% dioxan-water mixture at 298 K at atmosphere pressure. During this work acoustical parameters like adiabatic compressibility, linear free length, acoustic impedance, and relative association are evaluated from experimental values of density and ultrasonic velocity of solvent and solutions. This works reveals that density and ultrasonic velocity of solute linearly increases along with increase concentrations from 0.006M to 0.1M. At the same time acoustic impedance increases with increasing concentrations while linear length and relative association decrease simultaneously. This investigation helps to understand solute-solute and solute solvent interactions and impact of molecular interaction of 5-p-clorophenylthiocarbamido-1-naphthol their structure in solution.

Keywords: acoustic parameters, ultrasonic technique, molecular interaction.

Physico-Chemical Analysis Of Soil Sample From Wardha District

W. A. Khan

Department of Chemistry, Vidyabharti College Seloo, wardha

wasimkhanwmsc@gmailmail.com

Abstract-

Natural environment is very healthy and suitable for all kinds of organisms, but his various activities though he is the climax of creation of this world, polluted which resulting environmental pollution. About thirty representative samples were obtained and analyzed for its alkalinity content, sulphate, pH, chloride, conductivity, sodium and potassium. The value of chloride content was ranging from 1.20 to 2.00 g/100g, alkalinity was found to be from 2.5 to 85.0 meq/100 gm, sulphate was found to be between 0.067 to 0.745 g , conductivity was ranging from 0.5 to 2.0 micro mohs, range of sodium was between 150.6 to 250 ppm and potassium from 100.9 to 190 ppm.

Keywords- Physico-chemical analysis, soil samples, pH, Sodium-potassium.

Viscometrically Investigated Thermodynamic of 5-P-Chlorophenylthiocarbamidonaphthol In 60% Solvent Mixture

Ajay B. Wadekar¹, Dhammapal L. Bhade²

Department of Chemistry, Shri.Dnyaneshwar Maskuji Burungale Science and Arts college shegoan dist. Buldna

Department of Environmental Science, Shri.Dnyaneshwar Maskuji Burungale Science and Arts college shegoan dist. Buldana

Abstract:

Thioarbamid nuclei has their various pharmaceutical significances, due to substitution of this nuclei it become more interesting task to understand their molecular interactions in solution and their potency. Present work concern to viscometric investigate thermodynamic of 5-p-chlorothiocarbamidonaphthol at different concentrations (i.e. 0.1M,0.05M, 0.025M and 0.012M) and 303K in 60% ethanolic-water mixture. Obtained data help to interpreted viscosity behavior and thermodynamic parameters of 5-p-chlorothiocarbamidonaphthol molecule. In this work investigated density, relative viscosity and A, β -coefficient values. This work interpreted solute-solute, solute solvent interactions in solution.

Keywords: Viscometric behavior, thermodynamic, molecular interaction, Jones-Dole coefficient.

Investigation of Thermo-Acoustic Properties of 1-Propanol-N-Hexane Binary Mixture At Different Temperatures

Wakulkar A. P.¹, Lanjewar M. R.², Shah S. A.³

¹Asst. Professor, Dept. of Chemistry, A.N. College, Warora (M.S.) INDIA

²Professor, Dept. of Chemistry, RTM Nagpur University, Nagpur (M.S.) INDIA

³Asso. Professor, Dept. of Chemistry, A.N. College, Warora (M.S.) INDIA

E-Mail- wakulkar.ashish@gmail.com

Abstract

Ultrasonic velocity, density and viscosity have been measured using Anton Paar DSA 5000 M in the binary mixtures of n-Hexane with 1-Propanol at various mole fractions from 0.1 to 0.9 with temperature ranging from 288K to 318K. Various derived parameters like adiabatic compressibility, internal pressure and relaxation time have been calculated using standard formulae. Non covalent interaction taking place in the liquid mixture has been discussed on the basis of the values obtained from experimental parameters and derived parameters.

Key words: adiabatic compressibility, internal pressure, relaxation time, intermolecular non-covalent interactions.

Impact of Wastewater Disposal on Zooplankton Diversity in Kham River of Aurangabad City (MH) India

Yogita L. Padme

Department of Environmental Science, Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University of
Aurangabad (MS), India. 431003

Abstract:

Zooplankton is a diverse group of heterotrophic organisms that consume phytoplankton, regenerate nutrients via their metabolism, and transfer energy to higher trophic levels. It plays an important role in recycling nutrients as well as cycling energy within their respective environment. These are the main sources of natural food for fish which is directly related to their survival and growth and are base of food chains and food webs in all aquatic ecosystems. They are the essential food item of omnivorous and planktivorous fishes and the most essential for fish larvae culture.

Aurangabad is a fastest growing city in Asia, which is the district of Maharashtra State. Kham river flows 72 km towards the southeast and connects to the Godavari River. It receives enormous amount of domestic sewage and industrial effluents.

In present research work the abundance and diversity of zooplankton has been studied in relation to sewage pollution in Kham river. Various physico-chemical parameters of Kham river water at the different stations were analysed. The results revealed that the negative impacts of domestic and industrial sewage on Kham river. In the Kham river water, Ostracods dominant with Cypris, Eucypris virenus, Metacypris maracoensis. The overall population of zooplanktons found in Kham river, arranged in an increasing order it shows Copepoda > Rotifera > Cladocera > Ostracoda.

Keywords: Sewage pollution, zooplankton, Kham river, physico-chemical parameters.

**Studies of stability constants of the complexes of some substituted pyrazoles
Carboxylic acid with Cu(II),Ni(II),Co(II) and Nd(III) metal ions in 70%**

DMF-water mixture

Dr Vijay S Jagtap

Department of Chemistry,

S P M Science And Gilani Arts Commerce College Ghatanji Dist Yavatmal(MS) India

445001

Email vjagtap.ytl@gmail.com

ABSTRACT

The stability constants of the complexes of substituted pyrazoles in 70 % (v/v) DMF-water mixture have been determined by PH-Meter. The proton-ligand and metal-ligand stability constants of Cu(II), Ni(II), Co(II) and Nd(III) metal ions with 1- phenyl-3-(4'- methyl) phenyl-1H- pyrazol-4-carboxylic acid , 1- phenyl-3-(4'- bromo) phenyl-1H- pyrazol-4-carboxylic acid, 1- phenyl-3-(4'- ethyl) phenyl-1H- pyrazol-4-carboxylic acid, 1,3-diphenyl-1H- pyrazol-4-carboxylic acid have been performed pH metric method at 0.1 M ionic strength at $27 \pm 0.10^\circ\text{C}$. The value of Log K₁ and Log K₂ were used to determined the stepwise and simultaneous complex formation and to verify the validity of Log K = a. pK + b relation.

Keywords : Stability Constant, Substituted Pyrazoles, , Complex Formation

रत्नाकर मतकरींच्या नाटकातील समाजदर्शन

डॉ. प्रवीणा नागपूरकर

महिला महाविद्यालय नंदनवन नागपूर

रत्नाकर मतकरी हे मराठी साहित्यातील एक विख्यात नाटककार होऊन गेलेत. त्यांनी जवळपास ७० नाटके लिहिलीत. तसेच एकांकिका, लेखसंग्रह, कथा, कादंबरी, बालकथा, बालनाटके, बालगीत, परीकथा, गूढकथा, पटकथा लेखन इत्यादी विविध प्रकारची साहित्य निर्मिती केलेली आहे. त्यांच्या जवळपास सर्वच साहित्यातून सामाजिक बांधिलकीची जाणीव जाणवत राहते. त्यांच्या नाटकांचे अध्ययन केले असता प्रामुख्याने लक्षात येते कि त्यांच्या बहुतेक नाटकातून सामाजिक प्रश्नांचे चिंतन दिसून येते. मेधा पाटकरांनी चालवलेल्या **नर्मदा बचाव** आंदोलनाला पाठींबा देण्यासाठी त्यांनी त्यांच्या साहित्याच्या अभिवाचनाचे जाहीर प्रयोग केलेत. तसेच समाजातील परीत्यक्त्यांच्या प्रश्नाबद्दल, समस्यांबद्दल वाटणार्या कळकळीतून या विषयाला त्यांनी आपल्या अभिवाचनातून समाजापुढे ठेवण्याचा केलेला पुरेपूर प्रयत्न सर्वश्रुत आहेच. मतकरींची काही नाटके ही समाजात घडलेल्या सत्य घटनांवर आधारित आहेत, तर काही रूपांतरीत आहे. तर काही नाटके ही त्यांच्या स्वतंत्र प्रतिभेतून, समाज चिंतनातून उदयास आलेली आहेत. उदाहरणार्थ लोककथा ७८ हे स्वतंत्र आणि अनोखी धाटणीचे गाजलेले नाटक सर्वश्रुत आहेच. मतकरींची जवळपास सर्वच नाटके अशी राष्ट्रीय भावनेतून प्रेरित असलेली दिसतात. त्यांच्या वैचारिक पिंडाचा परिचय त्यांच्या साहित्यातून वारंवार होतो तो परिचय या संशोधन लेखातून स्पष्ट करणार आहे.

संतसाहित्य आणि परिवर्तनवाद

प्रो.डॉ.चारुशिला राजेश्वर रुमाले

श्रीमतीराधादेवी गोयनका महिलामहाविद्यालय अकोला.
charushilaraje@gmail.com

Abstract

भारत ही संतांची भूमी आहे. ज्ञानाची संपन्न परंपरा याच भूमीवर सुरू झाली. संतसाहित्य हे मराठी भाषेच्या प्रारंभकाळातील वैशिष्ट्यपूर्ण साहित्य आहे. साहित्याचा समाज जीवनाशी तेथील संस्कृती लोक संस्कृती धर्म नीती राजकीय परिस्थिती याच्याशी जवळचा संबंध असतो. संत साहित्याची सुरुवात महाराष्ट्रामध्ये ज्ञानेश्वरांच्या भागवत संप्रदायाने झाली. त्यांनी भागवत संप्रदायाचा पाया रचला या संप्रदायामध्ये समाजातील सर्वच स्तरातील भक्त होते. येथे त्यांना पूर्वापासून चालत आलेल्या भेदाभेदविरहित समानतेचा अनुभव आला. तात्कालीन समाज वर्णाश्रमाची घट्ट पकड असलेला समाज होता. उच्चवर्णीयांकडून स्त्री-शूद्रांना मिळणारी वागणूक अन्यायाची होती न्याय व्यवस्थेमध्ये समानता नव्हती. समाज अतिहलाखीचे जीण जगत होता. त्यांना त्यातून बाहेर काढण्याकरिता त्यांच्यापर्यंत ज्ञान पोहोचविण्याची नितांत गरज आहे याची तळमळ संतांना होती. त्यांनी तळागळातील लोकांना भक्तिमार्गाच्या धारेत आणले व भक्तीचा साधा सोपा मार्ग दाखविला. भक्तीचा अधिकार सर्वांना आहे हे सांगून त्यांच्या आचार विचारांमधील विकृती दूर केली. नैतिक व सामाजिक मूल्ये संतांनी प्रचारात आणली भूतदया प्रेम परोपकार शांती दया क्षमा करूणा कर्मनिष्ठा अश्या मानवतावादी मूल्यांची रुजवण संतांनी केली. स्त्री शूद्रांना आत्मविश्वासाची वाट खुली केली व आत्मोद्धाराची संधी दिली व समाजामध्ये परिवर्तन घडवून येऊ लागले. विद्रोहाची भाषा संतांनी कधीच वापरली नाही. उलट ज्ञान आणि कर्म याची सांगड घालून विवेक आणि नीतीचा प्रसार केला. समाज व्यवस्था विस्कळीत होईल तिला हादरे बसतील असे कोणतेही बंडखोर विचार किंवा विद्रोह त्यांच्या विचारांमध्ये आढळत नाही. उलट प्रापंचिक दुःखावर मात करण्यासाठी जनलोकांना नैतिक सामर्थ्य दिलासा व बळ दिले. म्हणून संत साहित्याने केलेल्या परिवर्तनाचे स्वरूप हे मूलगामी होय यात शंकाच उरत नाही

स्त्री संत साहित्यातील सामाजिक बंडखोरी

डॉ. पद्मरेखा धनकर

मराठी विभाग

सरदार पटेल महाविद्यालय

चंद्रपूर

भारताच्या मध्ययुगीन कालखंडात महाराष्ट्रामध्ये संत साहित्याची चळवळ 12 व्या – 13 व्या शतकात जन्माला आली. आजच्या काळात संत साहित्याकडे एक दृष्टीकोन जरी टाकला तरी त्याचे ऐतिहासिक महत्व लक्षात येते. विदर्भातील महानुभव पंथाची फोफावलेली चळवळ असो किंवा पश्चिम महाराष्ट्रामध्ये निर्माण झालेल्या वारकरी संप्रदायाची चळवळ असो. याचा मागील दोन शतकांपासून सैध्दांतिक अभ्यास केला जात आहे. इंग्रजी शिक्षणातून आणि विचारातून निर्माण झालेल्या विचारवंतांच्या पहिल्या पिढीने समाजप्रबोधनाबरोबर संत साहित्यावरही दृष्टीक्षेप टाकला त्यातल्या त्यात न्या. गोविंद रानडे यांनी 'राईज ऑफ द मराठा पॉवर' या ग्रंथातून खऱ्या अर्थाने संत साहित्य आणि कार्याची दखल घेतली. त्यानंतरच्या काळात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, वि.का. राजवाडे, वि.ल. भावे, पु.ग. सहस्त्रबुध्दे, ह.श्री. शेनोलीकर, बा.र. सुंठणकर, ग.बा. सरदार, स. ज. भागवत, डॉ. यु.म. पठाण, रा.ग. जाधव, रावसाहेब कसबे, यशवंत मनोहर, भालचंद्र नेमाडे, म.सु. पाटिल, इत्यादींनी तर दुर्गाबाई भागवत, कुसुमावती देशपांडे, इरावती कर्वे, सरोजिनी बाबर, तारा भवाळकर इ. स्त्री लेखकांनीही संत साहित्याचा मागोवा घेण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. तरीही आठशे नऊशे वर्षापूर्वी निर्माण झालेले हे संत साहित्य आजही आपणास खुणावत राहते. याचे कारण म्हणजे संत साहित्य हे तत्कालीन ऐतिहासिक दस्ताऐवज म्हणून महत्वाचे आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, वि. का. राजवाडे, पु. ग. सहस्त्रबुध्दे यांच्या संत साहित्यावरील प्रखर टिकेचा भाग बाजुला ठेवला तरीही संत साहित्य हे साहित्य म्हणून श्रेष्ठ स्थानी ठरते. मुद्दा महत्वाचा हा आहे की संतांच्या साहित्याने आजच्या अर्थाची सामाजिक बंडखोरी घडून आलेली नसली किंवा अस्पृश्यता संत नष्ट करू शकले नसले तरीही अध्यात्मिक पातळीवर सर्व जातीपाती, धर्म, पंथ यांना जोडणारी ती एक सामुहिक (सामाजिक) कृती होती हे ही आपण नाकारू शकत नाही. संत साहित्याचे साक्षेपी विचार करतांना त्याला काळाच्या बऱ्याच मर्यादा पडलेल्या आहेत हे लक्षात घेतले पाहिजे. संत हे धर्मसंस्थापक नव्हेत किंवा त्यांना दुसरा धर्मही घ्यायचा नव्हता पण स्वधर्मातील ज्या वाईट बाबी आहेत त्या बाबींवरही कठोर टिका करण्याचे सामर्थ्य त्यांच्या साहित्यामध्ये आहे हे नाकारू शकत नाही. त्याला आपण मार्क्सवादी किंवा तर फुटपाटयालावून तपासणी केली तर संतांच्या साहित्यावर अन्यास केल्यासारखेच ठरते. सुरुवातीलाच म्हटल्या प्रमाणे संत हे विविध जाती धर्मातून आणि खालच्या वर्गातून उदयास आलेले आहे. याबरोबर त्या संतांचे कुटूंब त्यांच्या सोबत आहे. संतांचे ऐतिहासिक महत्व आणि बंडखोरी सांगतांना एक मुद्दा पुरेसा ठरतो तो म्हणजे संत हे पारलौकिक जीवनाचे आकर्षण असलेले परंतु संसार न सोडता संसारात राहून

लोकांना सन्मार्गावर आणणारे समाज सुधारक आहेत. हे लक्षात घेतले पाहिजे म्हणजे संतांचे महत्व अधोरेखित होऊ शकते.

संदर्भ ग्रंथ सुची

1. सुष्णकर बा.रं., महाराष्ट्रीय संतमंडळाचे ऐतिहासिक कार्य
दु.आ., लोकवाङ्मयगृह, मुंबई 1994.
2. सरदार गं.बा., संत वाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती
चौ.आ. लोकवाङ्मय गृह, मुंबई 1982.
3. आजगावकर ज.र., महाराष्ट्र संत कवयित्री, भारत गौरव ग्रंथमाला, मुंबई 1939.
4. ढेरे रा.चीं, प्राचिन मराठी वाङ्मय: शोध आणि संहिता, अंजली प्रकाशन, पुणे 1991.
5. इर्मेकर सुहासिनी, प्राचीन मराठी संत कवयित्रींचे वाङ्मयिन कार्य,
परिमल प्रकाशन, औरंगाबाद 1980.
6. इनामदान हे.वि. (संपा) भक्तीगंगेच्या वाटेवर, संजय प्रकाशन, पुणे, 1988.
7. देशपांडे वा.ना., महदंबा: आद्य मराठी कवयित्री कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, 1956
8. बाबर सरोजिनी, महाराष्ट्रातील संत कवयित्री, समाजशिक्षण प्रकाशन, पुणे, 1972.
9. भवाळकर तारा, स्त्रीमुक्तीचा आत्मस्वर, दु.आ, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई 2012.

मराठी साहित्यातील बदलते प्रवाह

प्रा.रिता द. वाळके (डंभाळे)
अरविंदबाबू देशमुख महा.
भारसिंगी तह.नरखेड
जिल्हा. नागपूर
मो.नं.7743899369

—सारांश—

स्वातंत्र्योत्तर काळात सामाजिक सांस्कृतिक, शैक्षणिक आर्थिक, राजकीय औद्योगिक, तंत्र वैज्ञानिक अशा अनेक क्षेत्रात घडामोडी होऊन प्रचंड स्थित्यंतर झाले. या सर्वांचा एकत्रित परिणाम साहित्यनिर्मितीवरही झाला.

स्वातंत्र्योत्तर काळात मराठी वाङ्मयात निर्माण झालेले वाङ्मय प्रवाह हे जीवनवादी आहेत. मानवी मूल्यांवर या साहित्याची निष्ठा आहे. समाजातील जिवंत प्रश्नांचे हे साहित्य असून वास्तववादी आहे. माणसाच्या शोषणाविरुद्ध हे साहित्य प्रकट झाले असून नव्या जाणिवानी तेवढेच बहरलेले आहे. व्यक्तीचे, समाजाचे आणि परिसराचे दैन्य दारिद्र्य, ह्या साहित्यात प्रकट झाले आहे. स्वप्नाची भाषा, हक्क अधिकाराची जाणीव आणि लोकषाही व्यवस्थेचे समर्थन करीत हे प्रवाह रूढ होतांना दिसतात.

मराठी साहित्यातील विविध प्रवाह समृद्ध आणि जीवनाच्या विविध स्तरांना स्पर्श करणारे असून व जनवादी भूमिका घेऊन व्यक्त झाले आहेत. या प्रवाहाचे मुख्य प्रयोजन मानव मुक्तीचे आहे. मानवाला केंद्र मानून हे प्रवाह उदयाला आले आहेत. दलित, ग्रामीण, जनवादी, स्त्रीवादी, कामगार, साहित्य, मुस्लिम, ख्रिश्चन या सर्वच साहित्यप्रवाहातून समाजव्यवस्थेत विविध प्रकारांची कोंडी, कुचंबना, अन्याय, शोषण, दैन्य, दुःख, उपासमार, ऊपेक्षा मांडली आहे. या सर्वच साहित्यप्रवाहांना सर्वार्थाने समतेची अपेक्षा आहे. शोषणरहित समाजरचना अपेक्षित आहे. सर्व समाज एका पातळीवर एकात्म स्वरूपात हवा आहे. जाति-धर्माचे प्रदेशाने तटगत तोडून मानवतावादी दृष्टीने व राष्ट्रीय भावनेने प्रेरित झालेली समाजरचना हवी आहे. या अर्थाने हे सर्व साहित्य-प्रवाह समग्र परिवर्तनवादी आहे. हीच त्यांच्या निर्मितीमागची प्रेरणा आहे.

थेरीगाथा : जागतिक स्त्रीवादी साहित्याची प्रेरणा

प्रा. डॉ. विष्णुजीत कांबळे

सहयोगी प्राध्यापक, मराठी विभाग,

शिवरामजी मोघे महाविद्यालय, पांढरकवडा, जि. यवतमाळ.

सारांश

‘थेरीगाथा’ हा ग्रंथ बौद्ध साहित्यातील सुत्तपिटकातील खुद्दकनिकायमधील ग्रंथ आहे. या ग्रंथामध्ये तथागत बुद्धांनी स्थापन केलेल्या भिक्खुणी संघातील भिक्खुणींचे पद्यबद्ध जीवन संस्मरण संग्रहित करण्यात आले आहे. विमुक्त सुखाच्या परमोच्च आनंदाने थेरींच्या तोंडून सहज निघालेल्या त्या पद्यपद्य गाथा आहेत. थेरीगाथातील स्त्रियांच्या जाणिवांचे स्वतंत्र अंग आहे. थेरीगाथाच्या रूपाने संपूर्ण स्त्रीजीवनात नव्या जाणिवांची सुवर्ण मंगलमय पहाट उजाडली. स्त्रियांनी केवळ गुलामगिरीचे जीवन न जगता स्वाभिमान आणि अभिमान राखून जगले पाहिजे या उत्कर्ष विचारांनी ‘थेरीगाथा’ स्त्रीवादाचा आधुनिक विचार मांडते. स्त्रीवादाचा जागतिक विचार सर्वप्रथम थेरीगाथा मधून व्यक्त होतो.

तथागत बुद्धांनी स्त्रियांना भिक्खू संघात स्थान देऊन स्त्रियांचा भिक्खुणी संघ निर्माण केला. ही जगाच्या इतिहासातील अभूतपूर्व क्रांती आहे. तथागत बुद्धांच्या आधी स्त्री जीवनाची जी वाताहात होती ती तथागत बुद्धांच्या स्वातंत्र्य, समता, आणि बंधुता या तत्त्वाने संपुष्टात आली. तथागत बुद्धांच्या धम्मात स्त्रियांना पुरुषांप्रमाणे मानसन्मान आहे. थेरीगाथामध्ये स्त्रीवादी साहित्याची नवी मूल्ये सापडतात. मानवी जीवनात आणि एकूणच मानवी समाजाच्या उत्थानात स्त्रियांचा दर्जा किती महत्त्वाचा आहे हे तथागत बुद्धांनी धम्मामध्ये सांगितले आहे. तथागत बुद्धांनी आपल्या धम्मामध्ये स्त्रियांना सन्मानाचे स्थान दिले. स्त्री-पुरुष समानता हा बुद्धांच्या विचारसरणीतील अत्यंत महत्त्वाचा दुवा आहे. स्त्रियांनी पुरुषांप्रमाणे ‘अर्हत’ पद प्राप्त करून आपले जीवन संपन्न करावे अशाप्रकारचा उपदेश बुद्धाने केला आहे. ‘थेरीगाथा’ मधून व्यक्त झालेल्या थेरींच्या गाथांमधून याची प्रचिती येते.

थेरीगाथातील थेरींनी आपले जीवनानुभव कथन करतांना जीवनातील चांगल्या वाईट घटना-प्रसंगांना चित्रित केले आहे. ही बाब स्त्रियांच्या सुख-दुःखाची ओळख करून देणारी आहे. थेरीगाथाने स्त्रियांसाठी नवे आषयसूत्र निर्माण केले आहे. आदर्श जीवनाची एक सुंदर संहिता म्हणून थेरीगाथाचे विशेष महत्त्व आहे. थेरीगाथा हा जगाच्या इतिहासातील स्त्रीवादाचा पहिला ग्रंथ आहे. स्त्रीवादाची बीजं थेरीगाथामधून अंकुरली आहेत. अर्थातच थेरीगाथा जागतिक स्त्रीवादी साहित्याची प्रेरणा आहे.

बीजपद : थेरी, थेरीगाथा, स्त्रीवाद, धम्मसंहिता, स्त्री स्वातंत्र्य, स्त्रीमुक्ती, अर्हत, सामाजिक समता, संवेदना, जीवनमूल्ये.

निश्कर्ष

1. ‘थेरीगाथा’ हा स्त्रीवादी जाणिवांना व्यक्त करणारा जगातील पहिला ग्रंथ आहे. स्त्रीवादी साहित्याची बीजं थेरीगाथातून अंकुरली आहेत

त्यामुळे ‘थेरीगाथा’ हा ग्रंथ स्त्रीवादी साहित्याची प्रेरणा आहे.

2. तथागत बुद्धांनी स्त्रियांचा भिक्खुणी संघ स्थापन करून स्त्री-पुरुष समानतेचा पुरस्कार केला.

3. ‘थेरीगाथा’ने युगनायिका निर्माण करून स्त्रियांना जगण्याचा नीतीमय संदेश दिला असे समजून येते.

4. ‘थेरीगाथा’ स्त्री अभिव्यक्तीचा आणि स्त्री स्वातंत्र्याचा आद्य हुंकार आहे हे समजून येते.

5. ‘थेरीगाथा’ मध्ये समाजातील वेगवेगळ्या जाती धर्मातील, पंथातील स्त्रियांचा समावेश आहे. म्हणूनच ‘थेरीगाथा’ हा ग्रंथ सामाजिक समतेचा

मानबिंदू ठरताना दिसतो.

6. थेरीगाथामध्ये स्त्रियांचे स्थान आदराचे आणि सन्मानाचे आहे यास्तव आदर्श स्त्रीजीवनासाठी थेरीगाथा धम्मसंहिता ठरते.

7. थेरीगाथाने संपूर्ण स्त्रीजीवनासाठी आदर्श जीवनमूल्ये प्रदान केली.

8. आषय आणि अभिव्यक्तीच्या दृष्टीने थेरीगाथा वैशिष्ट्यापूर्ण आहे.

9. थेरीगाथा म्हणजे संपूर्ण जगातील स्त्रियांना सन्मान मिळवून देणारी धम्मवाट आहे.

10. थेरीगाथेतील स्त्रियांचे सामाजिक जीवन अत्यंत आदराचे, सन्मानाचे आणि आदर्शवत होते असे लक्षात येते.

संदर्भग्रंथ सूची

1. उपाध्याय भरत सिंह, थेरीगाथा, गौतम बुक सेन्टर, दिल्ली, प्रथम संस्करण- 2010, पृ.5

2. छत्रे लता दिलीप, बौद्ध धर्मातील स्त्री विचार, सुगावा प्रकाशन, पुणे, द्वितीयावृत्ती, डिसेंबर-2009, पृ.24.

3. तत्रैव, पृ. 61.

4. मेथ्राम प्रा. डॉ. शेषराव, थेरीगाथा, महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि सांस्कृती मंडळ, मुंबई, प्रथम आवृत्ती, 30 ऑक्टो. 1993, ग्रंथपरिचय, पृ.3.

5. मोरे मा. श., संयुक्त निकाय-1, कौषल्य प्रकाशन, औरंगाबाद, द्वितीयावृत्ती 9 मे 2009, पृ. 107.

6. भदन्त तिस्सवंस, सुत्तपिटक, सुगत प्रकाशन, नागपूर, धम्मचक्र प्रवर्तन दिन: सुवर्ण जयंती 2006, पृ. 125.

7. उपाध्याय भरतसिंह, थेरीगाथा, उनि. पृ. 69.

8. तत्रैव, पृ. 62.

9. छत्रे लता दिलीप, बौद्ध धर्मातील स्त्रीविचार, उनि. पृ. 60.

स्त्री प्रतिमा : एक आकलन

प्रा. डॉ. गजानन गोपाळराव हेरोळे
सहयोगी प्राध्यापकण् श्रीमती कोकिळाबाई
गावंडे महिला महा. दर्यापूर, जि. अमरावती

सारांश :-

संपूर्ण जगाचा विचार केला तर सगळीकडेच पुरुषप्रधान व्यवस्थेच वर्चस्व दिसून येतं. विशेषतः भारताचा विचार केला तर भारतात पुरुषसत्ता अधिकच आक्रमक आणि शोषक स्वरूपाची आहे. स्त्री ही नैसर्गिकच शारीरिकदृष्ट्या दुबळी असून ती अबलासुध्दा आहे. पुरुषाचा स्त्रीचं सर्वार्थाने संरक्षण करू शकतो हा सनातनी विचार आजही आपले डोके वर काढतो. स्त्रीयांच्या चळवळीमुळे काही प्रमाणात पुरुषांना धडे शिकविण्याचा प्रयत्न केला. परंतु पुरुषप्रधान व्यवस्थेन निर्माण केलेल्या गुंतागुंती अजूनही सुटलेल्या नाहीत. त्यासाठी पुरुषांनीच मनापासून पुढाकार घ्यायला हवा. जोपर्यंत पुरुषांची सनातन मानसिकता बदलत नाही तो पर्यंत पुरुषांनी केलेल स्त्रीवादाचा पुरस्कार हा केवळ देखावाच ठरणार आहे.

जगात जेवढे काही धर्म होऊन गेले त्या धर्मातील लोकांनी स्त्री ची महानता धर्मग्रंथात उदारपणे सांगितली आहे. स्त्रीला सृष्टीची जननी म्हणून तिचे गुणगाण केलेले आहे. तरी दुसऱ्या बाजूला स्त्री ही दासी, उपभोग्य वस्तू, पुरुषांचा संसार करणारी, कुटुंबाचे पालण-पोषण करणारी अशी पुरुषसत्ताक व्यवस्थेला पोषक रूपात स्त्रीयांचे वर्णन केलेले आहे. स्त्री ही माता, पत्नी, बहिन, मुलगी, नात, सून अशा स्वरूपाचं तिचं नातं केवळ पुरुषांची आयुष्य सांभाळण्यासाठीच असतं अशी शिकवण देऊन ही नाती स्त्रीयांनी पुरुषांच्या सुख समाधानासाठीच जपायची असतात हीच शिकवण स्त्रीला जन्मापासून तर मृत्यूपर्यंत दिली जात आहे.

बिज शब्द :-

स्त्री, जीवनवाद, स्त्रीवाद, प्रतिमा, उर्जा, प्रश्न.

परिवर्तनाचे वाटसरु

माधुरी मनोहरराव पाटील

मराठी विभाग प्रमुख, मधुकरराव पवार कला महाविद्यालय, मुर्तिजापूर, जि. अकोला

प्रस्तावना :-

तेरावे शतक हे मराठी वाङ्मयनिर्मितीच्या दृष्टीने अत्यंत महत्वाचे आहे. अर्थात ही धार्मिक पंथानी केलेली वाङ्मयनिर्मिती होती. याकरीता वारकरी पंथ आणि महानुभाव पंथ या दोहोचा विशेषत्वाने उल्लेख करावा लागतो. वारकरी पंथाने पद्यातून तर महानुभावपंथाने गद्यातून आणि पद्यातून आपल्या भक्तीभावनेला वाट मोकळी करून दिली. परिवर्तनाचे पहिले बीज येथूनच रुजल्या गेले. यापंथाने मराठी भाषेला आपली धर्मभाषा मानले. हा क्रांतीकारक विचार पहिल्यांदाच महानुभाव पंथाचे संस्थापक श्रीचक्रधरस्वामी यांनी केला. “जनतेला जो उपदेश करायचा तो तिच्याच भाषेतून केला पाहिजे हे मर्म त्यांनी बरोबर ओळखले होते. आणि म्हणून आपला उपदेश त्यांनी कटाक्षाने मराठी भाषेतूनच केला. एरवी, अस्खलित संस्कृतमध्ये वादविवाद करण्याचे सामर्थ्य त्यांच्या ठिकाणी होते. हे म्हाइंभटाबरोबर त्यांनी केलेल्या वादविवादावरून दिसून येते. पण आपला विशिष्ट उपदेश सर्वसामान्य जनतेसमोर, ब्राम्हणांपासून तो शुद्रापर्यंत नेऊन पोचवायचा होता. आणि म्हणून त्यांनी तो त्यांच्याच भाषेत म्हणजे मराठीत केला. त्यांचे अनुयायी नागदेवाचार्य यांनीही या उपदेशाला जनता वंचित होऊ नये म्हणून केसोबांसारख्या संस्कृत पंडिताला संस्कृतचा उपयोग न करता मराठीचाच उपयोग करायला लावला.”^१

हि मराठी गद्यवाङ्मयात चरित्र लेखनाची मुहूर्तमेढ होती असे म्हणणे वावगे होणार नाही. त्याकाळी श्रीचक्रधरांनी लोकभाषेचा वापर केला त्याकाळी ज्ञानभाषा संस्कृत होती. अशावेळी मराठीला ज्ञानभाषा बनविण्याचा पहिला प्रयत्न श्रीचक्रधरांनी केला हा परिवर्तनाचा पहिला वाटसरु ठरला. श्रीचक्रधरांनी त्याकाळात स्त्रियांना दिली जाणारी वागणूक, त्यांची होणारी विटंबना या सर्व बाबींना आपल्या पंथातून दूर लोटले. स्त्रियांना पुरुषांइतकेच अधिकार प्राप्त करून देण्याचा प्रयत्न केला. म्हणूनच पिंडदान करण्याचा अधिकार केवळ मुलालाच नाही तर मुलीला देखील आहे. हे त्यांनी आऊसेच्या कृतीतून दाखवून दिले. श्रीचक्रधरांची शिष्या आउसा “लेकीही मी चिः लेकुही मी चीः” असे म्हणून वडीलांना पिंड प्रदान करते. त्यांच्या दृष्टीने माणूस हाच एक वर्ग व माणूसकी हाच एकमेव धर्म होता. उच्चनीय असा भेदभाव त्यांच्या खिजगणतीतही नव्हता. स्त्री-पुरुषांनी मोकळेपणाने वागावे आपण “स्त्री” आहोत ही भावना मनात न आणता व्यक्ती म्हणून वागावे, “बाई पुरुष होऊनिया असावे” असे सांगणारे चक्रधरस्वामी स्त्रियांच्या मासिक धर्माबद्दल अस्पर्शतेची भावना नष्ट करण्याचाही त्यांनी प्रयत्न केला. उमाइसेला विटाळाच्या भ्रामक कल्पनेवर ज्ञान निरुपन केले. “नव्ह व्दारे आहातिः मलः मुत्रः संबुडः डोळे हागतीः तैसे हे एकी धातु स्रावेः नीवर्तेः याचा वीटाळू धरु नैयेः (ली.उ.४२०) यावरून श्रीचक्रधरचा हा परिवर्तनाचा प्रयत्न दिसतो. त्यांनी आपल्या निरुपनातून संपूर्ण स्त्रियांनाच मार्गदर्शन केले. म्हणूनच “चक्रधर हे पहिले समतावादी मराठी संत व आद्य समाज क्रांतिकारक समजले जातात.”^२ हे ग.त्र्यं. माडखोलकरांचे म्हणणे योग्यच वाटते.

निष्कर्ष :-

- १) सर्वसामान्यांचे कल्याण असा श्रीचक्रधरांच्या कार्याचा प्रबोधनाच्या दृष्टीने लोकाभिमुख दृष्टीकोण होता. लोकभाषेचा वापर करून त्यांनी समाजाच्या उध्दाराचे व मराठी भाषेच्या उध्दाराचेही महान कार्य केले आहे.

- २) श्रीचक्रधरांनी विटाहाच्या संबंधीची पारंपरिक भूमिका नावावरून पुरोगामी विचार मांडले स्त्रियांना त्यांच्या ठिकाणी असलेल्या ज्ञानाची हक्काची जाणीव करून दिली. तसेच स्वयंसिद्ध स्त्रिया घडविल्याचे दिसून येते.
- ३) परिवर्तनाच्या ह्या वाटसरुनी एक आदर्श परंपरेची संघटना निर्माण केली. आपल्या विरोधकांचा व्देष करणे संघर्ष करीत राहणे हाच आपल्या जीवनाचा उद्देश ते मानीत नव्हते. असे दिसून येते.
- ४) महानुभाव पंथीयांनी समाजातील सर्व स्तरातील लोकांपर्यंत तत्वज्ञान पोहचविण्याचा पध्दतशीर प्रयत्न करून आपली आचारसंहीता समाजाला सुसंघटीत आणि संतुलित करण्यासाठी निर्माण केली. या परिवर्तनात आपला सहभाग नोंदविल्याचे दिसून येते.

संदर्भ ग्रंथ :-

- १) वि. भि. कोलते 'प्राचीन मराठी साहित्य संशोधन : लेखन वाचन भांडार पुणे २, प्रथम आवृत्ती १९६८ लेख: चक्रधर आणि ज्ञानदेव पृ.क्र. ७५
- २) गं. त्र्यं. माडखोलकर, 'महानुभावपंथ व त्यांचे वाङ्मय' व्हीनस प्रकाशन, पुणे, पृ.क्र. १५
- ३) इंदूमती शेवडे, 'संत कवयित्री' पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, पृ.क्र. १५
- ४) प्रा. फरकाडे, गोंगे, 'विवाह आणि कौटुंबिक संबंध, 'प्रथमावृत्ती, १९९९, प्रकाशक श्री. प्रमोद मुंजे, विद्याप्रकाशन, नागपूर, पृ.क्र. ७३
- ५) डॉ. आ.ह. साळुंखे 'आपल्या साहित्यान विश्व अधिक सुंदर बनवावं' (लेख) 'मराठी साहित्यविचार' विशेषांक पृ.क्र. १२
- ६) तत्रैव – पृ.क्र. १९
- ७) स.ग. मालशे : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास : खंड २ रा. महाराष्ट्र साहित्य परिषद पूणे पृ.क्र. ४४०
- ८) डॉ. रमाकांत कोलते, 'महानुभावीय साहित्य विचार' 'अक्षरगाथा' २०१४.
- ९) संपा. डॉ. मा. मा. जाधव पृ.क्र. ५०

राष्ट्रबांधनीसाठी राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांच्या भजनाचे योगदान

प्रा.डॉ. अन्नपूर्णा अ. चौधरी
श्री. बाबासाहेब देशमुख पारवेकर
महाविद्यालय पांढरकवडा जि.यवतमाळ
फोन नं. 9373510971
ई-मेल : ददचनतदंतनज16/हउंपसण्ववउ

प्रस्तावना :

महाराष्ट्र भूमी ही संतांची भुमी मानली जाते. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांनी स्वातंत्र्यपूर्व व स्वातंत्र्योत्तर काळ जवळून पाहिला होता. आत्मोन्नती बरोबरच समाजोन्नती घडवून आणण्याचा प्रयत्न राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांनी अविरतपणे केलेला आहे. लोकजागृतीसाठी त्यांनी अखंड कार्य केलेले आहे. समाजपरिवर्तनासाठी त्यांनी आपली लेखनी चालवलेली आहे. समाजसेवा, रुढी, परंपरा आणि आधुनिकता हा त्रिवेणी संगम त्यांच्या जीवनातून, लेखनातून, भजनातून अविश्वकृत झालेला आहे. हिंदी व मराठी मिळून त्यांच्या भजनाची पच्चावन पुस्तके प्रसिद्ध आहेत. मराठीत सुमारे चाळीस पद्यग्रंथ व सुमारे वीस गद्यग्रंथ प्रसिद्ध आहे. गीताप्रसाद, हितबोध, युगप्रभात, राष्ट्रसंताची भाशणे, राष्ट्रसंताची पत्रे, राष्ट्रसंताची प्रवचने, सुविचार स्मरणी, सामुदायिक प्रार्थना प्रदिप, समाजोन्नती, विवाहपद्धती यासारखे कितीतरी लेख प्रकाशित आहे.

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांनी सर्वस्पर्षी लेखन केलेले आहे. त्यांच्या पद्य रचनेत ईश्वराच्या आराधने सोबत समाजनिश्ठा व राष्ट्रनिश्ठा ओतप्रोत भरलेली आहे. महात्मा गांधीजींनी इंग्रजांना 'भारत छोडो, चले जाव' चा आदेश दिला या काळात तुकडोजी महाराजांनी परकियांच्या ताब्यात असलेल्या भारत देशाला मुक्त करण्यासाठी मोठ्या तळमळीने भजनांची निर्मिती केली. राष्ट्रजागृतीसाठी अमृतमधुर भजनांची निर्मिती केली.

संदर्भ ग्रंथ :

- 1) डॉ. नाफडे षोभा : स्वातंत्र्योत्तर व-हाडी साहित्य पृ.क.63, स्वरूप प्रकाशन औरंगाबाद
- 2) राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज : ग्रामगीता अ.17 ओवी 114 पृ.161
- 3) मोहोड बाबा : श्री. गुरुदेव मासिक मे 1953 पृ.8 गुरुदेव प्रकाशन, मोझरी
- 4) राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज : ज्ञानकुंज भजनावली, नवजागृती भजनावली, राष्ट्रीय भजनावली, विवेक माधुरी, समाज संजिवनी

‘उपरा’ स्वकथानातील जीवनवास्तव

दीपक महाजन

मराठी विभाग, यशवंत महाविद्यालय, वर्धा

कपचांठीरंद28041 / हउंपसण्बवउ

प्रस्तावना :

मराठी साहित्यात 1960 नंतर अनेक स्थित्यंतरे झालेली पहावयास मिळते. त्यानंतर मराठी साहित्यात अनेक प्रवाह उदयास आले. त्यापैकीच एक साहित्य प्रवाह म्हणजे ‘स्वकथन’ हा होय. या प्रकारात ज्याप्रमाणे दलितांची स्वकथने अवतरली, त्याचप्रमाणे भटक्या विमुक्तांची देखील स्वकथने अस्तीत्वात आली. स्वातंत्र्यप्राप्ती नंतर या समाजात काही प्रमाणात बदल घडून आलेला दिसतो. आपल्या हक्क, अधिकाराची जाणीव त्यांना झालेली दिसते. ‘षिका, संघटीत व्हा, संघर्ष करा’ या बाबासाहेबांच्या मूलमंत्राचा प्रभाव दलितांप्रमाणे भटक्या-विमुक्तांवर देखील झालेला दिसतो. त्यातूनच नवीन पिढीने शिक्षण घ्यायला सुरुवात केली. त्यांनी आपल्या व समाजाच्या अनुभवांना ‘स्वकथना’च्या माध्यमातून षब्दबद्ध केले.

‘उपरा’ स्वकथनाच्या माध्यमातून लक्ष्मण माने यांनी कैकाडी समाजाच्या वाट्याला आलेले दुःख, वेदना, भूक, दैववाद, अस्पृश्यता, बेरोजगारी, भटकंती, उश्ट्या पत्रावळी, रूढी, परंपरा, जातपंचायत हे संपूर्ण जीवन वाचक आणि समाजापुढे ठेवण्याच्या लेखकाने प्रामाणिक प्रयत्न केलेला दिसतो. यापूर्वी ‘माणस’ या पुस्तकाच्या माध्यमातून अनिल अवचटांनी कैकाडी समाजाची स्पंदने रेखाटलेली होती. महात्मा फुले, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, कर्मवीर भाऊराव पाटील, राजर्षी षाहू महाराज यांच्या प्रेरणेतून निर्माण झालेली वैचारिक पार्श्वभूमी, शिक्षणामुळे निर्माण झालेली अस्मिता, वाचनाने निर्माण केलेली भावनात्मकता, भटक्या-विमुक्तांना माणूसपण मिळवून देण्यासाठी झालेला दृढनिष्पय, समाजवादी युवक चळवळ, दलित साहित्य चळवळ भटक्यांच्या जीवनातील भूक, भीक, उपासमार, देवभोळेपणा, उकीरड्यावरचे जगणे या सर्वांच्या परिपाकांचा विवेकपूर्ण अविश्कार म्हणजे ‘उपरा’ हे स्वकथन होय. कैकाडी समाजाचे जीवन किती भयावह होते याची कल्पना आपल्याला या स्वकथनातून पहायला मिळते.

साहित्य हे समाज जीवनाचा आरसा असतो. त्याचप्रमाणे कैकाडी समाजाचे संपूर्ण प्रतिबिंब या स्वकथनामध्ये पडलेले दिसते. प्रत्येक समाजाचे प्रश्न, समस्या वेग-वेगळ्या असतात. एकूणच समाजरचनेत प्रत्येक जाती-जमातीचे स्थान, व्यक्तीची प्रतिष्ठा, मान-सन्मान त्या प्रश्नांच्या तिव्रतेवर अवलंबून असते. आपला जन्म कोणत्या जाती-जमातीमध्ये झाला याचा पत्ता कुणालाच नसतो, व ते आपल्या हातातही नसते. एखाद्याला राजमहालाचे वैभव प्राप्त होते, भोजनासाठी पंचतारांकित हॉटेल्स लाल पायघड्या टाकून वाट बघत असतो. पण भटक्या विमुक्तांचे जीवन मात्र भटकंतीने, उकीरड्याने, षिळ्या-पाक्या, उश्ट्या अन्नाने आणि गावपांढरीच्या उपकाराने निष्चित झालेले दिसते. ज्यांच्या जगण्याला उपेक्षाच वाट्याला आली. वेषी आत आणि बाहेर त्यांना कोणताही मान मिळाला नाही. उपरेपणाच त्यांच्या वाट्याला आली. गुन्हेगार जमात म्हणून ज्यांची समाज आणि षासनाने नोंद केली. अषा भटक्या-विमुक्तांच्या जीवनवास्तवाचा वेध अषा स्वकथनामधून घेता येतो.

संदर्भ सूची :

- 1) लक्ष्मण माने, उपरा, ग्रंथाली प्रकाशन, मुंबई, पाचवी आवृत्ती, नोव्हेंबर 2000, पृष्ठ क्र.
- 2) ततैव, पृष्ठ क्र. 05
- 3) ततैव, पृष्ठ क्र. 14
- 4) ततैव, पृष्ठ क्र. 42
- 5) ततैव, पृष्ठ क्र. 119

संत साहित्य आणि राजकीय परिवर्तन

प्रा. डॉ. प्रदीप राऊत

मराठी विभाग प्रमुख, शि.प्र.मं.विज्ञान व गिलानी कला वाणिज्य
महाविद्यालय, घाटंजी

सारांश- खरे तर संत आणि राजकारण याचा सुतराम संबंध जोडता येत नाही. मात्र आधुनिक काळात होवून गेलेले राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज व संत गाडगेबाबा यांच्या विचारातून सामाजिक परिवर्तनासोबतच राजकीय परिवर्तन झालेले आढळून येते. या दोनही महान संताने लेखनीबद्ध केलेल्या विचारांमधून सामाजिक परिवर्तनासोबतच राजकीय परिवर्तन झाल्याचेही आढळून येते. त्यामुळे "संत साहित्य आणि राजकीय परिवर्तन" या प्रस्तुत शोधनिबंधातून संत साहित्य व राजकीय परिवर्तन यांचा सहसंबंध नक्कीच जोडता येतो हे सोदाहरण स्पष्ट केलेले आहे.

प्रस्तावणा- आपली भूमी ही संताची भूमी मानली जाते. या पवित्र भूमीत संत ज्ञानेश्वरापासून तर राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज व गाडगेबाबांपर्यंत अनेक संत होवून गेले व आपल्या मौलिक विचारधारेने त्यांनी परिवर्तन घडवून आणले. म्हणूनच 'महाराष्ट्राच्या सामाजिक, धार्मिक आणि सांस्कृतिक जीवनाची जडणघडण झाली त्यात संतश्रेष्ठ ज्ञानेश्वरांचे स्थान अग्रस्थानी आहे' असे ज्ञानदेवांच्या संदर्भात म्हटल्या गेले. कारण 'दुरितांचे तिमिर जावो।' 'जो जे वांछील तो तें लाहो।' अशाप्रकारचा सर्वात्मक विचार तिच्यातून प्रसृत झाला आहे. तसेच 'अभय, सत्वसंशुद्धी, ज्ञान, योग, व्यवस्थिती, दान, दम, यज्ञ, स्वाध्याय, तप, आर्जव, अहिंसा, सत्य, अक्रोध, त्याग, शांती, अपैशुन, दया, अलोपुपत्व, मार्दव, तेज, क्षमा, धृती, शौच, अद्रोह, नम्रता हे दैवी संपत्तीचे 26 गुण सांगितले आहे.' त्यामुळे 'मराठी संतांचे विचार व आजचे सामाजिक वास्तव' या विषयानुरोधाने विचार करता, असा विचार मनात डोकावतो की, "संतांचे विचार आम्ही आचरणात आणलेच नसल्याचे एक भयावह वास्तव आज दिसून येते." संतानी आम्हास काय दिले? याचा लेखाजोखा मांडण्याचे हे स्थळ नव्हे. संत ज्ञानेश्वरांनी आम्हास आध्यात्मिक विचार दिला. संत नामदेवांनी दयाभाव शिकविला. तुकोबारायांनी सकारात्मक क्रांतीचे विचार दिले. रामदासांनी आचारधर्म सांगितला. इतर अनेक स्त्री पुरुष संतांनी मानवता धर्माची शिकवण दिली. नव्या काळात संत विनोबा भावे, संत गुलाबराव महाराज यांनी मानवविकासाचा मूलमंत्र कथन केला. थोडक्यात, सर्वच संतांनी सामाजिक परिवर्तनाचा विचार आपल्याला दिला आहे. मात्र आजचा माणूस या विचारांकडे पूर्णतः दुर्लक्ष करित आहे ही अत्यंत दुर्दैवाची अशी बाब म्हणावी लागेल. आज या सर्वांचेच विचार देशाला वाचवू शकतात. गरज आहे फक्त त्यांचे विचार प्रत्यक्षात आणण्याची! म्हणूनच 'संतकृपा झाली, इमारत फळा आली.' हे संत बहिणाबाईंचे काव्यरूपी मत, मराठी संतांचा संतमहिमाच सांगणारे आहे.

निष्कर्ष-

1. संत तुकडोजी महाराज व संत गाडगेबाबा यांच्या राजकीय विचारसरणीमुळे आज राज्यात दृश्य अदृश्य स्वरूपाचा बदल जाणवतो. राजकीय पुढाऱ्यांनी त्यांचे राजकीय स्वरूपी विचार अंगीकारले व मान्य केले तर सर्वसामान्य माणसांचे नक्कीच भले होईल.
2. ग्रामीण भागाची सुधारणा हाच तुकडोजींच्या विचारांची मुख्य प्रेरणा आहे. ग्रामीण भागात वैचारिक स्वरूपाचा आमूलाग्र बदल व्हावा, हाच विचार तुकडोजी व गाडगेबाबांच्या एकूण विचारांचा गाभा आहे.
3. संत तुकडोजी व संत गाडगेबाबांच्या राजकीय विचारातून ग्रामीण तरुणांना क्रांतीची प्रेरणा मिळते. प्रामुख्याने ग्रामगीतेतील राजकीय तत्त्वज्ञान आजच्या नकारात्मक सामाजिक वास्तवावरचा ठोस उपाय ठरतो.

संदर्भ-

1. राष्ट्रसंत तुकडोजी विरचित ग्रामगीता, श्रीगुरुदेव ग्रामगीता प्रतिष्ठण, गुरुकुंज, आ. विसावी 2010
2. श्रीज्ञानेश्वरी, महाराष्ट्र शासन, शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई. पुनर्मुद्रण, 1991
3. ज्ञानेश्वरी अध्याय सोळावा, संपादक-डॉ. प्रमोद गारोडे, देवयानी प्रकाशन, मुंबई. आ. प्रथम 2010

भाशिक विविधता : भारतीय वाडःमयाची उत्क्रांती

सुचिता एस. ढरे.
अणे महिला महाविद्यालय, यवतमाळ

प्रस्तावना-

भारत हा साहित्याचा, वाडःमयाचा देश आहे. अगदी अनंतकाळापासून ही भूमी साहित्य निर्माण करणारी भूमी आहे. जेव्हा आपण मानवी समाज आणि नागरी संस्कृतीच्या इतिहासाचा अभ्यास करतो, तेव्हा हे असे एक क्षेत्र आपल्याला आढळते, जिथे भारत इतर सर्व नागरी संस्कृती आणि समाजाच्या तुलनेत कितीतरी अधिक उंचीवर, सर्वोच्च स्थानी आहे. सुमारे 3000 वर्षे किंवा कदाचित त्याही पेक्षा अधिक काळ जुन्या असलेल्या भारतीय साहित्याचे आनखी एक मोठे वैशिष्ट्य म्हणजे त्याची विविधता. कोणत्याही संस्कृती तसेच भाषेतुन मांडलेल्या सर्व साहित्यप्रकारांना सामावून घेण्याची क्षमता आणि इच्छाशक्ती. भारतातील भाशा, भाषेचे प्रकार आणि बोलीभाशा याची संख्या विस्मयकारक आहे. या हजारपेक्षाही अधिक भाशा, बोलीभाशा यांतुन भारतातील लोकांना त्यांचे विचार, भावना व्यक्त करण्यास, कल्पनाशक्तीला षडरूप देण्यास एक समर्थ व्यासपीठ, एक सषक्त माध्यम मिळाले आहे आणि त्याचाच परीपाक म्हणुन आज आपल्याकडे इतके वैविध्यपूर्ण आणि अप्रतिम वाडःमय आपल्याला बघायला मिळते. देशातली कुठलीही व्यक्ती स्वतःची साहित्यनिर्मिती करू शकते. त्यासाठी त्याला भाशिक किंवा साहित्यप्रकाराच्या प्रमाणित वर्गीकृत पद्धतींचा विचार करण्याची अजिबात गरज नसते. याच मुळ निर्मितीतुन भारतात प्रत्येक भाषेत अनेक अभिजात आणि सपन्न अशा साहित्यकृती निर्माण झाल्या आहेत.

जगातल्या कित्येक भागात ज्यावेळी नागरी संस्कृतीचा जन्मही झाला नव्हता त्या काळात भारतात वेगवेगळ्या प्रकारची साहित्य निर्मिती सुरु होती. या प्राचीन काळापासुंच्या साहित्य परंपरेमुळे जगात कुठेही नव्या प्रकारचे साहित्य निर्माण आणि लोकप्रिय होउन ते भारतात आल्यावर या वारशाचा लाभ भारताला मिळाला. त्यावेळी प्रत्येक नव्या साहित्यप्रकाराचे भारताने दोन्ही बाहु पसरून स्वागत केले, याचे कारण साहित्य अभिरुचिचा पाया पक्का होता. साहित्याची मुळे या भूमीत खोलवर रुजलेली होती. विविध साहित्य प्रकारांचा आस्वाद घेणे आणि नव्याने स्वागत करणे ही परंपरा तेव्हापासुनच भारतात प्रस्तापीत झाली आहे.

निश्कर्ष -

भारतीय साहित्याच्या प्रवासाची पाळेमुळे त्याच्या विविधतेत रुजली असून या साहित्याचे विशय, कल्पना आणि शैली यांच्या मधे वारंवार बदल झाले आहे मात्र हे बदल झाले असले तरी भारतीय उपखंडातील भाशिक वैविध्य आणि प्रत्येक भाशा व संस्कृतीतील चांगल्या बाबी निवडून त्या आत्मसात करण्याची मनोवृत्ती प्रचलीत असल्यामुळे भारतीय साहित्य लोकांशी निगडित राहिले आहे केवळ लेखणीच्या बळावर दलित व विविध जमातीच्या समुहानी त्यांच्या समस्या पीढ्यानपिढया केलेला संघर्ष, सोसलेला अन्याय आदि बाबत व्यक्त होउन मागासलेल्या वर्गाच्या सामाजिक फजीती बाबत निशेध व्यक्त करायला सुरवात केली. साहित्याची उत्क्रांती व आधुनिक लेखन यांच्या व्यापक वृतांता इतकेच महत्त्व त्यांच्या सुरेख मांडणीला देउन हे साहित्य अधिक आनंददाई करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला. आधुनिक जगातील जनसंपर्क माध्यमांचा विचार अजुन सामाजिक भाशा वेज्ञानिकानी फारष्या खोलात जाउन केलेला नाहि परंतु वर्तमान चत्रे व नियतकालीके, आकाषवाणी, दुरचित्रवाणी व इतर इलेक्ट्रानिक माध्यमे ही भाशिक संदेशनाचे काय कोणत्याप्रकारे करू शकतील हा अभ्यासहि या पुढे महत्वाचा ठरेल यात षंका नाहि. नागरीकरण व आधुनिकीकरण या प्रक्रियामुळे विविध समाजांमधे, विशेषतः विकसनशील समाजांमध्ये, विविध प्रकारच्या समस्या निर्माण होतांना दिसतात.

संदभ ग्रंथ -

1. आधुनिक भाशविज्ञानःसिध्दांत आणि उपयोजन- मिलींद मालषे
2. मराठी भाशा : भाशाशास्त्र आणि व्याकरण- डॉ. विजय इंगळे
3. भाशा आणि भाशाशास्त्र - श्री. न. गजेद्रं गडकर.

तुकारामांच्या साहित्यातील अस्तित्वभान व विश्वात्मकता

रेणुकादास उबाळे,
मराठी
विभागप्रमुख,
एस. एन. मोर कला व वाणिज्य व
श्रीमती जी. डी. सराफ विज्ञान
महाविद्यालय, तुमसर, जि. भंडारा

मराठी भाषा, मराठी साहित्य, मराठी धर्म, मराठी संवेदन स्वभाव व एकंदरच मराठी संस्कृतीला साडेतीनशे वर्षांहून अधिक काळ व्यापून राहणारा संतकवी तुकाराम म्हणजे मराठीतील अत्युच्च मानबिंदू मानला जातो. म्हणूनच मराठी भाषेसंदर्भात तुकारामांचा विचार करणे ही साधी गोष्ट नसून अनेक आयामी गोष्ट ठरते. समाजजीवनातील प्रत्येक क्षेत्रामध्ये तुकारामांनी काव्यरचना केल्याचे आपल्याला दिसते. एवढेच नव्हे तर, संपूर्ण मराठी भाषाच तुकारामांच्या व्याक्तित्वाने व काव्याने पूर्णतः भारलेली आहे. कधी म्हणींच्या, कधी वाक्प्रचारांच्या, तर कधी सुविचारांच्या रूपाने तुकारामांच्या ओळींना, अभंगांना मराठी माणूस कधीही न सरणा-या शिदोरीप्रमाणे वापरीत असतो. तुकारामांच्या कवितेचे महत्त्वाचे वैशिष्ट्य म्हणजे ती कविता आत्मनिष्ठ असतानाच सामाजिकही ठरते व शेवटी विश्वात्मक जाणिवेशी आपले नाते सांगू लागते.

संदर्भ व टीपा :

- 1) चित्रे दि. पु., 'पुन्हा तुकाराम', पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, दु. आ. 1995, पृ. क्र. 29
- 2) बेंद्रे वा. सी., 'तुकाराम महाराज यांचे संतसांगाती', मौज प्रकाशन, मुंबई, प्र. आ. 1958, पृ. क्र. 3
- 3) तुकोबांच्या अभंगवाणीचा अभंगरचनेच्या परिघात ध्वनिपरिणामाच्या दृष्टीने विचार करता येऊ शकतो. तुकोबांची कविता ही कानांनी ऐकायचीही कविता आहे हे लक्षात येते. कुठल्याही कवीला आपले म्हणणे ठसवायचे असते, भावनेच्या तीव्रतेवर तिचे प्रस्तूतीकरण अवलंबून असते. तुकोबांची भक्त म्हणून आर्तता व संत म्हणून उध्दाराची तळमळ यादृष्टीने त्यांच्या कवितेतली आवृत्ती महत्त्वाची ठरते. (दिलीप धोंडगे यांनी तुकोबांच्या

अभंगांचा नादमाधुर्य व शैलीशास्त्रीय दृष्टीने विस्तृत विचार केला आहे. पहा. धोंडगे दिलीप – 'शैलीमीमांसा', शब्दलय प्रकाशन, श्रीरामपूर.')

- 4) नेमाडे भालचंद्र (संपा.), तुकाराम गाथा (निवडक अभंग), साहित्य आकादमी, नवी दिल्ली, प्र. आ. 2000, पृ. क्र. 12 (प्रस्तावना)

राष्ट्रसंतांच्या विचारातील परिवर्तनवाद

डॉ. आर. आर
दिपटे,
एस. एन. मोर महाविद्यालय, तुमसर

सारांश :

महाराष्ट्रातील संत व परंपरा, प्राचीन काळ, पारतंत्र काळ, शिक्षण अभाव, अनिष्ट चालीरीती, जात धर्म प्रभाव, समान संधीचा अभाव, श्रेष्ठ-कनिष्ठ भाव, विषमता, तुकडोजी प्रचार-प्रसार, गाव-शहर भेद, स्वयंरोजगार, मानवतेचा पुरस्कार, आधुनिक विचारमूल्यांची कास, अन्यायाविरुद्ध बंड, व्यसनमुक्त समाज निर्मितीसाठी आग्रह, स्वयंरोजगार, स्त्री कल्याणाचा आग्रह, समतावादी समाज निर्मितीसाठी आग्रह, अमुलाग्र परिवर्तनासाठी लढा, सत्तेचे विकेंद्रीकरणासाठी आग्रह, स्वदेशी वापर, प्रचार, गावगाड्याचे महत्त्व, एकजुटता महंती, भ्रामक कल्पना, विरोध.

बीजशब्द : नवसमाज, ग्रामविकास, शिक्षण.

महाराष्ट्राची भूमी ही संतांची भूमी असली तरी सोबतच या महाराष्ट्राला वैचारिकतेचा मोठा वारसा लाभलेला आहे. प्राचीन काळात असलेली समकालीन परिस्थिती अत्यंत विषम व अत्यंत बिकट होती. शिक्षणाच्या अभावामुळे तत्कालीन समाज अंधारात खिंतपत पडलेला होता. जातीय वर्चस्व, अंधश्रद्धा, रूढी, परंपरा अशा गर्तेत समाज सापडलेला होता. वैचारिक मंथन केवळ समाजातल्या मूठभर लोकांपर्यंतच मर्यादित होते. सर्वसामान्य बहुजन, दलित, आदिवासी, कष्टकरी समाजापुढे शिक्षणाच्या अभावामुळे अनेक समस्यांचा सामना करावा लागत होता. एका बाजूने मोगलशाही, इंग्रजी, भांडवलशाही व्यवस्था तर दुस-या बाजूने स्वकीयांकडून झालेला छळ अशा व्यवस्थेत देशातील सर्वसामान्य माणूस फसलेला होता. अष्या समाजाला दिशा दाखविण्याचे काम महाराष्ट्रातील संतांनी केल्याचे दिसून येते.

निष्कर्ष :

- ❖ महाराष्ट्राला ज्याप्रमाणे वैचारिक वारसा लाभलेला आहे त्याप्रमाणे संताचेही कार्य तेवढेच महत्त्वाचे आहे.
- ❖ त्यांचा प्रयत्न व नवसमाज निर्मितीसाठी व मानवतेच्या कल्याणासाठी होता.
- ❖ महाराजांची विचाराची दृष्टी सर्वव्यापी असून ग्राम, उद्योग, महिला, निसर्ग, स्वच्छता असे विविध विषय यांच्या लेखनात येतात.
- ❖ विकासशील समाज निर्माण करणे, नवसमाज निर्माण करणे, विचारप्रवण समाज निर्माण करणे हा त्यांचा उद्देश होता.

संदर्भ :

- 1) घोडे राम, 'समर्थ रामदास : संत तुकडोजी तौलनिक दर्शन', राजीव प्रकाशन, लक्ष्मीनगर, नागपुर-22, प्र. आ. 11 ऑक्टोबर 1988, पृ. 121.
- 2) काळे अक्षयकुमार, 'राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज व्यक्ती आणि वाङ्मय' प्रकाशन, वीसा बुक्स, नागपूर, प्र. आ. 15 ऑगस्ट 2008, पृ. 101.
- 3) तत्रैव, पृ. 3.
- 4) पठाण यु. म., 'संत साहित्य व नवचिंतन', दिलिपराज प्रकाशन, 251, शनिवार पेठ, पुणे-411030, प्र. आ. 15 जून 2011, पृ. 314.
- 5) राणा अशोक, 'राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज जीवन व कार्य', जिजाई प्रकाशन, पुणे, 11 एप्रिल 2008, पृ. 22.
- 6) सोलापुरे राजशेखर, 'ग्रामोद्धाराचे प्रणेते राष्ट्रसंत तुकडोजी', विद्याभारती प्रकाशन, लातूर, प्र. आ. 26 जून 2010, पृ. 30.
- 7) कडवे खुशाल, 'मानवतेचे पुजारी राष्ट्रसंत तुकडोजी', अमोल प्रकाशन, नागपूर, 27 ऑक्टोबर 2010, पृ. 328.

संत साहित्य आणि परिवर्तन

डॉ. श्रीकांत डी. पानघाटे
विदर्भ कॉलेज ऑफ आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स, जिवती,
ता. जिवती, जी. चंद्रपूर- 42908 (महाराष्ट्र)
ईमेल- shreepanghate@gmail.com

सारांश:

वारकरी पंथाच्या सोप्या आचारसंहितेमुळे महाराष्ट्रातील सामान्य वर्ग या पंथाकडे विशेष आकर्षित झाला. म्हणूनच हा पंथ महाराष्ट्रात सुदूर प्रसारित व लोकप्रिय झाला होता. वारकरी पंथाची शिकवण ही विठ्ठल भक्तीचा मार्ग अनुसरणे, वर्णाश्रम विरोध करणे, जातीची उच्चता- निम्नता न मानणे, अहिंसा, परस्त्रीला माते समान मानणे अशी मानवी विकासाचा मार्ग प्रशस्त करणारी होती. वारकरी पंथातील संतांची कामगिरी ही महाराष्ट्रातील राजकीय, सामाजिक, सांस्कृतिक व धार्मिक क्षेत्रात परिवर्तन घडवून आणणारी ठरली. वारकरी संतांनी मानवी कल्याण साधण्यासाठी तत्कालीन धर्मवादी आणि जातीवादी व्यवस्थेमुळे महाराष्ट्रीयन जनमानसावर जे औदासिन्य पसरले होते ते, दूर सारण्याचे महनीय कार्य संतांनी केले होते ही वारकरी संतांची मोठी कामगिरी होती. मुख्यता वारकरी संत ज्ञानेश्वर, संत नामदेव, संत एकनाथ आणि संत तुकाराम यांनी मराठी मायबोलीची प्रतिष्ठा वाढवून दिली. मराठी भाषा, साहित्य, संस्कृती याविषयी महाराष्ट्रीय लोकांत त्यांनी आत्मीयता निर्माण केली. कुळगोथ, जातपात, धर्म-पंथ, गावगाडा, स्त्री-शूद्र यांच्या कक्षा ओलांडून जाणाऱ्या प्रादेशिक एकात्मतेची जाणीव मराठीजणात निर्माण करून दिली. यामुळेच 'महाराष्ट्र मंडळ', 'महाराष्ट्र धर्म' आणि 'महाराष्ट्र राज्य' अशा संकल्पना उदयास आल्या. म्हणून परकीय शासकांच्या अंमलाखाली सुद्धा महाराष्ट्राला आपले वेगळेपण टिकवून ठेवता आले. याचे श्रेय संतांना आणि त्यांच्या साहित्याला द्यावे लागते. महाराष्ट्रात मध्यकाळात लोकांमध्ये एकात्मतेची भावना निर्माण करण्यात संत साहित्याचे मोठे योगदान आहे. म्हणून संत साहित्य आणि परिवर्तन याचा चिकित्सक आढावा घेणे अगत्याचे ठरते.

किवड्स - वारकरी, संत, पंथ, अभंग, भारुडे, ओवी

निष्कर्ष:

एकूणच वारकरी संप्रदायाच्या चळवळीने महाराष्ट्रीयन सर्वांगीण जनजीवन ढवळून निघाले. धर्म, अर्थ, समाज, संस्कृती या क्षेत्रांमध्ये विकासात्मक परिवर्तनाच्या युगाचा प्रारंभ वारकरी संत चळवळीच्या कार्यातून झाला. या दृष्टीने वारकरी संत व साहित्याला पुरोगामी महाराष्ट्र निर्मितीच्या इतिहासात महत्त्वपूर्ण आहे, असे म्हणता येते.

संदर्भ-

- 1) एकनाथ महाराजांच्या अभंगाची गाथा, मुंबई, 1903
- 2) संत तुकारामांच्या अभंगाची गाथा, (म. शासन सं. प्र.) महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ, मुंबई 1998

- 3) संत ज्ञानेश्वर, ज्ञानेश्वरी (संपा. काका जोशी), श्री दासबोध कार्यालय, मसूर, जी. सातारा, द्वितीया आवृत्ती, 1985
- 4) संत नामदेव, श्री. नामदेव गाथा (संपा. महाराष्ट्र शासन) संचालक, शासकीय मुद्रन व लेखन सामग्री, मुंबई-४, 1970
- 5) संत बहिणाबाई, बहिणा बाईची अभंगगाथा, चित्रशाळा प्रकाशन, पुणे, 1956
- 6) सकल संत गाथा (संपा. ढेरे रा. ची.), वरदा प्रकाशन, पुणे, 1983
- 7) कोलते वी. भी. मराठी संतांचे सामाजिक कार्य (अनु. दत्तात्रय कोलते) मलकापूर, 1984
- 8) गोसावी र. रा., पाच भक्ती संप्रदाय, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, द्वितीय आवृत्ती, 1998
- 9) ताहराबादकर महिपती, भक्तालीलामृत, इंदुप्रकाश, मुंबई, 1908
- 10) तुळपोले श. गो., पाच संतकवी, व्हिनस प्रकाशन, पुणे, 1962
- 11) पाटील शंकर विठोबा, वारकरी पंथाचा इतिहास चैतन्य प्रकाशन, दुधळगाव, 19904
- 12) पानसे, मु. ग., यादवकालीन महाराष्ट्र, मुंबई, प्रथम आवृत्ती, 1993
- 13) पठाण, यु. म., मध्ययुगीन संत साहित्य- काही आयाम, औरंगाबाद, 2002
- 14) बेंद्रे, बा. सी., संत तुकाराम, नॅशनल बुक ट्रस्ट, दिल्ली, 1963
- 15) सरदार, ग. बा., संत वांडमयायची सामाजिक फलश्रुती, पाचवी आवृत्ती, मुंबई, 2004
- 16) सुंठनकर, ब. र., महाराष्ट्रीय संत मंडळाचे ऐतिहासिक कार्य, मुंबई, तृतीय आवृत्ती, 2008

कर्मयोगी गाडगेबाबा यांच्या विचारातील प्रबोधन क्षमता

डॉ.श्रीकृष्ण वामन पदमणे

(सहायक प्राध्यापक), मराठी विभाग

एम.ई.एस.कला व वाणिज्य

महाविद्यालय, मेहकर, जि.बुलढाणा 443301,

भ्रमणध्वनी : 9921872668

ई मेल – म्पस रू चंकउंदम111/हउंपसण्वउ

सारांश

महाराष्ट्रातील प्रबोधन चळवळीला मिळालेले गाडगेबाबांचे योगदान खूप मोठे आहे. संपूर्ण आयुष्यभर त्यांनी आपल्या कीर्तनातून समाजप्रबोधन केले. परिवर्तनवादी विचार जनसामान्यांपर्यंत उक्ती व कृतीतून पोहोचविले. वर्तमानकाळाच्या पार्श्वभूमीवर हे विचार आजही महत्त्वाचे ठरतात. जागतिक महासत्तेकडे वाटचाल करू पाहणाऱ्या या देशातील मानवी जीवनात अंतर्बाह्य बदल होत आहेत. एकीकडे विज्ञान – तंत्रज्ञानाचे नवनवीन प्रयोग सिद्ध करीत असताना दुसरीकडे चंगळवाद, सुखलोलुपप्रवृत्ती, माणसातील तुटलेपण, खुरटेपणा वाढत चालला आहे. नीतीमूल्यांचा रूहास, अहंभाव, फसवेगिरी, पराकोटीचा स्वार्थीपणा, दंगली, दहशत यांची शिरजोरी, कौटुंबिक, वैवाहिक स्तरावर ढासळलेली जीवनमूल्ये यामुळे भयभीत झालेला अगतिक समाज असे अराजकतेचे चित्र आहे. भौतिक सुबत्तेमुळे मनुष्य सुखावला, परंतु त्यांच्या जीवनातून मानसिक शांती व आध्यात्मिक समाधान लोप पावत आहे. त्यामुळे आजही संतांच्या जीवनमूल्यरूपी प्रबोधनाची आवश्यकता निर्माण झाली. संत ज्ञानेश्वरांपासून तर आचार्य विनोबापर्यंत अनेक संतांनी आपल्या शिकवणीतून समाजाला कल्याणाचा मार्ग दाखविण्याचा प्रयत्न केला आहे. अनुभूतीच्या समाजविद्यापीठात जीवन संशोधन करून अखिल मानवजातीचा उद्धार करणारे गाडगेबाबा कालातील प्रबोधनकार ठरले. निरक्षर असूनही विज्ञानवादी दृष्टी लाभलेला, पशुपक्षी, प्राणी, रंजले दृगांजले, दुःखी, पिडीत, दलित, महारोगी, कष्टी लोकांचा आश्रयदाता असलेला, समाज जीवनात क्रांतिकारी बदल घडवून आणणारा एक महात्मा म्हणून गाडगेबाबांच्या विचारातील प्रबोधन क्षमतेचा नव्याने विचार करणे, सांप्रत काळात महत्त्वाचे ठरते.

बीजशब्द –

कर्मयोगी गाडगेबाबा यांचे सामाजिक, शैक्षणिक, आध्यात्मिक कार्यकर्तृत्व व प्रबोधनातून आलेले परिवर्तनवादी विचार.

निरीक्षण : गाडगेबाबांचे जीवनचरित्र, गाडगेबाबांची जीवनशैली, गाडगेबाबांचे सामाजिक कार्य, दारुबंदी, पशुहत्याबंदी व अंधश्रद्धा निर्मूलन, गाडगेबाबांचे सदावर्त, गाडगेबाबांचे व्यवहारचातुर्यसंबंधी विचार, गाडगेबाबांच्या गोशाळा व गोरक्षणाची कल्पना, गाडगेबाबा यांचे शैक्षणिक कार्य, गाडगेबाबांची दशसूत्री इत्यादी मुद्यांच्या अनुषंगाने गाडगेबाबांचा परिवर्तनवादी विचार स्पष्ट होते.

प्रेम, दया, कारुण्याचा एकात्मभाव असलेल्या व समाज, देश, आणि मानवेचा उद्धार करणारी दशपदी सर्वांनी आत्मसात केली तर माणुसकीचे दर्शन घडविणारा आदर्श समाज निर्माण व्हायला वेळ लागणार नाही.

निष्कर्ष

- वर्तमानकाळात गाडगेबाबांचे विचार व कार्य समाजाला विज्ञानाभिमुख बनविणारे तर आहेतच पण नवी दृष्टी देणारे सुद्धा आहेत.
- गाडगेबाबा मानवजातीचा उद्धार करणारे कालातील प्रबोधनकार ठरतात.
- गाडगेबाबांचे कार्य माणूसकेंद्री होते.
- गाडगेबाबांचे जीवनकार्य हे परिवर्तनवादी असल्यामुळे मानवाच्या उद्दारासाठी प्रेरक, उद्बोधक असे आहे.
- कर्मयोगी गाडगेबाबांचे विचार, शिकवणूक आत्मसात केल्यास माणुसकीचे दर्शन घडविणारा समाज निर्माण होऊ शकतो. ही गाडगेबाबांच्या विचाराची प्रबोधन क्षमता असल्याचे सिद्ध होते.

संत तुकाराम : एक सामाजिकपरिवर्तनवादी संत

नवाजीगेंदलाल घरत

सहायकप्राध्यापक

एम. बी. पटेलमहाविद्यालय, साकोली जि. भंडारा

E-Mail – nawajigharat@gmail.com

महाराष्ट्राचीभूमीहीसंतांचीभूमीम्हणूनओळखलीजाते. महाराष्ट्रातीलविविध
संप्रदायातीलसंतांनीमराठीसाहित्यातमोलाचीभर घातली. त्यांचे वाङ्मयीन कार्यकर्तृत्व लक्षणीय आहे. त्यांनी
अध्यात्माबरोबरचसामाजिकआषयाचेहीलेखनकेलेआहे. म्हणूनच 'संतसाहित्य'

हामराठीभाषेचाआणिसाहित्याचाअत्यंतमूल्यवानवारसाआहेअसेम्हटलेजाते.
"मध्ययुगीनसाहित्याच्याआरंभकाळातवारकरीआणिमहानुभाव या दोनपंथानीमराठी वाङ्मयाला समृद्ध केले.
संतकवींनीमराठीलाकाव्यदृष्ट्या समृद्ध केलेतरमहानुभावांनीकाव्याबरोबरचमराठी गद्यपैलीचाविकास घडवूनआणला.
महाराष्ट्राच्यासामाजिकमानसिकतेत 'समता' या मूल्याचीप्रतिस्थापनाकरण्याचेप्रयत्नसंतांच्याकाव्यधारेतूनआणिकार्यातूनझालेलेआहेत.
वारकरीपंथाच्यासंतसाहित्याने खऱ्याअर्थानेमराठीसारस्वताचीबागफुलविली. अठरापगडजातीतून संत निर्माणझाले.

संतांनीसमाजातीलकुप्रवृत्तींचाविरोध केलात्याचप्रमाणेसामाजिकव्यवस्थेचाआदर करून
काहीसंतांनीसमाजातअसलेल्याजातीभेदासारख्या कुप्रथेलाहीस्वीकारले. ईश्वरभक्तीकरीतअस्पृश्यतेचाजाचसहनकेला.
अध्यात्मआणिसामाजिकवास्तव या दोहोंच्यासंघर्षातूनसंतांचेसाहित्य निर्माणझालेआहे.
भक्तीरसासहसमाजालाआरसादाखविण्याचेकार्यहीसंतांनीमोठ्यातळमळीनेकेल्याचे संत साहित्यातूनप्रकर्षानेजाणवते.
समाजालाकलंकीतकरणाऱ्याजातीभेदालाछेद देण्याचेकार्यसंतांनीकेलेलेदिसते. विशेषतः अर्वाचीनकाळातराष्ट्रसंततुकडोजीमहाराज, संत
गाडगेबाबा यांनीसमाजातीलअंधश्रद्धेवरटीका करून श्रम प्रतिष्ठेलाअधिकमहत्त्वदिल्याचेदिसते.
"संतांनालोकाद्धाराचीअत्यंततळमळअसल्यामुळेत्यांनीलोकजीवनाच्यासर्वस्तरांचेबारकाईनेनिरीक्षणकेलेहोते. संतांची
दृष्टीप्राधान्यानेपारमार्थिकअसली, तरीलोकांचीआधिभौतिक दुःखेहीत्यांनीसहानुभूतीनेन्याहाळण्याचाप्रयत्नकेलेलादिसतो.
तसेचआपलेअनुभवआणिआपलेविचारहेसमाजाच्यासर्वस्तरांपर्यंतपोचावेतअसासंतांचाआग्रहहोता"

तुकारामांच्यास्वानुभावअनुभवामुळेत्यांनीजेपाहिले, अनुभवले व भोगलेत्यांचाचपरिणामम्हणजेत्यांची अभंगवाणी होती. 'बुडतेहेजन न
देखवे डोळा, म्हणोनीकळवळा येतसे' अठरापगडजातीजमातींच्यावाट्यालाआलेलेहालअपेष्टा, निंदा, अत्याचार व
त्यातनडलेलापिचलेलाबहुजनसमाजत्यांनात्यांच्याअस्तित्वाचीजाणीव करून देण्याचीगाथाम्हणजेचतुकारामांचेअभंगहोय.
निष्कर्ष :

1. तत्कालीनसमाजातदांभिकसाधूंचासुळसुळाटहोता. अषाढोंगी व कामचलाऊसाधूंवरत्यांनीकठोरटीकाकेलीआहे.
2. सामाजिक श्रद्धा अंधश्रद्धा, रूढी-परंपरा, षाष्वत, अषाष्वत या सर्वच घटकांवर संत तुकारामांनीप्रकाशटाकलाआहे.
3. तुकारामांनीईश्वरविषयकअसणाऱ्यासमज-गैसमजातूनलोकांनावर काढूनत्यांनीकाव्याच्यामाध्यमातूनमार्गदर्शनकेले.
4. तुकारामांनीस्वयंप्रेरणेतूनविद्वलमय जगनिर्माण करून खराभागवतमळाकसाफुलविला व त्यातूनचपरिपक्वसमाजनिर्मितीकषीकेली
याचेतात्विकविवेचनकेलेआहे.
5. संत तुकोबांनात्याकाळातच षब्दांचेमहत्त्वकळलेहोते. षब्दांचामहिमाप्रथमत्यांनीचवर्णिलाआहे.
6. संत तुकारामांनीतथाकथितउच्चसमजल्याजाणाऱ्यालोकांचाविरोध पत्करूनसमतेचास्वीकारआणिपुरस्कारकेलेलाआहे.

संदर्भटीपा :

1. ढेररा. चि. –संतसाहित्य आणिलोकसाहित्य, श्रीविद्याप्रकाशन, पुणे. प्रथमावृत्ती, जुलै 1978, पृ. 15
2. साळखेआ. ह. –विरोधीतुकाराम : समीक्षेचीसमीक्षा, सुगावाप्रकाशन, 562 सदाशिवपेट, पुणे, जुलै. 2003
3. सरदारगं. बा. 'तुकारामदर्शन' अर्थात अभंगवाणी प्रसिद्ध तुक्याचीमॉडर्नबुकडेपो, प्रकाशनपुणे. 1968 पृ.22
4. जोषीडॉ. मधुकररामदास-सिद्ध परंपराआणिमहाराष्ट्रातील संत, विजय प्रकाशन, नागपूर. प्रथमावृत्ती, 2002 पृ. 165
5. सानपडॉ. किषोर-समग्रतुकारामदर्शन, विजय प्रकाशन, नागपूर. संत तुकारामजन्मषताब्दीवर्ष, 2008
6. केजकरडॉ. प्रकाशदेवपांडे- संत कविता एक दृष्टीकोन, स्वरूपप्रकाशन, औरंगाबाद. प्रथमावृत्ती. सप्टेंबर, 2006
7. लभानेडॉ. महादेवविदूजी- संत तुकारामांवरबौद्धधर्माचाप्रभाव, सुगावाप्रकाशन, 562, सदाशिवपेट, पुणे. प्रथमावृत्ती. जून, 2000
8. माळीगजमल, पिंगेश्री. म. संपा. –तुकारामांचेनिवडक 100 अभंग, व्हीनसप्रकाशन, पुणे. सातवीआवृत्ती, 2017

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांचे स्वातंत्र्य प्रेरक काव्य

स्वप्नील राजेश इंगोले

सहायक प्राध्यापक

मराठी विभाग

श्रीमती राधादेवी गोयनका महिला महाविद्यालय, अकोला

प्रस्तावना

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज हे विदर्भ प्रांतातील प्रसिद्ध लोकप्रबोधनकार होते. त्यांचा जन्म अमरावती जिल्ह्यातील यावली शहीद या गाव 1909 साली झाला. प्रारंभी बालवयात विदेही अवस्थेमध्ये ईश्वर प्राप्तिच्या अभिलाषेने ते रानावनात परिभ्रमण करित गेले. त्यानंतर त्यांना त्यांचे सद्गुरु आडकोजी महाराज सान्निध्य लाभले. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांच्या मते त्या योगानेच ते समाजाभिमुख होऊन प्रत्यक्ष जनतेमध्ये लोकांमध्ये हे वावरू लागले. त्याच दरम्यान भारतीय स्वातंत्र्याचा लढा स्वतंत्र्य संग्राम भरात होता. मातृभूमीची दैन्यावस्था संत वृत्तीच्या महामानवाला बघवत नव्हती. त्यांच्या अत्यंत प्रेरणादायी आणि प्रसंगावधान राखणाऱ्या लेखणीने आबालवृद्धांना स्वातंत्र्याची प्रेरणा देण्याचा महत्कार्य केलं आहे. त्यांच्या मराठी-हिंदी रचनांमध्ये स्वातंत्र्यप्राप्ती जिद्द आणि मिळालेल्या स्वराज्याचे सुराज्य करण्याची योजना पंक्तीपंक्तीमध्ये पसरलेली दिसते. 'आओ किस में दर्द भरा है भारत की बिमारी का। देता है गुरुदेव दवा उस मरीज को होशियारी का। असं म्हणत राष्ट्रसंतांनी देशाच्या आजाराला ओळखून त्यादृष्टीने पाऊल टाकण्याचा आवाहन प्रत्येक भारतीयाला केलेला आहे. राष्ट्रसंतांनी स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर भारतीयांच्या राज्यव्यवहाराची त्यांच्या वर्तनाची चिकित्साही केली आहे. एवढेच नव्हे तर भारतीयांनी स्वीकारलेली लोकशाही शासन पद्धती कशी योग्य आहे आणि सर्वांसाठी कशी प्रक आहे हा विचार मांडण्यासाठी राष्ट्रसंतांनी 'लोकशाहीचे पोवाडे' नामक पोवाडा संग्रह प्रसिद्ध केला आहे. राष्ट्रीय भजनावली, मराठी आणि हिंदीच्या दोन्ही संग्रहामध्ये राष्ट्रासाठी पेटून उठण्याची आणि प्रसंगी प्राणार्पण करण्याची प्रेरणा ठासून भरलेली आहे. स्वातंत्र्याची व्याख्या, एकांती आणि परिवर्तनाची अभिलाषा राष्ट्रसंतांनी आपल्या काव्यामध्ये अभिव्यक्त केली आहे.

समारोप

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांचा बाल माणिक पासून प्रारंभ झालेला प्रवास हा राष्ट्रसंत होऊन वैश्विक झाला. भारताचे प्रथम राष्ट्रपती डॉ. राजेंद्र प्रसाद यांनी १९४९ मध्ये त्यांना राष्ट्रसंत पदवीने गौरविले. सामाजिक समता, राष्ट्रीय एकात्मता, एबंधुता, भूतदया, आर्थिक परिपूर्णता, ग्रामीण आणि मागास समाजाचे उत्थान या हेतूने संपूर्ण आयुष्य एखाद्या झंझावाताप्रमाणे त्यांनी वाहून घेतले होते. राष्ट्रसंतांचा सामाजिक, सांस्कृतिक आणि राष्ट्रीय चळवळीमध्ये सक्रिय सहभाग होता. त्यांचे साहित्य हे मराठी आणि हिंदी

भाषेमध्ये लिहिले आहे राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांनी ग्रामविकास यावर विशेष भर देऊन त्यासाठी सक्रिय योगदान देखील दिले आहे ण्गाव आदर्श झाली तर राष्ट्र अधिक उन्नत होईल ही त्यांची धारणा होती ष्वातंत्र्य चळवळीमध्ये त्यांनी तुरुंगवासही भोगला अनेक प्रेरणादायी भजने एगीत आणि पोवाडे रचून तरुणांना एग्रामस्थांना आणि सैनिकांना प्रेरणा दिली ण्आष्टीए चिमूर आणि यावलीच्या 1942 च्या संग्रामामध्ये त्यांची प्रनेत्याची भूमिका राहिली आहे ण् विविध सभा.संमेलने त्यांनी आपल्या खंजिरी भजनांनी गाजविले ण् षैं शब्द की खैरात हूं सब शब्द मेरे पास हैं ष् या दुर्दम्य आत्मविश्वासाने राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज सहज कोणतीही सभा जिंकत असत ण् खेडूत लोकांपासून ते धर्ममार्तंडाचा जमावात किंवा जपानमधील सर्वधर्मपरिषद असो त्यांनी आपल्या समन्वयवादी विचारांनी अद्वितीय आणि अनन्य अशी छाप सोडली होती ण् राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांनी स्वतःचा जन्मदिवस ग्राम उन्नतीचा संकल्प दिवस व्हावा म्हणून त्याला ष्ग्रामजयंती ष् चे स्वरूप द्या अशी सूचना केली ण् राष्ट्रासाठी आयुष्य वेचणाऱ्या राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांचे देहावसान 11 ऑक्टोबर 1968 यावर्षी कॅन्सरसारख्या दुर्धर आजाराने झाले ण् ष्इस लोक की यात्रा हमारी सफलता से हो गई ष्असे म्हणत आपले जीवन हेतू सार्थ झाले असे सांगून त्यांनी आपला देह ठेवला ण्

संदर्भग्रंथरू

१ ण् राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज ए ष्ग्रामगीता ष् ष् श्री गुरुदेव प्रकाशन गुरुकुंज मोझरी अमरावतीए 2017 ण्

२ ण् राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज राष्ट्रीय भजनावली ,मराठी ष् ष् श्री गुरुदेव प्रकाशन गुरुकुंज मोझरी अमरावतीए 2017 ण्

३ ण् राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज राष्ट्रीय भजनावली ,हिंदी ष् ष् श्री गुरुदेव प्रकाशन गुरुकुंज मोझरी अमरावतीए 2017 ण्

४ ण् राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज ए युगप्रभात ए ष् श्री गुरुदेव प्रकाशन गुरुकुंज मोझरी अमरावतीए 2017 ण्

५ ण् राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज ए ष्क्रांतीदीप ष् ए ष् श्री गुरुदेव प्रकाशन गुरुकुंज मोझरी अमरावतीए 2017 ण्

साहित्य आणि संगीत यांचा परस्परसंबंध

प्रा. प्रफुल्ल विलासराव काळे, संगीत विभाग, यशवंत महाविद्यालय, वर्धा,

प्रस्तावना : साहित्य आणि संगीत यांचा अनन्यसाधारण संबंध आहे. समाजामध्ये चालत आलेल्या सर्व चालिरीती, प्रथा परंपरा मांडणारा म्हणजे थोडक्यात साहित्य हा समाजाचा आरसा आहे. संगीत कला म्हणजे साहित्य कलेत येणाऱ्या सर्व गोष्टींची भावनिक अभिव्यक्ती होय. प्राचीन काळापासून आजपर्यंत मानव कोणत्या ना कोणत्या मार्गाने अभिव्यक्त होण्यासाठी प्रयत्नशील आहे. भाषा जन्मापूर्वी टाळ्या वाजवणे, पशु-पक्षांचे आवाज काढणे, एका वस्तूने दुसऱ्या वस्तूवर आघात करणे अशा अनेक गोष्टींच्या सहाय्याने मानव अभिव्यक्त होत होता. त्यानंतर भाषा तयार झाली. लेखनकला अस्तित्वात आली. वेगवेगळ्या लिपी पद्धती तयार झाल्या. साहित्य निर्माण झाले. याच साहित्याला त्यात असणाऱ्या सांगीतिक गुणधर्मांमुळे संगीताच्या माध्यमातून अभिव्यक्त करून त्याचा प्रगल्भ परिणाम समाजावर होतो याची प्रचिती मानवाला आली. मानवाच्या जीवनात लयबद्धता असणे अत्यंत आवश्यक आहे. लयबद्धता हि सांगीतिक संज्ञा आहे. त्या संज्ञेचा अर्थ असा की एका विशिष्ट लयीत / चालीत, स्वरात जीवन व्यतीत करणे. लय / लयतत्त्व / लयात्मकता म्हणजे त्या विशिष्ट गोष्टीला (सजीव तसेच अस्तित्वात असलेल्या प्रत्येक गोष्टीला) प्राप्त होणारा आकार होय. लयीमुळे सुबकता प्राप्त होते. साहित्य, चित्रण, शिल्प, संगीत किंवा संपूर्ण ललित कलांमध्ये लय / लयतत्त्व असणे अत्यंत आवश्यक आहे. त्यात लय नसेल तर कोणताही रस न उत्पन्न झाल्यामुळे ती गोष्ट निरस भासते. साहित्य आणि संगीत या दोहोंमध्ये असलेला लयबद्धतेचा गुणधर्म समान आहे. प्रस्तुत शोधनिबंधामध्ये साहित्य आणि संगीत यांचा परस्परसंबंध सविस्तर पाहणार आहोत.

निष्कर्ष :

- साहित्य आणि संगीत यांमध्ये लयात्मकता हा गुणधर्म आहे.
- साहित्य परिणामकारक होण्यासाठी संगीत महत्त्वाची भूमिका बजावते.
- साहित्य आणि संगीत यांचा घनिष्ट संबंध आहे.
- साहित्याला समाजापर्यंत पोहचवून जनजागृती करण्यासाठी संतांनी, समाजसुधारकांनी त्यांच्या साहित्याला गेय / सांगीतिक रूप दिले आहे.
- वाग्गेयकार हि संकल्पना साहित्य आणि संगीत यांमध्ये समन्वय साधते.
- साहित्य आणि संगीत यांचा मिलाप जनसामान्यांच्या चिरकाल स्मरणात राहतो.

संदर्भ :

1. Introduction to Literature pdf by Dench Jamie, Lumen learning and IVY tech College, 2015, page no. 1
2. रानडे अशोक, संगीत विचार, पोपुलर प्रकाशन, मुंबई, २००९, पृष्ठ क्र. १५१
3. कुमार अशोक, संगीत रत्नावली, अभिषेक पब्लिकेशन, चंडीगड, २०१८, पृष्ठ क्र. २
4. पुरोहित बळ, हिंदुस्थानी संगीत पद्धती मुलतत्त्वे आणि सिद्धांत, विजय प्रकाशन, नागपूर, २००४, पृष्ठ क्र. ३
5. वसंत, संगीत विशारद, संगीत कार्यालय, हाथरस, २०१०, पृष्ठ क्र. ५६०
6. Kumar Raj, History and Cultural series, Essays on Indian Music, Discovery Publishing House, New Delhi, 2003, page no. 22
7. कुमार अशोक, संगीत रत्नावली, अभिषेक पब्लिकेशन, चंडीगड, २०१८, पृष्ठ क्र. २९९

व्या शतकात संत तुकारामांच्या अभंगांची उपयुक्तता योगिता का. चोडणकर

सहायक प्राध्यापक, मराठी विभाग, विद्या प्रबोधिनी महाविद्यालय वाणिज्य, शिक्षण, संगणक आणि
व्यवस्थापनपर्वरी - गोवा

घोषवारा

समाज प्रबोधनकार आणि नैतिक तत्त्वज्ञ म्हणून संतांचे महत्त्व स्पष्ट करता येते. सर्व संतांनी समाज कल्याण्यासाठी, हितासाठी तत्कालीन परिस्थितीला अनुसरून सर्वसामान्य जनाना उपदेश केला होता. संत एकनाथ, संत तुकाराम, समर्थ रामदास यांचा विशेष उल्लेख करावा लागेल. 17व्या शतकातील परिस्थिती पाहता अजाण लोकांना योग्य मार्ग दाखविण्यासाठी प्रबोधन करण्याचे कार्य संत तुकारामांनी केले. 'बुडता हे जन न देखवे डोळा म्हणवुनी कळवळा येतो' या कळवळ्यातून त्यांनी लेखन केले आहे.

नीतिमूल्ये, अंधश्रद्धा, ढोंगीपणा, जातीव्यवस्था, व्यासनाधिनता, लोकसंख्या, समानता, लोकसंख्या, पर्यावरण संवर्धन इत्यादि सामाजिक बाबींचा विचार त्यांनी सखोलपणे केलेला पहावयास मिळतो. आपल्या लेखनातून त्यांनी सामाजिक समतेचा उद्घोष केला. मानवाच्या स्वातंत्र्याचा, अस्मितेचा उच्चार त्यांच्या लेखनात आहे. सदाचार, नितिमत्तेचा पाढा त्यांनी समाजाला पढविला. त्यांच्या लेखनात सामाजिक जाणिवा आहेत. समाजाला दिशा दाखविण्याचे कार्य त्यांनी केले. त्यांचे तत्त्वज्ञान सर्व व्यपक, सर्व समावेशक, विश्वमार्गदर्शक स्वरूपाचे आहे. आज आपण 21 व्या शतकात जगत आहोत मात्र संत तुकारामांनी जे विचार 17 व्या शतकात मांडले होते ते आजच्या समाजालाही लागू पडतात. त्यांनी केलेला उपदेश, मांडलेली मते, पुरस्कृत केलेली तत्त्वे आजच्या काळातही उपयुक्त ठरतात. समाजाला प्रेरणा आणि विधायक दिशा देणारे त्यांचे साहित्य आहे. त्यांच्या लेखनाचा सखोल अभ्यास करता से लक्षात येते की त्यांचे विचार राष्ट्र बांधणीसाठी निश्चितच उपयुक्त ठरणारे आहेत. संत तुकारामांचे साहित्य मौलिक ठेवा आहे. अशा मौलिक विचारांचे परिशिलन करणे महत्त्वाचे आहे.

संतांच्या परिवर्तनवादी विचारांची उपयुक्तता

डॉ. सुवर्णा गाडगे

सहयोगी प्राध्यापक मराठी, श्री शिवाजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय, अमरावती
srgadge.1@gmail.com

१४२३१५२९१२

वारकरी संप्रदायाने मराठी संस्कृतीतील अनेक स्थित्यंतरे अनुभवली आहे. संतसाहित्य आणि मराठी संस्कृती यांचा संबंध अतुट आहे. संत ज्ञानेश्वरांनी या संप्रदायाला तात्त्विक अधि ठान दिल्याने महारा ट्ट परकीय सत्तेच्या अंमलात ही टिकून राहिली. मध्ययुगीन महारा ट्टमध्ये वारकरी संप्रदायाची पायाभरणी करून ज्ञानेश्वरांनी एका नव्या युगाचा प्रारंभ केला. संस्कृतीच्या आध्यात्मिक तसेच भौतिक गरजेतून भा ा घडत जाते. या संप्रदायाने मराठी भा ा व मराठी संस्कृती टिकविली. विविधतेत एकता, सर्वसमावेशकता, कालातितता हे या संप्रदायाचे व मराठी संस्कृतीचे वैशि टय आहे. संतांची दृ टी व्यापक असून परधर्मसहि णूता व समन्वयाची होती. त्यामुळेच अनेक स्थित्यंतरानंतरही मराठी संस्कृती अबाधित राहू ाकली. ज्ञानेश्वरांनी वारकरी पंथाचा कायापालट घडवून आणून महारा ट्टात धार्मिक व सामाजिक प्रबोधनाची मुहूर्तमेढ रोवली. नामदेवांनी आपल्या भावनोत्कटतेने, श्रध्दाबळांने व समर्पणशीलतेने निरनिराळ्या जातीतील विडुलभक्तांची मने वेधून घेतली आणि तत्कालीन धार्मिक आंदोलनात सामील होण्यास त्यांना प्रवृत्त केले. त्यानंतर परधर्मीय अशांततेच्या व अस्थिरतेच्या वातावरणामुळे या कार्यात पु कळच खंड पडला. पुढे एकनाथांनी एकंदर कालमान लक्षात घेऊन दूरदर्शीपणाने, निर्धाराने, कल्पकतेने पण सावधानतेने भागवत धर्माच्या चळवळीस चालना दिली. नाथांनी भागवतधर्माचे पुनरुज्जीवन करून महारा ट्ट धर्म जागा केला. “नाथांच्या व्यक्तिमत्वात दत्तसंप्रदाय, वारकरी संप्रदाय आणि पैठणच्या पंडितांची परंपरा या तिहिंचा संगम झालेला होता.”^१ नाथांनी निजामशाहीकाळात घडवून आणलेले सांस्कृतिक पुनरुत्थान सर्वश्रे ठ ठरले. “नाथांनी जुन्या भागवत धर्माचे पुनरुज्जीवन करून महारा ट्टात एक नवी जागृती निर्माण केली. त्यांचे सांस्कृतिक क्षेत्रातील हे कार्य महारा ट्टाच्या भौतिक उन्नतीला पो ाकच ठरले. नाथांच्या कर्तृत्वापुढे नैतिकदृ ट्या समर्थ बनलेल्या महारा ट्ट समाजाच्या मनात राजकीय स्वातंत्र्याची आपल्या भौतिक उत्क ांची आकांक्षा उत्पन्न नव्हता. याउलट स्निग्धता, समता, प्रेम व औदार्य, उदारपणा या गुणांची आदर्श मूर्ती म्हणजे प्रत्यक्ष वारकरी संप्रदायाला आधारस्तंभ देणारे एकनाथ होत. एकनाथकालीन परिस्थिती विपरीत असतांना देखील त्यांनी आपल्या अलौकिक कर्तृत्वाच्या बळावर समाजाला विट्ठल भक्तीच्या मार्गाला लावण्याचे कार्य केले. मुस्लिम आक्रमणाने ग्रासलेल्या हिंदूंचा नैतिक, धार्मिक, राजकीय, सामाजिक आणि सांस्कृतिक छळ होत होता. यावेळी हिंदूंचा भागवतधर्म नव्याने समाजाला सांगायची गरज होती. समाजाला गीता, भागवतादी ग्रंथ, विट्ठलभक्ती व भागवतधर्माच्या पाऊलवाटेने जाण्यास शिकविणारे एकनाथ होत. प्रपंच व परमार्थ यांची सांगड त्यांनी घातली. तुकाराम—रामदासांनी एकनाथांच्या जीवननि ठेतील एकेका प्रवृत्तीचा स्वतंत्रपणे व साकल्याने पाठपुरावा करून तिचा उत्क िबिंदू गाठला आणि धर्म सुधारणेचे व लोकजागृतीचे कार्य त्या काळापुरते पूर्णतिस नेले. या संतमहंतांची ऐतिहासिक कामगिरी तर मोठी आहेच. पण मराठी जनमनावरील त्यांच्या वाड्.मयाची छाप अजूनही कायम आहे. त्यांच्या साहित्यातून आलेल्या विचारांनी बहुजन समाजाला आज ही आपल्या उच्चतर अंतःप्रेरणांची मनोमन प्रचिती येते.

संदर्भ ग्रंथ सूची :-

१. गोसावी र.रा., “पाच भक्तिसंप्रदाय”, प्रतिभा प्रकाशन, पुणे, २००८, पृ.क्र. २०९
२. शेणोलीकर ह.श्री., “प्राचीन वाड्.मयाचे स्वरूप”, मोघे प्रकाशन, पुणे, १९७५, पृ.क्र. ८७
३. गोसावी र.रा., “पाच भक्तिसंप्रदाय”, प्रतिभा प्रकाशन पुणे २००८, पृ.क्र. २३६.
४. डॉ. पठाण यू.म., ‘मध्ययुगीन संतसाहित्य—काही आयाम’ स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, २००३ पृ.क्र. १९
५. सौ. सिन्नरकर मंगला, “सत्वाचा सागर”, नरहरी सोनार, केशव भिकाजी ढवळे, मुंबई, १९९०, पृ.क्र. २६,२७
६. कुलकर्णी गो.न., संतसाहित्य : काही निरीक्षणे, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे १९९४ पृ.क्र. ४१
७. शेणोलीकर ह. श्री. ‘मराठी संतवाणीचे मंत्रास्त्व’ मॅजेस्टिक प्रकाशन, मुंबई, १९९० पृ.क्र. ४०
८. संपा. डॉ. मोहीते शिवाजीराव, “वारकरी संप्रदाय आणि संतसाहित्य संत साहित्य : काळाची गरज, कर्मवीर प्रकाशन, पूणे २००१, पृ.क्र. २७७

९. संत,समाज आणि अध्यात्म, वि. ा. चौघुले, मधुरा प्रकाशन, ठाणे २००६ पृ. क्र. ९३
१०. चौघुले वि. ा., "संत, समाज आणि अध्यात्मा", मधुरा प्रकाशन, ठाणे, २००६, पृ.क्र. १२५
११. चौघुले वि. ा., "संत, समाज आणि अध्यात्मा", मधुरा प्रकाशन, ठाणे, २००६, पृ.क्र. १९.

मराठी साहित्यातील बदलते प्रवाह

डॉ. प्रीती किशोर उमाठे
मराठी विभागप्रमुख
डॉ. एम. के. उमाठे कॉलेज नागपूर

प्रस्तावणा –

मराठी साहित्य परंपरेत नव्या वाङ्मयीन प्रवाहांनी एक इतिहास घडविला आहे. त्या आधिच्या मराठी साहित्याला अनेक मर्यादा होत्या. त्या जातीच्या वर्गाच्या आणि लिंगभेदाच्या होत्या. त्याचप्रमाणे त्या परिसराच्या आणि भाषेच्याही मर्यादा होत्या. स्वातंत्र्यानंतर भारतीय जनमाणसात आमुलाग्र बदल झाला. तळागाळात प्रचंड जणजागृती झाली. स्वातंत्र्य, समता, न्याय आणि स्वाभिमान ह्या मानवी मुल्यांची जाणीव झाल्यामुळे राष्ट्र समाज आणि व्यक्तिच्या जीवनात क्रांतीकारक बदल घडून आला. नव्या वाङ्मय प्रवाहांनी या मर्यादा ओलांडून सीमोल्लघन केले. मध्यम वर्गाच्या बाहेर जाऊन समाजाच्या सर्व स्तरातील जीवनाचे वास्तव चित्रण केले. उच्चवर्णीय जातीच्या पलीकडे जाऊन अठरापगड जातीची सुखदुःखे त्यांनी समाजासमोर मांडली. 1960 नंतर महाराष्ट्राच्या समाज जीवनाला प्रचंड भरती आली वेगवेगळे सामाजिक स्तर आणि वर्ग आपले प्रश्न समोर घेऊन आले नगरांचे कुंपण ओलांडून हे साहित्य छोट्या मोठ्या खेड्यात गावकुसाबाहेर आणि आदिवासीच्या पाडयापर्यंत गेले. मराठी साहित्यात त्याने वास्तववादाचे आणि समाज वास्तवाचे पात्र रुंदावले संपूर्ण महाराष्ट्र चळवळमय होऊ लागला. ह्यांचे प्रतिध्वनी मराठी वाङ्मयात निनादू लागले. ह्यात साहित्याचा आशय विषय आणि अभिव्यक्ती वाङ्मयीन परंपरांना धक्के देणारी आणि सर्वस्वी निराळी होती. ह्या साहित्याचे वेगळेपण लक्षात घेऊन त्याची चर्चा सुरु झाली. संमेलन, विशेषांक, परिसंवाद संघटना आणि संघटनांच्या शाखा ह्या माध्यमातून त्यांच्या साहित्याची तरफदारी सुरु झाली. त्यामुळे मराठी वाङ्मयात अभुतपूर्व जागृती निर्माण झाली. मध्यमवर्गीय मराठी लेखकाच्या त्याच त्या अनुभवांमुळे मराठी साहित्यात साचलेपणा निर्माण झाला होता त्या साचलेपणाला पहिला हादरा नवसाहित्याने दिला. त्यामुळे साहित्यामध्ये ढवळाढवळ सुरु झाली नवलेखकाचा बिनधास्तपणा आणि बेडरपणा ह्यामुळे वाचक विस्मयचकित झाला नवसाहित्यातील विद्रोह आणि नवेपणा वाचकास वेगळा वाटला दलित, शहरी आणि ग्रामीण कष्टकरी आणि स्त्रीया यांची अस्वस्थता, असंतोष वेगवेगळ्या प्रकारांनी प्रकट होत गेली या नवलेखकांचे साहित्य, त्यांच्या चळवळी त्यांची संमेलने, मेळावे, संघटना, त्यांची नियतकालीके त्यांच्या नव्यानव्या लाटांनी हा काळ गजबजून गेला.

प्रस्तुत शोधनिबंधात ग्रामीण साहित्य, दलित साहित्य, स्त्रिवादी साहित्य, मुस्लिम ख्रिस्ती, आदिवासी, कामगार, विज्ञान, बालसाहित्य, जनसाहित्य इ. नवे वाङ्मयीन प्रवाहांचा विचार केलेला आहे. एक संवेदनशील माणूस म्हणुन समकालीन वास्तवाला प्रतिसाद देण्याचे आणि जनजीवनात नवी चेतना निर्मिण्याचे सामर्थ्य लेखकाजवळ असते लेखक साहित्यातुन एका नव्या जगाची मांडणी करित असतो. त्याची साहित्य निर्मिती ही त्याच्या जगण्याशी जोडलेली असते. साहित्य आणि जीवन या दोन्हीवर व्रतस्थ निष्ठा लेखकच करू शकतो.

संदर्भ सूची –

1. डॉ. शरणकुमार लिंबाळे – साठोत्तरी मराठी वाङ्मयातील प्रवाह
2. डॉ. वासुदेव मुलाटे – नवे साहित्य – नवे आकलन
3. डॉ. नागनाथ कोतापल्ले, ग्रामीण साहित्य : स्वरूप आणि शोध
4. गणेश देशमुख : मराठी ग्रामीण साहित्य : विचार आणि चळवळ, आमची श्रीवाणी
5. मा. रा. लामखेडे गौरव ग्रंथ – चळवळ आणि साहित्य
6. भालेराव विमल : आधुनिक मराठी वाङ्मयातील स्त्रीयांची आत्मचरित्रे

सामुदायिक प्रार्थनेमागील राष्ट्रसंताची भुमिका
प्रा. डॉ. सिध्दराम किषनराव मुंडे
श्री. गजानन महाराज महाविद्यालय
मुकुटबन, ता. झरी
जि. यवतमाळ

भारत ही संत आणि समाजसुधारकांची भूमी आहे. 'जगाच्या कल्याणा संताच्या विभूमी' यामध्ये मानवी कल्याणाला प्रमेय मानून समाजसुधारणेसाठी कष्ट उपसण्याची एक अलिखित जाणीव दिसते. ज्या महाराष्ट्राच्या मातीत ज्ञानदेवाने वारकरी संप्रदायाचा पाया रचून कळस होण्याचे भाग्य तुकोबाने प्राप्त केले. त्याच संत परंपरेचा वारसा 20 व्या शतकात वैराग्यमुर्ती गाडगेबाबा आणि वंदनिय तुकडोजी महाराजांनी चालविला. संत हे उपेक्षेचे साधन नसून समाजाच्या विकासासाठी जन्माला आलेले गुणकारी औषधासम असायला हवे याची जाणीव या संतपरंपरेने आपल्या पुढ्यात टाकली. आम्हाला मस्तकी टिळा लावून समाजाला अधोगतीच्या मार्गाने नेणारा संत अभिप्रेत नसून जो समुदायाच्या कल्याणासाठी रात्रंदिवस देह झिजवितो त्यामुळे आम्ही नतमस्तक झाले पाहिजे. याच परंपरेचे एक पाईक म्हणून राष्ट्रसंताकडे आम्हाला पाहावे लागते.

राष्ट्रसंतांनी अनुभव आणि तात्विक विवेचन यांची सांगड घालून मानवी कल्याणासाठी जन्माला घातलेला अमूल्य ग्रंथ म्हणजेच ग्रामगीता होय. मानवाला जीवन जगतांना ज्या विदायक परिस्थितीची तोंड द्यावे लागते, जे विचार घेऊन सुख दुःखाचा उलगाडा करावा लागतो अशा असंख्य प्रश्नांची उत्तरे 'ग्रामगीतेमध्ये' आपल्याला सापडतात. हा मानवी देह स्वकल्याणासोबत परोपकारासाठीही कषाप्रकारे झटला पाहिजे, नरदेहाची संकल्पना कोणती ? यांसारख्या औचित्यपूर्ण प्रश्नांची उत्तरे 'ग्रामगीतेच्या' पानोपानी दडलेली आहेत. ग्रामविकासापासून जगाच्या विकासापर्यंतची मौलिक सूत्रे राष्ट्रसंत सांगतात. मानवी श्रम हे या पृथ्वीतलावरील सर्वश्रेष्ठ मूल्य असून जीवनाची सुंदरता त्यामध्ये दडलेली आहे. देह विकास आणि बौद्धिक विकासालाही श्रमाचे पाठबळ मिळणे अत्यंत गरजेचे आहे.

"देषात कामाचा उभा डोंगर । दारिद्र्या दुःखाचा वाटतो पूर ।
अर्धनग्न अर्धपोटी लोक अपार । त्यांचे दुःख कां न दिसे ? ।।31।।
येथे विश्रांतीसि नाही वेळ । निरंतर कार्यकर्ते प्रबळ ।
पाहिजेत ठायी ठायी सकळ । काम ऐसे देषापुढे ।।32।।" (ग्रामगीता, अ. 18, श्रमसंपत्ती)

असे जेव्हा राष्ट्रसंत 'ग्रामगीतेतून' चिंतन मांडतात तेव्हा त्यांच्यासमोर कोणती चिंता प्रत्यक्षपणे प्रश्नाचे स्वरूप घेऊन उभी होती याचा उहापोह होतो. दारिद्र्यातून जन्माला आलेल्या अर्धनग्न, अर्धपोटी लोकांच्या जीवनातून दुःखाचा महापूर कमी झाला पाहिजे, म्हणून ठिकठिकाणी प्रबळ कार्यकर्ते देषात निर्माण करण्यासाठी त्यांची निरंतरपणे धडपड चालली होती. लोकांचा (समुदायाचा) विकास हेच त्यांच्या समाजसेवेमागील भुमिकेचे सूत्र होते.

'सामुदायिक प्रार्थना' लिहितांना मानवाच्या आणि देषाच्या व्यापक उद्दाराचा एक विषालकाय दृष्टिकोन राष्ट्रसंतांनी नजरसमोर ठेवलेला होता. आज मात्र ग्रामीण-षहरी भागात त्यांच्या कल्याणकारी मार्गाने चालणारी अनेक माणसे दिसतात. परंतु ज्याला आपण 'राष्ट्रसंतांचे वारस' म्हणावे अशी माणसे हातावर मोजण्याइतकी राहिली आहे. भक्तांचे विभाजन राजकारणात होऊन माणसं चळवळीच्या मागे धावू लागली. पैशाच्या मागे लागून अनैतिकता स्विकारल्यामुळे बंधुभाव, एकता, प्रेम, आपुलकी, राष्ट्रप्रेम यासारखे शब्द हे केवळ शोभेची साधनं बनली आहेत. 'सामुदायिक प्रार्थनेतून' साऱ्यांना एकत्र आणणे गरजेचे आहे.

आधारभूत संदर्भग्रंथ:

- 1) स्व. सुदाम खावरकर (संपा.)- "ग्रामगीता," गुरुदेव मुद्रणालय," नागपूर, सतरावी आवृत्ती 2007, पृ. 165
- 2) सुदामजी सावरकर (संपा.)- "।। सार्थ ग्रामगीता ।।," भू-वैकुण्ठ आत्मानुसंधान टकळी, अड्याळ, प्रकाशन वर्ष नमूद नाही, पृ. 759
- 3) प्रा. रघुनाथ कडवे (संपा.)- "श्रीगुरुदेव मासिक," श्रीगुरुदेव प्रकाशन, तिवसा, डिसेंबर 2011, पृ. 2
- 4) श्री. रामकृष्णदादा बेलूरकर (संपा.) - "पा. ग्रामगीता संदेश," विष्वास्त मानव विकास ज्ञान साधनाश्रम, तळेगाव (षा.पं.), 13 नोव्हें. 2011, पृ. 5 (राष्ट्रसंतांच्या 'सामुदायिक प्रार्थनेचे तात्विक स्वरूप' लेखापूर)
- 5) डॉ. सतीष तराळ (संपा) - "श्रीगुरुदेव मासिक," श्रीगुरुदेव प्रकाशन, तिवसा, डिसेंबर 2013, पृ. 9 (राष्ट्रसंतांनी 1955 साली जपानमध्ये विष्वधर्म परिषदेत केलेल्या भाषणामधून.)

डॉ. आनंद यादवांचा वाङ्मयीन प्रवास

प्रा. नितीन जगदिष टेकाम
श्री बा. दे. पारवेकर महाविद्यालय, पांढरकवडा जि. यवतमाळ.
मो.कं 9604940424

प्रस्तावना:

1960 नंतर मराठी साहित्यात वेगवेगळे साहित्य प्रवाह जन्माला आले त्यात ग्रामीण साहित्य, दलित साहित्य, स्त्रीवादी साहित्य, आदिवासी साहित्य, जनवादी साहित्य यासारखे अनेक प्रवाह समाजमनापर्यंत पोहोचले. मराठीतील वेगवेगळ्या साहित्य प्रकाराच्या माध्यमातून समाजातील जीवन जाणवा, रूढी, प्रथा, परंपरा आपआपले प्रश्न, समस्या साहित्यातून मांडायला सुरुवात झाली. त्यात ग्रामीण साहित्यातील लेखकांनी आपला ठसा समाज मनावर उमटवला. काव्य, कथा, कादंबरी, आत्मकथनाच्या माध्यमातून ग्रामीण जनतेच्या उत्क्रांतीचा इतिहास दिसायला लागला. ग्रामीण वास्तव, ग्रामीण संस्कृती आणि बोली याचा वापर करणारे साहित्य ते ग्रामीण साहित्य होय. डॉ. आनंद यादव, रा.रं.बोराडे, द.ता.भोसले, डॉ. नागनाथ कोत्तापल्ले, प्रा. भास्कर चंदनशिव, वासुदेव मुलाटे यांनी ग्रामीण साहित्य आणि ग्रामीण साहित्य चळवळीच्या अनुशंगाने कार्याला गती दिली. ग्रामीण साहित्यात डॉ.आनंद यादव हे ग्रामीण साहित्य चळवळीच्या अध्वर्यू आणि भाष्यकार ठरतात. ग्रामीण साहित्यातील त्यांचे स्थान आणि योगदान हे तितकेच महत्त्वपूर्ण आहे.

एकूणच मराठी साहित्यात ग्रामीण साहित्याचे नेमके स्थान काय आहे? हे अत्यंत धिटपणाने यादवांनी सांगितले ग्रामीण साहित्याच्या संदर्भात या गोष्टी प्रथमच चिकित्सक रसिकांच्या समोर आल्या आहेत. ग्रामीण साहित्याची स्वतः निर्मिती करणा.या आनंद यादवांनी एकूण ग्रामीण साहित्याचा केलेला विचार त्यांच्या स्वानुभवाच्या तेजासकट ग्रंथातून प्रगट होताना दिसतो. शिक्षण व नोकरीच्या निमित्ताने ते आपल्या घरापासून आणि गावापासून दूर गेले तरी आपली जीवन जाणीव ज्या भूमिती पोसली गेली त्या मातीला ते कधीही विसरलेले दिसत नाही. म्हणूनच डॉ.आनंद यादव ख.या अर्थाने ग्रामीण साहित्य चळवळीचे अध्वर्यू आणि भाष्यकार ठरतात हे आपल्याला लक्षात ठेवावे. लागेल.

संदर्भ सूची

1. ग्रामीण साहित्य! एकचिंतन- दत्ता.भोसले,मेहता पब्लिशियर हाऊस, पुणे,प्र.आ.1988, प्रकाशन.
2. भोसले द.ता., ग्रामीण साहित्य, एक चिंतन, मेहता पब्लिशियर्स हाऊस पुणे, प्रथम आवृत्ती, पुणे, 1988, पृष्ठ क्रं. 68,79.
3. यादव आनंद, ग्रामीण साहित्य, स्वरूप आणि समस्या, दुसरी आवृत्ती, पुणे, 1984,
4. यादव आनंद, मराठी साहित्य, समाज आणि संस्कृती, पुणे., 1985.

मराठी साहित्यातील बदलत्या प्रवाहात 'बासिस्मा ते धर्मांतर' या आत्मकथनाचे

मूल्यमापन.

संशोधक

गजानन श्यामसुंदर राऊत

विदर्भ कॉलेज ऑफ आर्ट्स कॉमर्स अँड सायन्स, जिवती. जिल्हा. चंद्रपूर.

मार्गदर्शक

प्रा. डॉ. राजकुमार आर. मुसने

महात्मा ज्योतिबा फुले महाविद्यालय आष्टी. जिल्हा. गडचिरोली.

गोषवारा

समकालीन साहित्य प्रवाहात इसादास भडके यांच्या साहित्याचा चिकित्सक अभ्यास करताना, समकालीन साहित्य प्रवाहाचा विचार करणे क्रमप्राप्त असून, समकालीन साहित्य पूर्वपीठिका गोषवारा घेणे महत्वाचे आहे. यातूनच इसादास भडके यांच्या साहित्याचे महत्त्व आणि निराळेपण लक्षात घेता येईल. त्यांनी निर्माण केलेल्या साहित्यात त्यांचे आत्मकथन 'बासिस्मा ते धर्मांतर' फार प्रसिद्धीस आले आहेत. इसादास भडक्यांच्या आत्मकथनाला दोन महत्वाच्या अंगाने महत्त्व आहे. एक म्हणजे धर्मांतरामागे कुठली असहायता कारणीभूत होते, आणि सुटकेची प्रेरणा कशी साकारते याचे समाजशास्त्रीय तपशील त्यातून मिळतात. आणि केवळ आहे त्यातूनच सुटका करण्यासाठी केलेलं नकारी धर्मांतर हे खऱ्या मुक्तीचा आनंद आणि समाधान देऊ शकत नाही. याची जाण ते देते, म्हणूनच प्रस्तुत आत्मकथन खिस्ती झालेल्या दलितांनाही आत्मपरीक्षण करायला लावणारे आहे.

बिजशब्द

आत्मकथनात्मक कादंबरी, भाषाशैली, संघर्षमय जीवन, झाडीबोली.

निष्कर्ष

- 1) इसादास भडके यांचे बासिस्मा ते धर्मांतर हे आत्मकथन ख्रीश्चन धर्माकडून बौद्ध धम्मकाडे अग्निदिव्यातून झालेली वाटचाल असून, तो एक मन्वंतरांचा प्रवास आहे. वाट्याला आलेले अनुभव लिहावे या भावनेतून या ग्रंथाची निर्मिती झाली आहे.
- 2) आत्मकथन एक वैचारिक पातळीवरचे समाज चिंत, धर्मचिंतन आहे.
- 3) व्यक्तिचित्रणाचे दर्शन जिवंत साकारलेले दिसून येते. यातील व्यक्तिरेखा अधिक सकस व समर्थ मांडलेल्या आहे.
- 4) मानसिक संक्रमण व सांस्कृतिक अभिसरण याचा आलेख मार्मिक रित्या आणि सूक्ष्मपणे मांडण्यात आला.

५) झाडीबोली या आत्मकथनाचे भाषिक सौंदर्य ठरलेली आहे. मराठीतील अपरिचित असलेले झाडीतल्या शब्द मराठीत साहित्यात भर टाकणारे आहेत.

६) आत्मकथनतील भाषेमुळे या आत्मकथनाला माय मराठीचा सुगंध प्राप्त झाला.

संदर्भसूची

- १) भडके इसादास, 'बासिस्मा ते धर्मांतर' लेणी प्रकाशन चंद्रपूर 2005.
- २) खरात शंकरराव, 'दलित वांगमय प्रेरणा व प्रवृत्ती', इनामदार बंधू पुणे 1978.
- ३) जाधव रा.ग., 'साहित्य आणि सामाजिक संदर्भ' पुणे 1975.
- ४) मेश्राम मेघमाला/ वानखेडे रणजीत/ लाटेलवार संजय, (सपा) 'प्रवर्धित' (इसादास भडके गौरव ग्रंथ) 2017.
- ५) पवार अशोक., 'दलित आत्मकथेत नवा आयाम' समीक्षा, दैनिक सकाळ नागपुर, 2005. ६) बनसोड विद्याधर, 'बासिस्मा ते धर्मांतर एक आकलन समीक्षा' लोकांनुकंपा 2005.
- ७) सप्रे मनोहर, 'अस्वस्थ मनाची अस्वस्थ खळबळ' लेख दैनिक लोकमत मे 2006.

‘समाजस्वास्थ्य’चे सुधारक रघुनाथ धोंडो कर्वे:राष्ट्र उभारणीतील द्रष्टा कर्मयोगी

प्रा.डॉ.जयश्री प्रकाश शास्त्री

सहयोगी प्राध्यापक,

मराठी विभाग प्रमुख, लोकमान्य महाविद्यालय, वरोरा

भारतीय समाजस्वास्थ्य्याची शिल्पकार म्हणून विशेष कार्य करणाऱ्या लोकोत्तर पुरुषांमध्ये प्रा.र.धों.कर्वेम्हणजेच रघुनाथ धोंडो कर्वे यांचे कार्य अत्यंत लक्षणीय आणि उपकारक ठरणारे असे आहे. विसावे शतक हे जगाच्या इतिहासात क्रांतिकारक शतक म्हणून महत्त्वाचे ठरते. कारण या शतकात घडलेली दोन महायुद्धे ,सोव्हिएत रशियाचा उद्यास्त, अनुस्फोट, नव्या चीनची स्थापना ,भारताला मिळालेली स्वातंत्र्यप्राप्ती ,पाकिस्तानची निर्मिती अशा सर्वच घटनांसोबत संपूर्ण शतकात झालेली फार मोठी लोकसंख्येची वाढ ही संपूर्ण विश्वाला हादरा देणारी चिंतादायक घटना होती. भारताची लोकसंख्या ही स्वातंत्र्योत्तर काळातील पन्नास वर्षांत अडीच पटीहून अधिक वाढली. अशा परिस्थितीत पुढील काळातील भीषण समस्यांची चाहूल विसाव्या शतकातील दुसऱ्या दशकानंतर १९२१ मध्ये प्रा.र.धों.कर्वे यांना लागली. त्यामुळे विल्सन महाविद्यालयात प्राध्यापक म्हणून कार्यरत असणाऱ्या प्रा.र.धों.कर्वे यांनी पुढील काळात नोकरी सोडून केवळ संततिनियमन कार्यास वाहून घेतले. त्यासाठी त्यांनी जनजागृती म्हणून ‘समाजस्वास्थ्य’ हे मासिक जुलै १९२७पासून सुरू केले आणि ऑक्टो. १९५३चा अंक प्रकाशित झाल्यावर त्यांच्या निधनाने थांबले.समाजाकडून सतत निंदा-नालस्ती अवहेलना सहन करत प्रा र.धों.कर्वे यांनी संततिनियमन प्रचाराचे कार्य पंचवीस वर्षाहून अधिककाळ कमालीचा निर्धाराने आणि निष्ठेने चालू ठेवले. या कार्यात त्यांना त्यांची पत्नी मालतीचे अनमोल सहाय्य लाभले. श्री.ज शं.आपटे यांच्या मते “महाराष्ट्रातील मध्यमवर्गावर अशिक्षित सुशिक्षित समाजावर त्यांच्या प्रबोधन कार्याचा परिणाम, प्रभाव संधगतीने झाला. महाराष्ट्रातील कुटुंबनियोजन कार्यक्रमासाठीची पूर्वतयारी प्रा.र.धों.कर्वे यांनी करून ठेवली. प्रा. कर्वे यांचे हे महान योगदान आहे आणि त्याबद्दल महाराष्ट्रातील जनसामान्य त्यांचे बदल सदैव कृतज्ञ राहतील हे निश्चित.”^१

प्रा.रघुनाथराव यांचा जन्म १४ जानेवारी १९८२रोजी मकरसंक्रांतीच्या दिवशी मुरुड येथे झाला. त्यांचे वडील म्हणजे शिक्षण महर्षी धोंडो केशव कर्वे ऊर्फ अण्णा आणि राधाबाई यांना झालेले पुत्ररत्न म्हणजे रघुनाथराव.

निष्कर्ष:

स्वातंत्र्यपूर्व आणि स्वातंत्र्योत्तर काळात समाजसुधारकांना आणि विविध प्रश्नांना वाचा फोडल्यामुळेच भारताच्या विकासाची उन्नत अवस्था सतत भारतीय जनतेला अनुभवता आली. महाराष्ट्र या बाबतीत अग्रणी होताच. मात्र अत्यंत नाजूक आणि तरीही एका गंभीर अशा विषयावर अत्यंत चिकाटीने काम करणारे प्रा.रघुनाथ धोंडो कर्वे आणि मालतीबाई यांचे कार्य हे एका द्रष्ट्या विचारवंतांचे कार्य आहे. म्हणून भविष्यातील सर्वच पिढ्यांनी त्यांचे ऋणी असावयास हवे हे निश्चित.

संदर्भ :

१. आपटे, ज.शं., समाजस्वास्थ्यकारर.धों.कर्वे, गंधर्ववेद प्रकाशन, नोव्हेंबर २०१०.
२. संपादक कर्वे,र.धों.समाजस्वास्थ्य एप्रिल, १९४४पृष्ठ क्र.२४२-४४
३. आपटे, ज.शं., समाजस्वास्थ्यकार र.धों.कर्वे, उ.नि.
४. अभिरुची दिवाळीअंक १९७७ पृष्ठ १७
५. संपादक अनंतदेशमुख, समाजस्वास्थ्यमधील निवडक लेख, पद्मगंधा प्रकाशन; पुणे
६. समाजस्वास्थ्य वर्ष ११ ,अंक ९,१५मार्च १९३८
७. समाजस्वास्थ्यकारर.धों.कर्वे उ.नि पृष्ठ ९५
८. उ.नि.पृष्ठ-९८

परिवर्तनवादी प्रबोधक जोतीराव

प्रा.डॉ.राजेश चवरे
प्रमुख,मराठी विभाग,
कला,वाणिज्य व विज्ञान
महाविद्यालय,मारेगाव,
जि.यवतमाळ-४४५३०३

सारांश: प्रबोधनाचा अर्थ भारतीय समाजरचनेच्या क्रांतिकारी परिवर्तनाचा विचार करताना प्रबोधन ही संकल्पना महत्त्वाची भूमिका वठवताना दिसते. प्रागैतिहासिक कालखंडापासून मानवाची एकूणच जीवनप्रणाली ही निसर्ग देव-दैवत अंधश्रद्धा यांवर विसंबून राहून हळूवार मार्गक्रमण करताना दिसते. या प्रवासात निरनिराळ्या वळणावर जीवनास तुच्छ लेखणार्या मानवी मुल्यांचा नाश करणार्या घटनांचा तुरळकपणे विरोध झाला तरी देव-देवतांच्या नावामागे तो दडपून टाकण्यात येत असे. अशा हजारो वर्षांची काळरात्र लाभलेल्या अन्यायग्रस्त शोषित जीवनाची परिवर्तनवादी, पुरोगामी विचारांची सोनेरी पहाट म्हणजे प्रबोधन होय. महाराष्ट्रातील प्रबोधन परंपरेची सुरुवात तेराव्या शतकाच्या उत्तरार्धात नामदेव, ज्ञानदेवाच्या प्रबोधनातून झालेली आहे. तत्कालीन संत मंडळींचे प्रबोधन हे धार्मिक, भाषिक प्रश्नार्थतच मर्यादित होते. याचा अर्थ तेव्हा सामाजिक विषमता, वर्णव्यवस्था, अस्पृश्यता यासारखे प्रश्न मोडीत निघाले होते, असे नाही. परंतु या प्रश्नाविषयी परखडपणे आपले विचार मांडण्याऐवजी ही मंडळी कारुणेची, दयेची याचना करताना दिसतात. याचाच अर्थ "संतांना तत्कालीन समाजव्यवस्थेत ढवळाढवळ करायची नव्हती"^१, असा दिसून येतो. प्रबोधन या शब्दाला इंग्रजी मध्ये 'रिनेसन्स' हा पर्याय आहे. याचा अर्थ पुनर्जन्म किंवा नवा जन्म असा होतो. आता प्रश्न पडतो पुनर्जन्म किंवा नवा जन्म कोणाचा? तर 'पुनर्जन्म म्हणजे प्राचीन युगातील रोमन व ग्रीक काळातील ख्रिस्ती धर्माच्या उदयापूर्वीच्या संस्कृतीचा आणि नवा जन्म म्हणजे चर्चच्या मानसिक गुलामगिरीतून मुक्त झालेल्या मानवाचा.'^२ एकंदरीत जगाच्या इतिहासात त्या त्या प्रदेशातील बहुजन/दलित समाजाचा तेथील उच्चवर्णीयांनी, श्रीमंतांनी धर्माचा आधार घेऊन विषमतापूर्ण भेदभाव व परंपरांची निर्मिती केलेली आहे. तत्कालीन समाजातील वाईट रूढी, परंपरा यांचा विरोध करणे सर्वसामान्यांच्या आवाक्याबाहेरची गोष्ट असली तरी क्रांती होणे, परिवर्तन घडवून आणणे ही काळाची गरज होती. भारतात सतराव्या शतकात संत तुकारामा ने केलेले कार्य या दिशेला पडलेले महत्त्वाचे पाऊल ठरते.

ठळक शब्द: परिवर्तन, प्रबोधन, पुरोगामीत्व, प्रतिगामीत्व, दिशा,जाणकार पिढी इ.

भारतीय प्रबोधन परंपरेमागील मूळ प्रेरणा ही युरोपीय विचारवंतांच्या साहित्यात दडलेली आहे. महात्मा फुले यांचा कालखंड आधुनिक युगाचा होता. या काळात येथील बऱ्याच विचारवंतांनी पाश्चात्य जीवनशैली, साहित्य, राजकारण, विज्ञान या विषयांचा सखोल अभ्यास करून ही आधुनिक विचारांनी नटलेली ज्ञानगंगा भारतात आणली. येथे रुजविली व तिला एक अधिष्ठान प्राप्त करून दिले. या कार्यात जांभेकर, दादोबा पांडुरंग, राजा राम मोहन राय, बाळकृष्ण, लोकहितवादी,

भांडारकर रानडे ,विष्णुशास्त्री पंडित, आगरकर यांनी महत्वाची भूमिका पार पाडली. त्यांनी आत्मसात केलेले पुरोगामी विज्ञाननिष्ठ विचार सर्वसामान्यांपर्यंत पोहोचवण्याचा प्रामाणिक प्रयत्न केला. परंतु हे सर्व करताना त्यांनी स्वतःला काही मर्यादा आखून दिल्या होत्या. त्यांनी एका विशिष्ट चौकटीतच कार्य करण्याचे ठरविले होते. या बाबतीत महात्मा फुले यांच्या विचारांचे, कृतीचे विशालत्व प्रकर्षाने जाणवेल एवढे मोठे आहे. त्यांनी कोणतीही समस्या फक्त सोडवणुकीच्या अंगाने पाहिली नाही तर ती का निर्माण झाली व ती समूळ नष्ट व्हावी यासाठी कोणते उपाय योजावेत, याचा इत्यंभूत विचार केला. याच पद्धतीने त्यांनी केशवपन, बालहत्या, विधवा विवाह अशा सामाजिक प्रश्नांची सोडवणूक केली आहे. हे प्रश्न सोडविताना त्यांना इंग्रजधार्जिणे सारखी बिरुदे लावली गेली. इंग्रजी शासनाचे समर्थक म्हणून त्यांच्याकडे पाहिले जाऊ लागले आहे. परंतु जगाच्या प्रगत समाजव्यवस्थेच्या तुलनेत भारतीय समाजव्यवस्था ही अजूनही प्राथमिक अवस्थेत असल्याचे त्यांनी हेरले होते. ही अवस्था पार करण्यासाठी प्रतिगामी विचारांच्या पेशव्यांऐवजी आधुनिक विचारांनी युक्त, प्रगत इंग्रजी शासनाची मदत घेण्याचे त्यांनी ठरविले होते. तसेच युरोपीय मिशनर्यांनी आपल्यासोबत आणलेला मानवतावाद, मानवी हक्क व शिक्षण या विचाराने युक्त संकल्पना येथे रोज रूजविण्यास प्रारंभ केला होता. ही रूजवात महात्मा फुले यांच्या प्रारंभिक काळात (१८४८ ते १८६५) यांच्यावर अनुकूल प्रभाव टाकून गेली. त्यांच्यावर हा प्रभाव असला तरी त्यांनी आपला संयम, विवेक कधीही देशहिताच्या विरुद्ध जाऊ दिला नाही. शेतकर्यांच्या हिताच्या विरोधात असलेल्या नियमांचा त्यांनी आपल्या शैलीत समाचार घेतला. पेशवेकालीन उधळपट्टी त्यांनी सांगितली सोबतच इंग्रजीत कालखंडातील ऐषाराम, मौजीवृत्तीचे सुद्धा त्यांनी परखड वर्णन केले आहे. एकंदरीत प्रबोधनाला परिवर्तनाच्या नव्या उंचीची दिशा देऊन जगाला प्रबोधनाचे नवे दर्शन ज्योतिरावांनीच दिले, याबाबत कसलीही शंका नाही.

निष्कर्ष:-

- १) भारतातील प्रबोधन ही येथील एक जीवन प्रणाली ठरली आहे.
- २) पुरोगामी विचार म्हणजेच प्रबोधन.
- ३) परिवर्तनासाठी प्रबोधन ही एक आवश्यक बाब ठरते.
- ४) प्रबोधन ही संकल्पना आधुनिक जीवनशैलीची आधारस्तंभ आहे.
- ५) साहित्य आणि समाज हा सहसंबंध प्रबोधनाने दृढ होतो

संदर्भ:-

- १) सरदार,गं.बा., संत वाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती, पुणे, पृष्ठ १४.
- २) मराठी विश्वकोश, खंड १०, पृष्ठ ३९६.
- ३) फुले,महात्मा, दलित साहित्याचा इतिहास, प्राचार्य डॉ. म.सु. पगारे, प्रशांत प्रकाशन, २००५, जळगाव, पृष्ठ १२
- ४) खरात,डॉ.प्रकाश,आंबेडकर वाद: समाज आणि संस्कृती, डॉ. प्रकाश खरात, २००५, पृष्ठ २१
- ५) पवार,शरद, महात्मा फुले समग्र वाङ्मय, आवृत्ती चौथी, १९६१, प्रस्तावनेमधून साभार.

- ६) सावरकर, डॉ. सुभाष महात्मा फुले: दुर्मिळ वाङ्मय आणि समकालीन चरित्रे, संपादक डॉ. माळी, डॉ. सावरकर, प्रकाशक- मराठी जनसाहित्य परिषद, अमरावती, १९९१, पृष्ठ ८६.
७) सावरकर डॉ सुभाष तत्रैव, पृ. ९६.

संत श्रीगोविंदप्रभूंची सामाजिक परिवर्तनवादी भूमिका

संशोधक लेखक : डॉ अभिजित नाना पाटील

सहायक प्राध्यापक

विद्याभारती कॉलेज,सेलू ता.सेलू जि.वर्धा

शोध निबंधाचा गोषवारा :

श्रीगोविंदप्रभू चरित्राच्या आधारे सविस्तर विवेचन करून आपणास हे लक्षात घ्यावयाचे आहे की श्रीगोविंदप्रभूंनी आपल्या जीवन जगण्याच्या पध्दतीतून एक नवा सामाजिक मापदंड कसा निर्माण केला आहे.तसेच आपल्या जीवन वर्तनातून त्यांनी समाजातील दीनदुबळ्या, वंचित, दुर्लक्षित घटकांना जीवनाचा एक नवा दृष्टिकोन कशा प्रकारे दिला. समाजातील अनिष्ट रूढी, परंपरा, कर्मकांडांच्या माध्यमातून सर्वसामान्य जनतेची होणारी पिळवणूक, होणारे शोषण इत्यादीतून मुक्ता देण्याचे धाडस कशा पध्दतीने दाखविले. जन्मजात जातीयता, वर्ग भेद नाकाराला. स्त्री वर्गाला, अस्पृश्य वर्गाला समानतेची, मानवतेची वागणूक देऊन जगण्याचे बळ दिले, हक्क दिला. अज्ञानाच्या काळोखात आकंठ बुडालेल्या समाजाला कृतीशील असे डोळस तत्वज्ञान प्रतिपादन करून अज्ञानाच्या काळोखातून बाहेर काढण्याचे काम कसे केले. अनिष्ट अंधश्रद्धा, रूढी—पंरांच्या दलदलीत खोलवर रूतलेल्या समाजाला बाहेर काढण्याचे काम श्रीगोविंदप्रभूंनी केले. तसेच चातुर्वर्ण्याची चौकट जोरकसपणे मोडून काढण्या—या श्रीगोविंदप्रभूंचे कार्य लोकोत्तर कसे ठरले. त्यांचे कार्य समाज परिवर्तनाची नवे आयाम निर्माण करणारे, समाजपरिवर्तनाची भूमिका प्रतिपादन करणारे आहे का या भूमिकेतून सदर शोधनिबंधात वेध घेतला जाईल.

Poverty Alleviation : Initiative And Its Sectors of Indian Economy

Dr. Vinod Ratiram Bansile

Assistant professor, Department of Commerce, ShriVyankateshCollege ,Deulgoan Raja,
DistBhuldhana.

Abstract

Make in India', initiative of the NDA Government after came in power 2014 has taken great concern of poverty alleviation and Sustainable development through employment generation on a mass scale and providing equitable share of resources sustainably.

All member countries of the United Nations are committed to realize the Millennium Development Goals (MDGs) to eradicate poverty then to realize sustainable development for beat the days to return. India has also been ready to progress significantly in its poverty eradication goals and should achieve the poverty reduction target in speedy manner under the Global Investment in India. Hence, there is urgent need of employment generation and skill development for poverty alleviation, minimum 10 percent growth requirement to eradicate poverty by 2022, labour intensive manufacturing sector of India must grow at 25 percent for Alleviating Poverty and sustainable development respectively that would transform the India to global hub for manufacturing and innovations.

Socio-Economic exclusion : A study of Scheduled Castes women workers working in Unorganized Sector

Narayan Dashrath Kharat, MA, M.Phil., NET, SET Economics, Department of Economics,

Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad 431001.

History of unorganized term: The term unorganized sector was first used by Hart in 1971. Who described unorganized sector as that part of urban labour force, which falls outside the organized labour market. In the unorganized sector work situation are not in official record and working condition are not protected by law. Moreover, the problems of female workers in unorganized sector are not properly known. It has been pointed out by Hart that one of the major problems is that working condition are worst due to population growth and urban migration. Scheduled castes: The scheduled caste is a political-legal term. For this term sudras, panchamas, antyajjas, chandals and a few other names were frequently used. Gandhiji called them Harijan (The people of God.) during the colonial period the term “Exterior caste” and “Untouchables” were commonly used for them. Dr. B.R. Ambedkar termed them as “Depressed class” which referred to those classes or categories of persons who were poor and exploited and socially and ritually degraded. The term “scheduled castes” was first coined by Simon Commission (1927), after the recommendation of Simon commission the term scheduled castes was adopted in the government of India, act 1935. In April 1936, the British government issued the government of India order specifying certain castes on the; it’s of depressed classes as “scheduled castes”. Scheduled castes mean such castes, races or tribes, parts of group within such castes, race or tribes as are deemed to be the scheduled caste under article 341 of the constitution of India.

RFID Technology Application in Academic Libraries

Dr. Jugal E Maldhure

Librarian, Smt Radhabai Sarada Arts, Commerce and Science College, Anjangaon Surji, Dist. Amravati

Abstract

RFID is a abridgment of Radio Frequency Identification that is a blend of radio-repeat and micro processor. It works with too far off unmistakable verification of users, books or assets by radio waves. The current library and information center is gotten consolidated library the board structure (ILMS) for convincing and usefulness organizations. RFID prepare to libraries for giving books return office outside the library through book drop stations and make staff opening up to speak with other customer for extra organizations. This paper gives a blueprint of RFID based library the chiefs' structure and shows that RFID can be used in libraries and information centers to ensure security and work with inventive organizations. The issue related with the upkeep and security of the library things in like manner create with this. RFID-based facilitated library the board structure has to some extent handled the issue and similarly as given a lot of workplaces like self enrollment/out, glancing through helps and stock organization.

Keywords : RFID, Radio Frequency Identification, Library the board framework

Ajadi Ka Amrut Mahotsav: Bharat Biotech Making Bharat Atmnirbhar With Special Reference To “Covaxin”

Dr.Porinita Banerjee
porinita.pimse@gmail.com

Dr.Sheena Abraham
sheena.abrahampune@gmail.com

Dr. Vasimraja Sayed
sayed.vasimraja@gmail.com

Poona Institute of Management Sciences & Entrepreneurship, camp, Pune-411001

ABSTRACT:

“Ajadi ka Amrut Mahotsav” is an initiative of Government of India to commemorate the 75th Anniversary of India’s Independence. Nationwide the Mahotsav is also being celebrated as Jan-Utsav in the spirit of Jan –Bhagidari.The Hon’ble Prime Minister inaugurated the curtain-raiser activities of **Ajadi ka Amrut Mahotsav** on 12th March 2021 with an aim to build **Atma Nirbhar Bharat- Self reliant India**.The Atmanirbhar Bharat Abhiyan has been initiated with an aim to make the nation and its citizens self reliant in all senses. The spirit of self reliance was quite evident, the way India fought with Covid-19 Pandemic. To mitigate the risk of Covid -19 spread of virus, the Bharat Biotech emerged as a true combatant with the invention of COVAXIN making India awfully Self reliant. The present study is aimed to highlight the evolution of Covaxin- research and development and how Bharat Biotech has contributed towards nation’s self sufficiency during the most challenging epoch.

Keywords : India, Ajadi ka Amrut Mahotsav, Atma Nirbhar Bharat, Bharat Biotech , Covaxin

Issues and Challenges associated with the Development of Livestock in India

Arshad Bhat

Rajiv Gandhi Chair in Contemporary Studies on Livelihood and Food Security Sher-e-Kashmir
University of Agricultural Sciences and Technology of Kashmir

Abstract

This investigation introspects into the development of animal's area in relationship with different components that blessing or talk its development in India. It was seen that the domesticated animal's populace has expanded by 4.63 percent since 2012. Albeit the native animals is as a rule ceaselessly supplanted by exotic/crossbred creatures however the varieties in the reception is as yet huge which uncovers the capability of expanding domesticated animals usefulness by empowering reception of cross reared innovations. There has been an expansion in the accessibility of animal's items yet our domesticated animal's creation framework, compelled by number of difficulties, is on the way up with the developing requests of the country. Government has been contributing essentially for manageable development of this area. The state wellbeing organizations have come up to guarantee better creature wellbeing, anyway significantly more still remaining parts needs to be accomplished for supporting its development. The immense reliance of this area on CPRs prompted its far and wide disintegration and loss of its conveying limit that stressed upon animals CPRs-crop biology mixes. This investigation further distinguishes different difficulties looked by this area and advances not many alternatives for its drawn out food.

Keywords: Livestock, cross bred adoption, institutions, plan, investment, challenges.

Historical Transition of Social Mobility in the vision of Dr. B. R. Ambedkar Manohar Kumar

**Assistant Professor, Department of History, Saltora Netaji Centenary College
Village +P.O. + P.S.- Saltora, District- Bankura, West Bengal, India**

Abstract

The name of Dr. B.R. Ambedkar is not only associated with the Constitution of India, but also as a great social thinker in view of the societal upliftment. He was such an iconic figure for social progress and reformation who believed in social changes aiming at the reconstruction of the social pattern. His vision for better education, upliftment of the downtrodden, enlightenment of the women, opposition to the gross inequalities, and indiscrimination in the society influenced a lot on the social mobility and changes. The reformation and reconstruction of the mindset within the social structure created an enormous pillar in building up the Indian constitutional provisions based on the rights and privileges. The traditional system of formation as laid down for long years experienced a transition through the vision and mission of Dr. Ambedkar. His philosophical ideas met with an exceptional realistic implication accompanying with economic balanced formula within a constitutional framework. This paper tries to explain the activities of Ambedkar in respect of his social thinking and reformation for Indian society and the nation.

Keywords: ambedkar, social, economic, change

**International Multidisciplinary
E-Conference On Contribution of
Various Aspects In Nation Building**

Date : 11th to 13 th October 2021

Organised by

**Department of [English, Marathi, Sociology, History, Commerce,
Home Economics, Chemistry, Botany and Mathematics]
Shetkari Shikshan Sanstha's
Arts, Commerce & Science College, Maregaon Dist.
Yavatmal, Maharashtra, India**

Publisher

Technoscience Academy

Website : www.technoscienceacademy.com

Email: info@technoscienceacademy.com

